

Cser Ferenc—Darai Lajos:

MAGYAR FOLYTONOSSÁG A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

KŐKORI EREDETÜNK ÉS A SEJTI TULAJDONSÁG-ÖRÖKÍTŐ KUTATÁS

TARTALOM

BEVEZETÉS: AZ ŐSTÖRTÉNETI SZENZÁCIÓK HÁTTERE	3
ÚJ FEJLEMÉNYEK AZ EURÓPAI ŐSTÖRTÉNETBEN.....	8
A. Egy rangos közlemény nagy erényei s apró hibái	8
I. Európa őskőkori első leszármazási vonala	8
1. Vizsgálati körülmények	8
2. Az őskőkori hivatkozás kiterjedése	9
3. Elégtelen magyarázó elvek alkalmazása	11
4. További vizsgálati tisztázatlanságok	11
5. Elavult őstörténeti nézetek a háttérben	14
6. Európa kaukázusi kapcsolata	15
7. Sem két pólus, sem ázsiai eredet	16
8. Ember a Kárpát-medencei jégkorban	17
9. Kárpát-medencei folytonosságunk	19
10. A Fekete-tengeri katasztrófa és következményei	20
II. Európa őskőkori újabb népessége	23
11. A második őskőkori leszármazási vonal	23
III. Európa őskőkori harmadik népessége	24
12. A harmadik leszármazási vonal.....	24
13. A negyedik leszármazási vonal.....	26
14. Hasonlóság a fehérje többalakúság alapvető összetevőivel	27
15. Összehasonlítás sejt-szervecskék tulajdonság-örökítő szakaszaival.....	28

16. Mintavételi esetlegesség és tanulságai.....	30
B. Más közölt eredmények.....	30
IV. A sejti férfi tulajdonság-örökítő	30
17. Az Ős-Ádám vizsgálat, és hatása az Ős-Éva modellre.....	30
V. Emberi életfeltételek a jégkorszak szakaszaiban	32
18. A jég-visszahúzódás és az életfeltételek.....	32
VI. A néppé szerveződés előtti állapot és idő	33
19. Mikortól beszélhetünk valamely népről?.....	33
VII. Kárpát-medencei eredetünk	34
20. Ősműveltségünk, őstörténetünk valós vagy vélt elágazásai.....	34
VIII. Három egybevágó nézet	36
21. Az őstörténet is szigorú tudomány.....	36
AZ EMBER TERMÉSZETE ÉS TÁRSADALOMTÖRTÉNETE.....	37
C. Módszertani megfontolások.....	37
IX. Időrend pontosság	39
X. Történelem: az uralkodó felsőség története és a néptömeg műveltsége	40
XI. Természetes mellérendelés és mesterséges alárendelés	40
D. Egységes módszertani eszközök.....	43
XII. Végtelen valóság és elméleti világ	43
XIII. Teremtő, emlékező és jósló értelem	45
A MAGYAR FOLYTONOSSÁG TUDOMÁNYOS ÁLLÁSA.....	53
E. A Kárpát-medence lakói a régészeti kultúráktól máig.....	53
XIV. A Kárpát-medencei őseink története	53
22. Vértesszőlősi és budai I. ember és műveltség.....	53
23. Érdi, tatai, budai II. és bükki Subalyuk ember és műveltség.....	54
24. A bükki Szeleta embere és műveltsége.....	55
25. A bükki Istállóskő embere és műveltsége.....	56
26. Bodrogkeresztúri, siófoki, szegvári, dunakanyari, szegedi ember és műveltség.....	58
27. A körös-tiszai, bükki I., dunántúli, lengyeli ember és műveltség.....	59
28. Körös-starčevoi, szalagdíszes kerámia, cucuteny, szvidéri ember és műveltség.....	61
29. Vinča, erdélyi boian, tripoljei ember és műveltség.....	63
30. Dunamenti, kurgán, bükki II. ember és műveltség.....	65
XV. Támadó népek, hatalmi elitek a Kárpát-medencében	67
31. Harcibaltások népe.....	67
32. Harangedényes nép, illír pásztorok, kimmerek.....	68
33. Szkíták, agathysik.....	69
34. Kelták, rómaiak, dákok, szarmaták, jazigok, jászok.....	70
35. Gótok, hunok, longobárdok, gepidák, avarok, frankok, bolgárok, magyarok.....	71
XVI. Magyar és egyetemes történelem	73
F. Kárpát-medencei magyar néptörténeti egység és folytonosság.....	76
XVII. A magyar nyelvi egység és folytonosság	77
XVII. A magyar műveltségi egység és folytonosság	78
XIX. A magyarság embertani egysége és folytonossága	85
ÉGETŐEN FONTOS KÖVETKEZTETÉSEK.....	88
FELDOLGOZOTT ÉS AJÁNLOTT IRODALOM:.....	100

BEVEZETÉS: AZ ŐSTÖRTÉNETI SZENZÁCIÓK HÁTTERE

Nagy adósságokat halmozott fel az őstörténet kutatás és ugyanakkor nagy hazugságokat. Mert mindig a legegyszerűbb dolgokat a legnehezebb elhinni, és ugyanakkor a legnagyobb hazugságokat talán a legkönnyebb. Ez legalábbis egy idő óta törvényszerű gyakorlatnak látszik. Okát bizonyára az emberek között jelentkező elképesztő anyagi különbségekből eredő nehézségek, és erőforrás hiányok között kell keresnünk, amikor könnyen érvényre jut a józan ész erejét gyengítő, korlátozó hatalmi befolyás. Igen elgondolkodtató, hogy a közvetlenül ismert múltban erősödött fel ez a durván beavatkozó irányzat, holott a történelem azt hirdeti a mai emberiségről, hogy összehasonlíthatatlanul nagyot fejlődött a közvetlenül elérhetetlen múlt embereihez képest.

Mégis a valóságban az emberek utóbbi időbeli tömeges elterjedése bizony együtt jár mind nagyobb alávetettségükkel, kiszolgáltatottságukkal, aminek anyagi és szellemi oldala teljessé egészíti egymást. Ez alól nem mentesíti őket a társadalomként felfogott emberösszesség meghirdetett magas szintű hatékonysága, hiszen ennek az állítólagos nagyfokú emberiség teljesítménynek együtt kellene járnia a minden ember számára jelentkező anyagi és szellemi korlátok eltüntetésével, de legalább is csökkenésével. Azok pedig inkább folyton növekednek, sosem látott erővel és veszélyekkel.

Az anyagi nehézségek egyik fajtája a környezetrombolás, illetve a már okozott károk helyreállításának elérhetetlenül magas költsége. Így van ez még akkor is, ha lehetséges a mainál sokkal több embert is elképzelni bolygónkon. Vannak forgatókönyvek a több tízmilliárdos emberiség ellátására, pl. a mai körülmények ésszerűsítésével, ám sokkal kecsgetőbb, ha másféle megoldással, a növekvő szellemi, tudományos nehézségek felszámolása után a maitól jobb technikai módszerekkel lennének orvosolhatók a bajok. A filozófusok legalább, régóta figyelmeztetnek a szellemi befolyásolás veszélyességére, ami nemcsak egyénekenként egyoldalúsítja, pusztítja az emberi teljesítményeket, hanem az összemberit is lefokozza, zsákutcába viszi.

A filozófia, az átfogó gondolkodás képes érzékelni a mégoly kismértékű és előnyösnek látszó jelen szellemi befolyásolás hosszú távú és nagyarányú veszélyeit, bár felszínesen az eddigi legnagyobb filozófiai teljesítményt éppenséggel hatalmi elnyomást szolgáló ideológiaként értékelhetjük. Ám Platón hangoztatott szándéka, törekvése a korábbi tökéletesség visszaállítása volt, és hatására beindult egy folyamat, aminek mai végponti eredményei már-már az ő szándékát megközelítő nagyságrendig növelték az emberi hatékonyságot. Illetve a kereszténység emberiséget fejlesztő, felemelő elképzelései, gyakorlata többek között a platonizmusból is eredeztethető. De hogy nincs minden rendben a hatalmi ideológiákkal, azt nemcsak mai elkerülhetetlennek látszó alávetettségeink jelzik, hanem a tudományos–technikai fejlődés veszélyes jellege, olyan hiányosságai, amikre Arisztoteléstől Heideggerig sokan hívták már fel a figyelmet.

És a régmúltnak a Hamvas Béla-típusú feltárási ismételt hangoztatják a technikai civilizációnkat megelőző szellemi civilizáció magasabb rendűségét. S mivel a szóbeliség és írásbeliség határán születő filozófiai gondolkodás utóbbit vezette győzelemre, éppen ennek az írásbeliségnek a természete miatt tudott maga a gondolkodás átalakulni, s ketté váltan folytatni egyrészt önálló, független emberi útkeresését, másrészt a Föld különböző szellemi mozgalmaiban valódi ideológiává válván, megnyilvánítva annak minden hátrányát. És bizony érdekes, hogy éppen mostanában, az írásbeliség és a képi végtelenítés korszakhatárán valósul meg nemcsak a nyelvelemzés teljessége, hanem az egész emberi művelődés történetének és őstörténetének feltárása, milliárdnyi adattal és összefüggéssel szolgálván hozzájárulva a számítógépes vagy elektronikus korszak eme valódi nyitányához, vagy csak annak lehetőségéhez, éppen az írásbelit megelőző kor képi jellegzetességét állítva a középpontba.

Arról van tehát szó, kezdetben miként viszonyultak a jelek a jelzett dolgokhoz, s e kapcsolódások hogyan terjedtek el minden emberi közösségben az egész földön. Azért nagy jelentőségű tehát a nyelvtörténeti és általánosabban az őstörténeti kutatás, – bár utóbbi is meghatározott területeken eredményes igazán, – mert a nyelv és a műveltség természetének és történetének megismertetésével lehetőség nyílik nemcsak a korábban megfogalmazott és máig fenntartott tartalmak eredeti értelmének, céljának és jelentőségének megragadására, hanem értelmének, születési körülményeinek jobb megismerésével felülvizsgálatára, átalakítására is.

A műveltség elemzésével sokat megtudhatunk a hozzánk vezető előzményeinket létrehívó emberekről, s a műveltség átadásával és átvételével kapcsolatos megismerésünk fényt derít a kultúra általánosabb közvetítésére is. S amint feltárul, hogy a műveltség sikeres tudott maradni mégoly eltérő korok és körülmények közepette is, annak birtokosai, hordozói, az egyes népek, az élő emberek is mint szereplők, tevékenykedők, közelebb kerülnek hozzánk.

Azon a szálon visszafelé haladva, amihez a Platon—Arisztotelész kettős, azaz az optimális lehetőség és a megvalósítható valóság kettőssége vezetett a történelemben, a nyelv és a műveltség gyökerei elvezetnek a filozófia, illetve az ideológia előtti állapotokhoz. Innét kiindulva viszont nem kell szükségszerűen mítoszokhoz érkeznünk, mert mítosznak azok csak a filozófia, illetve a racionális gondolkodás felől látszanak. Hiszen ez létrejöttét éppen annak köszönheti, hogy a mítosz közvetítette világ és tudás bizonyos körülmények között ismeretlenné és értelmetlenné vált.

Tudásra viszont szükség volt, sőt, a valóban új viszonyok közötti boldoguláshoz új típusú tudásra támadt szükség. De ez csak újfajta megszerzési módjában különbözött a régitől, azaz a tudás keletkeztetésében, a világ tapasztalati elsajátításában. Mialatt a korábbi típusú tudás hatékonyan működő cselekvési hagyományokban összpontosult. S bár e hagyományok az egész Földre képesek voltak elterjeszteni birtoklóikat, valamint hatalmi jellegű körülményeket teremtve létrehozták a nagy területeket átfogó kormányzást a hozzá szükséges hadsereggel, valamint a nagy ókori civilizációkat, ám ezek sorozatos rombolásai, illetve végromlása, elpusztulása a folytonosan előrehaladó, magasabb szintre emelkedő fennmaradás helyett, bizonyos kihívásokra alapvetően nem megfelelőként mutatják be az ideologikus írásbeliséghez és a politikai hatalomhoz kötött kultúrát.

Korábban az egész kultúra jellege volt olyan, hogy az ismereteket, a tudást többféle szóbeli módon, de mindig egységesen közvetítették, aminek teljességéről viszont az írásbeliség térnyerése és győzelme után már csak nyomokban értesülhetünk. Az a teljes világkép, ami e szóbeli és képi hagyományokból kirajzolódott, szintén az írásbeliség mellőzésére utal, sőt gyaníthatóan egyenesen arra mutat, hogy az eredeti tudás átadás, utókorra hagyományozás módszereit először kialakítók kifejezetten a szóbeliség és képiség körében kívántak maradni.¹ Így e körben-jellegben maradt meg a gondolkodásuk is.

Itt nem célunk annak eldöntése, hogy vajon a földi kataklizmák gyakori megrázó élménye s eleven régmúlt emléke volt-e az oka eme módszer létrejöttének és működtetésének, aminek révén a kultúra egésze átadható volt a mondai, mesei és egyéb szóbeli közlésekkel, szokásszerű vagy szent megnyilvánulásokkal, a biblia pauperumként szolgáló csillagos égre felvetített földi emberi ismeretek, viszonyok és összefüggések képi közlésével, — vagy pedig azért szájhagyomány útján folytatódott az időben a kultúra, mert egyszerűen ennyire futotta az akkoriak képessége, lehetősége: még nem találták fel a meglévő írásuk ilyen való felhasználását, ahogy azt a tudomány egyes képviselői számunkra előírják.² Az itt következő további érvek a tudatos válasz tényét erősítik.

Hiszen két dolgot legalább meg kell jegyezni. Az egyik, hogy a Föld semmivel sem vált veszélytelenebb bolygóvá a mi korunkra, mint volt pár tízezer évvel ezelőtt. Most is kisméretű

---

¹ Itt utalnunk kell mind a zoroasztróizmus, mind pedig a kelta druid hagyományokra, ahol a tudást kizárólag az emberi értelemben halmozták fel, azt leírni tilos volt. Lásd Boyce (1991), p.: , ill. Ellis (1994), p.: .
²

égitestek valóságos alagútjában halad, amelyek közül valamelyik, avagy egy távolabbról érkező bármikor eltalálhatja. Erre vonatkozóan valóban „nem tudhatjuk sem a napot, sem az órát”. A pusztítás nagyságát az égitest mérete arányosan meghatározza. Tíz kilométeres átmérőtől kezdve a Föld lakói teljesen megsemmisülnek. Ezek összeszámolását, illetve feltérképezését körülöttünk az után kezdte meg nemrég a NASA, hogy a közelmúltban lefényképeztek egy becsapódást a Jupiterbe, melynek krátere Földnyi átmérőjű lett. A kisebb becsapódások pusztító hatására vannak földi emlékek is, vagy ott van a Mars, amelyről elszökött a víz és a légkör, s északi féltekéjéről hiányzik a kéreg, vagy a Vénusz, amelynek egészéről hiányzik a kéreg, s egyben a többi bolygóhoz képest visszafelé is forog. Mindez a becsapódások következménye, tehát nem túl rózsásak a kilátásaink, ha nem teszünk semmit ellene. A régiek azt biztosan megtették, hogy a tudásátadást a szóbeliséggel biztosították a természeti katasztrófák utánra is. Szinte nyomon követhető az igyekezet a didaktikusságra és a teljességre.

A másik dolog, hogy mi még a Naprendszer is alig ismerjük, alig nézünk a csillagos égre, míg abban a régi korban az egész Égi Malom, az Északi Sarkcsillagtól a déli sarokpontig terjedő óriási gömb, melynek a Nap-pálya az egyenlítője, összes látható csillagát ismerték, alakzatokba foglalták. Egyes feltételezések szerint nemcsak a földi kitüntetett nézőpontból. A mitológia sem más, mint ez égi malom viszonyainak taglalása, benne a világ, illetve a Naprendszer keletkezésével. És ennek az égi világnak a feledésbe merülése bizony együtt járt a technikai képességek lehanyaglásával is, legalábbis abban a vonatkozásban, amire szükségünk lenne a veszélyes kis égitestek elhárításában. És ne feledjük, a mítoszok az egész Föld minden népénél ugyanarról szólnak, tehát abban a régi korban megvolt az egész emberiségre kiterjedő valamiféle kulturális egység.

Mi is érezzük ennek az egységnek a szükségességét, s már tudjuk, e nélkül nem lesz képes az emberiség azokra a nagy úrbéli teljesítményekre, amiktől további léte függ vagy függhet. S ha a kettő összefügg a mában, össze kellett függenie a régmúltban is. Ettől azonban még megtörténhetett bármiféle katasztrófa, s akkor a mostani magunkat bizonyos – például lelki – szempontból esetleg felülmúló akkori emberi teljesítménynek tekinthető a kultúra továbbélése a túlélőkben.

Az újkőkori forradalom hiánya, helyette a megelőző több százezer éves folyamatos fejlődés a Kárpátoktól a Kaukázusig és a Pireneusokig, s az írás, a gondolkodás és az emberi megjelenés mai fejlettségi szintet megüthető jelenléte ugyanakkortól, szintén át kell alakítsa az eddigi felfogást és szemléletet a régmúltról. Ugyanakkor csak bizonyos további tényezők hatására utalva lehet igazán pozitív tartalommal megtölteni e megváltozott szemléletet. Hogy ne pusztán vállrándítással intézzük el a dolgot: na és, még ha oly régiek is írásjeleink, génjeink és eszközeink, ettől még mi most nagyságrendekkel fejlettebbek vagyunk, mint az ősemberek. Műszaki eszközeink, a civilizációnk legalább is.

Ezt az üresnek látott régmúltat cáfolja a különböző akkor teljesítmények létrehozásának visszakövetkeztethető logikája, és az eredményességgel szemben támasztott maximális követelmények teljesülése. E logika vagy eljárás azonos a ma legfejlettebbnek tartottal, azaz a hasonló feladatot ma sem oldhatnánk meg kiválóbban S magának a ma magyarnak mondott nyelvnek a természetét kutatva, a szóalkotó, értelemalkotó gyökök egyedülálló jelentéseinek eredetisége, kiindulása s a mássalhangzóig és magánhangzóig lebontott nyelvi kifejező erő olyan őskori emlékké nagyítja nyelvünket, korai elődeink gondolkodását, amely mellett eltörpül minden véletlenül megmaradt tárgyi alkotás, mert a feladatmegoldó képesség a nagy.

A tudás, illetve birtokosainak megrögzítése, a feljegyzések írásbeli elzáró lehetősége, s a feljegyzésre méltó dolgok megállapításának módja végül eltorzította nemcsak a tudást, hanem annak áthagyományozási és fejlesztési lehetőségeit is, éppen a korlátozott mivolta miatt. Ezt megfigyelhetjük az egész civilizáció-kifejlődés során, de különösen az egyiptomi, sumér és kínai fejlődésben. A korlátok szükségszerűségekkel váltak az ideológiákban, a bibliászerű

szentírások tekintélyének, és egyáltalán a tekintélyeknek a megnövekedésével. Nem hagyható itt figyelmen kívül az a megfigyelés sem, hogy eleinte a templomépítő népek, illetve a templomgazdaságok, majd az istenkirályságok csak a 40 északi szélességi foktól délre jelentek meg, valószínűleg annak következtében is, hogy a föld bolygó jellegére, s abból kifolyólag sok fontos dologra csupán e szélesség fölött tud magától rájönni az emberi elme, megfigyelve a csillagászati, időjárás és egyéb viszonyokat. Attól délre már könnyű vele elhiteni nem valós magyarázatokat is. Valamint ugyancsak fontos annak az óriásgépnek a létrejötte és működése is e tekintetben, amelynek alkatrészei, fogaskerekei élő emberek voltak, tehát a gép ma már felidézhetetlen, nyoma sincs, ugyanakkor működésének eredményei a ma elérhetetlen teljesítményt jelentő olyan megalitikus és nagy építményekben nyilatkoztak meg, mint az egyiptomi piramisok, illetve az ókor egyéb csodái. Alkothatunk azonban fogalmat az óriásgépről a mai hadseregek alapján is, amelyek valamiképpen annak egyenes ágú és egyetlen visszamaradásai.

Érdekes párhuzam, hogy az igazi demokrácia a művelődés időtálló elemeinek születésekor már jelen volt, annak régiségeiben megvalósult, ami abból látszik, hogy akkor még mindenki hozzá tehetett a maga teljesítményét a műveltségi anyaghoz, és a legegyszerűbb elvek szerint lehetett megjegyezni a legnagyobb mondanivalót is. Mindez érvényes volt a műveltség minden területére. Így az ember mindig magas színvonalon gondolkodott és cselekedett, s éppen ez a természete mindig megvolt minden embernek, tehát bárki alávetése bárkinek bármikor jogtalan és káros. S mivel az alávetés jó idő óta káros gyakorlat a földön, – a Fekete-tó vízözön következtében, a fegyveres pásztortársadalmakból, illetve az istenkirályságokból kiindulva, – amit az ideológiák hatalmi szerepe megerősített, igen szerencsés és hasznos dolog őstörténetünk és ősműveltségünk titkainak feltárása az alávetés megszüntetésének érdekében. Megismerhetővé válhat ezzel az emberi ismeretek, teljesítmények előhívásának, felhalmozásának menete és célja, hiszen eddig sok mindennek az elsajátítása, megteremtése elképzelhetetlen volt abban a formában, ahogy a régiek életét elképzeltük. S ennek az igen régiségnek az újfajta megközelítése, kezelése további gondolatokat, módszertani eredményeket támaszthat: feleslegessé válhatnak a különböző keletkezés elméletek, nyilvánvalóvá az emberi kicsinység valósága az univerzummal szemben. Ugyanakkor világossá válhat az emberi univerzum és a világ azonossága, s esetleg érthetővé válik annak az életteli valóságbővítő, valóságteremtő lehetőség–végigfutásnak az automatizmusa, minek során sem nem a darwini, sem nem a lamarcki evolúció valósul meg, hanem az egyszerűbben rejlő bonyolult lehetőségek lépnek be a létezésbe, egészen az ember előtti fokozatig, sőt az emberig bezárólag. Bár az ember létrejöttéről mindennek tükrében már kevesebbet szabad határozottan állítani, amíg fel nem dolgoztuk, hogy mit tartott magáról, saját eredetéről ama régi korok óta.

A reneszánsz korszaknak szabadott először visszanyúlni az antik pogány ókorhoz. Akkortól van nekünk is viszonyunk a saját magyar ókorunkhoz, és saját ősműveltségünkhöz. S nem is annyira visszanyúlnunk kellett, mint inkább csak az addig irtott, tiltott műveltségi elemeinket elővenni a kitartó, bátor egyéni megőrzésből, és szabaddá tenni a köz javára, a nyilvánosság számára. A mostanában igen felerősödött kutatások a történelemhamisítások ügyében ráadásul megállapították, hogy a második nagy hamisítási hullám a reneszánsz elején történt. Azaz észnél kell lennünk, mert eddig az említett körök Hunyadi Mátyás nyakába varrták a múlt nagyítását a hun felmenőig. Bonfiniből ugyanakkor csak részletek vannak még mindig magyarra fordítva. Ha az első, Kr. u. 1000 körül történt, és a második hamisítási hullám leleplezésével feltárulhat végre igaz középkori történelmünk, az arra jó lesz, hogy az őstörténetünkhöz könnyebben visszanyúljunk.

Nagyon fontos tehát, hogy pontosan lássuk azt is, miben áll a jelentősége egy-egy magyar őstörténeti felfedezésnek, kutatási eredménynek, túl azon az érdemén, amellyel saját szakterületén bír. Gondolnunk kell arra is, hogy milyen tudományterületekre, ismeretekre

lehet jó hatással az új mondanivaló, mit szabad és mit nem megszületése után még továbbra is gondolni régmúltunkról és magunkról. S nem utolsó sorban arra is illenék figyelniük, miképpen módosul a magyar őstörténet feltárásával az emberiség egyetemes őstörténete, ami a régmúltban visszafelé egyre közelebb áll egymáshoz, sőt egyre inkább azonos.

ÚJ FEJLEMÉNYEK AZ EURÓPAI ŐSTÖRTÉNETBEN

A. Egy rangos közlemény nagy erényei s apró hibái

I. Európa őskőkori első leszármazási vonala

1. Vizsgálati körülmények

Rangos, de nálunk eddig még kevésbé feldolgozott tudományos közlemény jelent meg³ több ország tudományos műhelyében kutató tizenhét – nem magyar – tudóstól⁴ az ember sejti tulajdonság-örökítőjének (azaz kromoszómájának)⁵ legújabb módszerekkel történt vizsgálati eredményeiről, valamint ezek őskőkori eredetünkkel való összefüggéseiről: örökségünkről. Ez a tudományos kutatási beszámoló képezi jelen vizsgálatunk tárgyát, és különösen azért izgalmas számunkra, mert midőn a sejti férfi tulajdonság-örökítő szerkezeti változásait vizsgálja és vezeti vissza a messzi múltba, éppen a mi őskőkori eredetünkről szóló nagy fontosságú következtetéseket tesz. Nemcsak mirőlunk, magyarokról van szó azonban, hanem még más ősrégi néptársainkról, így leginkább a lengyelekről, ukránokról, valamint náluk kisebb mértékben a mordvinokról, a macedónokról és a horvátokról. Eme kiemelkedő, ritka és minket érintő tudományos szenzációk ellenére a tanulmányról a magyar közönség előtt és a vonatkozó magyar tudományosságban eddig mélyen hallgatnak, az egy Szabó István Mihály akadémikus üde kivételével, aki tiszteletre méltó küzdelmet kezdett a téma felvetéséért, ismertetéséért.⁶

---

³ Lásd Semino (2000), (www.sciencemag.org). Az első két szerző közösen dolgozta ki azt a részletet, amivel hozzájárult a cikkhez. A szerzők semino@ipvgen.univp.it levelezési címen érhetők el. A cikket 2000. április 5-én zárták le, s 2000. szeptember 25-én fogadták el közlésre.

⁴ A szerzők az alábbi neves genetikai kutatóintézeteket képviselik: Dipartimento di Genetica e Microbiologia, Università di Pavia, Via Ferrata 1, 27100 Pavia, Olaszország (*O. Semino, A. S. Santachiara-Benerecetti*); Department of Genetics, Stanford University School of Medicine, 300 Pasteur Drive, Stanford, CA 94305–5120, Amerikai Egyesült Államok (*O. Semino, G. Passarino, A. A. Lin, L. L. Cavalli-Sforza, P. A. Underhill*); Stanford Genome Technology Center, 855 California Avenue, Palo Alto, CA 94304, Amerikai Egyesült Államok (*P. J. Oefner*); International Medico–Genetic Centre, Hospital Nol, 57 Artem Str, 340000 Donetsk, Ukrajna. (*S. Abruzova*); Department of Oncology, Pathology and Medical Genetics, University of Umeå, S-901 85 Umeå, Svédország (*L. E. Beckman*); Dipartimenti di Biologia Cellulare, Università della Calabria, 87030 Rende, Olaszország (*G. De Benedictis*); Dipartimento di Zoologia e Antropologia Biologica, Università di Sassari, Via Regina Margherita, 15, 07100 Sassari, Olaszország (*P. Francalacci*); Department of Genetics, Development and Molecular Biology, Aristotle University, 54006 Thessaloniki, Macedonia, Görögország (*A. Kouvatsi*); Institute of Molecular Genetics, Russian Academy of Science, Kurchatov Square 2, Moscow 123182, Oroszország (*S. Limborska*); Clinical Hospital Center Osijek, Department of Pathology Medical School, J Huttlera 4, 31000 Osijek, Horvátország (*M. Marcikic*); Regionalne Centrum Krwiodawstwa i Krwiolecznictwa w Lublinie–Oddzial w Zamosciu, ul Legionow 10, 22400 Zamosc, Lengyelország (*A. Mika*); Samodzielny Publiczny Szpital Wojwodski im. Papieza Jona Pawla II w Zamosciu, ul Legionow 10, 22400 Zamosc, Lengyelország (*B. Mika*); University Hospital Split, Department of Pediatrics, Laboratory for Clinical and Forensic Genetics, Spinèæeva 1, 21000 Split, Horvátország (*D. Primorac*).

⁵ Eddig is ismert volt, hogy a nemzedékről–nemzedékre átadódó génállomány – megfelelő módszerekkel feltárhatóan – őrzi a történelmi léptékkal mért hosszú időn át együtt élő emberi közösségek múltját. A feltárás egyik humánbiológiai eszköze volt korábban az immunglobulin génjelzők kutatása, minek révén már akkor megpróbálták feltárni az emberiség közös családfáján valamennyi nép helyét és rokonsági viszonyait. (Vö. Matsumoto [1988], Nagy [1997], Érdy [1999a], Érdy [1999b], Tauszik [1990].

⁶ Lásd utóbbiról az ő 2003. januári fellépésének körülményeit a Magyar Tudományos Akadémia keretében, illetve lábjegyzetes nyilatkozatát: Szabó (2004a) pp.: 75-76. Vö. Szabó (2004b). Bár öneki nem azért nehéz a dolga, mert kritizálja a Semino és társai elméletét. Küzdelmére azért van szükség, mert a mai tudomány a más véleményt még csak nem is kritizálja, egyszerűen nem vesz róla tudomást. Nem változtat ezen a képen az üzleti megfontolásokból kiadott népszerűsítő könyv (Spencer Wells: Az ember útja. Egy genetikai Odüsszeia. Accord

S bár a vizsgálati eredményeket közlő természettudós szerzőcsapat sem a régészethez, sem az őstörténehez nem ért, nem is érthet persze, ahhoz képest a helyre nem álló sejti férfi tulajdonság-örökítőnk (azaz Y kromoszómánk) huszonkét jelzőkettőse (azaz bináris markere) örökléstani összefüggéseiből elég bátran következtet az európai emberi őstörténet fontos mozzanataira. Az örökléstani eredményekből mintegy előírja, hogy minek kellett történnie. De semmiféle őstörténeti, régészeti anyagot nem vonultat fel, amely megfelelné következtetéseinek, állításait igazolná.⁷

S nem derül ki a cikkből, hogy a megvizsgált, huszonöt körzetből származó ezerhét európai és közel-keleti sejti férfi tulajdonság-örökítő, amelynek több mint a kilencvenöt százaléka alkot tíz származási vonalat, miért elegendő minta, miképpen fedí le az összlakosságot, s miért nem szerepel minta például Nagy-Britanniából. És nem közölték a megvizsgált egyének kiválasztási módját sem, de azt sem, miképpen rendelték az egyénhez annak nemzetiségét. Az sincs tisztázva, hogy milyen következményei vannak az őstörténetre, ha csak férfiakat⁸ vizsgálunk, s milyen kiegészítő fogalmakat, összefüggéseket, képleteket kell alkalmazni, ha a népesség egészére következtetünk a felének a vizsgálatából. Maga az alkalmazott vizsgálati módszer sincs ismertetve, hanem csak az eredményeket és következtetéseket közölték, így nem fontolható meg az sem, hogy az elágazásra vonatkozó adataik valójában elágazásokat jelentenek-e, vagy csak föltehető kapcsolatokat.

2. Az őskőkori hivatkozás kiterjedése

Amikor viszont megállapítják, hogy a sejti tulajdonság-örökítő szalag azonos helyén lévő egyező tulajdonság-meghatározó tényezők (azaz allélek) földrajzi eloszlása és életkora megfelel a korunkbeli európai öröklődő tulajdonságokat hordozó sejti tulajdonság-örökítő részegységek (azaz gének) állományának kialakulásához vezető, két felső őskőkori és egy újkőkori elvándorlási eseménynek, nem teszik egyértelművé, hogy ez mit jelent, miről is beszélnek tulajdonképpen. Csak a valóság egy szeletéről-e, azaz a népesség nem helyben volt részéről, vagy az egészről, azaz/mert a helybeliek elenyésző kisebbséget jelentenek. Mert ha ez áll a háttérben, akkor *hiányzik a bizonyítása a területek ürességének, illetve a cáfolata a terület korábbi és akkori lakosairól szóló régészeti és őstörténeti beszámolóknak*. Ha viszont elismerten nem foglalkoznak a helyi népességgel, akkor a vizsgálati eredményeket megfelelően szűkíteni kell, ami szintén nem történt meg. Ezt a mulasztási kettősséget négyszeressé teszi egyébként az, hogy nőket nem vizsgáltak. Ezen a hiányon csak kis mértékben enyhít az, hogy eredményeiket összehasonlítják a korábban, a kizárólag nőről nőre

---

Kiadó, Budapest 2003. ISBN 963 9429 38) megjelenése sem, hiszen annak sem lett tudományos visszhangja. Alapállása egyébként sokban ellenkezik itteni tanulmányunkkal.

⁷ Vö.: "Néhány kutató különösen fenntartással fogadja ezeknek a durván kormeghatározott génjelzőknek a régészeti műveltségekhez való kötését. Jóllehet üdvözlük az alapvető Y kromoszóma adatokat. 'En nem kívánom a genetikai és régészeti tényeket összekapcsolni' – mondja Mark Jobling, az angliai Leicester Egyetem genetikusa, aki szintén tanulmányozta az Y kromoszómát. 'A képzelőerőt megragadja, de az Y kromoszómán a mutáció sebességének (és következésképp az események idő adatainak) nagy a bizonytalansági sávja.'" (Gibbons (2000) pp.: 1080-1081.

⁸ Vö.: "Az új Y kromoszóma adatok elősegítik a már meglévő képen való javítást, mondja Renfrew. 'A mitokondrium munka megmutatta az utat, de az Y még tisztábbá tette azt' — minthogy az Y kromoszóma adatok a földrajzi eredetre sokkal tisztábban utalnak. Ez valószínű azért van, mert több társadalomban az asszony ment a férje családjához, miközben a rokon férfiak földrajzilag sokkal közelebb maradtak. És minthogy bizonyos férfiaknak sok-sok gyermeke van, ők több azonos Y kromoszómájú utódot – és élesebb földrajzi jelet – hagynak maguk mögött. De azok a jellegzetességek úgyszintén azt jelentik, hogy a világban kisebb az Y kromoszóma vonal változatossága, mint az mtDNs-nél, jegyezte meg Cavalli-Sforza. A változékonyság eme hiánya az Y kromoszóma mutáció időadatolását még nehezebbé teszi: számításaikban a kutatók feltételezték, hogy a kisebb genetikai változékonyság miatt kevesebb idő telt el — ehelyett azonban a férfi közösülési szokása nagyon hasonló DNS készletet eredményezhet, és előnetheti az adatokat. Ez azzal járhatna, hogy a kutatók alulbecsülik a gének korát és a népességi eseményeket." (Gibbons [2000].)

öröklődő mitokondrium átörökítőkre vonatkozó hasonló jellegű vizsgálatok eredményeivel. Így vizsgálatuk a lehetséges négy negyednek csak egyikére terjedt ki, s három negyedről hallgatnak.

Mintha az előbbi hiányosságokat pótolnák, amikor beszámolnak a helyre nem álló sejtí férfi tulajdonság-örökítő együtt öröklődő szilárd sorainak (azaz haplotípusainak)⁹ adatai és a kilencvenöt fehérje jelzón alapuló fő összetevők közötti összefüggésről — ezzel bemutatva egyúttal a helyre nem álló sejtí férfi tulajdonság-örökítő kettős többalakúsága (azaz polimorfizmusa)¹⁰ alkalmasságát az emberi népesség összetételének s történetének jellemzésére, de teljes megoldást nem nyújtanak a kérdésben. Azért nem, mert további örökléstan vizsgálatokkal, illetve korábbiakra hivatkozással nem lehet pótolni a régészeti és őstörténeti hiányosságokat, az itteni kihívásoknak megfelelően.

Amikor a szerzői csapat több különböző tényből és egyéb kutatási eredményből¹¹ arra következtet, hogy a mai európai népesség ide szintén korábban érkezett helyi csiszolatlan kőkorszaki vagy őskőkori csoportok és a termékeny félholdi földművelés feltalálása után közel-keletről bevándorolt újkőkori földművesek összeolvadásából jött létre, egy második lépésben hajt végre következtetést, de még az első, és imént bíralt következtetésének jogosságát sem bizonyította, bár azt a másodikban felhasználta. Mert hiszen ha az őskőkori nemcsak a bevándorlóknak volt jelentős szerepük, hanem a helybenieknek is, akkor a második következtetésük szintén helytelen.

Megemlítik ugyan, hogy az őskőkori európai csoportok származása, valamint hozzájárulása a jelenlegi sejtí tulajdonság-örökítő részegységek állományához, az ő fellépésükig vita tárgyát képezte,¹² de ők eldönteni vélik a vitát. Csak sejtjük, hogy ez a vita az imént emlegetett hiányosságaik tárgya körüli.¹³ Onnét gondolhatunk erre, hogy hangoztatják feltevésüket, miszerint sem kiválasztódás, sem helyi elkülönítés nem fordult elő elszigetelt kis őskőkori csoportokban elsodródással.¹⁴ Ezzel mintha arra utalnának, hogy csak főáramokkal történhetett fejlődés, holott ebből az időből is ismerünk párhuzamosságokat, olyat például, amely máig megmagyarázatlanul Európa három távoli, egymásnak elérhetetlen

⁹ Az egymással szoros kapcsolatban lévő öröklődő tulajdonságokat hordozó sejtí tulajdonság-örökítő részegységek (gének) meghatározta egyes, a faj egyes egyedeiben fellelhető, másokban nem Gm-ellenfajták (Gm-allotípusok) egymáshoz kapcsoltnak öröklődnek, s együtt öröklődő stabil sorokat (haplotípusokat) eredményeznek.

¹⁰ Vö.: A férfiak géntörténetét vizsgálták, "ami az Y kromoszómába van beírva. A kromoszóma egyik oldalán lévő változatokat, amiket polimorfizmusnak, vagy jelzőknek neveznek, és annak a gyakoriságát összehasonlítva, amivel ezek az egyes népcsoportokban előfordulnak, a genetikusok szét tudják válogatni, hogy mely népességek vonatkoznak egymásra a legközvetlenebb módon. Ez után fel tudnak építeni egy népességeredeti fát, amely nyomon követi a különböző népességekben az Y kromoszóma-jelzőket. Továbbá, átlagos mutációs sebességet felhasználva, a kutatók meg tudják becsülni, hogy mennyi idővel ezelőtt lépett fel egy bizonyos mutáció, így meghatározva a népesség elválásának a korát és mozgását." (Gibbons [2000].)

¹¹ A következő öt publikációra hivatkoznak (a folyóiratcikkek címe nélkül): (1) P. Menozzi, A. Piazza, L. L. Cavalli-Sforza (1978), *Science* 201, 786. (2) A. J. Ammerman, L. L. Cavalli-Sforza (1984): *The Neolithic Transition and the Genetics of Populations in Europe*. Princeton Univ. Press, Princeton, NJ. (3) C. Renfrew (1987): *Archeology and Language; the Puzzle of Indo-European Origin*. Jonathan Cape, London. (4) M. A. Ruhlen (1987): *Guide to the World Languages*. Stanford Univ. Press, Stanford CA. (5) L. L. Cavalli-Sforza (1994), P. Menozzi, A. Piazza: *The History and Geography of Human Genes*. Princeton Univ. Press, Princeton NJ.

¹² Itt a következő két tanulmányra hivatkoznak: (1) M. Richards és mások (1998): *Ann. Hum. Genet.* 62, 241. (2) L. Chikhi és mások (1998): *Proc. Natl. Acad. Sci. U. S. A.* 95, 9053.

¹³ Ann Gibbonstól megtudhatjuk róla, hogy a vita egy évtizedig zajlott a következő kérdésekről: "De milyen ember hajtotta végre az európai forradalmi átalakulást? Földművelők vonultak be Európába a Termékeny Félholdról, a Közel-keletről, vagy helyi vadász-gyűjtögetők tanulták meg maguk a földművelést? És ha újkőkorszaki telepések hozták magukkal a földműves technológiát, felváltották-e a helyiek zömét, vagy a kőkori helybéliek tovább éltek és váltak a modern európaiak elsődleges őseivé?" (Gibbons [2000].)

¹⁴ Az itt hivatkozott két tanulmány: (1) L. L. Cavalli-Sforza, P. Menozzi, A. Piazza (1993), *Science* 259, 639. (2) M. M. Lahr, R. A. Foley: *Am. J. Phys. Anthropol. Suppl.* 27, 137.

pontjáról is ismert ugyanabból az időből. Ebből a fejleményből is láthatjuk, mennyire fontos lenne erre a jelenségre magyarázatot adni, hiszen nélküle a népesség vándorlása marad az egyedüli biztos eszköz, sőt erős eszköz, annak ellenére, hogy más oldalról ellentmond a józan észnek, azaz lehetetlenségekkel terhes. Nagy kérdés itt, hogy a nem vándorlási magyarázatban mennyire építhetünk a jelen emberiség gondolat átlapolási jellegzetességeire. Am ha a származásban lehet építeni rá, azaz a ma élőkől visszakövetkeztetni a legrégebbi múltra is, miért ne adna a gondolkodás ugyanilyen eszközt a kezünkbe?

3. Elégtelen magyarázó elvek alkalmazása

Sokkal könnyebben rámutathatunk a szerzők soron következő régészeti és őstörténeti hiányosságaira, jobb esetben elavultságaira, amikor az őskor végi jelentős hatótávolság növekedést és népesség csomósodást magyarázzák. Eszerint azt a megjavult időjárás és az új termelési eljárások segítették elő, és a máig átöröklődött jellegzetességeket kiterjesztették a környező területekre.¹⁵ Csakhogy máshonnan jól tudjuk, hogy *nem volt újkőkori forradalom*.¹⁶ *Helyette volt egy igen hosszú időn át tartó folyamatos és fokozatos előre lépegetés mind a földművelő állattenyésztés, mind a fémművesség terén, amit lényegében és ténylegesen csak az időjárás változása korlátozott. Ezért a jégkorszak fölmelegedését követően kedvezőbbre fordult éghajlati viszonyok között e fejlődés megugrott.* Am az újkőkori forradalom emlegetése azért sem indokolt, mert annak korábban megmagyarázhatatlan újdonságait és teljesítményeit nem egy sokkal elmaradottabb állapotból kell már közvetlenül levezetni, hanem a Fekete-tenger előzménye – amit talán Fekete-tónak lehetne egyelőre nevezni – körül kialakított magasabb színvonalú, immár ekés földművelő, s föltehetően öntözéses gazdálkodásból és annak szellemi csúcsteljesítményeiből kisugárzó, illetve elmenekített hatásaiból. Más kérdés, hogy aki ezt az eredeztetést nem veszi figyelembe, az nemcsak az őstörténet felé vezet vissza téves értékelést, hanem a rákövetkező, az első civilizációkhoz vezető fejleményeket is félreérti, vagy félremagyarázza.

Cikkünkben furcsa ugyanakkor az is, hogy a helyre nem álló sejti férfi tulajdonság-örökítőnek a nemi jelleget közvetlenül nem befolyásoló sejti tulajdonság-örökítőknél a kevésbé hatékony népesség nagyságát nem tekintik hátránynak. Ellenkezőleg, a helyre nem álló sejti férfi tulajdonság-örökítő változást a népesség-összetétel lehetőség szerinti érzékeny mutatójának éppen azért tekintik, mert ha csak a népesség felét vizsgálják, akkor az felfokozza a sodródó és megfeneklő hatás következményeit. Kiegyenlítődésről tehát szerintük szó sem lehet?

4. További vizsgálati tisztázatlanságok

Előzményként említik azokat az őelőttük vizsgálódókat, akik már következtettek a szűkített szakasztörédék több alakúság mutatók eloszlásából a csiszolatlan kőkori és az újkőkori közreműködésre az európai sejti tulajdonság-örökítő részegységek állományának kialakításában.¹⁷ Azon kívül, hogy a korábbi és mostani vizsgálatot végzők közül kettő azonos, többet nem tudunk meg az előbbi vizsgálatról, főként azt nem, hogy miben volt pontatlan. Mindenesetre a jelen szerzők határozottan kijelentik, hogy az embertörténet örökletes tulajdonságokat ugrásszerűen megváltoztató (azaz mutációs) eseményeiben egyedülálló szerepű helyre nem álló sejti férfi tulajdonság-örökítő jelzőkettősök¹⁸ általuk elvégzett vizsgálatától az európai eredettörténet megbízhatóbb összeállítását remélik. Nem mondják meg azonban, hogy miért és miben lesz megbízhatóbb, s ami nagyobb gond, nem

¹⁵ Az itt hivatkozott tanulmány: L. L. Cavalli-Sforza, P. Menozzi, A. Piazza (1993), *Science* 259, 639.

¹⁶ Pringale (1998), p.: 1450 vonja meg részletes elemzést követően ezt a végső következtetést.

¹⁷ Az itt hivatkozott tanulmány: O. Semino, G. Passarino, A. Brega, M. Fellous, A. S. Santachiara-Benerecetti (1996), *Am. J. Hum. Genet.* 59, 964.

¹⁸ Az itt hivatkozott tanulmány: P. A. Underhill és mások (2000), *Nature Genet.* 26, 358.

közlik, mit értenek eredettörténeten: a testi leszármazási vonal tisztázását-e, avagy a földrajzi környezetben elfoglalt különböző helyeken való megjelenést, netán – amit botorság lenne éppen tőlük várni – a műveltségek egymás melletti és utáni minőségi jegyeit, fejlődési jellegzetességeit? Vagy mindháromat egyszerre?

A különböző európai és közel-keleti régiókból származó vizsgált sejtí férfi tulajdonság-örökítőkből huszonegy összefüggő jelzőkettős örökléstani típusát különítették el. Négyet a szakirodalomból vettek és tizenhétet nagyfelbontású vegytani folyadékkezelő eljárással (azaz folyadék kromatográffal)¹⁹ fedezték fel. Később azonban kiderül, hogy három ezek közül sosem találtak meg a vizsgált mintákban.

Nem derül ki viszont, hogy miért nem. Azért-e, mert nem fordulnak elő a mintákban, vagy azért, mert a vegytani elkülönítő eljárásba bevontak nem európai mintákat is. S ha nem fordulnak elő, az mit jelent? Hogy ezek hiányoznak Európából, vagy hogy nem teljes körű a mintavétel? Főként nem lehet tudni, hogyan viszonyul mindez a helyben lakók kérdésköréhez, hiszen a három itt igen magas számnak számít, amikor kettővel Gibraltártól az Urálig mindent lefednek.

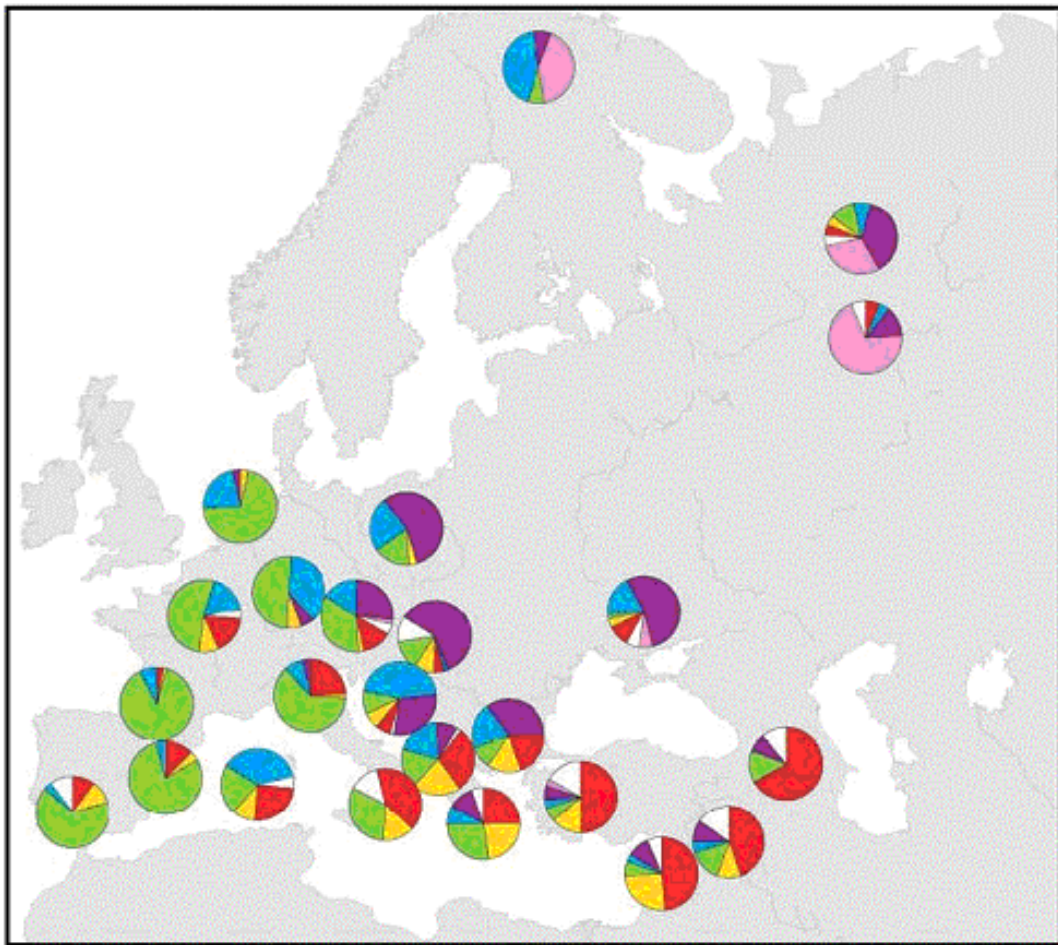
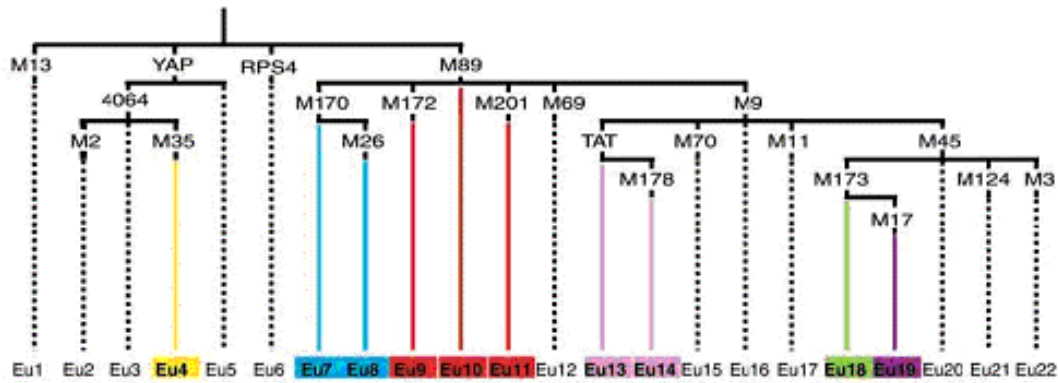
Population†	n	Haplotypes*																			
		Eu1	Eu3	Eu4	Eu6	Eu7	Eu8	Eu9	Eu10	Eu11	Eu12	Eu13	Eu14	Eu15	Eu16	Eu17	Eu18	Eu19	Eu20	Eu21	
Andalusian Spanish	29		10.3		3.4		6.9	3.4						6.9		3.4	65.5				
Basque	45		2.2		2.2	4.4		2.2									88.9				
French Basque	22						9.1	4.5									86.4				
Catalan	24		4.2		4.2			4.2		8.3							79.2				
French	23		8.7		17.4			13.0	4.3								52.2			4.3	
Dutch	27		3.7		22.2												70.4		3.7		
German	16		6.2		37.5												50.0		6.2		
Czech and Slovakian	45		2.2		15.6			8.9		4.4			2.2	2.2	2.2		35.6		26.7		
Central-northern Italian	50			2.0		8.0		14.0		10.0							62.0		4.0		
Calabrian	37		2.7	13.5				21.6	10.8	8.0					2.7	5.4	32.4			2.7	
Sardinian	77	1.3		10.4	1.3	2.6	35.1	5.2	5.2	14.2				1.3			22.1			1.3	
Croatian	58			6.9		44.8		5.2		1.7					1.7		10.3		29.3		
Albanian	51		2.0	21.6		19.6		23.5	4.0	2.0							17.6		9.8		
Greek	76		1.3	22.4	1.3	7.9		21.0	1.3	2.6				1.3		1.3	27.6		11.8		
Macedonian	20			15.0		20.0		15.0	5.0								10.0		35.0		
Polish	55			3.6		23.6											16.4		56.4		
Hungarian	45			8.9		11.1		2.2		2.2							13.3		60.0		
Ukrainian	50			4.0		18.0		6.0		4.0	2.0		6.0	2.0			2.0		54.0	2.0	
Georgian	63							33.3	3.2	30.1				1.6	1.6	1.6	14.3		7.9	6.3	
Turkish	30		3.3	13.3		3.3		40.0	3.3	6.6				3.3	3.3	3.3	6.6		6.6	3.3	
Lebanese	31			25.8	3.2	3.2		29.0	16.1	3.2						3.2	6.4		9.7		
Syrian	20		10.0	10.0		5.0		15.0	30.0		5.0						15.0		10.0		
Saami	24					41.7							41.7				8.3		8.3		
Udmurt	43			4.7		7.0			4.7				2.3	27.9		4.6	11.6		37.2		
Mari	46					4.3			6.5				4.3	65.2		6.5			13.0		
Total	1007																				

The haplotypes are defined by the following markers and the respective derived alleles: Eu1, M13-C; Eu3, YAP, 4064-A; Eu4, YAP*, 4064-A, M35-C; Eu6, RPS4-T; Eu7, M89-T, M170-C; Eu8, M89-T, M170-C, M26-A; Eu9, M89-T, M172-G; Eu10, M89-T; Eu11, M89-T, M201-T; Eu12, M89-T, M69-C; Eu13, M89-T, M9-G, TAT-C; Eu14, M89-T, M9-G, TAT-C, M178-T; Eu15, M89-T, M9-G, M70-C; Eu16, M89-T, M9-G; Eu17, M89-T, M9-G, M11-G; Eu18, M89-T, M9-G, M45-A, M173-C; Eu19, M89-T, M9-G, M45-A, M173-C, M17(delG); Eu20, M89-T, M9-G, M45-A; Eu21, M89-T, M9-G, M45-A, M124-T. Haplotypes Eu2, Eu5, and Eu22 were not observed. †Several samples were previously described (10, 11, 28). Samples not previously examined included 23 French, 16 Germans, 39 northern Italians, 45 Sardinians, 58 Croats, 20 Macedonians from northern Greece, 55 Poles, 50 Ukrainians, 20 Syrians, 24 Saami, 43 Udmurts, and 46 Mari.

1. táblázat A megvizsgált európai népségekből talált haplotípusok gyakorisága (százalékban).

A haplotípusokat a következő a nekik megfelelő allélekből levezetett jelzők határozzák meg: Eu1, M13-C; Eu3, YAP+; 4064-A, M35-C; Eu6, RPS4-T; Eu7, M89-T, M170-C; Eu8, M89-T, M170-C, M26-A; Eu9, M89-T, M172-G; Eu10, M89-T, M201-T; Eu12, M89-T, M69-C; Eu13, M89-T, M9-G, TAT-C, M178-T; Eu15, M89-T, M9-G, M70-C; Eu16, m89-t, m9-g; Eu17, M89-T, M9-G, M11-G; Eu18, M89-T, M9-G, M45-A, M173-C; Eu1869, M89-T, M9-G, M45-A, M173-C, M17(delG); Eu20, M89-T, M9-G, M-45-A; Eu21, M89-T, M9-G, M45-A, M124-T. Az Eu2, Au5 és Eu22 haplotípust nem észlelték. Számos mintát már korábban leírtak (O. Semino (1996), G. Passarino, A. Brega, M. Fellous, A. S. Santachiara-Benerecetti: *Am. J. Hum. Genet.* 59, 964; P. A. Underhill (2000) és mások: *Nature Genet.* 26, 358; L. Quintana-Mirzi (1999) és mások: *Ann. Hum. Genet.* 63, 153). Korábban nem vizsgáltak közül való 23 francia, 16 német, 39 észak-olasz, 45 szardíniai, 59 horvát, 20 észak-görögországi makedón, 55 lengyel, 50 ukrán 20 szír, 24 lapp, 43 udmurt és 46 mari példány.

¹⁹ Az itt hivatkozott tanulmány: P. A. Underhill és mások (1997): *Genome Res.* 7, 996.

1. ábra Az Y-kromoszóma jelzők eloszlása Európában. Semino és társai eredeti ábrája.

Fent: Az Európában és másutt talált helyre nem álló sejtí férfi tulajdonság-örökítő (NRY) jelzők legtakarékosabban ábrázolt törzsfajlódése. Ebből korábban le lett írva a YAP (M. F. Hammer [1994], *Mol. Biol. Evol.* 11, 749), a TAT (T. Zerjal és mások [1997], *Am. J. Hum. Genet.* 60, 1174), az RPS4 (azaz RPS4YC711T, L. S. Whitfield, J. E. Sulston, P. N. Goodfellow (1995), *Nature* 378, 379) és a 4064 (azaz SRY4064, L. S. Whitfield, J. E. Sulston, P. N. Goodfellow (1995), *Nature* 378, 379). A maradék polimorfizmust nagyfelbontású vegytani folyadékkelemző eljárás (DHPLC) segítségével azonosították (P. A. Underhill és mások [2000], *Nature Genet.* 26, 358, P. A. Underhill és mások (1997): *Genome Res.* 7, 996 és P. Shen és mások [2000], *Proc. Natl. Acad. Sci. U. S. A.* 97, 7354) és letétbe helyezték a National Center for BioTechnology Information (NCBI) dbSNP adatbázisba (www.ncbi.nlm.nih.gov/SNP). A törzsfajlódás elmélyítése az emberszabású majom szekvenciák felhasználásával történt.

Lent: A megfigyelt 19 haplotípus hat osztályba gyűjtve (lásd: 1. táblázat), külön színnel jelölve. Sárga: Eu4, kék: Eu7 és Eu8 együtt (a M170 mutációból), vörös: három haplotípus egyetlen családban, rózsaszín: Eu13 és Eu14, (a TAT mutációból), valamint zöld: Eu18 és bíbor: Eu19 (M173-on osztozva Európa törzsfajlódási földrajzában két külön osztályt jelentenek). A maradék 9 haplotípus – a teljes mintamennyiség 5%-a – fenn fekete pontozott vonallal jelölve, a tortadiagramon pedig a fehér területet. Három haplotípust, az Eu2, Eu5 és Eu21 jelűt nem találták. A tortaszeletek nagysága minden népességnél arányos a haplotípusok vagy haplotípus osztályok viszonylagos gyakoriságával. A két baszk mintát egybevetették.

A vizsgált minta több mint kilencvenöt százalékát éppen tíz legfőbb – örökletes tulajdonságokat ugrásszerű megváltozással meghatározott – együtt öröklődő szilárd sorhoz, illetve együtt öröklődő szilárd sor osztályhoz látták sorolhatónak.²⁰ Itt sem derül ki, hogy miért éppen tízbe. A kilencvenöt százalék ugyanis nem száz. Azaz a maradék lehet még igen fontos, ha csak férfiak vizsgálatáról van szó. Sokkal kevesebb férfi is elegendő ugyanis a szaporodáshoz, mint nő, tehát az arányokat nem szabad egy az egyben venni, mert rögtön szorozni kell a nőtöbbség arányszámával. Ehhez azonban azt persze meg kellene állapítani vagy becsülni, de csak igen nagy körültekintéssel lehetne, az ősemler életmódjának, helyzetének esedékes ismeretében.²¹

5. Elavult őstörténeti nézetek a háttérben

Az itt feltárt sejtí férfi tulajdonság-örökítő együtt öröklődő szilárd sorainak gyakorisági eloszlását tehát a szerzők meghatározónak tartják a korai és máig fennmaradt európai népesség férfi összetevőjének alapvető szerkezetére, és bizonyítékkal szolgálónak a népességtörténetre, az őskőkorszakot is beleértve. Ezzel megismétlik, és egyértelművé teszik korábbi állításukat, hogy az egészre nézve tesznek le valamit az asztalra, tehát az egész népességtörténetre. Mintha az ősemler nem élt volna előtte oly hosszú idő át Európában, különösen gazdag hagyatékkal a Kárpát-medencében. E mögött tehát azt a sokáig magát tartó, de már azért rég eltűntnek tartott vélekedést kell látnunk, hogy a cromagnoniak egykoron lebunkózták a neandervölgyieket. Halottakkal pedig ugyebár nem lehet keveredni. Azon kívül, hogy maga a fő állítás is képtelenség, részleteiben is régen megcáfolt, hiszen erőszaknak még jó sokáig nem lesznek nyomai a szóban forgó emberek között. Itt tehát az újabb bedőlés az igen alacsony szintű vélekedésnek, hogy "ameddig két ember lesz a földön, az mindig harcolni fog". Mindez annak a következménye, hogy a szerzők nem ismerik az őstörténetet, s annak azt a mozzanatát, hogy a gondolkodó ember már az őskőkorszakban az egymással együttműködő emberek társadalmát hozta létre.²² A hideg égővön az élethez szükséges élelem megszerzéséhez nélkülözhetetlen volt a gondolatcsere és a tevékenységek összehangolása, egyesítése. Az újkőkort megelőző régészeti anyagban semmi nyoma nincs társadalmi megkülönböztetésnek, embernek ember általi leigázásának. E korai szakaszban az emberi létet kizárólag az egyenrangúságon és a mellérendelő szemléletmódon alapuló együttműködés tarthatta fenn. Jó példáját mutatja ennek a későbbi természeti népek közül a XVII. században megfigyelt ausztráliai bennszülöttek társadalma, amely tagjainak nem voltak néven nevezett emberszabású isteneik, ahol nem voltak emberölő eszközök, csak vadászfegyverek, nem voltak háborúk, hanem az egész földrészt együttműködve használták.²³

²⁰ Ezt mutatja az 1. ábra és az 1. táblázat.

²¹ Ugyan az emberiségnél az ismert történelme során a férfi és a nő születési arányszáma közel áll az egyhez, mégis vannak olyan időszakok, amikor a férfiak csak kisebb arányban vesznek részt a faj fenntartásában. Ilyen ú. n. többnejű időszakok főleg katonanépeknél fordulnak elő. A modern ember elterjedését követő időszakokra inkább az egynejűség az emberi faji jellemző. Ugyanakkor az emberiségnél általános, hogy a nők generációs ideje rövidebb, mint a férfiaké. A házasságok zömében a férfi 4-10 évvel idősebb a nőnél.

²² Mint a *Nature* című tudományos folyóiratban Henry Gee szerkesztő és Chris Stirnger professzor, a londoni Természettudományi Múzeum vezető embertani szakértője beszámolt róla, nemrég találtak egy apró, egy méteres testméretű emberfajhoz tartozó 18 ezer éves, 380 köbcentis koponyát Indonézia Flores-szigeti őserdejében. E Homo floresiensisnek nevezett lény emberként viselkedet, társaságban élt, tüzet használt, pattintott kőszerszámai fejlettek voltak, feltehetően beszélnie is kellett, annyira magas szintű társas élete volt rituálékkal, egybekkel. A Homo erectushoz sorolják, a csimpánzokkal vetik össze a csontozatát. Ráadásul hozzátesszik, hogy esetleg Indonézia őserdeiben még ma is élhet, velünk párhuzamosan. Ha ez igaz, és miért ne lenne az, akkor ez még egy csapatot jelent az Ős-Eva modellre, amit az itt vizsgált Y kromoszóma kutatás is cáfol. Nincs tehát egyetlen őstörzs se, akitől bárki származtathatná magát, ezzel előjogokat szerezve. (Forrás: *Fejér Megyei Hírlap* 2004. október. 29. p.: 16 és <http://news.ninemsn.com.au/article.aspx?id=21084>)

²³ Lásd: Cowan (1997), p.: 16–17, 98, és Flood (1994), p.: 258. Vö. Cser Ferenc: "A mellérendelő szemléleti mód. A magyar műveltség keleti kapcsolatai." *Magyarok Világszövetsége. Kelet-konferencia*, Budapest, 2004.

Egyszerűen nem jutottak el a fémek készítésének gondolatához sem, mert fémekre elsősorban hadieszközök készítéséhez van szükség. Ugyanerről számol be, de még a Kárpát-medence kőkori maradványai tekintetében V. Gordon Childe, hozzátéve, hogy mivel a túléléshez az akkori társadalomnak minden egészséges résztvevője, tagja közreműködésére szüksége volt, a szellemi munkát a testi fogyatékosok végezték, aminek késői hiedelmi maradványa valamilyen többletsont meglétének követelménye a varázslóvá kiválasztáshoz.²⁴

6. Európa kaukázusi kapcsolata

Mivel a vizsgálatot végzők két ugrásszerű örökletes tulajdonság változással fémjelzett leszármazási vonalat (az M173-at és az M170-et) találtak az őskőkorszaki időktől kezdve folytonosan jelenlévőnek Európában, leglényegesebb mondanójuk tehát az, hogy *az európai népesség döntő mértékben európai eredetű.*²⁵ A maradék többi ág pedig szerintük valószínűleg később lépett Európa földjére, mégpedig a Közép-Keletről és az Urálon túlról történt független elvándorlások során. Azért tartják ottaninak a többi ág kiindulópontját, mert ott azok nagyobb gyakorisággal és a hozzájuk kapcsolt kísérők több változatával találhatók meg.²⁶ Sokkal közelebbinek kell azonban az elvándorlás eredeti gócpontjának²⁷ lennie, mert a közép-ázsiai hivatkozást sokan félreértik és félremagyarázzák. Annak ugyanis *az európaival közös gyökere a Kaukázus ahol a homo ergatrastól egészen a modern emberig folyamatos az emberi fejlődés.*²⁸ Hogy az M45-ös gén közép-ázsiai, az azt jelenti tehát, hogy kaukázusi, és nem azt, hogy uráli. Innen mentek északra, keletre, délre és nyugatra. Innen rajzott ki északra, majd nyugatra a gravetti 'népe', amelynek az átalakulása a Don mellett tetten érhető, amikor a mousteri szerszámok átalakulnak gravettivé (2. ábra). Ez a valódi forrás, azaz nem Szíria és nem Afrika. Közép-Ázsiában, amire sokan gondolnak (turk területek, Aral-tótól keletre) nem volt emberi települési forrás, a korai ember kizárólag dombos, hegyvidéken élt, csakis a modern ember vette birtokba a sztyeppét. Kirgízia embere nem fejlődött se aurignacivá, se gravettivé, azokat ezek fölváltották, később. Gábori²⁹ bemutatja, hogy az Ural környezetében a Káspi-tenger fölött mocsaras volt a terület a Würm jégkorszak fölmelegedését követően is még évezredekig, ott ember a sztyeppe kialakulásáig, illetve az arra települő létrejött lovas kultúrákig nem tudott élni, jószerivel még az Urál egyik oldaláról a másikra áthaladni sem. *A kelet-nyugati mozgás csakis a Kaukázus vonalában, a Káspi-tengertől délre történt.* Az ember délen élt, a jégkorszak lehűlő időszakában sem nagyon találni az Urál környékén emberi telepeket, amint ezt a 2. ábra szemlélteti.

---

június 3. Ausztráliába a Würm lehülési szakaszának nagyon az elején ment át az ember, és legalább 90 km-t kellett nyílt vízen mennie, hogy odaérjen. Nem tudott visszajönni, mert a tutaj csak egy irányba ment, mire odaért, újabb útra már használhatatlan lett, elázott. Ausztráliában meg egy útra való tutajt sem tudott készíteni. Legalább 30 embernek kellett oda menni közel egy időben, hogy szaporodni képesek legyenek, és valamiféle elvont gondolkozással kellett rendelkezniük, hogy a horizonton lévő felhőkből rájöjjenek: ott szárazföld van! 60 évezrede ott él az ember, és 60 évezredes szikla karcai, majd festményei vannak.

²⁴ Lásd Childe (1957).

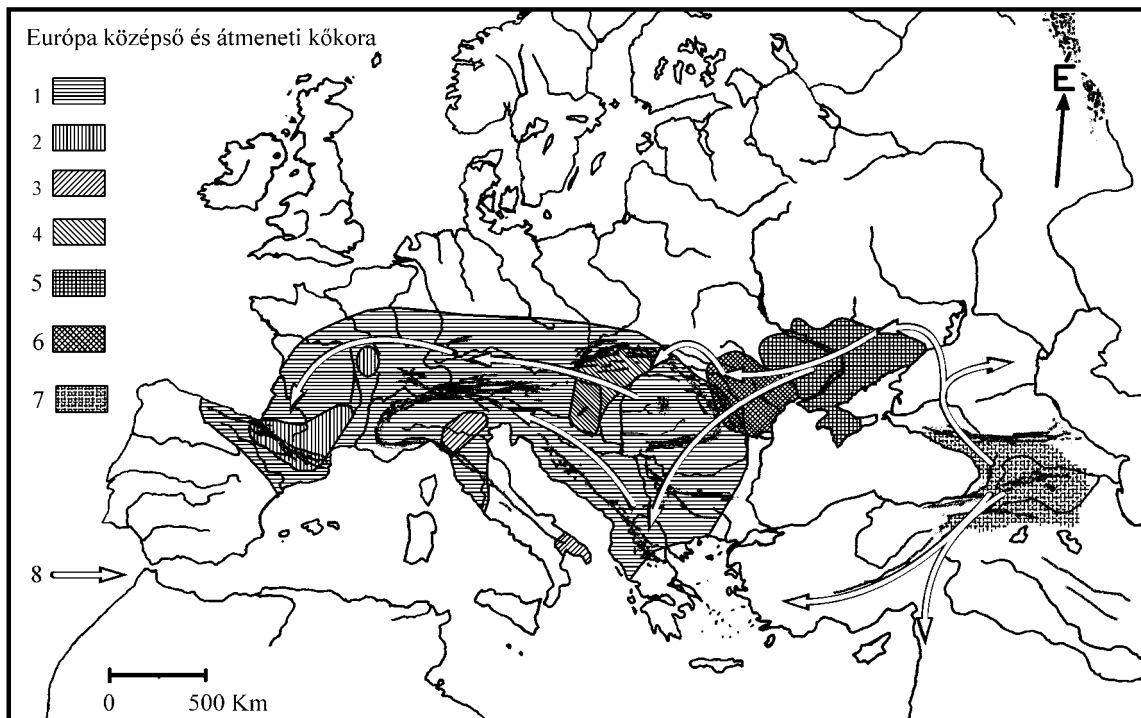
²⁵ Az európaiak európai eredetét korábban már többen vallották, a régészeti kultúrákból következtetve, Childe is.

²⁶ Az itt hivatkozott öt tanulmány: (1) O. Semino, G. Passarino, A. Brega, M. Fellous, A. S. Santachiara-Benerecetti (1996), *Am. J. Hum. Genet.* 59, 964. (2) P. A. Underhill és mások (2000), *Nature Genet.* 26, 358. (3) P. A. Underhill és mások (1997): *Genome Res.* 7, 996. (4) M. F. Hammer és mások (2000), *Proc. Natl. Acad. Sci. U. S. A.* 97, 6769. (5) M. F. Hammer és mások (2000), *Proc. Natl. Acad. Sci. U. S. A.* 97, 6769.

²⁷ Ez a góc az A vércsoport mutációját jelenti, ami Európában 35%-ban van jelen a 25-30%-os ősi 0-ás vércsoport mellett. Ami keletről jött, az a B vércsoport, ami a Kárpátok között alakult ki, az meg az AB. A neandervölgyi génjét fontebb kell keresni, az ág eredeténél, ami a magyarságnál talán 5%.

²⁸ Gábori (1974), pp.: .

²⁹ Gábori (1974).

2. ábra A Würm utolsó hideg és felmelegedő szakaszának emberi települései, műveltségei Európában.³⁰

1: aurignaci műveltség, 2: Chatelperoni-, 3: Uluzzi-, 4: Szeleta neandervölgyi maradványok, 5: Krimi Muzra-Koba, 6: Dnyeszter-Bug átmeneti kőkorszaki műveltségek, 7: kaukázusi műveltségek, 8: gravetti műveltség vándorlása a jégkorszak utolsó lehülési szakaszában. (Mellars (1998), p.: 65, Gimbutas (1991), p.: 7, Gábori (1977), pp.: 271-276 ill. Gáboriné (1980), pp.: 211-216 alapján).

7. Sem két pólus, sem ázsiai eredet

Az általuk feltárt és itt bemutatott,³¹ a törzsfajlásban közreműködő huszonegy együtt öröklődő szilárd sorból, azaz leszármazási ágból kettő – az európai sejtí férfi tulajdonság-örökítő mintegy felét jellemző Eu18 és Eu19 – a szerzők szerint bár osztozik az egyik őskori leszármazási vonalon, mégpedig az M173-on, egymástól szembetűnően különböző földrajzi eloszlást mutat. E kettőből az egyik leszármazási ág, az Eu18 – magában foglalva az előzően már mások által leírt³² elő-európai ágat³³ – a leggyakoribb a Baszkföldön,³⁴ és Európában nyugatról–keletre csökken az előfordulása. A másik, az – M173-ból eredő, de az M17 mutációval megkülönböztetett – Eu19 leszármazási vonal viszont gyakorlatilag nincsen meg Nyugat-Európában, és előfordulása kelet felé növekszik, és a legnagyobb mértékben Magyarországon, Lengyelországban, valamint Ukrajnában van jelen, ahol viszont gyakorlatilag az előző hiányzik. Mindennek a régészeti kultúrákban is nyoma van, s bizony alapvetően különböző előjellel. Hiszen *amikor elkezdődött a csiszolt kőkorszak, Közép- és Nyugat-Európa népességét az általánosan elterjedt aurignaci, majd gravetti ember mellett a foltokban megmaradt neandervölgyi ember átalakult műveltsége alkotta.* Ilyen folt volt az Uluzzi műveltség, melynek területén éltek később az etruszkok, a Chatelperoni műveltség, a későbbi baszk terület, valamint a Szeleta műveltség dunántúli és északi hegyvidéki magyar

³⁰ Cser (2000), p.: 130-ról idézve.

³¹ Az 1. ábra felső részén.

³² Az itt hivatkozott tanulmány: O. Semino, G. Passarino, A. Brega, M. Fellous, A. S. Santachiara–Benerecetti (1996), *Am. J. Hum. Genet.* 59, 964.

³³ Melyet a 49a,f 15-ös együtt öröklődő szilárd sor jellemez.

³⁴ Lásd az 1. ábrát alul és az 1. táblázatot.

területe (az 1. ábra szemlélteti). *S e három nép nyelve ragozó a mai hajlító nyelvű környezetben.* Amiből arra is következtethetünk, hogy annakidején ezek nyelve még nagyon hasonló, akár egyforma is lehetett. S ha ma szókészletükben különböznek is, alapszintű nyelvtani azonosságuk megmaradhatott.

Az előbbi két együtt öröklődő szilárd sor³⁵ vagy leszármazási ág már közös leszármazási vonalán visszafelé haladva a vizsgálat talált a hasonló sejti tulajdonság-örökítők ugyanazon a felmenő helyén egy magasabb közös tulajdonság meghatározó tényezőt, M45-tel jelölve. S ebből ered egy másik leszármazási vonal, az M3 is, amely az amerikai bennszülöttek között³⁶ és pár szibériai népnél³⁷ gyakori. Ezért úgy látják, hogy az itt elemzett leszármazási vonal, az M173 olyan ősi eurázsiai jelző, amelyet a mai, teljesen kialakult (bölcs) emberös³⁸ csoportja hozott magával, amikor Európába érkezett, vagy abban jött létre, és – úgy 40000–35000 évvel ezelőtt – keletről nyugatra szétáradva vitte magával, és elterjesztette az aurignaci műveltséget.³⁹ És ezzel majdnem egy időben bukkant fel ez a műveltség Szibériában is,⁴⁰ ahonnan szerintük néhány csoport végül Amerikába vándorolt. Persze mondanák, ha amerikai mintavételről is történt volna említés. S ha az aurignaci műveltség kialakulását tekintjük, egyáltalán nem biztos, hogy Ázsia felől érkezőnek kell az előbbi felső kapcsolatot, az M45-öt tartanunk.

Mindenesetre a vizsgálatot végzők számára az imént elemzett két együtt öröklődő szilárd sor (az Eu18 és Eu19) a férfi származástani vizsgálat szerinti nyugat-keleti, illetve kelet-nyugati csökkenő-növekvő, illetve fordított megoszlása, eloszlása két elszigetelt magnépesség szétterjedését jelenti az Ibériai-félszigetről, illetve a jelenlegi ukrajnai területről az utolsó jégkorszak legnagyobb lehülését követően. Ezalatt a régészeti kultúrák, mint láttuk, mást mutatnak. Nemcsak a gépies csökkenő-növekvő állapotot cáfolják, hanem az ázsiai eredeten kívül a korszakolást is.

8. Ember a Kárpát-medencei jégkorban

A Würm leghidegebb időszaka 22 ezer és 20 ezer éve zajlott le, és a fölmelegedés már 16 évezrede megindult. Ugyanakkor a tanulmány szerzői szerint valójában e jégkorszaki időben, azaz 20000–13000 évvel ezelőtt az embercsoportok kénytelenek voltak kiüríteni Közép-Európát, az észak-balkáni menedék kivételével.⁴¹ S az európai növény- és állatvilág hasonló elkülönüléseit szintúgy a jegesedés kiváltotta, az éghajlatilag védett helyekről való szétszóródással járt elszigetelődésnek tulajdonítják.⁴²

És mi már meg sem lepődünk egyszerű felfogásukon, hogy e két tényt ilyen határozottan ok-okozati viszonyba állítják. Esélyt sem hagynak szegény elődeink számára, hogy alkalmazkodjanak a változásokhoz. Pedig alkalmazkodtak. Hiszen a Kárpát-medence ekkor bőven⁴³ lakott volt, az évi középhőmérséklet bár erősen lecsökkent, de koránt sem borította jég az egész Kárpát-koszorúval övezett tálat, amint azt tájékoztatlanságuk a szerzőkkel elhitheti.

³⁵ Még mindig az Eu18 és az Eu19-ről van szó.

³⁶ Az itt hivatkozott tanulmány: P. A. Underhill és mások (1997): *Genome Res.* 7, 996.

³⁷ Az itt hivatkozott tanulmány: J. T. Lell és mások (1997), *Hum. Genet.* 100, 536.

³⁸ A Homo sapiens sapiens.

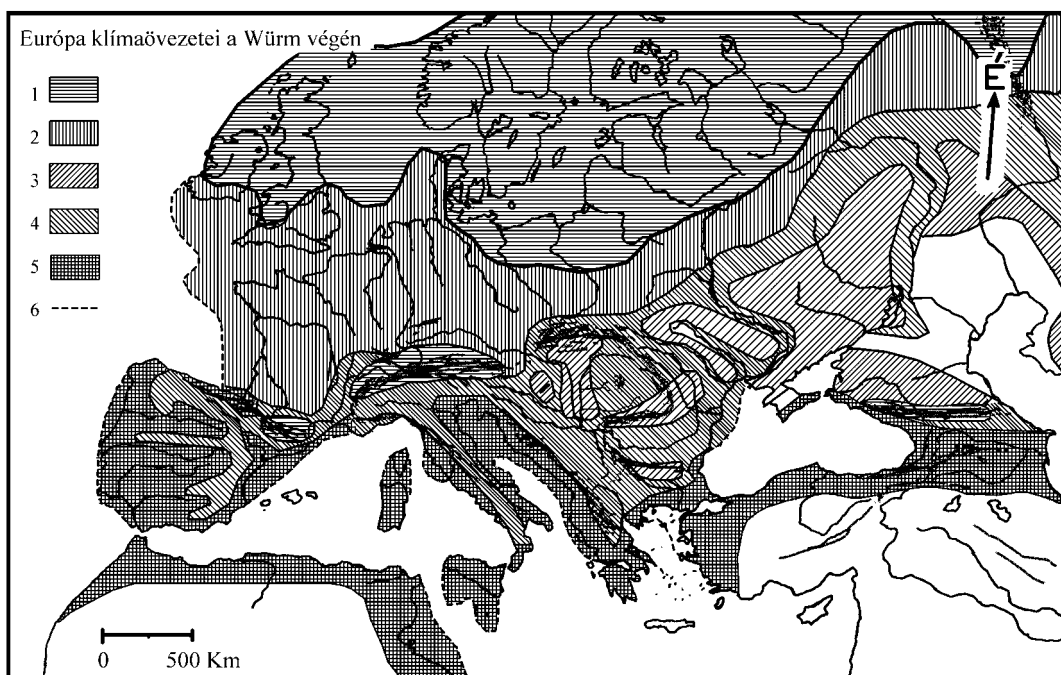
³⁹ Az itt hivatkozott két tanulmány: (1) M. Otte (1990), in *The World at 18000 BP I.* Szerk. O. Soffer, C. Gamble, Unwin Hyman, London. 54–68. (2) R. Klein, *Evol. Anthropol.* 1, 5.

⁴⁰ Az itt hivatkozott tanulmány: R. Klein, *Evol. Anthropol.* 1, 5.

⁴¹ Az itt hivatkozott tanulmány: M. Otte (1990), in *The World at 18000 BP I.* Szerk. O. Soffer, C. Gamble, Unwin Hyman, London. 54–68.

⁴² Az itt hivatkozott tanulmány: K. J. Willis, R. J. Whittaker (2000), *Science* 287, 1406.

⁴³ Gáboriné a Pilisben–Gerecsében élt "barlangi vadászok vagy barlangi eszkimókról" elmondja, hogy barlangjaik mindig sík vidék felé nyíltak, ahol nagyobb tömegekben élhettek, bár még nem találták meg telepeiket. Mindenesetre a pilisszántói barlangfülkénél 1200 rénszarvas 400 gömbforgóját találták, ami arra utal, hogy ezt a nagy mennyiségű húst és bőrt elszállították valahová. (Amikor egyébként szerzőink szerint az egész Kárpát-medence ki volt ürítve.) (Gáboriné [1980] pp.: 247.)

3. ábra Európa klíma övezetei a Würm eljegesedés leghidegebb időszakában.⁴⁴

1: állandó jégtakaró, 2: tundra, 3: sztyeppe, 4: parktundra, 5: erdőövezet 6: Európa tengeri partvonalala. Mellars (1998), p.: 43 és László (1974), p.: 40 alapján.

A 3. ábra a Würm leghidegebb időszakában Európa klíma övezeteit mutatja be. Látható az ábrán, hogy a teljes eljegesedés a Kárpát-medencétől észak-keletre haladva egy parktundra övezetet hagyott, ami az Ural hegység déli csücskén át nyúlt Ázsiába. Ennek a területnek a déli szakasza Európa középső és nyugati részében bőven adott a már modern (aurignaci és gravetti) embernek életlehetőséget, jóllehet, az orosz síkságon és attól északra ekkor, ahogy az 1. ábra is mutatja, ekkor ember nem élt. A Würm leghidegebb időszakában ürítette ki az ember a Don melléki gravetti telepeit és vonult a Krim félszigetre, ahonnan az átmeneti kőkorszak embere a fölmelegedést követően már az ismert kultúrát művelte.

S e forogatókönyvüket – mivel mással? – az Európa keleti felére helyezett leszármazási ág⁴⁵ – a mai Ukrajna területén csúcsozó – apró elágazásaival támasztják alá,⁴⁶ és ugyancsak a nyugati térfélen meghatározott elágazási ág⁴⁷ apró elágazásaival, azok Ibér-félszigeti csúcsozásával. Bár ott nagyobb volt e jégkorszak hatása, mint a Kárpát-medencében, s főként nagyobb Ukrajnában. Ennek ellenére a nyugati leszármazási vonalat⁴⁸ és ágat⁴⁹ összefüggésben állónak tartják a menedékről való szétterjedésükkel az utolsó jégkorszak legnagyobb lehülését követően.⁵⁰ És beszámolnak a másik, a keleti európai leszármazási ág⁵¹

⁴⁴ Cser (2000), p.: 132-ről idézve.

⁴⁵ Amely az Eu19 ághoz van kapcsolva.

⁴⁶ És A. S. Santachiara–Benerecetti kiadatlan adataira hivatkoznak.

⁴⁷ Amely, mint láttuk, a 49a,f 15-ös együtt öröklődő szilárd sorához (és így az Eu18 ághoz) kapcsolódik.

⁴⁸ Az M173 jelzésűt.

⁴⁹ Az Eu18-at tehát.

⁵⁰ És jól megfelelni látják ezt az állításukat a mások által előzően kutatott légzésben és anyagcserében résztvevő sejt-szervecske sejt tulajdonság örökítője (mitokondriális DNS [mtDNS]) együtt öröklődő szilárd sor V csoportjával (haplocsoportjával) és néhány H ágával. (Az itt hivatkozott tanulmány: A. Torromi és mások (1998), *Am. J. Hum. Genet.* 62 1137.) Vö.: "Az európai genetikai eredet legkorábbi felvillanása a fehérje jelzőkből jött, amit legutóbb a kutatók az európai asszonyok mtDNS-én folytatott vizsgálatokból nyertek. De az eredmények megosztották a kutatókat: az egyik kutatócsoport, amelyhez L. Luca Cavalli-Sforza stanfordi genetikus, az új Y kromoszóma tanulmány társszerzője is tartozott, hasonló génjelzőket talált az európaiaknál és

tekintélyes észak-indiai és pakisztáni, valamint közép-ázsiai gyakoriságának megfigyeléséről is.⁵² Ennek elterjedését szerintük fölerősítette a Jamna műveltség európai és keleti irányú kitágulása a "kurgán kultúra" (mai dél-ukrajnai) területéről, az indoeurópai nyelv terjedését eredményezve.⁵³ Most megtudtuk tehát, miért kellett befagyasztaniuk a Kárpát-medencét vagy ötezer évre, holott csak az évenkénti hosszú telekre fagyott be, amúgy az évi átlaghőmérséklet 8 fokkal volt alacsonyabb a mainál. Ám az állításuk nyilvánvalóan merő önellentmondás és képtelenség, hacsak nem...

9. Kárpát-medencei folytonosságunk

Előbb azonban az ellentmondás: A szerzők szerint a nálunk a legnagyobb arányban előforduló leszármazási ág terjesztette el Európában az indoeurópai nyelvet. Nohát ezért kell megismertetnünk az olasz, német és szláv nevű szerzőkkel azokat a kutatásokat, ha a magyarok már ismerik, amelyek *bebizonyították a magyar nyelv és nép Kárpát-medencei eredetét*. S ezért kell komolyan venni az Urál-hegység és a Káspi-tenger közti mocsarakat, amin nem ugorhattak át a mi jó öreg finnugorjaink, akár mennyire is halszagúak voltak.

Illenék végre tudomásul venni, hogy a hódító törpe kisebbség nem tudja a nyelvét és kultúráját ráerőltetni a hódoltakra, amint ezt a török, az osztrák és az orosz hódoltságunk mutatta. Igaz Árpád Álmos volt, vagy fordítva, tehát szeretettel fogadtuk, ám mégis csak ő tanult meg magyarul, hogy az őslakosokkal érintkezni tudjon. Igaz, egy Kijev alatti akkori európai magyar nagyvárosban tanult meg magyarul, s azokkal együtt jött be a Kárpát-medencébe, akiktől tanult. Ám felmenőinek anyanyelve még nem ez a nyelv volt. S a bejövökhöz képest a bennlakók túlnyomó többségben voltak, s nem indoeurópai nyelven beszéltek, hanem a bejövökről elnevezett nyelven, tehát magyarul.⁵⁴

Erről most előláróban csak ennyit, s most a képtelenségről: Képtelenség, hogy a sejti tulajdonság örökítő a vizsgálat szerint terjeszteni tudja a nyelvet. Íme, ez lenne a származástani nyelvészet. Ez azt jelenti, hogy az öröklődő tulajdonságokat hordozó sejti tulajdonság-örökítő részegységek nemcsak a hangmagasságot vagy annak öblösségét örökítik át a hangszálak, a gége és a torok milyensége meghatározásával, hanem a hangokból összeálló nyelvet is. Legalább az indoeurópai nyelvet. Milyen kár, hogy a magyart nem, pedig 60%-ban, az M173-at tekintve, pedig 73%-ban magyar tulajdonság örökítőkről van szó. Ez lenne az a bizonyos magyar átok?

És az ígért "hacsak nem": Mivel az *utolsó jégkorszak legnagyobb eljegesedése 22-18 ezer éve tényleg igen megritkította és átrendezte Kelet-, Közép-, és Nyugat-Európa lakosságát, akik e területek délebbre eső tájairól, valószínűleg kényszerűen még délebbre vándoroltak,*

---

a közel-keletiekénél, ami keletről-nyugatra haladva csökkent, mintegy az újkőkorszak ujjlenyomataként. De más kutatók úgy vélték, hogy néhány európai genetikai jelző túl idős ahhoz, hogy az újkőkorszaki bevándorlókhoz lehessen kötni azokat." Az mtDNS vizsgálatot egyébként Martin Richard vezette, és az eredményeiről beszámoló tanulmányt az *American Journal of Human Genetics* 2000. novemberi számában tették közzé. (Gibbons [2000].)

⁵¹ Az Eu19.

⁵² Az itt hivatkozott tanulmány: P. A. Underhill és mások (1997): *Genome Res.* 7, 996.

⁵³ Az itt hivatkozott tanulmány: M. Gimbutas (1970), in *Indo-European and Indo-Europeans*. Szerk. G. Cardona, H. M. Hoenigswald, A. M. Senn. Univ. Of Pennsylvania Press, Philadelphia, PA. 155–195.

22.

⁵⁴ Az indoeurópai és a kaukázusi nyelvek alapján a kikopási sebességet a 0,86-os alap jelenti, ami 100 szót vizsgálva nagyjából 25 évezredig enged visszanyúlni, azon túl minden ide tartozó nyelv szókészlete kicserélődik. Lásd erről Shwades (19) és Lee (19) tanulmányát. Tehát a glattokronológia addig ad útmutatást. De a magyar kikopási sebessége ennél lassúbb, a magyart ez elé is vissza lehet vezetni. És a gravetti kora éppen a kritikus időszak előtt van, azaz az indoeurópai nyelvek a gravetti korára nem vezethetők vissza. Nem lehet sem szláv, sem germán, sem más nyelvről ekkor beszélni, mert nincs megkülönböztetési lehetőség. A glattokronológia az indoeurópai nyelvekre működik, azok szétszóródására a régészet eléggé jól korreláló eredményt adott. Ezek szerint az kurgán műveltség volt, és nem magyar.

jobb körülmények közé. Ezért ürült ki a Don környezete és vonult az ottani ember a Krim félszigetre. Ismerjük is Dél-Európa nyugati felén az ekkor dús népességű Magdalén műveltséget és a Kaukázus népkohóját. Sőt azt is tudjuk, hogy mindkét helyről aztán a melegezés elkezdődvén, nagy tömegek áramlottak északra. Talán meglepő, de *a magdaléniak és a Kárpát-medenceiek mentek a rénszarvas után, míg a kaukázusiak és a natufi műveltség utódai, valamint a kis-ázsiaiak a Fekete-tavi medencébe.*

Annyiban talán át kell értékelnünk az itteni fejleményeket, ha egyszer másként megmagyarázhatatlan az a sokat emlegetett 60, ill. 73 %, hogy még a későbbi Fekete-tengeri áradás elől menekülők sem hozhatták magukkal a Kárpát-medencébe és a mai ukrán és lengyel síkságra azokat a jellegzetes sejti tulajdonság-örökítőket, illetve az itt többségi leszármazási ági jegy-együttest, amivel elődeik rendelkeztek. Elsőrendű fontosságú persze, hogy a Kárpát-medencéből nem kellett a Fekete-tenger medencéjébe húzódnunk, mert nem száradt ki, mint a termékeny félhold körüli területek és Anatólia. Ezért a ránk jellemző sejti tulajdonság-örökítők, illetve az itt többségi leszármazási ági jegy-együttes az itt lévő Bükki műveltség emberétől és a Körös-Tiszai műveltségtől származik, abba *a Vinča műveltség terjedése csak besegít.* Ugyanakkor a Fekete-tó mellé a Kaukázus felől az itt elemzett harmadik vándorlás embere húzódnak a kiszáradó területekről, és alkotta a kaukázusi alapot. A jégkorszak fölmelegedésekor ugyanis az orosz sztyeppe és a Fekete-tenger medencéjét övező hegyvidék emberi településekben kiürült, míg a natufi műveltség zöme eltűnt, a maradéka pedig áttért a sivatagi életformára.⁵⁵

S a dominó-elv alapján ez tovább azt is jelentheti, hogy a Fekete-tó mellé a Kaukázus felől érkezők között, akik az anatóliai szárazság elől menekültek, nemcsak déliek, natufiak voltak, hanem az orosz síkság más folyóinak elmosarasodása miatt menekülő északiak, közöttük föltehetően a korábbi Bükki kultúra emberei is. Az Anatólia felől ‘menekülő’ embercsoportok hozták magukkal a natufi műveltség elemeit – köztük az öntözéses földművelés technikát, – valamint a Çatal Hüyükben előkerült csodálatos falfestményekkel díszített szentélyeknek az emlékét. S a dominó dől tovább, mert akkor az is elképzelhető, hogy a Fekete-tavi ekés és öntözéses földművelés kifejlesztői sem voltak egységesek. Valószínűleg az észak-nyugati síkság karéjt most visszaköltözve a korábban annak északi szomszédságából délre vonulók foglalták el, míg a dél-keletit az eredetileg is délről érkezők. Ez lehet a magyarázata annak is, hogy a harmadik vándorlás jobbára csak dél-európai sejti örökítőket újított meg, azaz *északra inkább az eredetileg is északi, őskőkori népesség menekült.* Feltűnő különbségeket mutat azután ez az áradás elől három irányba menekülő, illetve a megmenekült népesség. S ebben talán nemcsak befogadók játszanak szerepet, hanem ők maguk is, eredeti különbségükkel. A hajdani Fekete-tó Fekete-tengerré alakulását környező idők műveltségeit a 4. ábra szemlélteti.

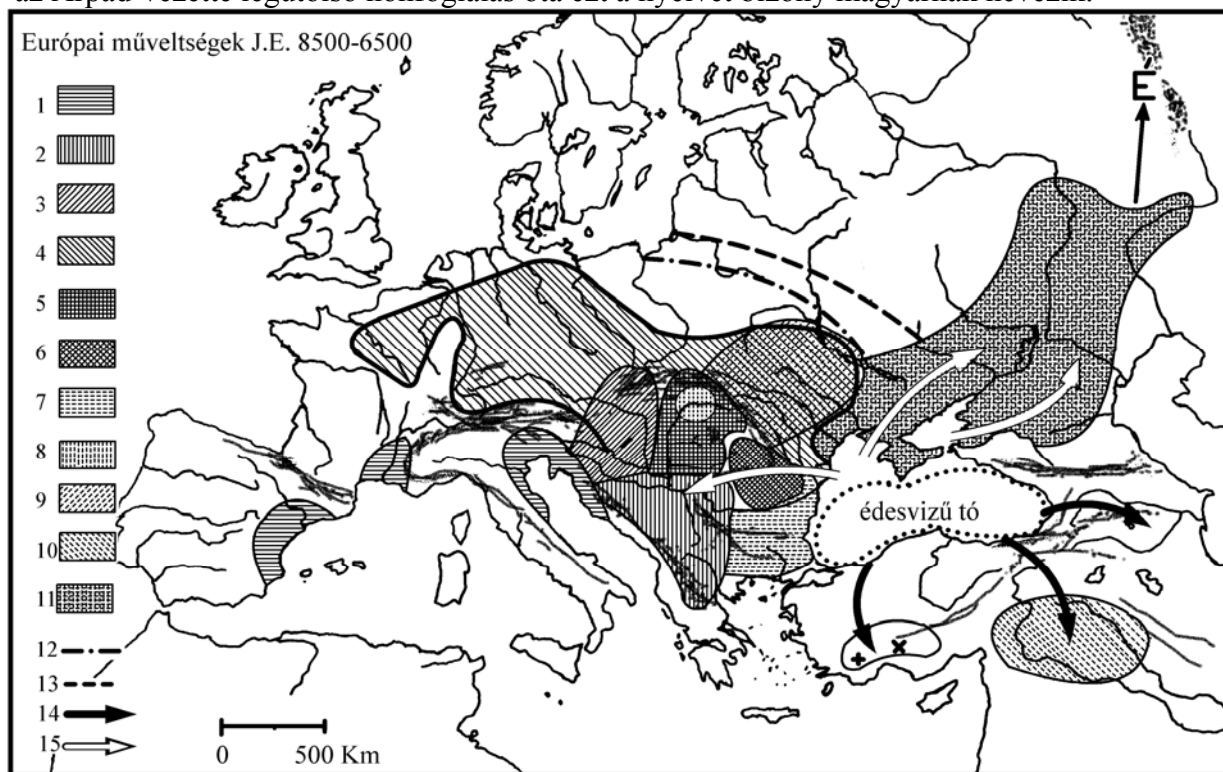
10. A Fekete-tengeri katasztrófa és következményei

Mindenesetre itt a jó alkalom, hogy kijelentsük, *ezzel háromféle műveltség születésének a kezdeti lépései teremtődtek meg. Legelőbb a katasztrófától észak-nyugati irányban, a Kárpát-medencében terjedt a földművelés, és a gabonatermeléssel az írásbeliség, jó pár ezer évvel megelőzve a sumért, viszont tovább folytatva a mellérendelő hagyományt. Azután az északi sztyeppei területeken a nagyállattartó műveltség alakult ki, majd alakult át harcias lovaskultúrává, azaz alárendelővé.* Végül aztán évezredek múlva *a mezopotámiai és az egyiptomi városi műveltség, azaz civilizáció jött létre templomgazdasággal, majd égi alárendeléssel.*⁵⁶ Ezért előbbieket tehát a tatárlakai és tordosi írások, mint a sumér, mert addigra

⁵⁵ Mellaart (19819, p.: 134.

⁵⁶ A civilizáció definíció szerint városi műveltség. Erről a Fekete-tó feltöltődését követően még évezredekig nem beszélhetünk. A Cucuteny műveltség soha sem alakult civilizációvá, megmaradt falusinak, nem vált városivá. A lovas műveltség sem civilizációs.

a déli irányban terjeszkedők még nem érték le a síkságra. S akkortól tehát nyelvünk is fennmaradt mind a mai napig, bár népi leszármazási, s nem sejti származástani örökség által. Az egyébként, hogy az akkortól folytonos magyar műveltséget ugyanazok alkották, akik ma is itt élnek, már önmagában is páratlanul egyedülálló műveltségi teljesítmény.⁵⁷ S ha egy nyelvi képtelenség indította el ezt a gondolatmenetet, most zárjuk azzal a nyelvi teljesítménnyel, hogy ez a mi ősi nyelvünk, egy *ősnyelv* tehát, szintén fennmaradt mind a mai napig (ha egyszer még a sejti tulajdonság-örökítők is segítették a nyelvi hagyományok ápolását).⁵⁸ Ám az Árpád-vezette legutolsó honfoglalás óta ezt a nyelvet bizony magyarnak nevezik.

4. ábra Európai műveltségek a Würm fölmelegedését követő évezredekben.⁵⁹

1: Európa legkorábbi földművelése, 2: Vinča műveltség, 3: Lengyel műveltség, 4: vonaldíszes kerámia legnagyobb kiterjedésekor, 5: Tisza műveltség, 6: Boian műveltség, 7: Karanovo műveltség, 8: Bükki műveltség, 9: Cucuteny műveltség, 10: Folyamközi öntöző műveltség, 11: sztyeppei pásztor műveltségek, 12: a Dnyeszter-Bug műveltség északkeleti határa, 13: a Nemuna műveltség határa, 14 és 15: a Fekete-tó feltöltődésekor szétszóródó műveltségek Ryan (1999), p.: 194 alapján. +: Hacilar, X: Çatal-Hüyük.

Szerzőink hozzáteszik, hogy volt is ezért vagylagos felvetés a régészeti adatok alapján az indoeurópai nyelvek közép-keleti eredetére.⁶⁰ Fontos ezért, hogy világosan lássuk azt a gazdag, sokrétű és egyre nagyobb nehézségekkel is terhes folyamatot, ami a Fekete-tengeri áradással és meneküléssel a Kárpát-medence tájékán és a Fekete-tenger további környezetében elkezdődött. A kettő, tehát az eredeti Körös-Tiszai és a menekülni kénytelen Fekete-tavi, a későbbi Vinča nem azonos, és a kettő egyesülésének hatása majd még a Kárpátokon is átnyúlt kelet felé. Mert ez előbb egy valamikori, a Bükki műveltséghez köthető

⁵⁷ Ennél nagyobb csak az ausztrál bennszülöttké, ahol több tízezer éves az a műveltség, amit aztán a fehér ember megjelenése és érszakos hóditása pusztított el. Lásd Flood (1995).

⁵⁸ Annyi bizonyos tehát, hogy a nyelvet az emberi társadalom, az emberek leszármazott műveltsége örökölte át, és nem a sejti tulajdonság örökítők.

⁵⁹ Cser (2000), p.: 140-ról idézve.

⁶⁰ Az itt hivatkozott tanulmány: C. Renfrew (1987): *Archeology and Language; the Puzzle of Indo-European Origin*. Jonathan Cape, London.

ősnyelvet⁶¹ idéző, s minden bizonnyal eltért a Fekete-tó medencéjéből szétáradó, bizonyára nem egységes nyelvtől, ám mégis csak műveltségi szókészletet terjesztett el a szélrózsa minden irányába, és a három érintkező szárazföld eléggé nagy területén. Majd a terjedő nyelvet és műveltségeket lovas harcosok érték utol és leigázva még tovább is vitték. Ezzel azonban fontos fejleményként jelentkezett a védelmi kényszer, illetve a harciasság. *A leigázás, az alárendelés mindenütt műveltség átalakulást, csökkenését, nyelvi hanyatlást okozott, nagyrészt a ragok leharapását jelentette, azaz a ragozási tökély sorvadását.* És a műveltség addigi, a csillagos égről mintázott, de a földi emberről szóló tudományait is a maguk érdekére és kedvére szabták, és e szabókból rendszabó hősök, félistenek, főpapok és királyok lettek, míg a tudományból lassan érthetlenné silányított rege, valamint eltitkolt, az emberek tömegeitől elzárt szellemi fegyver. Ez a nyelvi fejlemény eredt tehát a közép-keleti régióból, aminek egyes mozzanataiban máig fellelhetők az elsodrott emberek alapnyelvének az elemei.

Az eddig vizsgált M173 leszármazási vonal korát három apró elágazás⁶² alapján becsülték meg.⁶³ S noha e körülbelül harmincezerre becsült évet óvatosan kezelik,⁶⁴ az egybevág feltételezésükkel, hogy az eddig vizsgált leszármazási vonal az aurignaci telepeket jellemzi Európában, vagy legalább megelőzi az utolsó jégkorszak legnagyobb lehülését. Ez tehát nagyszerű eredmény, és jól egybevág mindazzal, amit a Kárpát-medencei őstörténetről és az európai régészeti kultúrákról máris tudunk. Még akkor is, ha a korábbi szakaszokban ismertetett föltevéseinket, kritikánkat fönntartjuk, és még akkor is, ha a génállomány kialakulásának az idejét kritikusan szemléljük. A mai magyarság ilyen mértékű részesevé a legkorábbinak föltelezett európai génállományból mindenképpen kizárja a magyar népesség keleti eredetét, de a későbbi, keletről történő nagy tömegű bevándorlást is.

---

⁶¹ Mert ezt tehát már nem volt ősnelv. A ragozás akkor ezen a területen már általánosan kifejlett nyelvtani elem volt, de a szókészletük nagyon nem egyezett. A magyar szókészlete valóban ősi, de nem ez volt más ősi nyelvek szókészlete, azoké, amik térben távol voltak tőle és nem érintkeztek. A baszk szókészlete alig fed át a magyarral.

⁶² A DYS19, az YCAIIa és az YCAIIb jelű.

⁶³ Az M173 és M170 leszármazási ág keveredési idejét a 209-es és a 73-as Y sejti tulajdonság-örökítőből (kromoszómából) számították ki, illetőleg az YCAIIa, az YCAIIb és a DYS19 apró elágazási helyek változásait felhasználva. (Az itt hivatkozott tanulmány: L. Quintana-Murci (1999) és mások: *Ann. Hum. Genet.* 63, 153.) Ezen apró elágazási adatokból kapott változatokat Goldsteintől és társaitól vett két egyenlet segítségével számították ki. (Az itt hivatkozott tanulmány: D. B. Goldstein (1996) és mások: *Mol. Biol. Evol.* 13, 1213. [A javított változat: D. B. Goldstein (1997) és mások: *Mol. Biol. Evol.* 14, 354.]) A CA ismétlődéseknél nem volt kezdő szórás megfigyelhető. 4500 fős állandó népesség méret és 27 éves nemzedéki időtélételezést javasoltak. (Az itt hivatkozott tanulmány: D. B. Goldstein (1996) i. m.) $5,6 \times 10^{-4}$ örökletes tulajdonságok ugrásszerű megváltozása (mutációs) arány az YCAII helyek számára, és $1,1 \times 10^{-3}$ a DYS19 számára. (A mutációs arányokra lásd: R. Chakraborty (1997), M. Kimmel, D. N. Stivers, L. J. Davison, R. Deka: *Proc. Natl. Acad. Sci. U. S. A.* 94, 1041.)

⁶⁴ A sejti férfi tulajdonság-örökítő apró elágazásaira alapozott kettős örökletes tulajdonságok ugrásszerű változása (mutációja) korának megbecslését sok tényező akadályozta. Az első az apró elágazásokban az örökletes tulajdonságok ugrásszerű változása (mutációs) arány bizonytalansága, különösen mivel ez nem egyforma minden apró elágazás esetére. (Az itt hivatkozott tanulmány: R. Chakraborty (1997), M. Kimmel, D. N. Stivers, L. J. Davison, R. Deka: *Proc. Natl. Acad. Sci. U. S. A.* 94, 1041.) Különbség van azonban a származásban mért örökletes tulajdonságok ugrásszerű változása (mutációs) aránya és a nem közvetlenül, a több öröklődő tulajdonsághordozó sejti tulajdonság-örökítő részegységi (poligenetikus) elemzés által mért között. (Az itt hivatkozott tanulmány: F. R. Santos (2000) és mások: *Hum. Mol. Genet.* 9, 421.) A korbecslés viszonylagos (ha nem abszolút) értékét védendő a jelenleg legáltalánosabban elfogadott örökletes tulajdonságok ugrásszerű változása (mutációs) arányát használták. (Az itt hivatkozott tanulmány: R. Chakraborty (1997), M. Kimmel, D. N. Stivers, L. J. Davison, R. Deka: *Proc. Natl. Acad. Sci. U. S. A.* 94, 1041.) Hozzáteve, hogy úgy látszik, hogy pár népesedési és fejlődéstani mozgásrend (mechanizmus) csökkenti a sejti férfi tulajdonság-örökítő változatait az emberben. (Az itt hivatkozott tanulmány: P. Shen (2000) és mások: *Proc. Natl. Acad. Sci. U. S. A.* 97, 7354.) Végül, de nem utolsó sorban, az érték semmi más, mint a népesség korával nem megegyező, a sejti tulajdonság-örökítő szalag azonos helyén lévő egyező tulajdonság-meghatározótényezők (allélek) kora, bár az ilyen becslés szolgálhat némi betekintéssel.

II. Európa őskőkori újabb népessége

11. A másik őskőkori leszármazási vonal

Egy másik leszármazási vonal, az M170-es többalakúsága számukra más vélelmezett őskőkori örökletes tulajdonságok ugrásszerű változását mutatja, aminek becsült kora 22000 év.⁶⁵ Ez a leszármazási vonal az egyéni beállítottságú eloszlások kivételével a jelenlegi öröklődő tulajdonságokat hordozó sejti tulajdonság-örökítő részegység folyamán Európára korlátozott mutatója.⁶⁶ Ez az örökletes tulajdonságok ugrásszerű változása *Kelet-Európa központjában a leggyakoribb*, és szintén *előfordul a Baszkföldön és Szardínia szigetén*, amely felhalmozott egy további ugrásszerű örökletes tulajdonság változást,⁶⁷ ami elkülönít egy újabb leszármazási ágat.⁶⁸ Azután a legközelebbi több öröklődő tulajdonsághordozó sejti tulajdonság-örökítő részegységi elődnek egy korábbi ugrásszerű örökletes tulajdonság változása,⁶⁹ amiből a legfontosabb közép-keleti leszármazási vonal eredt. Úgy gondolják ezért, hogy az előző bekezdés elején elemezni kezdett leszármazási vonal⁷⁰ Európában a Közép-keletről 20000–25000 évvel ezelőtt érkezett férfiak hagyatékeként jött létre a gravetti műveltséggel kapcsolatban állóan.⁷¹ Am ide is érvényes, amit korábban a Közép-kelet Kaukázusban elfoglalt helyéről megállapítottunk.

Ez a bevándorlás szerintük egybeeshetett a légzésben és anyagcserében résztvevő sejt-szervecske sejti tulajdonság örökítője egyik együtt öröklődő szilárd sori csoportjának⁷² Európába érkezésével. Föltételezik, hogy a *gravetti és aurignaci műveltségű csoportok együtt éltek pár ezer évig*, az alkalmi kapcsolatok ellenére megőrizve azonosságukat. S ezt később mi is bemutatjuk és teljes mértékben igazoljuk,⁷³ jóllehet, a 20 évezredes kialakulás miatt ez a gén nem köthető az azt több mint tíz évezreddel megelőző gravetti vándorláshoz.

Az utolsó jégkorszak legnagyobb lehülése során pedig Nyugat-Európa elszigetelődött Közép-Európától. S itt a mai ausztriai, csehországi és észak-balkáni területen kitarított egy gravetti-szerű műveltség.⁷⁴ Az éghajlat kedvezőbbé válása után e műveltség északra és keletre terjedt.⁷⁵ Minderről pár bekezdéssel fentebb részletesen szóltunk.

E megfigyelésüket most alátámasztja a kelet-európai, baszkföldi és szardíniai együtt öröklődő szilárd sor⁷⁶ mai elterjedése. Ennek az ő forгатókönyvük szerint az imént elemzett leszármazási vonal⁷⁷ helyi megoszlásaként az utolsó jégkorszak legnagyobb lehülése alatti nyugati őskőkori népességből kellene származnia. S a légzésben és anyagcserében résztvevő sejt-szervecske sejti tulajdonság örökítő egyik említett együtt öröklődő szilárd sorának⁷⁸ gyakorisága és eloszlása Európa szerte alá is támasztja a gravetti s a nyugat-európai aurignaci csoportok közti áramlást, valamint nemek szerint különböző vándorlási folyamatot jelez.⁷⁹

⁶⁵ Lásd az 38. és 39. lábjegyzetet!

⁶⁶ Az M170-hez tartozó Eu7-ről van szó.

⁶⁷ Az M26 mutációról van szó.

⁶⁸ Az M26-hoz tartozó Eu8-ről van szó.

⁶⁹ Vagyis az M89 mutáció.

⁷⁰ Az M170.

⁷¹ Az itt hivatkozott tanulmány: M. Otte (1990), in *The World at 18000 BP I*. Szerk. O. Soffer, C. Gamble, Unwin Hyman, London. 54–68.

⁷² A H haplocsoportról van szó.

⁷³ Lásd a . oldalon.

⁷⁴ Az itt hivatkozott tanulmány: M. Otte (1990) i.m.

⁷⁵ Az itt hivatkozott tanulmány: M. Otte (1990) i.m.

⁷⁶ Azaz Eu8 haplotípus.

⁷⁷ Az M170-ről van szó.

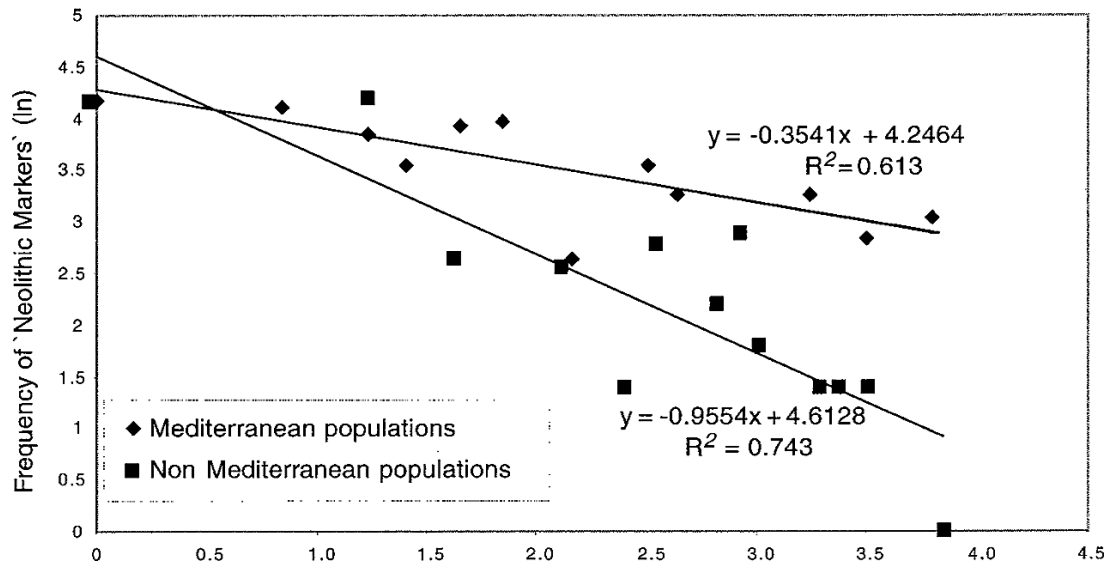
⁷⁸ A H haplotípusról van szó.

⁷⁹ Az itt hivatkozott tanulmány: M. T. Seielstadt (1998), E. Minch, L. L. Cavalli-Sforza: *Nature Genet.* 20, 278.

Fontos, hogy az eddig körvonalazódott helyzetet még egy leszármazási vonal és későbbi időből alátámasztja. Ugyanakkor itt később igen részletesen beszámolunk e folyamatnak a régészeti kultúrákban volt megjelenéséről.

III. Európa őskőkori harmadik népessége

12. A harmadik leszármazási vonal

5. ábra Az Eu4, Eu9, Eu10 és Eu11 jelzők összegének az eloszlása a Közel-kelettől való távolságuk függvényében.

Abszcissza: Az egyes népségek távolsága a két közel-keleti (libanoni, szíriai) népség átlagától, ezer kilométerben kifejezve. Ordináta: az újkőkori jelzők gyakoriságának a logaritmus (Eu4, Eu9, Eu10 és Eu11 összege) a Földközi-tengeri és a nem Földközi-tengeri népségekben. A közép-keleti pont ($x=0$) a pontok mindkét sorát figyelembe vette. A két visszavezetési vonal jelentősen eltérő ($p<0,01$). Semino és társai ábrája.

A harmadik, szempontunkból érdekes leszármazási vonal négy időben és térben folyamatosan változó gyakoriságú⁸⁰ leszármazási ágra⁸¹ oszlott, s az együtt öröklődő szilárd sorokra vonatkozóan Közép-keletől Európa felé csökken az előfordulása. Ezt a csökkenést a 5. ábra szemlélteti. Ezek közül az egyik együtt öröklődő szilárd sor⁸² a törzsfajlás tekintetében alaposan elkülönül a másik háromtól, és meghatározza egy bizonyos fajta⁸³ európai sejt tulajdonság-örökítőnek a többségét. E meghatározó sejt tulajdonság örökítő megfelelni látszik egy korábbi vizsgálatban leírtak,⁸⁴ amiből egy másik leszármazási vonal⁸⁵ hiányára következtetnek.⁸⁶ E másik öröklési osztályozás összehasonlítása a sejt férfi tulajdonság-örökítő szűkített szakasztörredék többalakúságokkal⁸⁷ számukra most azt mutatja,

⁸⁰ Azaz cline-gyakoriságú. O. Semino, G. Passarino, A. Brega, M. Fellous, A. S. Santachiara–Benerecetti (1996), *Am. J. Hum. Genet.* 59, 964.

⁸¹ Az M35 (Eu4), M172 (Eu9), M89 (Eu10) és M201 (Eu11) jelzésű leszármazási vonalról (és ágról) van szó.

⁸² Az Eu4 haplotípus.

⁸³ A YAP+ kromoszóma többségét.

⁸⁴ A Ht 4-ről van szó.

⁸⁵ Az M2-ről van szó.

⁸⁶ Az itt hivatkozott tanulmány: M. F. Hammer (1997) és mások: *Genetics* 145, 787.

⁸⁷ A 49a,f és 12f2 öröklési haplotípus. Az itt hivatkozott tanulmány: O. Semino, G. Passarino, A. Brega, M. Fellous, A. S. Santachiara–Benerecetti (1996), *Am. J. Hum. Genet.* 59, 964. Valamint az e tanulmányban idézett irodalom.

hogy a négy leszármazási vonal két középsője⁸⁸ osztozik az imént másodiknak említett⁸⁹ együtt öröklődő szilárd sorból származtatott sejti tulajdonság-örökítő szalag azonos helyén lévő egyező tulajdonság-meghatározó tényezők,⁹⁰ miközben a negyedik leszármazási vonal⁹¹ ugyanazon együtt öröklődő szilárd sor⁹² eredeti sejti tulajdonság-örökítő szalag azonos helyén lévő egyező tulajdonság-meghatározó tényezőt⁹³ tartalmazza. Abból pedig, hogy ez utóbbi három együtt öröklődő szilárd sor⁹⁴ osztozik az imént első helyen említett⁹⁵ nyolc együtt öröklődő szilárd soron vagy annak származékain, amelyeket nem találunk meg az általuk vizsgált többi tizenhat együtt öröklődő szilárd sorban,⁹⁶ e leszármazási ágak közös ősére következtetnek. Ezért e három együtt öröklődő szilárd sor, illetve leszármazási ág⁹⁷ egyesített gyakoriságát tüntették fel az 1. ábrán.⁹⁸ S a korábbi öröklési vizsgálati és a saját eredmények közti e három párhuzamból⁹⁹ e leszármazási vonal eredetét kb. 15000-20000 évvel ezelőttre teszik.¹⁰⁰ Hasonló időtávot (17000 év) becsültek a negyedik együtt öröklődő szilárd sor¹⁰¹ számára is, ami azonban határozottan egy térben máshonnan eredő származási vonalat jelent.

Az örökletes tulajdonságok ugrásszerű megváltozásának és a neki megfelelő együtt öröklődő szilárd sornak a vegyi tulajdonságokat őrző legkisebb anyagi részére vonatkozó¹⁰² kora – magától értetődően – meg kell előzze a vonatkozó népesség elvándorlását. Ezen együtt öröklődő szilárd sorok – csupán megközelítően – becsült kora¹⁰³ miatt nem tudják eldönteni, hogy e férfiak az utolsó jégkorszak legnagyobb eljegesedése előtt vagy után érkeztek-e Európába. Mégis úgy gondolják, hogy a négy együtt öröklődő szilárd sor¹⁰⁴ időben és térben folyamatosan csökkenő mintája a Közép-Keletől Európáig nem feleltethető meg az ezen sejti férfi tulajdonság-örökítőket hordozó embereknek az utolsó jégkorszak legnagyobb eljegesedése alatti menedékeken való elhelyezkedésének. Hiszen ha ezek az együtt öröklődő szilárd sorok már az utolsó jégkorszak legnagyobb eljegesedése előtt jelen lettek volna Európában, az időbeli és térbeli elszigetelődés miatt különbséget kellene találnunk az európai és a közép-keleti leszármazási ágak között. Még nem kiadott adatok az egyik származási rendszerről¹⁰⁵ és hét rövid szakaszú ismétlődésről e helyre nem álló együtt öröklődő szilárd sorok nagy európai és közép-keleti mintamennyiségében feltárták¹⁰⁶ előttük, hogy majdnem az összes megfigyelt európai összetett együtt öröklődő szilárd sor benne volt a közép-keleti kisebb mintában.¹⁰⁷ Hasonló eredményt kaptak a légzésben és anyagcserében résztvevő sejt-szervecske sejti tulajdonság örökítője egyik együtt öröklődő szilárd sori csoportjának,¹⁰⁸ örökléstani vizsgálói.¹⁰⁹ S noha ők azt őskőkorinak tekintették, a vizsgált szerzők úgy

⁸⁸ Az Eu9 és az E10.

⁸⁹ A 12f2 öröklési haplotípusról van szó.

⁹⁰ A 8Kb allélról van szó.

⁹¹ Az Eu11.

⁹² Tehát szintén a 12f2 öröklési haplotípusról van szó.

⁹³ A 10Kb allélt.

⁹⁴ Az Eu9, Eu10 és Eu11 haplotípusról vagy leszármazási ágról van szó.

⁹⁵ A 49a,f öröklési haplotípusról van szó.

⁹⁶ Azaz Eu haplotípusban. (És itt A. S. Santachiara–Benerecetti kiadatlan adataira hivatkoznak.)

⁹⁷ Az Eu9, Eu10 és Eu11.

⁹⁸ Piros színnel jelölve őket.

⁹⁹ A Ht4-nek az Eu4-gyel, és a 12f2-nek és 8Kb-nek az Eu9-el és Eu11-el való párhuzamáról van szó.

¹⁰⁰ Az itt hivatkozott tanulmány: M. F. Hammer (2000) és mások: *Proc. Natl. Acad. Sci. U. S. A.* 97, 6769.

¹⁰¹ Az Eu11 haplotípusról vagy leszármazási ágról van szó. (Lásd az 46. és 47. lábjegyzetet!)

¹⁰² Azaz molekuláris.

¹⁰³ Lásd az 46. és 47. lábjegyzetet!

¹⁰⁴ Az Eu4, az Eu9, az Eu10 és az Eu11.

¹⁰⁵ A 49a,f-ről van szó.

¹⁰⁶ Itt A. S. Santachiara–Benerecetti kiadatlan adataira hivatkoznak.

¹⁰⁷ Itt is A. S. Santachiara–Benerecetti kiadatlan adataira hivatkoznak.

¹⁰⁸ Az mtDNS J haplocsoportjára.

¹⁰⁹ Az itt hivatkozott tanulmány: M. Richard (1998) és mások: *Ann. Hum. Genet.* 62, 241.

gondolják, hogy az újkőkorban honosodott meg Európában. E megfigyeléseikből arra következtetnek, hogy annak a négy helyre nem álló együtt öröklődő szilárd sornak¹¹⁰, amint a légzésben és anyagcserében résztvevő sejt-szervecske sejt tulajdonság örökítője imént vizsgált együtt öröklődő szilárd sori csoportjának¹¹¹ is, volt elegendő ideje a Közép-Keleten az elkülönülésre, és aztán elegendően nagy számban vándorolt Európa felé ahhoz, hogy a legtöbb létező változat visszavezethető legyen rá. Ezért *a négy együtt öröklődő szilárd sor*¹¹² *a földművelők Közép-Keletről Európába szétterjedésének férfi közreműködését mutatja*. S az újkőkori földművesek hozzájárulása az európai öröklődő tulajdonságokat hordozó sejt tulajdonság-örökítő részegységek állományához a Földközi-tenger partja mentén sokkal kifejezettebb, mint Közép-Európában. Nyilvánvalóan mutatja ezt az 5. ábra, ahol a szóbanforgó négy együtt öröklődő szilárd sor¹¹³ gyakoriságának ábrázolását a Közép-Kelettől való földrajzi távolság függvényében tervezték meg minden egyes összes népesség számára. A visszavezetési vonal a Földközi-tengeri népesség tekintetében ereszkedést mutat, azaz jelentősen különbözik más népeiségektől, jelezvén, hogy az újkőkori földművesek vándorlása a dél-európai részt sokkal erősebben érintette, mint a közép-európaiakat.

Már csak utalnunk kell itt a korábban a Fekete-tenger áradása elől menekülőknél mondottakra, mert ide is érvényes. Sőt, az egyetlen magyarázat nemcsak arra, hogy miért van meg nálunk az a leszármazási vonal 73 %-ban, amely megvan, és miért nincs meg a dél-európai, ha egyszer a földművelést ők hozták, hanem arra is, hogy miért van nálunk a földművelés akkori fejlődése, ha nincs az a népesség, amely azt Dél-Európába hozván, ott el is terjedt. Fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy ebből a négy szakaszból a magyar népességben éppen az az elkülönült szakasz jelenik meg a legnagyobb százalékban (Eu4, 8.8%), ami általában azokon a helyeken, ahol a négy szakasz az uralkodó, a másik három összegénél mindig kisebb részarányt jelent. Erre később még visszatérünk.¹¹⁴

13. A negyedik leszármazási vonal

És mialatt a négy együtt öröklődő szilárd sor közül az elsőhöz¹¹⁵ vezető leszármazási vonalat¹¹⁶ nagyfelbontású vegytani folyadékkelemlő eljárással sejt tulajdonság-örökítő szalag azonos helyén lévő egyező tulajdonság-meghatározó tényezői osztályba sorolták,¹¹⁷ rábukkantak egy másik leszármazási vonal¹¹⁸ sejt tulajdonság-örökítőinek kilencvenöt százalékában meglévő korábban ismeretlen ugrásszerű örökletes tulajdonság változására.¹¹⁹ E leszármazási vonalról kb. 4000 évesként számoltak be, és az újabb keletű Észak-Európára korlátozódott uráli elvándorlással lett azonosítva.¹²⁰ De sem e leszármazási vonalat, sem a most felfedezett ugrásszerű örökletes tulajdonság megváltozást nem fedezték fel az állítólagosan uráli nyelvet beszélő Magyarországon. Amihez nem is kell többet hozzáadni, csak jelezni, hogy később nyilvánvalóvá tesszük, hogy a magyarság sem nem 'uráli', sem nem 'finnugor', így a nyelve sem lehet az, hanem a kapcsolat az ősnyelv irányából fordított.

¹¹⁰ Az Eu4-nek, az Eu9-nek, az Eu10-nek és az Eu11-nek.

¹¹¹ Az mtDNS J haplocsoportjának.

¹¹² Az Eu4, az Eu9, az Eu10 és az Eu11 haplotípusok.

¹¹³ Tehát az Eu4, az Eu9, az Eu10 és az Eu11.

¹¹⁴ Lásd a . oldalon.

¹¹⁵ Az Eu4-hez.

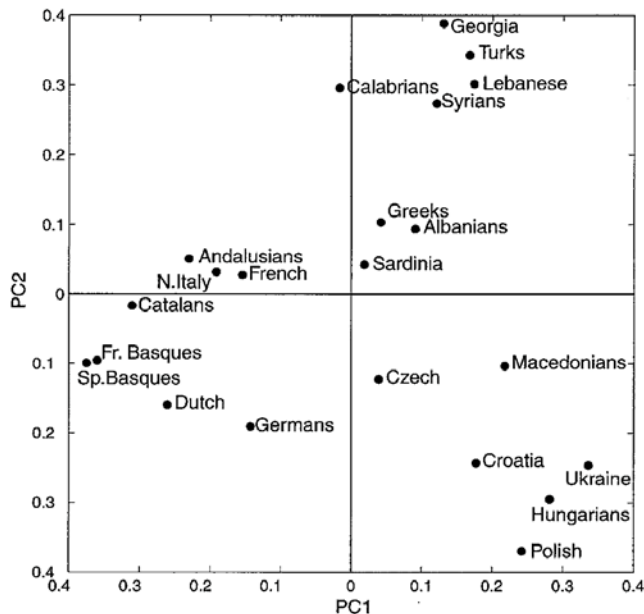
¹¹⁶ Az M35.

¹¹⁷ Azaz allél-tipizáltak.

¹¹⁸ A TAT.

¹¹⁹ Az M178 mutációra.

¹²⁰ Az itt hivatkozott tanulmány: T. Zerjal és mások (1997), *Am. J. Hum. Genet.* 60, 1174.

6. ábra Az 1. táblázat adatainak alapvető összetevőkre vonatkozó elemzése. A első alapvető összetevőre a szórásnégyzet 46.24%-a vezethető vissza, míg a másodikra 34.69 %-a.

Az első táblázat adataiból levezetett első két alapvető összetevőt a 3. ábrán mutatják be. Az udmurtokat, marikat és lappokat kizárták innét, mert, mivel bennük a szóbanforgó leszármazási vonal és ugrásszerű tulajdonság megváltozás előfordulása magas, olyannyira túlnyomó náluk az első alapvető összetevő, hogy összenyomták volna a másikat, a változat maradványát, illetve az ábrát. A vázlatrajzon három határozott földrajzi és műveltségi csoport fedezhető fel. Az első baszkokból és nyugat-európaiakból a második kelet-közép- és a harmadik kelet-európai népességből áll Horvátországból, Ukrajnából, Magyarországról és Lengyelországból. Ez a három földrajzi csoport megfelel a nagyobb eljegesedési menedékhelyeknek és a

földművesek elterjedése eredeti területének. Amihez annyit azért hozzá kell tenni, hogy nem ennyire magától értetődő, sőt nem is igaz, hogy Európa erre a három földrajzi és műveltségi csoportra elkülönült volna. Egyrészt sokkal több műveltségi csoportot figyelhetünk meg, másrészt mindig, minden korszakban sokkal kisebb eltéréseket annál egyes műveltségek mindenütt előforduló csoportjaiban, hogy különbözőnek mondhatnánk. A valóban különbözők ugyanakkor egyidőben is fennállhattak és fenn is álltak, de szintén mindenütt, s nem egy földrajzi helyhez kötöttek. Ennek ellenére ez a csoportosulás lényeges, mert más jellegű emberi kapcsolatokra utal, mint amit az eddigi őstörténelem erről a területről számunkra mondott.

14. Hasonlóság a fehérje többalakúság alapvető összetevőivel

Az európai öröklődő tulajdonságokat hordozó sejti tulajdonság-örökítő részegység állomány korábbi legátfogóbb felmérése a kilencvenöt nem nemi sejti tulajdonság-örökítő által meghatározott¹²¹ fehérje többalakúság alapvető összetevő elemzése volt.¹²² Ők pedig most összehasonlították a nagyobb sejti férfi tulajdonság-örökítő együtt öröklődő szilárd sorok gyakoriság eloszlását az első három európai alapvető összetevővel (2. táblázat). Mivel a szardíniaiakat nem vonták be az eredeti alapvető összetevő vizsgálatba, mert a törzsfajlódásen kívülállónak nyilvánították őket,¹²³ most szintén kizárták őket az összefüggés elemzésből. Az első alapvető összetevő, amiről feltételezték, hogy az újkőkori földművelők vándorlására

¹²¹ Azaz autoszomál.

¹²² Az itt hivatkozott két tanulmány: (1) L. L. Cavalli-Sforza, P. Menozzi, A. Piazza: *The History and Geography of Human Genes*. Princeton Univ. Press, Princeton NJ. (2) L. L. Cavalli-Sforza, P. Menozzi, A. Piazza (1993), *Science* 259, 639.

¹²³ Az itt hivatkozott két tanulmány: L. L. Cavalli-Sforza, P. Menozzi, A. Piazza: *The History and Geography of Human Genes*. Princeton Univ. Press, Princeton NJ.

utal,¹²⁴ a harmadiknak vizsgált négy leszármazási ágak¹²⁵ felel meg. A második alapvető összetevő, aminek a jelentése eddig még nem lett teljes körűen megállapítva,¹²⁶ megfelel az elsőnek vizsgált leszármazási vonal¹²⁷ Spanyolországból Közép-Európa felé terjedő ágának,¹²⁸ az ellentétes végén pedig az uráli leszármazási vonal és ugrásszerű örökletes tulajdonság változás¹²⁹ terjedésének. A harmadik alapvető összetevő, aminek jelentése eddig vita tárgyát képezte,¹³⁰ az elsőnek vizsgált leszármazási vonal¹³¹ ugrásszerű örökletes tulajdonság változásával¹³² van összefüggésben. S a fehérje alapú alapvető összetevők s a helyre nem álló sejt férfi tulajdonság-örökítő adatok egyezése arra enged következtetni, hogy az elvándorlás sokkal nagyobb hatással volt a helyre nem álló sejt férfi tulajdonság-örökítő minta megfigyelt változására, mint a természetes kiválasztódás. Valamint minket még arra is, hogy a korábban mondottak az Uluzzi, Chatelperoni és Szeleta műveltségről ezek miatt fokozottan érvényesek.

Table 2. Correlation between the first three PCs based on autosomal protein markers (5) and the frequency of the major European Y chromosome haplotypes.

	Eu4	Eu9+Eu10+Eu11	Eu7	Eu18	Eu13+Eu14	Eu19
PC1 (28%)†	0.6806**	0.7939**	-0.4450*	-0.3004	-0.3644	-0.1673
PC2 (22%)†	-0.1415	0.0626	0.0594	-0.6967**	0.7570**	0.2074
PC3 (11%)†	-0.3385	-0.1248	0.0924	-0.3836	0.0438	0.7270**

* $P < 0.05$. ** $P < 0.001$. †Portion of variation accounted for by each PC based on autosomal protein markers (5).

2. táblázat Az első három, nem nemi kromoszóma által meghatározott fehérje jelzőkön alapuló alapvető összetevő összefüggése (L. L. Cavalli-Sforza (1994), P. Menozzi, A. Piazza: *The History and Geography of Human Genes*. Princeton Univ. Press, Princeton NJ.) és a fontosabb európai Y kromoszóma haplotípusok gyakorisága.

† A változás résznek megfelelő nem nemi kromoszóma által meghatározott fehérje jelzőkön alapuló egyes alapvető összetevő.

15. Összehasonlítás sejt-szervecskéik tulajdonság-örökítő szakaszaival

S mint már volt szó róla, korábban az európai népességben elvégezték a légzésben és anyagcserében résztvevő sejt-szervecske sejt tulajdonság örökítő¹³³ szakaszok elemzését.¹³⁴ Ennek adatai azt mutatják, hogy az öröklődő tulajdonságokat hordozó sejt tulajdonság-örökítő részegység állomány *nyolcvan százaléka őskőkori és húsz százaléka újkőkori eredetű.*

¹²⁴ Az itt hivatkozott két tanulmány: (1) L. L. Cavalli-Sforza (1994), P. Menozzi, A. Piazza: *The History and Geography of Human Genes*. Princeton Univ. Press, Princeton NJ. (2) L. L. Cavalli-Sforza, P. Menozzi, A. Piazza (1993), *Science* 259, 639.

¹²⁵ Az Eu4, Eu9, Eu10 és E11 elterjedésével tehát.

¹²⁶ Az itt hivatkozott két tanulmány: (1) L. L. Cavalli-Sforza (1994), P. Menozzi, A. Piazza: *The History and Geography of Human Genes*. Princeton Univ. Press, Princeton NJ. (2) L. L. Cavalli-Sforza, P. Menozzi, A. Piazza (1993), *Science* 259, 639.

¹²⁷ Az M173.

¹²⁸ Az Eu18-ről van szó.

¹²⁹ A TAT leszármazási vonalról és Eu13 leszármazási ágról, valamint előbbi M178-as mutációjáról és Eu 14 leszármazási ágról van szó.

¹³⁰ Az itt hivatkozott három tanulmány: (1) C. Renfrew (1987): *Archeology and Language; the Puzzle of Indo-European Origin*. Jonathan Cape, London. (2) L. L. Cavalli-Sforza (1994), P. Menozzi, A. Piazza: *The History and Geography of Human Genes*. Princeton Univ. Press, Princeton NJ. (3) L. L. Cavalli-Sforza (1993), P. Menozzi, A. Piazza, *Science* 259, 639.

¹³¹ Az M173.

¹³² Az M17 mutációval, illetve az Eu19 leszármazási ággal.

¹³³ Azaz mitokondriális DNS (mtDNS).

¹³⁴ Az itt hivatkozott két tanulmány: (1) M. Richard (1998) és mások: *Ann. Hum. Genet.* 62, 241. (2) A. Torroni és mások (1998), *Am. J. Hum. Genet.* 62 1137.

Ezt az eredményt az itt ismertetett vizsgálat adatai alátámasztják, mert a harmadiknak vizsgált négy együtt öröklődő szilárd sorra¹³⁵ az európai sejtí férfi tulajdonság-örökítő állomány huszonkét százaléka vezethető vissza. Így a légzésben és anyagcserében résztvevő sejt-szervecske sejtí tulajdonság örökítő és a férfi¹³⁶ adatok megerősítik a korábbi megfigyelést, hogy a kilencvenöt hagyományos többalakúság első alapvető összetevőjére az összes származástani változás huszonnyolc százaléka vezethető vissza.¹³⁷ S ez tehát az a nagyszerű folyamatosság, amit a Kárpát-medencei műveltségek régészetre alapozott őstörténete szintén jól megmutat, s amely a földművelés sajátos beérkezését is megmagyarázza.

Mindazonáltal van némi különbség a légzésben és anyagcserében résztvevő sejt-szervecske sejtí tulajdonság örökítő és a férfi adatok között a létezőnek vélelmezett őskőkori összetevők vonatkozásában. A korábbi vizsgálatok feltételezték, hogy egyik együtt öröklődő szilárd sori csoportja 45000 évvel ezelőtt érkezett a Közép-Keletről.¹³⁸ Ők viszont nem mutattak ki egyetlen ennek megfelelő férfi együtt öröklődő szilárd sort sem. Itt tehát valaki hibázott, s mivel ez utóbbi látszik mégiscsak korszerűbb eljárásnak, valamint a régészeti adatokkal is egyezik, az előbbit, az Ős-Éva vizsgálatot kell tévesnek tartanunk

Továbbá legtöbb európai leszármazási vonala, amire az európai változás hatvan-hetven százaléka visszavezethető, a *Közép-Keletről érkezett az őskőkor idején, úgy 25000 évvel ezelőtt.*¹³⁹ Következésképp az itt másodiknak elemzett ugrásszerű örökletes tulajdonság változással¹⁴⁰ jellemzett jelenkori férfi leszármazási vonalak kb. húsz százaléka ered a mély törzsfajlódási származásból,¹⁴¹ a közép-keleti őskőkori örökségnek megfelelően.¹⁴²

Azonfelül az elsőnek elemzett ugrásszerű örökletes tulajdonság változáshoz¹⁴³ kapcsolódó a férfi leszármazási ágak maradék ötven százaléka egy *nagyobb befolyást jelez a Közép-Ázsiából kb. 30000 év óta* fennmaradt öröklődő tulajdonságokat hordozó sejtí tulajdonság-örökítő részegység állományra. Ezzel szemben a közép-ázsiai a légzésben és anyagcserében résztvevő sejt-szervecske sejtí tulajdonság örökítő vizsgált együtt öröklődő szilárd sori csoportjainak¹⁴⁴ csak a jelenkori összetétel hét százaléka felel meg.¹⁴⁵ Ezek az ellentmondások részben talán a sejtí férfi tulajdonság-örökítőknél a vegyi tulajdonságokat őrző legkisebb anyagi részére vonatkozó,¹⁴⁶ más helyekhez viszonyított nyilván fiatalabb voltának köszönhetőek,¹⁴⁷ a korábbi sejtí férfi tulajdonság örökítők sokkal gyorsabb lecserélését feltételezve. A némi alapú különböző népesség-vándorlási magatartások szintén befolyásolni fogják a légzésben és anyagcserében résztvevő sejt-szervecske sejtí tulajdonság

¹³⁵ Az Eu4, Eu9, Eu10 és Eu11 leszármazási ágra.

¹³⁶ Y.

¹³⁷ Az itt hivatkozott két tanulmány: (1) M. Richard (1998) és mások: *Ann. Hum. Genet.* 62, 241. (2) L. L. Cavalli-Sforza (1994), P. Menozzi, A. Piazza: *The History and Geography of Human Genes.* Princeton Univ. Press, Princeton NJ.

¹³⁸ Az itt hivatkozott két tanulmány: (1) M. Richard (1998) és mások: *Ann. Hum. Genet.* 62, 241. (2) V. Macaulay ((1999) és mások: *Am. J. Hum Genet.* 64, 232.

¹³⁹ Az itt hivatkozott tanulmány: M. Richard (1998) és mások: *Ann. Hum. Genet.* 62, 241

¹⁴⁰ Az M170-es mutációról van szó.

¹⁴¹ Az M89-ről van szó.

¹⁴² Ez azt jelenti, hogy az a népesség, ami a termékeny félholdból indult, az európai népességgel nem mutatott közösséget, a törzsfajlódás egy korábbi szakaszában váltak el, de azonos származási vonal két ágát jelentik. Akiből az aurignaci és aztán a gravetti lett, az a Kaukázusból a Würm idején szakadt ki, a másik ág még a neandervölgyi, vagy korábbi, esetleg a homo erectus időszakban válhatott el. Ez lehet a natufi műveltség embere is, akinek a testi fölépítése ú. n. protomediterrán, azaz euro-afrikoid. Lásd Mellaart (1981), pp.: 134, 244-247, 261.

¹⁴³ Azaz az M173-as mutációhoz.

¹⁴⁴ A mtDNS 16223-C I, X és W haplocsoportjairól van szó.

¹⁴⁵ Az itt hivatkozott tanulmány: V. Macaulay ((1999) és mások: *Am. J. Hum Genet.* 64, 232.

¹⁴⁶ Azaz molekuláris.

¹⁴⁷ Az itt hivatkozott tanulmány: P. Shen (2000) és mások: *Proc. Natl. Acad. Sc. U. S. A.* 97, 7354.

örökítő és a sejti férfi tulajdonság-örökítő változás megfigyelt mintáit.¹⁴⁸ Ami részükről eléggé jól meggondolt megfontolásnak látszik.

16. Mintavételi esetlegesség és tanulságai

A korábban osztályozott szardíniai, baszk és lapp kívülállók¹⁴⁹ alapvetően ugyanazokon a férfi kettős összetevőkön osztoznak, mint más európaiak. Az ő sajátos gyakorisági helyzetük valószínűleg a származástani sodródás és elkülönülés következménye. Erről már beszéltünk.

Ezenfelül a szerzők előtérbe állítják a gravetti szerű népeesség szétterjedését az Észak-Balkánról. Később ezt az állítást részletesen elemezzük.

Majdnem mindegyik – jelen tanulmányban elemzett – európai sejti férfi tulajdonság-örökítő egyszerű kettős sejti tulajdonság-örökítő szalag azonos helyén lévő egyező tulajdonság-meghatározó tényezők ugrásszerű örökletes tulajdonság változásaival¹⁵⁰ jellemzett tíz leszármazási vonalhoz tartozik. Amire továbbra is vonatkozik a mintavétel körül bízott bizonytalanság.

Továbbá az európai öröklődő tulajdonságokat hordozó sejti tulajdonság-örökítő részegység állomány jelentős része felső őskőkori eredetűnek látszik, de az utolsó jégkorszak legnagyobb lehülésének végén áttelepült, amikor Európa legnagyobb részét benépesedett. S ezzel gyakorlatilag ugyanazt mondják el, de minden előzetes adat vagy jobban eligazító magyarázat nélkül, amit a Fekete-tengeri menekülőkről mi már megelőzően feltettünk. Nehéz elhinni, de szó szerint ezt mondták.

S a szerzők a tanulmány végén köszönetet mondanak mindenkinek, aki sejti tulajdonság örökítőt adományozott, K. Kyriakounak a szíriai mintákért, H. Cann-nak a franciákért, A. Piazzanak a néhány olaszért és G. Brumatnak, aki segített nekik bizonyos vérminták összegyűjtésében. Szintén hálásak a névtelen szemlélőknek építő kritikájukért és az egyéb (az eredetiben részletezett) szervezeti és állami támogatásért. Ez minden, amit a mintákhoz jutás körülményeiről a tanulmányból megtudhatunk. De ez nem kevés, mert eléggé utal annak nagy esetlegességi kockázatára.

B. Más közölt eredmények

IV. A sejti férfi tulajdonság-örökítő

17. Az Ős-Ádám vizsgálat, és hatása az Ős-Éva modellre

A sejti férfi tulajdonság-örökítő, az Y kromoszóma az ember hím nemét jelzi. A kromoszómák általában párban vannak, és így jön össze az emberi 42 a 21 párból. Nőknél nincs gond, ott valamennyi kromoszóma párban van, és ezért a mutáció, az ugrásszerű örökletes tulajdonság változás esélye kisebb, mert annak a valószínűsége, hogy a pár mindkét felében megtörténik ugyanaz a mutáció, nagyon kicsi. Így a 'hibákat' az új egyed fejlődés közben kijavítja: a hibás párt kiiktatja.

Ellenben a férfiaknál az egyik kromoszóma, az X formájú nem rendelkezik párral, mert annak egyik lába hiányzik, azaz Y formájú. A kettő nem azonos. Ennek egyetlen szerepe van, a kifejlődő egyedek férfi nemiséggel látja el. Úgy látszik, hogy semmiféle más feladata nincs, a rajta lévő az öröklődő tulajdonságokat hordozó sejti tulajdonság-örökítő részegységek, a gének üresek.

---

¹⁴⁸ Az itt hivatkozott tanulmány: M. T. Seielstadt (1998), E. Minch, L. L. Cavalli-Sforza: *Nature Genet.* 20, 278.

¹⁴⁹ Az itt hivatkozott tanulmány: L. L. Cavalli-Sforza (1994), P. Menozzi, A. Piazza: *The History and Geography of Human Genes.* Princeton Univ. Press, Princeton NJ.

¹⁵⁰ Azaz biallél mutációkkal.

Minthogy ez férfiről férfire öröklődik – ahogy a női petesejt mitokondriuma is csakis a női utódnak adódik át – ezért a férfiág elemezhető vele. Minthogy nincs párja, ezért a mutációra érzékenyebb, a változás sebessége nála sokkal gyorsabb lehet, hisz nincsen korrigáló tükörkép. Mégis, a női ág párja lévén, az azon lévő idegen szakaszok hatására az ugrásszerű változására az idegen eredetű női alkotórész hatással lehet. Innen jön az is, hogy a nő az átörökítő információt megőrzi, s a férfi az, aki annak változásait serkenti. A női petesejt ugyanis a születéstől ott van a petefészekben, azaz az anya még beleírhat, de a továbbadója már nem. Ezzel szemben a férfi ondó akkor képződik, amikor fel is használandó (nem sokkal korábban, talán néhány nappal), ezért az egyed életében bekövetkező változásokat beleépítheti, azaz a tapasztalatot elvileg átörökítheti.¹⁵¹

A sejti átörökítők alapján megszerkesztett származási fákból az egyenes ági származás vezethető le elsősorban. Az átörökítőknél állandó a változás, minden generációnál az utódban nem azonos az átörökítők összetétele az előddel, de ez sokáig nem jelent ugrásszerű változást, mert a kromoszóma párból a változások helyreállhatnak, vagy az egyed szaporodásképtelenné válik és a gén-lánc megszakad. Amennyiben egy közös őstől származó embercsoport (család, klán, törzs, stb.) hosszabb ideig egy helyben, zárt alakban, idegen átörökítők hatásaitól elzártan találhatóan telepszik, akkor a hasonló külső hatásokra hasonló választ adván a tőlük távolabb, hasonlóan elzártan élő 'rokonaitól' is jellegzetesen eltérővé válik az átörökítő anyaguk. Számunkra ez a gondolat annyiban fontos, hogy egy népeiséget jellemző hasonló átörökítő sajátosság kialakulásának messze meg kell előznie annak szétszóródását ahhoz, hogy az egységes jellemzőt észlelhessük. Az M173-as aurignaci sejti átörökítőnek is az európai elterjedését megelőzően kellett elhatárolódnia a felettes M45-től, és még korábban az afeletti M9-től, aminek a leágazását képezi a TAT, a többi vizsgált ú. n. finnugor népesség fő sejti átörökítő jellemzője. Az Eu4 (M35) elágazása még távolabbi, az egyenesen a főemlősök elágazását követi. Ez mindenképpen azt jelenti, hogy az Eu4 egészen más emberi eredetű lehet, mint a többi itt vizsgált sejti átörökítő.

A meglepő ugyanakkor az, hogy az Y kromoszóma elemzése térbelileg és időbelileg nem ugyanoda vezet, mint a mitokondriumé, azaz a férfi és a női emberős nem ugyanazon területről és nem azonos időből való. Az Y kromoszómával a Távol-Keletre vezet vissza a sor, a mitokondriummal pedig Afrikába. És erről talán azért nem szeretnek túl hangosan beszélni, mert az Ős Ádám—Ős Éva modell ezzel nem áll össze. S ha például az Y követésével a Palesztinába menő középponti találkozást szeretnék és vélik kimutatni, ugyanakkor bizony az európai Y elemzés nem ad középponti helyzetet Levantinnak, legfeljebb csak leágazást.

Itt kell még megvizsgáljunk az egyenes ági származás népesség eloszlásra gyakorolt hatását. Ugyanis az Ős-Ádám és az Ős-Éva modell szerint gyakorlatilag az emberiség két emberre vezethető vissza. Pedig ez tévedés, itt csakis az egyenes férfi és egyenes női ágról van szó, a vegyes ágak ide nem vonhatók be. Számos férfinak nincs fiú utódja, az ő férfi ága nála véget ér, ám de ez nem jelenti, hogy egyáltalán nincs utódja, hiszen lehetnek lányai bőven. Ugyanez vonatkozik a női ágra is. Ha nincs női utód, a női ág akkor ott véget ér, de lehetnek bőven fiai. Holott minden utód magán viseli mind az apa, mind az anya genetikai jeleit, sőt, visszafelé nagyszülők, dédszülők jegyeit is. Így csak azt jelenthetjük ki, hogy kizárólag férfi, vagy kizárólag női ágon egy-egy, de nem azonos pontra mehetünk vissza, holott az emberiség teljes gén állományát nem csak ezek a pontok adják, hanem annál szélesebb terület. Ezért az, hogy végén egyetlen ponthoz jutunk a férfiágon, az nem bizonyítja azt, hogy a férfiak egyetlen őstől származnak, csak azt, hogy a gén-lánc egyik egyenes ága ott összeér. Ugyanez a női ágra is elmondható. Tehát sem az Ős-Ádám, sem az Ős-Éva elv nem következik ezekből az adatokból, s különösen azért sem, mert a kettő nem is találkozik.

---

¹⁵¹ Vesd össze a kínai jin-jang kettőssel, amelynek női-férfi jellegét ez jól magyarázza, és jó összefüggésben van a neki tulajdonított többi tulajdonság-kettősséggel is.

Mindezek előrebocsátásával tegyünk most kísérletet arra, hogy az értékes sejti átörökítőkre vonatkozó legújabb ismereteinket a régészeti adatok tükrében értelmezzük. Minthogy *a sejti átörökítők jellegzetességeihez a Würm jégkorszak fölmelegedését megelőző idők rendelhetők*, induljunk el a Würm időszakától.

V. Emberi életfeltételek a jégkorszak szakaszaiban

18. A jég-visszahúzódás és az életfeltételek

Mithen tanulmánya¹⁵² a jégkorszak felmelegedését követő növényi előnyomulásról azt mutatja, hogy a növényzet csak évezredekkel a fölmelegedés után és fokozatosan tért vissza a hajdani eljegesedett területekre. Ennek alapján nem megengedhető a jégkorszakot közvetlenül követő északi nagy-népeesség elgondolás, hiszen növényzet híján állatvilág sem települhetett ezekre a területekre, ezért az emberi lét föltételei nem voltak adottak. A jégkorszak lehülő szakaszában a korábban a folyók mellé települtek fokozatosan délre húzódtak, de előtte sem voltak valóban északon, még a Volga–könyök magasságában sem. Az Ural túloldalán a Tien–San mellől jelenhettek meg emberi telepek, de az Uráltól délre egészen a Káspi–tengerig áthatolhatatlan mocsarak voltak már a jégkorszak lehülési szakaszát megelőzően is. *Csakis évezredekkel a jégkorszak fölmelegedésének utolsó szakaszát követően tudott ember átmenni az Ural és a Káspi-tenger között, azaz a Kurgán mozgás idején, a jelen előtti 7. évezredben vagy az után. Ezért is baj van bármiféle uráli őshaza elmélettel.*

Az emberiség őstörténetét tekintve nem lehet egyszerűen pusztán a természeti környezet egyes állapotaiból kiindulni. Azaz ha a jég a kérdéses időszakban ki is került az Ural keleti felét végig, északon is, egyáltalán nem lehet oda szükségszerűen feltételezni emberek nagy tömegeinek az átvonulását. Mert már az is feltételezés, hogy nagy tömegek északra kerültek volna a mamut után menve, mintha a mamut követte volna az északra húzódó kedvező életfeltételeit, majd midőn azok ott is megszűntek, átment volna az Ural keleti oldalára. Az emberek meg utána jó nagy tömegben, mert arra kényszerültek. Ugyanis ezt a föltételezést semmiféle régészeti adat nem támogatja. Azon a területen az újkori embert megelőzően nincsenek emberi életre utaló nyomok.¹⁵³ Az ember létfeltételeit a parkundra környezet még a déli, kárpáti környezetben fönnálló hosszabb nyarak esetén is erősen megterhelte, az északi tundrára, parkundrára az ember a jégkorszak idején nem hatolt be.

Egy északi nagyobb sűrűségű társadalom, amire pl. Szabó István Mihály az elgondolásában hivatkozik,¹⁵⁴ tehát elvileg is lehetetlen volt, aminek tudományos alapjai Cunliffe könyvében meglehetősen pontosan meg is található.¹⁵⁵ Ugyanakkor azt is tudjuk, hogy *a jégkorszak lehülő szakaszában a keleti eredetű mamutvadászok a mamutot követve jöttek be a Kárpát–medencébe és itt élték meg a mamut kihalását. E vadászok éppen itt tértek át a szarvas vadászatára a Würm leghidegebb időszakát megelőző 5–6 évezredben, aztán a fölmelegedés után meg már az északra visszahúzódó tundrán élő szarvasokat követve távoztak innen.* Ezt nem lehet nem figyelembe venni. És csupán szavak tartoznak a műveltség gyakorlatához, technikájához, nem pedig a nyelv egészé.

Nem kellett, vagy lehetett tehát sehová sem követniük a mamutokat, főleg nem északra, hiszen éppen nem oda távoztak a Würm utolsó lehülő szakaszában. Nem áll meg a társadalom korábbi északra költöztetése. Ehelyett azt kell hangsúlyozni, hogy *sem Afrika, sem a Kaukázus nem a meghatározó tényező ebben a folyamatban, hanem sokkal inkább a Kárpát–medence, onnan is a Bükki kultúra az elsődleges.* Különösen azért is, mert a tundrán, a parkundrán sem ekkor, sem korábban, sem később, sem jelenleg semmiféle földművelés nem

¹⁵² Mithen (1998).

¹⁵³ Gábori (1974), p.: .

¹⁵⁴ Szabó (2004a).

¹⁵⁵ Mithen (1998), pp.: 84-85.

lehetséges, és így a letelepedéssel is bajok vannak. Még csak kezdetleges állattenyésztésre sem nyílt ott ekkor semmi lehetőség, az ember életfeltételei ebben az éghajlati övezetben kizárólag halászattal, vadászattal, esetleges gyűjtögetéssel voltak biztosíthatók, úgy ahogy manapság is az ott élő emberek alapvetően halászatból, vadászatból tartják fenn magukat, jóllehet, ma már a rénszarvast részben háziasították, azaz tenyésztésével is foglalkoznak. *Azaz a feltételek a nagyobb népesség eltartására ekkor csak a Kárpátok környékén és attól délre voltak meg továbbra is, tehát itt kellett maradjanak, azok, akik majd a később magyarnak nevezett nyelvet már ekkor beszélték.*

Majd a fölmelegedés után a szarvas–vadászok követték az északra vonuló szarvasokat, amit viszont nem lehet nem figyelembe venni, hiszen ezután jelenik meg Észak–Kelet–Európában a Szvidéri műveltség és a később finnugornak nevezett jelenség. A mamutok már azelőtt kihaltak, hogy egyáltalán nyugatról az Ural keleti oldalára lehetett közvetlenül jutni. Ha az Ural túloldalán is voltak mamutvadászok, azok tehát Ázsiából kerülhettek oda, mondjuk a Tien–San lejtőről ereszkedtek le, amire Gábori Miklós a könyvében kifejezetten és határozottan utal.¹⁵⁶ S ha e túloldali mamutvadászoktól esetleg át terjedt keletre, talán még egészen Amerikáig is a mamutvadász technika, ahhoz csak egyes szavak tartozhattak, nem pedig a nyelv egésze. De a globális értelmet tekintve, azaz a műveltségi azonos jegyeket értelmezve nem kell feltétlenül emberek tízezreit mozgatni, költöztetni a magyarázathoz. Lehetséges ugyanis a párhuzamos értelmezés, minek lényege, hogy *akkor az emberi alapfelfogás mellérendelő volt, számos jelenségre az azonos módon működő emberi elme azonos választ adott a világ legtávolibb pontján is, amint ad azóta is.* Hogy egy rendkívül egyszerű példánál maradjunk, ha két azonos dolgot összeszámolunk, a világ minden pontján egy meg egy az kettő lesz, attól teljesen függetlenül, hogy az egyet, vagy a kettőt hogyan is nevezik meg ott.

VI. A néppé szerveződés előtti állapot és idő

19. Mikortól beszélhetünk valamely népről?

25–30 évezrede tehát valóban bejött a Kárpát–medencébe a mamutvadászok népe, úgy mint a gravetti kultúra népe. De ez persze még nem nép, mert akkor még nem volt néppé szerveződés, de *ők mindenestre a Kaukázusban kialakult embertípust hozták be, de nem csak a Kárpát-medencébe, hanem mozgékonyaságuk révén Európa akkor ember által lakott területeire, egészen az Atlanti óceánig. Velük ötvöződött a helyi lakosság és hozta létre a cromagnont.* Gábori könyvében erre igen komoly adatok vannak. Azok is a moustieri kultúra utódai, akik gravettibe való átfejlődésének tárgyi leletkorát a Donnál találták meg, jóllehet, esetleg embertani képük nem azonos más területeken talált moustieri kultúra emberével. Ebben a ‘genetikus régészek’ számára tehát ismét csak az a kellemetlen, hogy nem támogatja az Ős–Éva/Ős–Ádám modellt. *Eurázsia népessége a hajdani eurázsiai homo erectusok közvetlen utóda. A homo erectus Európában legalább három helyen fejlődött modern emberré: tömegében a Kaukázusban, de a Dordogne és a kárpát-medencei ember is azzá alakult. A mamutvadászok azonban még mellérendelő szemléletűek voltak, pontosan ugyanúgy és ugyanazon okok miatt, mint a neandervölgyi utódok.*

Az átmeneti kőkorszak (mezozoikum), amely időszakról alig van hiteles lelőhely, 12 ezer éve kezdődött, de nem 7 ezer éve, mint a hagyományos kormeghatározás véli, amiből a ¹⁴C vizsgálati eredmények szerint 8–9 ezer éve, de inkább 9 ezer éve volt a váltás az újkőkorszakra (neolitikum). A Körös–Tisza műveltség jelen előtt 8500 körül jelent meg, egy évezred múlva pedig már a Vinča volt jelen ugyanazon a területen. S előttük ott van még a

¹⁵⁶ Gábori (1974), pp.: 272-276. Meg kell jegyeznünk itt, hogy Gábori könyve nem csupán érdekesítő útleírás, hanem egyben nagyon komoly régészeti anyag előadása is. Régészeti tapasztalatait, az ázsiai köztársaságok nyugati nyelven nem elérhető ősrégészeti eredményeit foglalja össze munkájában közérthető módon magyarul.

Lepenski-Mir műveltség j. e. 10000-ból a Duna alsó folyásánál, valamint ott van az egyik bükki barlang gyermek csontváza, amely 11 évezredes. Ezek olyan adatok, amik a Kárpát-medencében a Würm jégkorszakot túlélte emberről tanúskodnak.

VII. Kárpát-medencei eredetünk

20. Ősműveltségünk, őstörténetünk valós vagy vélt elágazásai

A többágú őstörténet meghirdetése nagy teljesítmény, miáltal minden korábbi írás, kutatás igen jól megállja a helyét, időszerű és igaz marad, mert az idő nem lövi ki fölüle a főnökelméletet, aminek alávetette magát, mint a legtöbb irányzat a modern tudományban. Páran igen régtől képviselik Kárpát-medencei eredetünket, s hogy bizonyítottan igen régtől védjük, tartjuk eme Magyar-medencét. Az idei nyári MVSZ-konferencián¹⁵⁷ is a "Kelet" csak alibi volt végül, mert a Kárpát-medencei eredet vált áttörő gondolattá. Bár azt is központi gondolatként elfogadni látszottak, hogy minden innét ment valahogy ki minden irányba, s aztán nem véletlen, hogy kint is megmaradt és később kicsit másként ugyan, de vissza is tért.

Amikor tehát a genetikusok megtagadták a finnugorságot, akkor sokan azonnal ugrottak keletre. Egyébként a Semino és társai által közzétett munkában az ott felhozott közép-ázsiai gén eredetet rosszul értelmezték. Az azt jelenti, hogy egy korábbi részből való leágazást ott találnak, de az az ág nem jelenti magát a forrást. A forrás föltehetően a Kaukázus volt. Gábori ír erről a könyvében, de a régészek elhallgatják. Talán meg kellene tanulni grúzul és örményül, hogy a munkáikat feldolgozhassuk.

Szabó István Mihály más (220 amerikai) irodalmakra is támaszkodva az ú.n. 'ugor népre' épített fel egy mamutvadász elméletet,¹⁵⁸ amely nép annakidején az Urálon északon a mamut után átment annak keleti oldalára, majd onnan Amerikába is átvándorolt. Tehát szétáradt egész Euráziában, s végül Árpád seregével, nem sokkal korábban ismét csak az Urál felől indulva, a honfoglalóként bejött a Kárpát-medencébe, hogy Európa közepén a magyarságot megalkossa. És ezt a gondolatmenetet Science-cikkkel látszólag alá is támaszthatta.

A Science azonos számában, de néhány oldallal előbb van egy másik cikk, Anna Gibbons riportja néhány népesség-régésszel.¹⁵⁹ Ebben a dolgok sokkal érthetőbbek, az ebben elhangzottak sokkal inkább megérthetők, és lényegében a másik cikket csak adatforrássá teszik. Arra a cikkekre reagálnak, szóval szoros a kapcsolatuk. S akinek az Science szám a kezébe kerül, bizonyára elolvassa a másik, a magyarázó riport-cikket is. De az eredeti közlés Semino és társai cikke, csak kevésbé érthető, ezért könnyebben félre is érthető. Nem feltétlenül akar persze szándékosan senki sem bárkit is félrevinni, hanem inkább arra áll az gondolkodása, hogy már sajnos magától (a választott anyagtól) félremegy, illetve félre mehet.

Nem lehet például, mint mondtuk már, 30 ezer éve népről beszélni. Sem félmillió lakosról a Sarkkörön túl. A természettudományi adatok inkább csak úgy nagy általában feleltethetők meg egy-egy őstörténeti elmélettel szemben támasztott követelménynek, azaz csupán természettudománnyal az még sincs kellően alátámasztva. S nem is igazán a valamely így létrejött elmélettel szemben lehet kifogásunk, hiszen ha hüen ismertetik a vonatkozó nagyszámú szakirodalmat, megfelelően jártak el. De ha valamiért fontossá válik egy-egy tévedés fenntartása, a téves értékelés lesz terjesztve. Vagy pedig még nem tudnak eleget a kérdésről. Mert amikor nincs adat, akkor jönnek a feltételezések. Azok meg bizony mindig a régi beidegződések mentén jönnek.

És persze nem szabad minden kritika nélkül menni semelyik ország kutatói után, hanem súlyozni kell a többiek alapján. Ha rendelkezésemre áll az amerikai, de alaposabb,

¹⁵⁷ Magyarok Világszövetsége 2004. május-júniusában megrendezett VI. kongresszusa mellett szervezett tudományos tanácskozás címe a *Magyarság és a Kelet* volt.

¹⁵⁸ Szabó (2004).

¹⁵⁹ Gibbons (2000).

részletesebb, megfontoltabb, logikusabb, összefogottabb mondjuk a francia, akkor komolyabb súllyal kell használni a franciát. Esetleg éppen a magyart, ami erről a korszakról úgy szintén bőven van.

A Pecsora környéke is eléggé, mondhatnánk teljesen üres volt a Würm fölmelegedését követően még évezredekig. Ezt Götz László is erősen hangsúlyozta, mert az általa bírált finnugorizmus oda köt mindent, oda és az Ural két oldalára. És Mithennek a Cunliffe könyvében lévő komoly tanulmánya a jégkorszak fölmelegedését követő növényi előrenyomulásról nem is enged meg ilyesmit. Vagy ugyanilyen Gábori Miklós korrekt könyve. Élvezetes útleírásba csomagolt legkomolyabb régészeti anyag, az egyébként kizárólag örmény és grúz nyelven közölt kutatási eredmények rövid, tömör, mégis áttekinthető magyar nyelvű összefoglalója. Már pedig erre a földrajzi egységre vonatkozó történelmi adatokat senki nem ismerhet jobban, mint az ott élő és az ősrégészeti feltáró munkát a saját területükön végző szakemberek.

Alaposan félre vihet, ha automatikusan a természeti környezetből indulunk ki. Ilyen félrevivő az a gondolat is, hogy ha a jég az Uralt kikerülte, és volt ott egy lakhatónak látszó sáv, akkor szükségszerű, hogy odamenjenek azok, akik előtte már északra húzódtak, és szorult helyzetbe kerültek az Uráltól nyugatabbra. Ennek a gondolatnak tehát még az elvi lehetőségét is ki kell zárunk, mert csak az győz meg igazán, hogy ilyen eseménnyel nem kell, nem szabad számolnunk. Ez a kemény kizárás pedig az északra felköltözéssel, a felköltözőkkel lehet kapcsolatos. Mintha tényleg üres lett volna a Kárpát-medence, olyannyira, hogy még az arra vándorlókat is taszította volna, s ezért a Kaukázusból (Afrikából érkezéssel) egyenes ívben mentek volna északra az emberek, a jéggel közvetlenül szomszédos tundrára letelepedett mezőgazdaságot folytatni.¹⁶⁰ De hát sem Afrika, sem a Kaukázus nem egyedüli tényező ebben a folyamatban, hanem a sokkal inkább a Kárpát-medence, a bükki kultúra inkább az elsődleges, hiszen a régészeti adatok ezt mutatják, így eleve nem áll meg a teljes társadalom északra költözése. Hiszen ott északon a földművelés egyáltalán nem is volt lehetséges, ma sem, akkor még a fejletlenebb eszközök birtokában még kevésbé. A jégtől felszabaduló Kárpát-medencében ellenben lehetséges volt, és ezt ismét csak támogatják a régészeti eredmények – föltéve, hogy a helyes időrendet alkalmazzuk.¹⁶¹

A jégkorszakot követő időbeli letelepedéssel is nehézségek vannak. A feltételek a nagy sűrűségű, s következőképpen nagytömegű népesség eltartására ebben az időben csak a Kárpátok környékén és délebbre voltak meg továbbra is, tehát az emberek itt maradtak, márpedig azok, akik a későbbi magyar elnevezésű nyelvet beszélték. Tény az is, hogy itt meg is található a korai letelepedett mezőgazdaságot művelő, meglehetősen nagy tömegű emberre utaló leletek tömege, ami északon viszont konokul hiányzik.

De egyébként az uráli férfiakat a TAT jellemzi, és Semino és társai külön ki is emelik, hogy magyaroknál TAT-utód gént egyáltalán nem találtak, ami valójában azt jelenti, hogy az előfordulása a 2%-os gyakoriságot nem haladja meg. Ez a fontos, mert tehát nem az Uráltól jött a magyarság. A gravetti népe valóban Ukrajnában és a Kárpátokon belül vészelt át a jégkorszak leghidegebb részét. Gáboriné könyvében minden világosan le van írva.¹⁶² Erről a nemzetközi régészet nem akar tudni: igenis, a leghidegebb időszakban a Kárpátok között volt emberi élet, és nem is akármilyen, és ez nem vonult az Észak-Balkánra. Hacsak nem a Kárpát-medencét tekintjük Észak-Balkánnak, ami földrajzi értelemben véve egyébként képtelenség!

Azért kell megkeresnünk a legvalószerűbb állapotok és események feltárási módját, mert mások sokszor illetéktelenül egyszerűen mindent kisajátítanak. Pazirikről, a 'paziriki leletről' például orosz és francia régész nő filmje azt állítja, hogy az szláv volt (indoeurópai, amint a

¹⁶⁰ Szabó (), p.: .

¹⁶¹ Gimbutas (1991), pp.: , Renfrew (197), pp.: .

¹⁶² Gáboriné (1980) Csánk Vera: Az ősember Magyarországon. Gondolat, Budapest.

jégkorszaki elődeink által terjesztett nyelv a Science-cikk szerint). Ebben az a rossz, hogy a mást vetítik vissza a messzi múltba, azt igazolják. Ezért nekünk meg az ellenkezőjét kell hangsúlyoznunk, hogy nem hozzánk tartozik, nem a mi tömbünkhöz, még akkor sem, ha ahhoz hasonló kisebbség többször költözött is onnan hozzánk a Kárpát-medencébe. Egyébként Semino és társai a főemlősök közös pontjától indították a gén-családfát. És akik nem értik a genetikai törzsfajlódást, megették a szlávságra utaló lehetetlen állítást is. Ezért aztán a Kárpát-medencei magyar eredetről szóló könyveket¹⁶³ angolul és más nyelveken is ki kell adni.

VIII. Három egybevágó nézet

21. Az őstörténet is szigorú tudomány

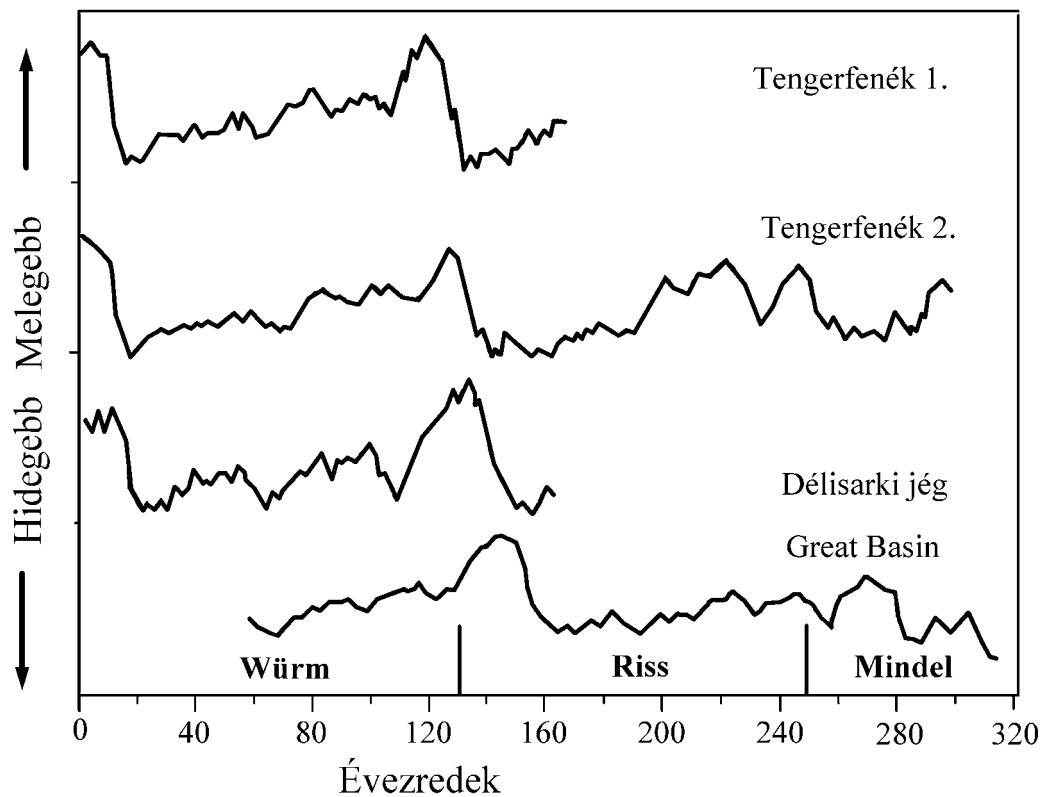
Fejes Pál írástörténeti reagálása Semino és társai munkájára szinte egy mennybemenetel, mert az általa régóta hangoztatott, a ciprusi (lieáris A) írásemlékekből a szólétra elve alapján kiolvasott, magyar vonatkozású, 50000 ezer éve az indiai őshazában történt fejleményeket látja most megerősíteni. És hasonló a mondanivalója, mint Szabó István Mihálynak, amikor egy szerteágazó ázsiai vándorlás után behozza elődeinket a mai hazába. Van egy harmadik személy is, aki hasonló irányba megy, bár igen különös kiindulópontból és módszerrel teszi. A belső hang történésze Gulyás István, akinek viszont – talán valamennyire az Arvisura megírásához hasonlóan – Isten diktálja a történelmet. Ő úgy gondolja, 50000 éve a mai koreai-kínai határvidék területére telepítette vissza az Isten a magyarokat, miután azért vitte el őket előtte a Földről, mert közben a földet egy méter mélyen kiégette, hogy megtisztítsa. Aztán Gulyás nagyjából ugyanazon az útvonalon viszi őket végig, mint Szabó István Mihály, tehát Amerikába, igaz Equadorig, hogy a géntisztítást népkeveredéssel elvégezzék, ami isteni feladat. Ugyanúgy vissza is jönnek aztán, északon bejutnak Európába, de a Kárpát-medence foglalt, ezért lemenni Etiópiáig, majd igen későn, a Kaukázusok keresztül, mint honfoglaló árpádiak érkeznek be ide. Fejes is szintén ugyanebben az időben Kínából India felé viszi ezeket a – Huszka Józseftől hasonlóképpen tudjuk – szerencsétlen ősokeket. Mármost érdemes elgondolkozni ezen a hármas egyezésen, mert biztosan nem tudtak egymásról, úgy írták le. Ez tehát lehet olyan közös eredmény, rezonancia is, aminek kell legyen valami valóságos eredete, talán legfőképpen valamilyen valós eszmeáramlat, amire ők különböző utakon eljutottak: a természettudomány, az írástörténet és a szellemtörténet útján. Mert ha nincs is igazuk, talán van valami lehetőségünk általuk valami eredményre jutni — gondolhatjuk.

Am mivel valójában nem építenek sem a földtörténetre, sem az időrendre, sem a megfelelő korok régészeti anyagára, nem állapíthatjuk meg elméletüknek valódi tudományos eredetét, azt inkább a szabad gondolkodás eredményének kell tekintenünk. Mert nem kell még csak telepátia sem ahhoz, hogy az ilyen elméletek összehangolódjanak, hiszen ezek a kérdések már újságírók szintjén kerengenek a világban, különösen azok, amik még nem korrekt, a tényekre alapuló megoldások. A három azonos gondolatmenethez nem kell még rezonancia sem, mert az ősnyelv, az ősnép gondolata manapság a levegőben van, a Mú-elképzelés is azzal foglalkozik, és pl. a Mú legendája meglehetősen széles körben ismert is. Nem kell egymásról tudniuk, hogy ugyanarra a világot behálózó magyar kalandozás gondolatára jussanak. Pedig bizonyára nem úgy volt, mert *Amerikába nem akkor ment az ember, hanem akkor, amikor Ausztráliába is, és föltehetően vízen*. Ez pedig a jelen előtt mintegy 60 évezred volt, azaz még a Würm időszak utolsó lehülési szakaszának a kezdetén, amikor a tengerek szintje a mainál csupán 50-80 méterrel volt alacsonyabb.¹⁶⁴ A Föld felszín hőmérséklet jelzőit az évezredek

¹⁶³ Például Cser (2000) Ferenc: Gyökerek. Töprengések a magyar nép és nyelv Kárpát-medencei eredetéről. Szerzői kiadás, Melbourne.

¹⁶⁴ Flood (1995), p.: 29.

függvényében a 7. ábra szemlélteti, ahonnan eléggé világosan látszik, hogy a vonatkozó korokban éppen milyen mértékű volt a Würm jégkorszak lehülése.

7. ábra A Föld hőmérséklet jelzői az utolsó három jégkorszak idején abszolút geofizikai módszerekkel mérve.

Mindenesetre ezeknek a kellőképpen nem ellenőrzött megoldásoknak az eredményeképpen képviselőjük bizony visszatér az 'ősi hitvilágához'. Azért kell így tekintenünk erre, mert azt pl. tudnunk kell, hogy szkíták nem voltak szumirok, nem beszéltek azon a nyelven. Amit róluk tudni lehet, néhány név alapján, csupán annyi, hogy indoeurópai isteneket imádtak. A sumérok viszont nem lovagoltak, nem kerültek ki a sztyeppére, csakis a nagy sűrűségű letelepedett mezőgazdaságot folytató, ám mégis városi életmódra voltak alkalmasak. Városból nem vezet az út a sztyepei élethez, nem értenek hozzá, ott elpusztulnak. Ez nem valamiféle (alacsonyabb vagy magasabb) rendűség kérdése, ez egyszerűen a természeti körülmények által diktált életfeltételeknek megfelelő életmód.

AZ EMBER TERMÉSZETE ÉS TÁRSADALOMTÖRTÉNETE

C. Módszertani megfontolások

Foglaljuk össze a fenti tanulmányból a régészet számára levonható főbb következtetéseket, és aztán vessük ezeket össze a rendelkezésünkre álló régészeti adatokkal. Mindenekelőtt az átörökítésre vonatkozóan kell néhány gondolatot idéznünk.

A sejt átörökítő változása folyamatos. Minthogy a DNS láncban található négy bázis közül kettő két féle vegyi szerkezetet vehet fel (timin és guanin, keto és enol alak), ezért a

vele szemben lévő láncba beépülő ellenpárja is megváltozik az eredeti szerkezethez képest.¹⁶⁵ Ezért aztán a DNS másolásakor, esetleg a változás idején kieszközölt olvasásakor az éppen meglévő szerkezetnek megfelelő kiegészítő bázis épül be az új láncba, vagy kerül el a sejt vegyi konyhájába, mint értelmezésre váró kód. A megváltozott szerkezetnek egy új DNS láncba épülése jelenti a mutációt. Az ekkor beépült ellenbázis azonban nem rendelkezik hasonló változó tulajdonságokkal, ezért a következő másolásnál, az ellenlanc fölépülésnél már a neki megfelelő bázis kerül beépülésre, amivel a változás rögződik.

Az ivaros szaporodásnál viszont a kromoszómák párban vannak, azaz minden átörökítő kétszer szerepel. A kétivarú szaporodásnál a véletlenül múlik, hogy melyik egyed melyik kromoszómát adja, mert hogy a szaporító sejtek csak a pár egyik felét tartalmazzák. A párba kerülő átörökítők így a két egyed által felhalmozott változásokkal egymás átörökítő sajátságait módosítani képesek. Ugyan a férfi nemi tulajdonságok átörökítőjének nincs azonos párja, de vele szemben áll a női X kromoszóma, ezért a további átörökítésnél ez is hat, amivel lefékezheti a másik változását, és elzárt telepeket alkotva esetleg az ő sajátságai is beleszólnak annak további alakításába. Így az azonos férfi eredetű – azonos leszármazású – férfi egyedek utódai a női pár sajátságait is tükrözik. Természetesen, nem az Y kromoszómában, hanem a többiben.

Ezt a jelenséget a továbbiakban figyelemmel fogjuk kísérni.

Európa férfi sejtjének átörökítői a főemlősi elágazást követően alapvetően két származási vonalba tartoznak. Az egyik, az M35, azaz Eu4 a YAP ághoz tartozik. Az a terület, ahol ez az átörökítő a legnagyobb mértékben részesedik, megfelel a hajdani natufi műveltség és az onnan szétsugárzó ember területének. Ez pedig a protomediterán, azaz euro-afrikoid embertípust jelenti. Ha az Eu1-Eu6 sorozatot az M89-től elkülönült területre helyezzük, akkor ez jelentheti az Afrikából kiszakadt ágat, ami az eurázsiai földrész emberét jelentheti. Európai részesedésük összesen mintegy 8%. A magyaroknál a részesedésük (8.8%) megfelel az európai átlagnak (~8%). Ez a sejtjének átörökítő a jelenlegi alakját mintegy 15-20 évezrede nyerte el.

A többi számottevő mennyiségben előforduló ember az M89 ágból származik. Ennek távolra mutató elágazása az M9, ahol két fontos, de távoli ág található: az M173 és a TAT. Az M9 úgy tekinthető, mint az M89-ből kivált és elzártan fejlődő ág, miközben az Eu7-Eu12 egymáshoz közel maradt. Az M170-es ág a többitől legalább 20 évezrede elvált, más területre ment, ahol továbbra is együtt maradt. A maradéknál is kisebb, egymással nem túlzottan érintkező csoportokban marad, a jelen alakját immár az Eu4 közelében, azzal nagyjából egyidőben érte el. Ez utóbbiak a Kaukázustól délre eső területeken, az előbbieket attól északra találhatók meg. Az M89 ezért nagyon valószínű módon köthető a kaukázusi emberhez. Ebből szakadt ki az M45 és alkotott hosszabb ideje már attól elkülönülő sejtjének átörökítő állományt. Ebbe az állományba tartozik Európa középső zónájában élő emberek sejtjének átörökítő állományának a zöme. Ez az európai embert jellemző állomány.

---

¹⁶⁵ DNS, magyarul *de*zoxi-ribó-z-nuklein-sav, az átöröklés adathordozója egy szénhidrátból és foszforsavból felépült makromolekula, aminek minden szénhidrát alkotórészehez egy ú.n. bázis (guanin, citozin, timin vagy adenin) kapcsolódik. Ezek hidrogénkötéssel összefogott, közel azonos geometriájú párokat alkotnak és így alakítják ki a már jól ismert kettős spirál szerkezetet. Az egyik páros, az adenin és a guanin purin vázú, a másik páros, a citozin és a timin pirimidin vázú. Mindkét pár egyik tagja hidrogén iont ad a hidrogén kötéshez, a másik tagja azt fölvenni képes, ezért adenin-timin (A-T) és guanin-citozin (G-C) párosok szerepelnek a kettős láncon. Mindkét molekula alak hidrogént fölvenni képes tagja – azaz T és G – lehet keto- ill. enol alakban. A keto alakban továbbra is hidrogén iont képes fölvenni, az enol alakban viszont hidrogén iont fog szolgáltatni a hidrogénkötéshez. Így az eredetileg vele szembenálló hidrogénkötést nyújtó ellentag helyett a hidrogént elfogadó taggal alkot majd kettős párt (A-C ill. G-T). Ismert, hogy három szomszédos bázis együttesen határozza meg, hogy a 22 aminosavból melyik épül be a fehérje lánca. A fehérje kémiai fölépítése hordozza aztán az élő szervezetben kifejtett hatást, vagy a kifejlődő képességet.

A kaukázusi északi sejt átörökítő állomány területi eloszlása nagyjából a kurgán műveltség terjedésével áll párhuzamban. A fenti vizsgálódás alapján ezért hozzájuk köthető a Fekete-tó medencéjéből északra kiáramló, majd jamna, később kurgán műveltség.

Az M173 ág eloszlása ellenben valóban a korábbi ember elterjedésével hozható párhuzamba. Az M9 többi tagja pedig általában Eurázsia északabbi területeivel áll párhuzamban, ezért felfogható, mint a kaukázusi embernek a Würm jégkorszak második lehülését megelőzően északra húzódott része. Ez az ember volt a Don völgyében, ahol tetten érhető a mousteri (neandervölgyi emberhez kötött) eszközöknek gravettivé (modern emberhez kötött) átfejlődése. Ez az ember jutott el aurignaci műveltséget hordozva Európa középső és nyugati területeire, ahol a jelenlévő emberekkel együtt élve, azok női ágát fölve vált uralkodóvá évezredek alatt. A keveredésnek nem csak emberi maradványokkal bizonyítható jelei vannak, hanem az is erre utal, hogy a két területen eltérően alakult a sejt útörökítők változása, kialakult az Eu18 és az Eu19. A kettő egymáshoz viszonyított eloszlása a társadalmi mobilitás miatt egymással szemben diffúziós jelekkel rendelkezik.

A helytől függő eltérő változásokban tehát fölismerhetjük egy más népesség női ágának a hatását is. Hogy azoknak a férfi ága itt nem látszik, az semmi olyasmit nem jelent, hogy kiirtották volna, hanem pusztán azt a tényt, hogy a ma élő férfiak az azóta továbbélő utódok, és visszafelé biztosan eljuthatunk egy 'ősapához', merthogy számtalan férfinak nem maradt férfi utódja, azaz az ő ága kihalt. Ezzel magyarázható, hogy a kizárólag női ágban is eljuthatunk egy, vagy néhány 'ősanyához', aki egyáltalán nem biztos, hogy az 'ősanya' korában és területén élt.¹⁶⁶ Ebben nincs semmi kivételes és meglepő. Egymásra való hatásuk közvetetten azonban a mai utódokon látszik. Nem véletlen, hogy az embertani jellemzőkben sokkal több embertípus állapítható meg, de tiszta alakban rendkívül kevés embert lehet az egyes típusokba sorolni, hiszen leginkább azok végtelen keveredése tapasztalható.

IX. Időrend pontosítás

Korábban az Európa írott történelmét megelőző időszakokra vonatkozó időrend a még a XX. század elején kialakított, és a korabeli kezdetleges rétegtani (stratigráfias) módszerekkel nem lett kellőképpen alátámasztva. Ezt a korábbi időrendet ma már a ¹⁴C és a jelenkori rétegtani vizsgálatok alapján egyaránt el kell utasítanunk.¹⁶⁷ Semmilyen olyan elképzelés nem fogadható el, ami a korábbi időrendre épül. Így G. V. Childe kultúra-diffúziós modellje¹⁶⁸ is érvénytelen, minthogy Közép-Európa új-kőkörát a jelenkor előtti 6. évezredre tételezi, holott azt a ¹⁴C vizsgálatok ma már egyértelműen 2–3 évezreddel korábbra, 8–9 évezreddel ezelőttre keltezik.¹⁶⁹ Más kérdés, hogy a korábbi megfigyelések, elképzelések is feldolgozandók, azaz helyükre teendők az új időrend szerint megfejtve a leletek, összefüggések valódi szerepét.

A Kárpát-medence emberrel kapcsolatos időrendjét a következőkben adhatjuk meg:¹⁷⁰

Buda és Vértesszőlős, az alsó kőkorban, acheuléi, j. e. 350-250 évezred.

Bükk, Subalyuk kezdete, moustiere-i j. e. 90 évezred.

Tata, moustiere-i j. e. 80 évezred.

Érd, moustiere-i, kezdet j. e. 70 évezred.

Bükk, Szeleta kezdete (Subalyuk utóda), j. e. 50 évezred.

Érd, moustiere-i, vége, j. e. 45 évezred.

¹⁶⁶ Ezek tehát nem a genetikusok Ős-Ádám és Ős-Éva modelljének az 'első emberei', hanem egy-egy leszármazási vonal első emberei, ahonnet, akiktől adatunk van a ma vizsgálható, mérhető változásra, mutációra. És fordítva is igaz: a velük kezdődött vizsgált jellegzetesség máig azonos.

¹⁶⁷ Renfrew (1973), pp.: 97, 109.

¹⁶⁸ Childe (1926), pp.: 11, 200-204 és Childe (1954), pp.: 27-29, 68-70. Childe a modelljét halála előtt visszavonta (Childe (1958)).

¹⁶⁹ Renfrew (1973), pp.: 117-120, Gimbutas (1991), pp.: 436, 437-497 (radiokarbon adatok).

¹⁷⁰ Cser (2000), Függelék, Időrendi tábla.

Bükk, Istállóskői, aurignaci kezdetek j. e. 40 évezred.
 Bodrogkeresztúr, gravetti, j. e. 29 évezred.
 Árka, Szegvár, gravetti, j. e. 22 évezred.
 Zalaegerszeg, gravetti, j. e. 16 évezred.
 Szekszárd, Palánk, gravetti, j. e. 13 évezred.
 Pilis hegység, barlangi gravetti, j. e. 10-12 évezred
 Bükk, Balla barlang, j. e. 11 évezred.
 Bükk, Szeleta vége j. e. 12 évezred után.
 Első földműveltség j. e. 9. évezred.
 Körös-Tisza j. e. 8 évezred
 Vinča, írás, réz: j. e. 7.5 évezred.
 Duna I. j. e. 7 évezred.
 Duna II. j. e. 6.5 évezred.
 I. kurgán hódítás, j. e. 6 évezred.
 II. kurgán hódítás, j. e. 5.5 évezred.
 Bronz j. e. 5.3 évezred.
 Székér j. e. 5 évezred.
 III. kurgán hódítás j. e. 4.7 évezred.
 Baden j. e. 4 évezred.
 Vas j. e. 3.8 évezred.
 Halomsír és urnamező, j. e. 3.5-3 évezred
 Kora vaskor, kimmerek j. e. 2.9-2.7 évezred
 Vaskor, szkíták j. e. 2.7-2.3 évezred.
 Vaskor, kelták j. e. 2.3-2 évezred.

Írott történelem: rómaiak, dákok, szarmaták, hunok, avarok, magyarok.

Itt fel kell figyelni arra, hogy a Szeleta műveltség messze túlélte a modern ember (aurignaci) megjelenését és azzal több tíz évezredig párhuzamosan élt és működött, alakult. A két műveltség egymás közvetlen szomszédságában létezett (Istállóskői-barlang és Szeleta-barlang).¹⁷¹

X. Történelem: az uralkodó felsőség története és a néptömeg műveltsége

A történelemben az elit és az alatta élő, tevékenykedő nép, műveltségét és etnikai képét tekintve, nem föltétlenül azonos. Miközben az alkalmazott gyakorlat szerint a történelem írott formája elsősorban egy-egy terület uralkodó elitjének a története.¹⁷² Ez érvényes a magyarságra vonatkozóan is: a honfoglalás utáni Magyarország uralkodó elitje és letelepedett népe sem föltétlenül azonos. *A magyar műveltség a népi tömeg műveltsége, az ő nyelvük a magyar, míg az uralkodó elitről nem föltétlenül mondható el, hogy magyar nyelvű. Ezért az uralkodó elit legendáit, származási történeteit sem föltétlenül kell azonosnak tekinteni a magyar műveltséggel.*

XI. Természetes mellérendelés és mesterséges alárendelés¹⁷³

A társadalomban élő emberek kapcsolata egymást szemlélő módjaik függvénye. Az őskori múlt nagy korszakaiban egyenrangúnak tekintették egymást. Ennek eredményeképp hosszú időn át mellérendelő viszonyban tevékenykedtek. Ekkor az együttműködő embercsoportoknak mindig támadt egy-egy vezetője, akinek a vezérletere hallgattak, aki a közös léptek ritmusát megadta. Ez a vezetői társadalmi alakzat az ausztrál bennszülötteknél mind a mai napig

¹⁷¹ Gáboriné (1980), pp.: 178-179, 200-201.

¹⁷² László (1996a), Mellaart (1981), p.: 257, Time Life (1994), Taylor (1998).

¹⁷³ Cser (2000), p.: 44-47.

fönnáll és működik.¹⁷⁴ Amikor azonban az egyik személy a másikat nem tekinti vele egyenértékűnek, kapcsolatuk hatalmi jellegű formát ölt. Ekkor önmagukat és a másikat kölcsönösen alacsonyabbra, illetőleg magasabbra értékelve, alá- és fölérendelt viszonyra lépnek, de nem mindkét fél részéről önkéntes alá- és fölérendeltségi viszony jellemzi őket. Az alárendelt szerep a végrehajtó, a fölérendelt a parancsnokló, ami az egész társadalom számára is főnökséget, fölöttes hatalmat jelöl ki.

A mellérendelés példáit megtaláljuk az archaikus népektől kezdve egészen a mai kamarazene együttesekig. Megjelenik ez a világ szerkezetének leírásakor is, amikor azt az égi és földi, az aktív és passzív, a férfias és nőies jellegű erők egyenrangú, egymást kiegészítő kölcsönhatásának tekintik.¹⁷⁵ Ugyanezt látjuk a házastársi, az anyai és apai, valamint a gyermek és szülő kapcsolatban. Előbbiben melyik alárendeltje a másiknak? Egyik sem, és koordináló harmadikat sem találunk. A két szerep a család fenntartása szempontjából egyenértékű, a két szülő egymás mellé rendelt. (Ezt a magyar nyelv a *feleség* és *férj* szóval egyaránt kifejezi,¹⁷⁶ míg az angol a férjet a *gazda* fogalommal azonosítja.¹⁷⁷) A különbségek nem értékkülönbségek, dialektikus kölcsönhatásuk elfogadott. *Ezt tekinthetjük az emberiség szerves, természetes szerveződésének.* A szervetlen, mesterséges szerveződési mód pedig: amikor a viszonyok és jelenségek egymásnak alárendeltek. Ez utóbbi metafizikai szemléletben a jelenségek szigorúan követik egymást logikailag, időben és ok-okozatilag. Az indoeurópai nyelvek is alárendelő szemléletűek, s a mai európai kultúra meghatározó szemléleti módja az alárendelő. Ez a nem egyforma jelenségeket rögtön az elsődleges, illetve eredendő és másodlagos, azaz származtatott sorrendjébe rakja. Nemcsak logikailag és időben tekintve az egymáshoz való viszonyt, hanem értékítélettel, azaz az 'elsődlegest' értékesebbnek tartva, mint a 'másodlagost'. S a dolog természeténél fogva elsődlegesnek, magasabb rendűnek, értékesebbnek vélik saját szemléleti rendszerüket és gondolatvilágukat.¹⁷⁸

Az alárendelő szemléleti mód jellemzi például a római katolikus egyházat és működését, és általában a királyságok szervezetét. A király az istennek, az alattvalók a királynak vannak alávetve. A király ezért megközelíthetetlen, isteni származású vagy isteninek, az istenség fiának *felkent*, mint a fáraó Egyiptomban.¹⁷⁹ Ez már bizonyos halhatatlanságot is jelent, a neki alávetett halandókkal szemben. Ezzel ellentétben, a mellérendelő szemlélet nem teremt olyan felsőbbrendű személyiségeket, akiket imádni kellene, akiktől félni kell. Ezért a két szemlélet találkozásakor, például a középkori magyar történelemben az uraság istenének járó térdhajtást megadták a mellérendelő szemléletű alárendeltek, nem hergelték az istenfélt uraságot annak megtagadásával.¹⁸⁰ Tehették bátran, *többet ésszel, mint erővel*, mert nem féltek emiatt saját

¹⁷⁴ Langloh Parker (1973), p.: 197.

¹⁷⁵ Vö. Grimal (1965), p.: 273, Ji Csing (1989), p.: 16, Saso (1984), p. 349.

¹⁷⁶ És a fele-fele viszonos, mert – amint Varga Csaba kimutatta – a *férj* szavunk is a *fél* szóból származik.

¹⁷⁷ A férj nő gazdája! A nő férfi tulajdona.

¹⁷⁸ Ma szinte valamennyi társadalmi szervezet archikusan, piramisszerűen épül fel, ahol az utasítás felülről lefelé halad. Az alsóbb szint a felsőbbnek alárendelt. Ez a szervezeti mód egyesek szemében a társadalmiság *sine qua nonja*, mert a társadalom főnök nélkül nem állhat fenn. Ahol ez ismeretlen, például az ausztrál bennszülötteknél, ott fejletlen hordákat lát ez a szemlélet. Vö. Beöthy (1977), p.: 27–140, 154–157. Van, aki az indoeurópai népek, műveltségek sikerét nyelvük alárendelő szemléletével magyarázza. Vö. Childe (1926), p.: 39–41. Ha valamely kultúra hitvilágában istenek nem találhatók, azt szeretik elmaradottnak tekinteni, mondván, hogy még nem jutott el az Isten fogalmának megértéséhez. Vö. Ipolyi (1987), p.: 35–38.

¹⁷⁹ Lásd pl. Osman (1991), p.:152, Knight (1997), p.: 155.

¹⁸⁰ Ezzel szembenálló – és nem véletlenül ellenállást kiváltó – szertartás volt a Szent István halála utáni küzdelem során Székesfehérváron, amikor 1045. május 26-án Orseolo Péter leteszi a hűbéri esküt III. Henrik német-római császár előtt, s országát *aranylándzsa* (de nem a Korona) képében adja át. Amint a Képes Krónikából tudjuk, az 1044-es ménfői csata utáni "következő esztendőben a császár visszatért Magyarországra; Péter király húsvét szent ünnepén, a magyarok és németek színe előtt átadta neki Magyarországot aranyozott lándzsa képében." (Képes Krónika. 1971, 54. o. Az esemény pontos időpontjának adatért Dr. Demeter Zsófiának

‘istenségük’ büntetésétől. Amikor a teljes ország–környezet alárendelő feudális hűbéri rendszert mutatott, a magyarok a mellérendelő szemléletű *koronatanal* szakrális tárgyat tettek meg az ország tulajdonosának.¹⁸¹ E tartalmi személyiségjegyek nélkül formailag felsőbbrendű lénynek, a Koronának rendelve alá a királyt és az ország lakosságát. E két egyenrangú tag alkotván a Korona szellemi testét, ugyanennek, azaz önmagának lett alárendelve a király és a nép. Ismét csak a *kettő egy* felfogás érhető itt tetten. Ilyenformán embert törvényesen egyáltalán nem birtokolt ember a Magyar Királyságban a Dózsa-vezette polgárháború utáni megtorlásig, s maga a hűbéri rend csak Mária Terézia korától, alig 50-80 évre lett általános nálunk. Aztán jött 1848.

A mellérendelő szemléletmóddal nem rítusokban élünk, hanem életszerűbb, célszerűbb formákban. Ez fejleszti a nyelvet, amely tükrözi a mellérendelő műveltséget. Az egyenértékű társ elfogadása hatékony tanítást, tanulást tesz lehetővé. A mellérendelő társadalmi emlékezet előkelők hiányában a belső összefüggésekről szól, s így nem hősi regék születnek, hanem tanító mesék, történetek, versek, dalok.¹⁸² Alig látszik mindez az alárendelő környezetben, sőt rejtőzködni kell annak túlsúlya miatt. A mellérendelő gondolkodás azzal képes fennmaradni, hogy tudása nélkülözhetetlen, pótolhatatlan, s csak ő rendelkezik vele. Ilyen például a fémművesség, a fémek előállításának, tisztításának, edzésének, az eszközök kovácsolásának titkai. E mellérendelő társadalom mestereinek nincs név szerinti nyomuk az alárendelő mondákban, krónikákban, mert isteneik hiányában legendás nevük sincs, idegenek idegen országban, esetleg törpe szerepben. Mialatt az alárendelő társadalmi emlékezés a teremtett előkelőség történetéről, származási vonaláról, hősi tetteiről szól. Állandóan és mindenütt előtérbe kerülnek a királyokról szóló mondák, a hősokeket dicsőítő legendák, az e főszereplők származását rögzítő regék. Egyre–másra továbbadják őket szájról–szájra, kőbe vésvé vagy agyagba égetve.

Az alárendelő szemléleti mód hibás kérdésfeltevással állandóan gerjeszti a vitát abban a kérdéskörben, hogy az általa a kétféle szemléleti módhoz kötött tudatelvűség és anyagelvűség közül melyik volt előbb, melyik elv az elsődleges eredendő és melyik a másodlagos származék, melyik elv létezik öröktől fogva és melyik teremtett, melyik elv az értékesebb. A mellérendelő szemléletmód szerint nem kell eldönteni e hibás kérdéskört, fel sem kell tenni e kérdéseket, mert a két elv és jelenség a valóság két oldalaként fogható fel, amely egymástól elválaszthatatlanul összetartozik, összekapcsolódik: *kettő egy*. Ahogy a kvantummechanika már régen kimutatta ezt, amennyiben felfedezte, hogy az anyag hullámtermészete és részecske

---

mondunk köszönetet.) A megegyezést aztán a Vata-féle pogánylázadás és a Vazul-fiak visszahívása, valamint Orseolo Péter király megvakíttatása, majd halála teszi semmissé. Bár van olyan feltevés is, hogy a lándzsát már eleve megtévesztő szándékkal használták, adták a császárnak, hogy semmiképp ne legyen érvényes a hűbéri felajánlás, illetve alávetés, hiszen az nálunk nem volt az ország jelképe.

¹⁸¹ Lásd részletesebben Cser (2000), p.: 79, 181. és Zétényi (1997), p.: 17.

¹⁸² A mellérendelő szemléletű mese példája lehet a *Mindentlátó királylány* (Lásd Kovács [1994], p.: 152), vagy *Zöld Péter* Gál Istvánné meséjében (*Világszép Népmesék* c. kötet 104–110). A neki megfelelő alárendelő szemléletű görög mítoszi példa a *Csodálatos Atalanta*. (Grimal [1965] vagy Ovidius feldolgozásában lásd Grant [1988], p.: 343–345, 392). Mindkét történetben a férjet kereső leány próbatétel elé állítja kérőit, ők pedig feleséget akarnak, ezért alávetik magukat a próbának. A mellérendelő szemléletű mesében a szereplők személyazonosságának nincs jelentősége, ezért nem is nevükön, hanem *királylány* és *kondásfiú* megnevezéssel szerepelnek. Az alárendelő szemléletű mesében lényeges a lány Atalanta neve, mert az isteni származás rendje a történet lényegéhez tartozik. Ennél kisebb értékkel ugyan, de rendkívül fontos a fiú, a görög regebéli Melanion (Ovidiusnál Hippomenes) származása és hősi múltja is. A fiúnak mindkét történetben segítségre van szüksége a feltételek teljesítéséhez. Előbbi esetben a fiú előzőleg emberségesen megsegíti későbbi viszontsegítőit, utóbbiban pedig: Afrodité istennő (Ovidiusnál Vénusz) kegyeit kell elnyernie a rítus maradéktalan végrehajtásával. A saját érdem alapján való érvényesülés elsődlegességét az isteni segítséggel történőhöz képest a próbateljesítés jellege, a helyzet megoldása mutatja: A mellérendelő szemléletű mesében a próba teljesítése nem a másik legyőzése, hanem a megoldás *te az enyém, én a tied*. Az alárendelő történetben a fiú a legyőzött nő ura és parancsolója lesz, s egybekelésükkor az isteni beavatkozás negatívvá válik, mert Zeusz (Ovidiusnál Cybele) haragja állattá változtatja őket.

mivolta – mintegy a tudat elv és az anyag elv – elválaszthatatlanul összetartozó. A kettő egyazonos valóság két oldala, a *kettő egy, együtt* adják a teljességet, az *egységet*.

A *mellérendelő*¹⁸³ szemléleti mód a vizsgálatban azt jelenti, hogy a különböző minőségekhez nem föltétlenül rendel különböző értékeket. A jelenségeket sem rendeli merev, egyirányú ok-okozati rendbe. Megengedi, hogy időben egymás utáni jelenségeknél az utóbbi nem föltétlenül az előbbinek, mint oknak a következménye, azaz okozata. Az utóbbi jelenség oka lehet az előbbitől eltérő forrású is, valamint lehet kölcsönhatás eredménye is. Ez a szemléleti mód a jelenkor értékrendjét sem vetíti vissza a múltbeli jelenségekre, a szomszédos és csatlakozó műveltségeket nem sorolja értékrendbe.¹⁸⁴ Értelmezi az egyenértékűséget, számára az időbeli egymásutánosság nem jelent föltétlenül ok-okozati viszonyt, a kölcsönhatás elfogadja. A minőségbeli különbségeket értékbelivé csakis viszonyítás alapján teszi, s a viszonyítási alaptól függően ugyanaz a minőségbeli különbség eltérő értékítélethez vezetheti.

A *mellérendelő* szemléleti móddal szemben az *alárendelő* szemléleti mód számára a különböző minőségek különböző értékeket képviselnek, az egyik a másikat időben, minőségben, értékben vagy logikailag mindig megelőzi, míg a másik az előbbit csak követi, annak alárendelt, s itt a jelenségek, folyamatok alá-fölé rendeltsége a meghatározó jelentőségű, az egymás mellettiség általában nem elfogadott. E szemléleti módban az ok és okozat mereven elválik, a kölcsönhatás (az okozat visszahatása az okra) nem lehetséges.¹⁸⁵

Ebben a munkában, a magyar műveltség felfogásának megfelelően a mellérendelő szemléletünket érvényesítettük.

D. Egységes módszertani eszközök

XII. Végtelen valóság és elméleti világ

A valóságot tudatos és nem tudatos képzeink, elképzeléseink, azaz elméleteink alakítják ki, s a tudatos valóság világgént jelenik meg számunkra. A mindennapok valóságától eltér a filozófia és a tudomány által felfedezett magánvaló valóság, amelyet az emberi agy érzékelésétől függetlenül létezten csak hasonlítás alapján ragadhatunk meg. Akár a felnagyított fényalakzatokat, akár a részecskegyorsítók érzékelhető eredményeit, akár az egyéb mérőeszközök kijelzéseit tekintve, ezek világa csak a hasonlítások révén válik számunkra valóságossá, s ezek a metaforák teszik lehetővé, illetve alkotják a tudományos megközelítést. E két valóság tehát ugyanannak a világnak a tagja, s elvileg a világ végtelensége végtelen számú eltérő valóságnak adhat otthont.

A szüntelen jelenné váló jövő s múlttá váló jelen természetét az ember hasonlóan dolgozza fel, mint az érzékelhetetlen magánvaló valóságot. Így *jövendölés-émlékezet-képzület* *hármassága* egybemosódik, azonosnak látszik, amint a negyedik szereplővel, a világgal is. Bár utóbbi, mint láttuk, ezen kívül még számtalan valósággal bírhat. A jóslási, a tudományos jellegű és az emlékezeti tudatosság valóság-eredményeiről rögzített beszámolók szintén könnyen összemosódtak az elmúlt korokban, különösen ha sok idő elteltével elkallódtak, elfelejtődtek létrehívó eszközeik és gondolkodási eljárásaik. Így a mítoszok, mesék, mondák ezeknek a keveredett valóságoknak az felidézői, és ma már nehéz elválasztani bennük a különböző valóságtartalmakat.

Ugyancsak eltérő valósági természetű a hipnotikus (vagy hipnotikusan megváltozott) tudattartalom, aminek világáról, nagy valószínűséggel mondható, az egyes mesék, mondák és

---

¹⁸³ Erre a gondolatra Lükő (1942), pp.: 189, 194 megjegyzései vezettek el. Részletesebben lásd: Cser (2000), pp.: 44-47.

¹⁸⁴ Így pl. a különböző területeken egyidőben létező városi és nagyállattenyésztő műveltségeket csupán önmagukhoz viszonyítva elemzi, és egyiket sem tekinti a másikkal szemben alacsonyabb vagy magasabb értékűnek vagy rendűnek.

¹⁸⁵ A mai, indoeurópai szemléleti mód alapvetően alárendelő jellegű.

mítoszok szintén tudósítanak. Mindenesetre e többrétegű világ valóságtartalmai előhozhatók a jelen tudományos megközelítései révén, a múltbeli emlékezet feldolgozása által és a hipnózisból származó információk megfejtése segítségével. Az így kapott eredmény viszont azért nem csupán a világ három arcát fogja mutatni, hanem elvileg sokkal többet, mert ha a részecskevilág, a róla alkotott képet – a mérőeszközök természetének megfelelő valósággal válaszolva – maga is elbizonytalanítja, azaz megsokszorozza, akkor ugyanez elmondható a mesék és mítoszok képviselte valóságokról és a hipnotikus valóságokról is. Mintha a részecskék, ill. a hipnotikusan felidézett, feltárt események a tudatosság, illetve a mérés, a képzelet számára adott valóságon felül máshol is érdekeltek lennének, a miénktől különböző téridőkben.,

Az eddigiek fényében remélhetően csak múltó állapot, amit a felvilágosodás félresiklása óta tapasztalhatunk, hogy a mitikus emlékezet és a hipnotikus álom beszámolóit kiiktatták a tudomány vizsgálandó tárgyai közül. Ugyanezt nem sikerült megtenni a magánvaló valóságot az érzékelhető jelenségvilágtól egyértelműen elkülönítő kanti, kantianus filozófiával, de annyiban igen, hogy a kantianizmus elméleti eredményei csupán a természettudományos gondolkodásba mentek át, a társadalomtudományiba nem, előbbi rég nem látott magas színvonalra emelve az ismert 20. századi eredményekkel, különösen a részecskefizikával. Ugyanakkor a társadalomtudományok vészes hiányosságai és végzetes hibái, és egyáltalán a tudománynak a társadalom irányítása terén történt háttérbe szorítása a legjobban a kanti tanítás feldolgozásának, felhasználásának leállításával magyarázható. Megfigyelhető tényei ugyanis nincsenek a társadalomtudományoknak sem, hanem csupán a társadalmi folyamat attitűdjei, vélekedések, hiedelmek léteznek számára. Ezért a társadalomtudományi tudás introspekción alapul és szubjektív jellegű. A társadalmi jelenségek összetettek, megfigyelésük nehéz, elemzésük elméleti kevésbé prediktívek. Az a tudás, amitől a társadalom élete függ, nagyrészt gyakorlati jellegű és nem koncentrálódhat egyetlen fejben, mert igen komplex, s mert habitusokban és diszpozíciókban ölt testet, s ilyenformán többnyire olyan tagolhatatlan szabályozások és szabályok irányítanak mindannyiunkat, amikről nem lehet tudásunk, azaz érvényesülvén, működés közben nem vizsgálhatók.

A kantianizmus társadalomtudományi jelenlétén kívül ugyancsak nagyon hiányzik a mai tudományból a másik két terület, a mítoszos emlékezet és a hipnotikus látás lehetséges és elvárható eredményeinek a feldolgozása, beépülése. A mítoszok úgynevezett nem hivatalos feldolgozása renegát kutatók, újságírók, természettudósok, látnokok, sámánok, törzsi varázslók és gyanús megszállottak részéről, nélkülözi a rendszeres megközelítés, a tudományos célkitűzés és nyilvánosság eszközeinek segítségét. Így bármilyen szenzációs részeredmény sem képes igazi áttörést megvalósítani és kétségtelen bizonyítékot szolgáltatni a csillagmítoszok közvetítette valóság tudományos értékeiről, hasznosságáról, a mában való kiváló alkalmazhatóságáról. Viszont az már kezd nyilvánvalóvá válni, hogy a földi katasztrófák és elkerülésük, túlélésük témakörében ezeknek a mítoszoknak a feldolgozása és felhasználása sok mindennel tudná kiegészíteni a jelenben érvényes tudományt. Ugyancsak a mítoszok által közvetített ismeretek hézagait jól kiegészíthetik a hipnózisban szolgáltatott információk. A hipnózisnak az orvosi hipnózis esetein kívül olyan formái is relevánsak itt, mint a különböző látnoki közlések, múltba és jövőbe tekintések, vagy a különböző korábbi vallási események újra átélése, a vallásalapítók régi cselekedeteinek vagy mai – belső látomásos – üzeneteinek közvetítése.

Másik kérdés, hogy ma általában a redukcionizmus uralkodik a tudományosságon, ami elvileg nem engedi meg valamiféle különálló szellemi valóság közvetíthetőségét felénk. Helyette az elvi szintre redukált, vagyis igazából nem is létező, elvont anyag dominanciája érvényesül a tudományos magyarázatokban kiinduló alapként. Ennek az anyagnak ekkor viszont olyan feltételezett tulajdonságai kapnak főszerepet, amik nagyban elétérnek a pusztán anyagi szinttől, azaz mégsem az anyag maga a kiindulás, és a monizmusból nem szándékol

dualizmus, pluralizmus lesz. Pedig minden tapasztalatunk a világegyetem egységére mutat, s ez az egység, mint láttuk, nem lehet pusztán anyagi egység, mert az anyag hatásaként a mutatkozó jelenségek megragadhatatlanok. Inkább fordított a tapasztalat, azaz bizonyos, logikai alapozású szellemi jelenségek hatása, egyfajta rendezettség és rendszerszerűség ragadható meg konkrét anyagi jellegű élettelen és élő jelenségek esetében. S mivel a világ egységes, a társadalom és az ember természete is ugyanolyan kell legyen. A társadalom és az ember egysége persze a világegyetemmél is fennáll, hiszen annak részeként és azt valamennyire felfogóként, megragadóként szerepel mindkettő. Ez a világ–ember–társadalom hármasság csak akkor magától értetődően természetes, ha mind a három, azaz minden a világon végső soron logikai–szellemi jellegű, még az anyag is. Vele egyenértékű módon a világ–ember–társadalom hármasság egyben anyagi jellegű is, de most inkább a szellemi jellegre figyelmezzünk.

E szellemi szentháromságban azután a világegyetem egyfajta szellemi teremtő atya, az ember a szellemi megváltó fiú, és a társadalom a szellemi megszentelő lélek. Ahogy a társadalom emberekből áll, az ember természetből, azaz világból épül fel. A természet kígyó pedig úgy harap a társadalom kígyó farkába, hogy mindkettő feloldódik a lét hordozójában, az emberben. Azaz a természet atom alatti építőkövei energikus szellemként eltűnnek a boncoló ész elől, míg a társadalom annyiban állhat fenn, amennyiben az emberi agy szellem formában összekapcsolódik. Ezért helyes egységes módszerrel közelíteni az élő és élettelen külső természethez, valamint az emberi és társadalmi belső természethez. És ez a módszer azért nem lehet a fizikai természet vizsgálati módszerének a pusztán kiterjesztése, mert az képtelen megragadni a szellemi folyamatokat, mialatt a szellem irányából az élet és az élettelen természet mind jobban megközelíthető.¹⁸⁶

XIII. Teremtő, emlékező és jósló értelem

Minthogy mindennek felfogása elérhetetlen lenne az emberi értelem nélkül, elsőrendűen fontos az értelem természetének a vizsgálata. Ami által remélhető, hogy többet tudunk meg a világról és saját magunkról, valamint a társadalomról. A vizsgálat végeredményeként előálló kép azonban, érthető módon, nem sokban különbözik majd azután attól, ahogyan a külső természetet, magunkat és a társadalmat amúgy is látjuk. Különösen a kozmogónia, a földtörténet, ill. világtörténet, az organikus egyedfejlődés és a társadalomtörténet elméletei által láttatottaktól tér el igen kis mértékben. Azaz kizárhatatlan befolyással bírnak mindezen elméletek megszületésében és érvényesnek tekintésében az évezredek, évmilliók tapasztalatai, illetve tapasztalat–vesztései, valamint az utóbbi elleni emberi küzdelem hagyományi eszközei, eredményei. Például ilyen a vallás, amely az egyik olvasat szerint az ember számára legfontosabbra figyelmeztet, a szentség formájában. Jobb olvasat természetesen – de nem áll ellentmondásban az előzővel –, hogy a mítosz az eltűnt tudás elromlott hírnöke, amikor és ahol már nem értették, nem törődtek vele, miről is van szó: miről szól a mese. Azaz a mese a

---

¹⁸⁶ Vesd össze azzal, ahogy Friedrich August von Hayek (1899–1992) az emberi értelmi tevékenység kantiánus jellemzésével eléri a társadalom és a természet megismerési módszerének azonosságát, azaz a társadalomban élő ember egységes természetét alkalmazza a megismerésben. E módszertani megfontolás ugyanakkor elkülöníti a természet és a társadalom tanulmányozását, megkülönbözteti az emberi természet természetit, szellemi és társadalmi jellegzetességeit, és megkülönbözteti az ember világát az általa még nem elsajátított világtól, valamint következtet a társadalmat berendező, irányító és fenntartó legjobb alapelvekre. S e módszertan alkalmazása kanti módon szabadságelvű társadalmi igényű, és szemben áll a pozitivistá–scientista társadalom felfogási módszerrel. Elkülöníti az igazi individualizmust hamis változataitól, fellép a kollektivistá–historicista babonák ellen. Kitér az emberi természet érzékelélméleti jellemzésére, és saját társadalomelméleti szintézist alkot. (Bővebben és könyvészeti adatokkal lásd "Darai Lajos: Friedrich Hayek alkalmazott nevelésfilozófiája: Azonos tudományos módszerrel alkotott egységes világkép a természet–, ember– és társadalomismeretek oktatása számára" c. tanulmányt a *Szabadpart. Társadalomtudományi, művészeti és irodalmi folyóirat*, a Kodolányi János Főiskola online kiadványában: www.kodolanyi.hu HYPERLINK

kevésbé fontosból a legfontosabbá, a kisszerűből a legnagyobbá válik ebben az olvasatban.

A mítoszok hatalmas területeit elemezve pedig kimutathatók a magas civilizációk övezetében az összefüggő, kódolt nyelvi univerzum maradványai.¹⁸⁷ Ez az egész földre kiterjedő közös nyelv – beépítve az általánosítható, egyetemesíthető helyi tapasztalatokat, egyedi ismereteket – az általános keretekre, szerkezetekre, a mozgásokra, a mértékekre, a számokra, a képletekre, a számtanra, a mértanra és a logikára figyelt.¹⁸⁸ Ez a közlésre szolgáló képn nyelv a természet törvényszerűségeinek megfigyelésén és a napi élet eseményeinek megosztható tapasztalatán alapult, azaz úgy tekinthetjük, hogy az a természetnek a tudattal történő érintkezése ‘nyelve’, logikai rendszere.¹⁸⁹ A mítosztörténet törvényekkel vagy szabályokkal összhangban álló rendezetten kifejezett rendszerként pedig a rendezett gondolkodás alapjául szolgált. A csillagászat csillagfejtő jelkódja nyújtotta az írásos nyomokat megelőző közös nyelv és tudás állandó elemeit, például bizonyos meghatározott helyen lévő égi fénypontok összekötésével adta a csillagképeket, amilyen a Kis Medve és a Nagy Medve és más ilyen égi állatok. Ma még ismeretlen előttünk, hogy az összefüggő egészt alkotó mitikus állatmesék „állatrendszertanát” miért nem ismerjük. Talán azért nem ismerjük, mert a rendszernek az egész világon szétszóródó maradványai – az addig azt hordozók egységének megbontásával – különböző nyelvek és kultúrák közötti átadás-átvétel révén nagyarányú változáson mentek keresztül, és váltak rendkívül nehezen azonosíthatókká. Vagy pedig azért nem ismerjük, mert a különböző korokban bekövetkezett átfogó hatású földi katasztrófákból származó alárendelő erőszak romboló hatása elől csak ennyire töredékes formájú ősi tudás menekülhetett meg számunkra.¹⁹⁰ Esetleg meg éppen azért nem, mert az eredeti ‘csillagkód’ a mellérendelő értelem számára volt érthető, működőképes és az eredeti célra használatos, viszont azután az alárendelő szemlélet átalakította állat-jegyekké, állatmesékké.

Az ausztrál bennszülöttek kozmosza, regéik, meséik alapján, alapvetően más, mint amit a babiloni asztronómia, asztrológia élénk tár, és ami a mai nyugati mítoszok világából ismert. Ez kiderül még az európai látásmód szerint feldolgozott történeteikből is, amiket azonban csak a mellérendelő felfogás alapján lehet ellentmondás mentesen értelmezni. A csillagvilág a magyar népi hitvilágban és szokásokban is sokkal inkább az ausztrál bennszülöttek felfogására, semmint a babiloni állatövre emlékeztet. A letelepedett földművesek, helyhez kötött halászok, vadászok évi életmenetét befolyásoló csillagászati jelek értelmezését

---

¹⁸⁷ Vö. Giorgio de Santillana & Hertha von Dechend: *Hamlet malma. Értekezés a mítoszokról és az idő szerkezetéről.* Pontifex Kiadó, h. n. MCMXCV. Ez az esszé az emberi tudás eredetét és mítoszok révén történő átadását vizsgálja. Alapfeltevése szerint a napjainkban a tudományos leírásra használt görög nyelv megszületése óta mitológia és tudomány külön utakon fejlődik. A görögök előtti időkre vonatkozóan be szeretné bizonyítani, hogy az összes mítosznak közös eredete van: az égi kozmológia. Szerinte a mítoszokban szereplő istenek lakóhelyei, tettei az égi csillagászati tevékenység rejtjelezései, a térbeli és időbeli tájékozódás alapjait pedig az összetett csillagászati adatok megőrzésére szolgáló mítoszi nyelv képviseli. A két szerző a tudomány adataira, történelmi és irodalmi forrásokra támaszkodva azt állítja, hogy mítoszaink az írásbeliség előtti csillagászat, szigorú és igényes tudomány maradványai. Ennek érvényét és pontosságát szorította háttérbe és adta feledésnek a görög–római világkép. A könyv végül kétségbe vonja a nyugati tudomány feltevéseit a tudásnak és átadási mechanizmusának egyre gyorsabb fejlődéséről.

¹⁸⁸ Lásd: Molnár V. József: *Vázlat a természetes modellezéshez.* A Gödöllői Művelődési Központ módszertani füzetek, 1986.

¹⁸⁹ A nyelv itt általános értelemben kerül megfogalmazásra. Annak csupán egy digitális változata az a hangokra alapozott nyelv, amit beszédként ismerünk, illetve az a képi jelekre alapozott, amit írásként alkalmazunk a digitális nyelv rögzítésére. Maga a nyelv analóg hírközlő folyamat, a beszéd, a tagolt nyelv azonban már digitális folyamat. Az analóg folyamattal a tartalom teljes egészében leírható, de az analóg jel elvész, nem rögzíthető pontosan. A digitális jellel rögzíthetjük a ‘gondolatot’, de óhatatlanul a hírtértékéből veszít, már nem teljes, már nem pontos, már nem egészen azonos az eredetivel.

¹⁹⁰ Vö.: Graham Hancock: *Istenek kézjegyei. Kutatás a kezdetek és a vég után.* Alexandra Kiadó, Pécs. é. n.

láthatjuk ebben a népi felfogásban. A természetnek a tudattal rendelkező emberhez szóló üzenetét.¹⁹¹

A filozófia kultúrtörténete képes bemutatni azt a rekonstrukciós kísérletet, amelyet a különböző korok filozófusai és filozófiai iskolái hajtottak végre az ősi tudás színvonalának, jellegzetességeinek, illetve lehetséges aktuális megjelenésének feltárására, felmutatására.¹⁹² Akkor is ez történt, ha a filozófia módszere az első, eredeti feltalálás megismétlése, s akkor is, ha a filozófia csupán az ősi tudás¹⁹³ maradványainak megőrzését és egészévé tevését segítette elő. Ugyanígy lehet az újkőkor eddig forradalmi módon megjelenőnek tartott és hatékony vívmányait is az ősi tudás egy-egy meghatározó központból való szétterjedési folyamatának tekinteni. Ennek eredményeképpen a belátható történelmi időn belül valósult meg az emberi közösség terjeszkedése, új területek benépesítése.

A templomgazdaságok fejleményeiként közösségi-óriásgépi teljesítmények jelentek meg a folyamellékeken, azaz mezopotámiákban: nagyarányú öntözés, hatalmas falak és tornyok, épített hegyek, piramisok, templomok, paloták, városok. A csillagászat, a matematika, algebra, geometria úgy fejlődött, hogy közben Babilóniában Hold-kultusz, Egyiptomban Nap-kultusz érvényesült. Az ókori Keleten szükségessé vált az írás széleskörű felhasználása, minek során eleinte kezdetleges fogalomosztályozás érvényesült. A nyelv grammatikai és a fogalmak logikai elemzésével a szótagírás lehetővé tette, hogy egyszótagú szavakból összetettek alakuljanak. Ezt a lehetőséget a legjobban az agglutináló nyelvek tudták kiaknázni. Végül a hangírás teljes elvonatkoztatáshoz vezetett a jelölő és a jelölt viszonyában, ami idővel az írásbeli kultúrák, s jelesül a filozófia megjelenéséhez vezetett.

Mivel 8000 évnél korábról az emberiség csak elenyészően kevés, a véletlen szerencse folytán megőrződött régészeti lelettel rendelkezik, a belátható történelmi időn túli időkben, vagyis az írásos emlékekkel nem és egyéb emlékekkel is alig rendelkező korszakokban való tájékozódás nehéz. Az elérhető tényösszefüggések alapján azonban az imént említett 'neolitik forradalomról' az pontosítható, hogy az ú. n. átmeneti kőkorban, – de azt megelőzően is, pl. a Szeleta, pilisi, gercsei ú. n. barlangi-gravetti műveltségnél – már megtalálhatók azok a finom, apró kőpengék, amiket a későbbi Zagrosz-hegységi műveltségek is görbe fába vagy csontba illesztettek és sarlónak használtak.¹⁹⁴ De más is hivatkozik a natufi műveltség Kr. e. 9000–8500 közötti idején használt görbe szarvas agancsba illesztett pengékből kialakított sarlóra, amivel a vad árpát aratták az Eufrátesz kanyarjában, Abu Hureyra mellett.¹⁹⁵ Megtalálható volt a föld puhítására, lazítására használatos kapa,¹⁹⁶ s megtalálhatók voltak mindazok az eszközök, amik egyébként az újkőkor kellékei, eszközei. Csak egy elhatározásra, vagy kényszerre volt szükség ahhoz, hogy ezeket általánosan felhasználva az ember áttérjen a földművelő gazdaságra, azaz a halászó/vadászó, élelmiszergyűjtő gazdaságról az élelmiszertermelőre. Ez pedig az újkőkor legfőbb jellemzője. A Kárpát-medence kész volt ekkor újabb korszak műveltségét befogadni, amit ugyan többen *újkőkori* vagy *mezőgazdasági*

---

¹⁹¹ Vö. Reed (1994).

¹⁹² Vö. Dr. Darai Lajos Mihály. Filozófiatörténet. A filozófia kultúrtörténete. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár 2003.

¹⁹³ Amikor ősi tudást említünk, az nem azt jelenti, hogy szavakban, vagy képekben, esetleg rítusokban kifejezett ismeretek tartalma egységesen azonos volt, vagy azonos helyről származott. Itt az egységes emberiség egyedei tudatában az egységes környezet hatásaira adott azonos, de legalábbis hasonló választ értjük, ami természetéből eredően a világ egészében hasonló, vagy azonos. Azonos, anélkül, hogy közvetlen kapcsolatuk, még inkább egyenes ági leszármazásuk lenne.

¹⁹⁴ Lásd: Gáboriné (1980), p.: 246.

¹⁹⁵ Vö. Ryan (1998).

¹⁹⁶ Lásd: Gáboriné (1980) p.: 248.

forradalomnak neveznek,¹⁹⁷ jóllehet az újabban előkerült adatok cáfolják, hogy ez az átalakulás ‘forradalmi’ módon zajlott volna le.’¹⁹⁸

Mivel a Kr. e. 6. században rendszeres kutatás indult a mítoszos teológiai világmagyarázat legfőbb kérdéseinek – a természet, a világon létezők hogyan és miből keletkeztek, miként működnek és ismerhetők meg – megválaszolására, ez lett a görög filozófia első, kozmocentrikusnak nevezett korszaka (Kr. e. 600–425). Színhelyei a görögység kis-ázsiai ión (Milétosz, Epheszosz) és dél-itáliai dór (Kroton, Elea) gyarmatai, majd pedig az attikai Athén. A késői tisztultabb, rendezettebb mitikus világfelfogás központja Zeusz, az istenek atyja és uralkodója, a közöttük lévő egységes rend fenntartója és őre. Ez a rend az emberekben, Zeusz alkotásaiban az erkölcsi törvény természetes felfogása. A természet rendjét, törvényeit az eddigi gondolati eredményekből kifejlődő természetfilozófiai iskolák törekedtek megragadni azzal, hogy a természet keletkezését konkrét végső okból (arché: kezdet, elv, gyökér) magyarázták. Ezzel a világ, amelyet elődeik korábban genetikai folyamatnak ábrázoltak, az ő felfogásukban fokozatosan önszabályozóvá lett.

Részben a brahmanizmust megújító buddhizmusra és dzsainizmusra mint kihívásra válaszolva, részben a benne rejlő különböző eltérő tanítások kibontakozásaként, a hinduizmusban több filozófiai irányzat is létrejött, de ezeket vallási tartalmaik miatt többnyire nem sorolják a filozófiatörténethez. Ugyanez érvényesül a kínai filozófia esetében is annak erős taoista és konfucianus vallási vonatkozásai miatt. A hindu szent irodalomban a Kr. e. I. évezredből a purána (régii történetek) 18 fő gyűjteménye ismert, későbbi (Kr. u. 4–10. századi) kiegészítésekkel. A legnépszerűbb a Bhágavata-Purána (Történetek az Úrról), a Visnu-hívő hindu bhágavata irányzat szent könyve, amely Krisna életének korai szakaszát beszéli el, gyermekkorát és a marhapásztorok között töltött éveket. A puránák témakörei jelentős mitológiai forrásokként szerepelnek, és Visnu, Siva vagy Brahma kultuszával foglalkozó szövegeket tartalmaznak. Foglalkoznak a világmindenség elsődleges, és – az egymást követő megsemmisüléseket követő – másodlagos természetével, az istenek és a szentek családfájával, a nagy világkorszakok és a királyi házak történetével. A puránák világképe szerint a világrendszer a következő: A Föld korong alakú, közepén Méru-hegy áll, körötte terülnek el a tengerek és a kontinensek. A föld alatt kígyószellemek, démonok lakta alvilágok és büntetés-végrehajtó poklok vannak. A föld felett többemeletes felső világok léteznek, istenek és szellemek lakhelyei. Mindezt réteges burkok, világtörzsek veszik körül, melyekből végtelen sok lebeg egymás mellett az üres térben.

A tudás újbóli feltalálásának vagy megőrzésének kettőssége még az ókori világ csodáira is áll: ezek modern értelmezése nem megoldott, mert utánozhatatlannak, megismételhetetlennek látszanak egyrészt, az ókori csodák ezoterikus értelmezőitől, ugyanakkor egyértelműen és egyszerűen – bár a másik oldal szerint hamisan – megmagyarázottaknak más részből, azaz a pozitív tudomány hívei részéről. Ugyanez elmondható a világpusztulások, özönvizek, tűzözönök mondái hagyományáról, amely szintén nincs még tudományos régészeti alátámasztott kronológiába rendezve. Ugyanakkor nagy probléma az is, hogy az írott hagyomány ókorra utaló részei szinte teljes mértékben hatalmi ideológiai szempontok szerint lettek csoportosítva és megőrizve, s a tudományos feldolgozásuk eléggé hiányzik. S ennek az ideologikus megközelítésnek a hatása napjainkban még uralkodó a tömegképzésben, a tömegközlésben. Ugyancsak hiányos a mítoszok feldolgozása, értékelése, az átadás-átvétel megértési zavarainak, roncsolásainak kiküszöbölése, s a rekonstrukció.

A két bibliai teremtéstörténet hasonlósága a korábbi, mezopotámiai *Enúma elisszel* például nyilvánvaló. Az Enúma elis – a Kr. e. 18. századi eredetű mezopotámiai teremtéstörténet – azzal, hogy Marduk babiloni istent teszi főistenné a korábbi (sumér) istenek fölé, az Óbabiloni Birodalom vallási törvényesítője lett. Ekkor a korábbi sumér teremtéstörténeteket átköltötték.

¹⁹⁷ Lásd: Childe, Gordon V.: *What Happened in History*. Penguin books, Harmondsworth, 1954. p.: 54.

¹⁹⁸ Lásd: Pringle, Heather: *The Slow Birth of Agriculture*. *Science* 282, p.: 1450. Vö. Cser (2000), p.: 134.

E költemény szerint az édes és sósvízű tenger (Apszu, illetve Tiámat) összekeveredéséből – ahol Apszu az apa – származik a világosság és a sötétség (Lahmu, illetve Lahamu). Tőlük származik még a felső és az alsó világ (Ansár, illetve Kisár), valamint az első és felső világ két ura (Anu, illetve Ea), s végül a levegő istene (Marduk). Az őskáosz két istene (Apszu és Tiámat) harcol a nyugalomát megzavaró fiatal isteni utódaival. A harcból Marduk kerül ki győztesen, és az istenek királya lesz, akik Marduknak fényes templomot emelnek, és ott dicsőítik. Marduk pedig lakhelyeket készített az istenek számára és embert teremtett az istenek szolgálatára.

Isten a bibliai első teremtéstörténetben egy hét alatt teremtette a mai világot. A hét nap a sumér társadalombéli emberi munkaritmust tükrözi: hat napig dolgozott és a hetedikén megpihent. A teremtés hat, illetve hét részre felosztása az Enúma elisre emlékeztet. Istennek héber Elohim neve a korábbi több istenhit maradványa. Ő maga öslétező és láthatatlan (testetlen), semmiből – szó által – teremt. Két szakaszban, három–három napig tart a teremtés. Az első szakaszban Isten az ellentétek szétválasztásával megteremtette a világ alapjait. A második szakaszban pedig a már létező világot díszítette fel. A föld növényekkel és állatokkal való feldíszítésének motívuma ugyancsak előfordul az Enúma elisben. Amit megelőz a sötétség és a világosság (isteneinek), valamint a felső és alsó világ (isteneinek) és urainak teremtése. Ott is előbb teremtik meg az eget és a földet (Tiámat két feléből) és csak azután a napot, a holdat és a csillagokat (istenek lakhelyéül). Utolsónak, és agyagból (meg Kingu véreből) formázzák az embert.

A bibliai teremtéstörténet második részében – amely időben megelőzi az elsőt – Isten neve JHVH–Elohim,¹⁹⁹ azaz a hagyományos magyar bibliafordítások szerint Úr Isten. Ebben, akárcsak az Enúma elisben, nincsen konkrét idő. A teremtés kezdete az ég és föld megalkotása. A Föld még kihalt, élettelen, kopár föld. Két dolog hiányzik: nincs eső, azaz víz, mint életfeltétel, és nincs ember, aki a földet művelje. Másodsorra történik a nedvesség és a víz megalkotása. Harmadsorra pedig már az ember megalkotása. Az első teremtés történetben az ember az utolsó élőlény, akit Isten megteremt, itt pedig az első élőlény a Földön.²⁰⁰

A régészeti és kultúrtörténeti tudományos igényességgel kikutatott mítoszanyag rendszerezése, általános érvényű kiértékelése még csak a kezdeteknél tart, s alig megy túl a tudós körökön. Például akár a görög, akár az indiai mítoszok jelentéseinek megadása számunkra hiányokat, torzításokat mutat.²⁰¹ A mítoszmagyarázat hiányosságai azonban csak az egész emberiség már feljegyzett mítoszai és a ma is élő mítoszkincs, mitikus hagyomány teljes körű összegyűjtésével és annak rendszerét, egyéb tudományos vonatkozásait feltáró megfelelő feldolgozásával pótolhatók.

Az őskori, Homérosz és Pheidiasz műveit megelőző, hosszú idő kezdetleges vallásának maradványai – a hagyományos tudományos felfogás szerint – sokféle csökevényes formában maradtak fenn: preanimisztikus és animista képzetek, fetisizmus, halottkultusz, totemista eredetű elképzelések. (Ám elképzelhető az ősi tudást elismerő csillagászati, csillagképi magyarázat is, amely azonban még nincs részleteiben pontosítva.) Jellegzetes fétis például az a Thespiában olyannyira tisztelt faragatlan kő, hogy Erósz képmásaként később, Praxitelész

---

¹⁹⁹ A JHVH betűszó, minden valószínűség szerint az Ószövetség keletkezése idején már ismert, később aztán gnosztikusként megismert egyisten felfogás öslétezőjét és annak egy személyre összevont tulajdonságait fejezi ki. Ilyen felfogása volt a héber hitvilág kialakulását évszázadokkal megelőzően Ehnatonnak Atonról, a napkoronggal jelképezett egyetlen létező és élő Istenről, aki nem is volt személyiség. A betűszó első betűje a héber létigét jelenti (ya'ah), a további betűk pedig az öslétező tükrét, a nőnemű gondolatot (he), majd a kettő viszonyából származó tudatot, azaz a fiút (walad) és annak női párját, a tudást, bölcsességet (ismét női, azaz he) képviselik. A Bibliában következetesen a JHVH betűszó szerepel, kiejteni nem lehet, nem is volt szabad.

²⁰⁰ Vö. Szent Biblia azaz Istennek Ó és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás. Magyar Bibliatársulás, Budapest 2001. Marton Veronika: Enúma elis.

²⁰¹ Vö. Pais István: Görög mítoszok.

klasszikus szobra mellett is megőrizték. Tisztelték azonban az isteneket oszlopok formájában is. Zeusz dodonai jósló tölgyfája, vagy Apollón babérfája pedig az élő természet tárgyai vallási megkülönböztetésének példája, azaz fakultusz. A babérfa egyébként a monda szerint az isten szerelmével üldözött nimfa átváltozása. A halottkultusz később a héroszok formáját öltött ősi főszereplők emlékében, ünneplésében folytatódott.

Az állat alakú istenek emléke, főként az átváltozási mondákban – az alacsonyrendű vagy félistenek – állati formáját részben megőrizte. Ennek emléke a „tehén szemű Héra”, a „bagoly szemű Pallasz Athéné”, a Poszeidon Hippiosz (ló), Apollón Delphiniosz (delfin) vagy Lykeiosz (farkas) megjelölés. Valamint az isteneket állatokká átváltoztató mítoszok: Zeusz bikaként rabolja el Európét, hattyúként csábítja el Lédát, kakukk madárként feleségét, Hérát. És Kallisztó nimfát, az arkádiai őrs Arkas anyját a féltékeny Héra, ill. a mentő Zeusz medvévé változtatja (Vesd össze: Bika–, Hattyú– és Medve csillagképek.). Az isteneknek szentelt állatok: Zeusz sas madara, Pallasz Athéné baglya, Aszklépiosz kígyója szintén hasonló eredetűek; amint a félállati istenalakok: szatírok, szirének vagy szilének, kentaurók, tengeri félistenek, a kevésbé előkelő bikafejű folyóisten Achelóosz, s a kecskeszarvú és kecskelábú Pán, a pásztorok istene.

A történeti kort megelőző két évezredben, az ókori görögség létrejötte idején, azaz a többszöri bevándorlás szereplőinek, vezetőinek és a mindenkori őslakosságnak összeolvadási folyamatában alakult ki tehát a görögség népi, nyelvi és kulturális egységben a görög istenvilág is. Héra, Pallasz Athéné, Artemisz, Hermész, Héphaisztosz az őslakók istenneve. Poszeidón, Démétér, Dionüszosz pedig kettőseredetű. Az őslakos neolitikori parasztkultúra és a bronzkori krétai civilizáció vallásában kis házi szentélyek, szabad ég alatti vagy barlangi kultushelyek voltak a szertartások helyei, ellentétben az ókori kelet monumentális templomaival. A természetimádat, a növények és állatok tisztelete, valamint a termékenység kultusza természetközelségre utal. A különböző formában megjelenő nagy anyaistennő, és egyáltalán az istennők, papnők kiemelkedő szerepe a matriarchátus maradványa. De az őslakókkal gyorsan összeolvadó bevándorló görögség politikai és nyelvi uralmával együtt járt az előbbieket kulturális és vallási fölényének érvényesülése is.

Az első görög műkénéi magaskultúra vallásossága forrásanyagában alig különbözik a krétaitól. Az itteni első olvasható, lineáris B előtti írásmódú táblácskák istennevei már jellegzetesen görögök: Zeusz, Héra, Poszeidón, Pallasz Athéné, de vannak elolvasatlan, ismeretlen istennevek is. Egyeztetésük a homéroszi istenekkel még nem történt meg, de bizonyosan a görög vallás gyökerei. S ez a kor az előkészítője annak a nagy átalakulásnak, ami a műkénéi kor végén a görög világban és kultúrában végbement. Az átalakulás vallási eredménye a korábbi kezdetlegesen ember alakú istenképzet abszolúttá válása, a teljes vallási antropomorfizálódás, amihez hozzátartozik az istenek határozott megkülönböztetése, szerepük erőteljes hangsúlyozása, alá- és fölérendeltségi viszonyaik s rokonságuk szabályozott mivolta. A korábbi személytelen természeti démonokból hosszú fejlődés eredményeként emberi alakban kikristályosodott görög istenek végleges képének kialakítója, megnevezője, működésük leírója Homérosz, rendszerezőjük Hésziodosz volt. Az istenek eme családját a Kr. e. 5. századi Hérodotosz-féle költői megelevenítő megfogalmazásból ismerjük, amely megformálást a filozófus Xenophanész éppen túlzott emberszerűsége miatt ostromozott.

A teljes körű mítoszmagyarázat igényét azért nem lehet kézlegyintéssel elintézni, mert a metaforikus, azaz hasonlító elménk ezen az alacsonynak tekintett szinten is működött, nemcsak valamely később, fejlettebb korban indult be a hatása. Elménk ilyenformán még a mai legmagasabb tudást is a tegnapi legalacsonyabb képeihez, összefüggéseihez hasonlítja, azaz a józanészhez. És viszont: a ma legalacsonyabb rendűnek tekintett mesék is hordozhatják a mainál valamilyen szempontból fejlettebb tudás, műveltség hasonlított-konzervált elemeit, információit. Mindeme bonyolultságokhoz méltón az ember 10 és 100 milliárd agysejt együttműködésén és a nagy számú emberi szereplő együttgondolkodáson alapuló, értelmesen

összerendezett képessége,²⁰² azaz agy–szellem elméje ugyancsak összetett, mint voltak a letűnt, de sok szempontból fejlett korok műveltségei, civilizációi, és összetett a ma még – a maga okozta nehézségek miatt – inkább fejlődő, ám nagyra törő mostani civilizáció és tudomány: a legkonkrétabb dolgai a legelvontabbak és fordítva. Gondoljunk csak a nyelv és a világ viszonyára, akár a leképező nyelv, akár a nyelvből teremtett világok oldaláról. Ez a nyelv csak az agytevékenység perifériáinak megfelelő kifejlődése után működik a gyermekekben, akik egyébként már előtte is megcsillogtatják lenyűgöző értelmességüket. S a gyerekek mindig sokkal többet mutatnak, sokkal többet adnak vissza, mint amennyit megtanítottunk nekik. Mintha az értelem belülről működne bennük, s aminek mind kiválóbb megnyilvánulásait a külső, testi gátlások fokozatos megszűnése tenné lehetővé.

Érdekes párhuzam merült itt fel a biológiai rendszerek szuperorganizmusnak nevezett állat-együtteseivel, amelyek bizonyos létszám fölött – biológiai mérésekkel igazoltan – eluralkodnak az egyes organizmusok fölött.²⁰³ Vagyis ekkor kialakul valamiféle együttes biológiai erőter, mező, amely az egyedeket összeköti, erősebb, mint a szervezet saját biológiai vezérlő tere. A különálló, összetevő erőforrások mind tudnak egymásról, és van saját belső irányításuk, amely bekapcsolódik a globális hatásba. Az egész szervezet egységes szabályozására a szervezet sejtjei között információs és irányító hálózat működik. Ezt az egész szervezetre kiterjedő ‘sugárzási’ tér hozza létre, ami azonnali távolba-hatásra képes folytonos biológiai erőter. E tudati erőterek képesek a szervezetek közti kapcsolatteremtésre, és egymás hatását erősítve, módosítva, túlsúlyra jutnak az egyes élőlény saját szervezetével szemben. Ez lenne a természetes biológiai távhipnózis, amiről tudjuk, hogy a vízibolhánál, a patkányoknál és a japáni majmoknál működik. Bár az emberi társadalom esetében is minden bizonnyal működik ilyen egymásra hatás, de mi, a működtetői természetesen közvetlenül nem érezzük, hanem csak az eredményekből, a szokatlan, megmagyarázhatatlan megérzésekből következtethetünk rá. Ám lehet, hogy önálló lénynek érezve magunkat, azért nem érzünk semmiféle biológiai úton fogadott távhipnózisos működést, mert a külső hatások eleve személyiségünk legmélyére érkeznek és épülnek be. Mindenesetre az emberi társadalmat nehéz lesz ebből a szempontból megmérni, mert a mérés célja és oka egybeesik. Mindamelllett a legújabb idegműködési felfogások szerint az emberi agy felpumpált Fröhlich-rendszer lévén, a saját állapotai nagymértékben átfedő kvantummechanikai rendszerként értelmezhetők. Mint ilyen rendszer azonban a másik ember hasonló rendszerével is nagymértékben átlapoló állapotokat teremthet meg, ami az emberi psziché több jelensége mögött álló fizikai valóságot jelentheti. Az emlékezés ennek a rendszernek a kvantummechanikai rezonanciája az agy egyik saját korábbi állapotára, a telepátia hasonló

---

²⁰² Egyes újabb elemzések nagy szerepet tulajdonítanak az emberre ható, a környezetében lévő kvarckristályoknak. Ezek rezgése ugyanis felerősítheti a saját tudat erejét, illetve esetlegesen a ‘tudati sugárzásokat’ összegyűjtheti, őrizheti, kibocsáthatja. (Ezért szeretnek a gyerekek homokozni, mondják.) Ugyan semmi se támasztja alá, azonban szentül hirdetik az állítólagos számítógépes modell elemzést, például a Föld magmájának lehetséges elrendeződéséről. Eszerint a magma – az olvadt vas és kvarc keverékeként – a modell szerint befelé nem egyre forróbb és hígabb állapot adódik, hanem a száraz, kemény héj után igen forró magma következik, ahol úgymond a hőmérséklet győzött, és legbelül tömör kvarcgömb található, ahol pedig a nyomás győzött. A Földre áttéve ez a modell azt jelentené, hogy a Föld középpontjában lennie kellene egy 1200 km átmérőjű működő kristálygömbnek, amely folyton küldi felénk sugárzását. Lásd: Chris Morris & Ceri Louise Thomas: *A kristálykoponyák rejtélye. A múlt, a jelen és a jövő titkainak nyomában*. Alexandra Kiadó, Pécs. é. n. 300 skk. A szerzők azonban az elemi fizikával sem lehetnek tisztában, ugyanis a hő nem fogható csapdába, és a hőenergia a melegebb helyről a hidegebb felé halad, így a forró közbenső rétegből a hidegebb kvarc kristály felé, és azt idővel fölmelegíti. A Föld belsejében ugyanis a radioaktív magok bomlása miatt állandó hőtermelés folyik. A kvarc kristály rezgése viszont nem elegendő energia elnyelő folyamat, hogy a kristályt az olvadáspontja alatt tartsa. Ugyanakkor a Föld a mágneses terével, a Nap és a Hold hatására változó gravitációs terével valóban hat ránk.

²⁰³ Vö. Grandpierre Attila: az élő Világegyetem.

rezonancia egy másik, térben távoli agy állapotára, a reveláció pedig az időben távoli másik agy állapotára való rezonancia lenne.²⁰⁴

Ugyanakkor az emberi három agy, a nyúltagy vagy hullóagy, a limbikus rendszer vagy madáragy és az agykéreg vagy majomagy, valószínűleg agyhullámok természetéből is adódóan, különbözőképpen vesz részt a különböző emberek egymásra hatásában, a múlt és a jövő felidezésében. Azt vesszük észre, hogy az első funkcióit sokkal könnyebben, gyorsabban és hatásosabban vesszük át, azaz reagálunk a lét- és fajfenntartással kapcsolatos értelmezésekre. Ám még a második érzelmeivel is sokkal könnyebben tudunk azonosulni, sokkal jobban tudjuk magunkat beleélni azokba, mint a harmadik termékét, a magunk, de különösen mások elvont gondolatait, következtetéseit megérteni, felidézni.

Egyértelmű, hogy az esetleges közös tudatmező működésének megismeréséhez az egyéni tudatot is ismerni kell. Annak mélyén alapelvek vannak, melyek többnyire velünk-születettek, s bár tudatosak, csak részben tudatosítottak. Tudatosításuk bizonyára azért nehéz, mert a külső biológiai erőterek belső hatásai is érvényesülnek bennük. Az értelem eme építőkövei az egyedben eszméket alkotnak, a személyiség legmélyebb indíttatásainak természetes teremtő erejét, ami egyre újabb és alapvetőbb megvalósulást keres. Az ész tehát a fizikai univerzum sajátos részén uralkodó rend, azon a részén, amelyet mi magunk alkotunk, sőt amely mi magunk vagyunk. Bár elménkben az alapkategóriák, ill. alapstruktúrák nem a világ természeti szükségszerűségeinek kartézianus univerzális és szükségszerű axiómái, hanem az emberi organizmus világbeli alkalmazkodását megvalósító elvek, mégsem zárható ki, hogy az egész univerzumon is ugyanúgy uralkodik az ész, mint magunkon. S ha az általunk apperceptált minőségek nem tárgyak tulajdonságai, hanem olyan utak-módok, melyeken egyénileg vagy fajként a külső ingereket csoportosítani vagy osztályozni megtanultuk, a világ és főszereplői harmonikus egysége megköveteli e minőségi osztályozás átfogó eredetét. Átfogóbbat tőlünk, egyénektől, közeli és távoli környezetünktől, talán egész testi természetünktől.²⁰⁵

Így az a tanulság adódik, hogy igen elavult, buta, önrontó dolog az eszmék elpusztítása, akárcsak bármely ember megölése, bármely nép kiirtása, ill. a növény- és állatfajok kipusztítása. Hiszen már bizonyosan tudjuk, hogy a másik, a szembeállított álláspont, aminek nevében e romboló fellépés történik, mindig csupán esetleges lehet, sohasem átfogó, felsőbbrendű, mint esetleg önmagáról véli. Valamint valójában minden tudás hasonló eredetű, és egyedülállóan értékes, amint ugyanannak kristályi, növényi, állati, emberi, társadalmi vagy isteni megnyilvánulása is az. Vagyis butaság és okosság ugyanannak az eleje és vége. Lerombolni semmit nem kell, nem szabad, hanem inkább megérteni, s aztán javítani, átalakítani, ha szükséges, vagy változatlan megőrzésére törekedni. Sem a gondolati építményt, konstrukciót, vagy érzelmi, erkölcsi teremtményt nem kell leépíteni, sem a megértést, átélést ellehetetleníteni, hanem ugyanúgy elválasztani az ocsút a búzától, mint eddig tettük, mert hogy mi az ocsú és mi a búza, az az adott körülmények függvénye. A sajátunk a többi valósággal egymásba fűződve alkotja a világ egyetemét. A világ folyása a háttérvalóságban nem egy általunk érzékelhető lineáris időbeli folyamat, hanem minden valósátság szerint még a részecskevilágnak is alámenő szintű, a fénysebességtől függetlenül, esetleg éppen valamilyen egész számú többszörösével száguldóan és rezgően születő jelen. Az ebből létrejött valóságok érthetően a fénysebességnél gyorsabb folyamatokban épülnek, az annál lassabbakban leépülnek. A világegyetemet fenntartó energia vagy szellemháló alkotó eszközei közül nagy valószínűséggel a legjobban a legközelebbi csillag, a Nap, és a Föld hat ránk. A legnagyobb hatással azonban bizonyára egymásra vagyunk.

²⁰⁴ Vö. Zohar (199), pp.: , ill. Marshall (19). A kvantummechanikai rezonancia időtől független jelenség. Az emberi agyak rezonanciájából kialakult 'szuper intelligencia' töltheti be az isteni hatások szerepét

²⁰⁵ Vö. azzal a sokat hangoztatott megállapítással, hogy az ember ökológiai fülkéje az Univerzum.

A MAGYAR FOLYTONOSSÁG TUDOMÁNYOS ÁLLÁSA

E. A Kárpáti-medence lakói a régészeti kultúráktól máig

XIV. A Kárpát-medencei ősember története

22. Vértesszőlősi és budai I. ember és műveltség

Előembernek (Archanthropus) nevezik a jégkorszakok időszakában élt, az emberréválás kezdeti fokát jelentő lényt, ősembernek pedig a történelmi idők emberénél biológiailag alacsonyabb fejlődési fokon álló embertípust általában. Ennek megfelelően a modern ember legkorábbi előember elődje a *Felegyenesedett ember (Homo erectus)* volt. Ő vagy bevándorolt Európába Afrikából, vagy helyben fejlődött ki az itt korábban élt *Ügyes emberből (Homo habilis)*. Első megjelenése kontinensünkön félmillió éves, és a Mindel jégkorszak idejéből bukkantak fel nyomai a Kárpát-medencében.²⁰⁶ Itt a legrégebbi emberlelet a 450–400 ezer éves vértesszőlősi *Homo erectus* előemberé. Tehát a Kárpát-medence legkorábbi embere, a vértesszőlősi ősember, a Mindel-korszak közepén jelent meg itt, és a mai ismereteink szerint a *Homo erectus* előember képviselője volt.

Am korábbi rétegekben is találtak itt emberre utaló nyomokat. És feltűnően sok, e korai időkből való pattintott kavicseszköz került innen elő. Máshol csak későbbi korok leleteiben fordul elő ekkora mennyiség. A kavicsból pattintott szerszámok alapján a – a nyugati tudománytól kapott néven – az *acheuléi műveltség* alá sorolták be. Ez utóbbi névadó műveltség megjelenése azonban Achelében csupán 300 ezer éve történt.²⁰⁷ Vértesszöllősön aztán még ennél későbbi rétegekben, 250 ezer éves emberleletet is feltártak. S míg a szerszámokat, a tüzrakó-helyet a Mindel középső szakaszából, JE 330 évezredből eredőnek tekintik, az emberi lábnyomot és koponyacsontot sokkal későbbre, a Riss-korszak elejére, JE 230 évezredre datálják.²⁰⁸ S az e későbbi rétegből előkerült koponyacsont darab már nem a *Homo erectus*, hanem a modern ember koponyaméretét mutatja. Am ennek ellenére *Homo erectus*nak nyilvánították ezt az embert, és inkább a koponyaméret meghatározásának a pontosságát kérdőjelezték meg.²⁰⁹ A koponya tarkócsontját találták meg, s annak görbületéből, formájából Thoma arra következtetett, hogy a vértesszőlősi ember agytérfogata 1400 cm³ körül lehetett,²¹⁰ s ez annak a kornak az – addig ismert – emberére még nem jellemző. A megdöbbentően nagy méretű agy komoly vitákat váltott ki a szakemberek között. Ugyanakkor szintén szokatlan, fejlettebb állapotra mutat, hogy itt az eszközök – még nem vadászszerszámok – kidolgozása finomabb, előrehaladottabb, mint más, hasonló korból származóké. Mivel korábban ilyen eszközöket találtak már Buda környékén, ahol *homo erectus* néhány fogát is megtalálták, e vértesszőlősi műveltséget is *budai műveltségnek* nevezeték el. A mi szempontunkból fontos a két vértesszőlősi réteg egy-egy feltűnő jellegzetessége, – a korábbi kavicseszközök nagy száma és a későbbiek finomabb kidolgozottsága, – mert helyi, önálló eredetű, a korszakban máshol ismertnél fejlettebb színvonalra utal.

²⁰⁶ A Mindel jégkorszak abszolút idejét illetően felvilágosít a 7. ábra, a 37. oldalon.

²⁰⁷ Ami tehát azt jelenti, hogy a magunk számára az acheuléi műveltség helyett nyugodtan mondhatnánk mindig vértesszőlősi műveltséget, sőt a magyar tudományosságnak törekednie kellene ennek a szóhasználatnak az elterjesztésére a világban.

²⁰⁸ Kretzói (1990), p.: 216, Krolopp (1990), p.: 180, Dobosi (1990), p.: 269, Vértes (1990), p.: 531.

²⁰⁹ Am ismeretes a vértesszőlősi ember *Homo (erectus seu sapiens) paleohungaricus* meghatározása is. (*Britannica* (1996) *Hungarica Világenciklopédia V. kötet*, **emberi evolúció** szócikk. Magyar Világ Kiadó, Budapest p.: 761.)

²¹⁰ Thoma (1990), pp.: 254, 255.

A vértesszőlősi ősember minden kétséget kizáróan vadászott, s telephelye hévforrás mellett volt. Ez is túlnő az annak a kornak megfelelő megszokott állapotokon. Gamble tagadja, hogy a modern ember megjelenéséig (JE 40 évezred) a *hominida* egyáltalán gondolkozott volna, hogy tudatosan cselekedhetett volna, hogy ember lett volna.²¹¹ Nézetét azonban számtalan, az általa megadott kort akár 20–40 évezreddel megelőző lelet is cáfolja. Többek között az ausztráliai bennszülöttek JE 60 évezreddel ezelőttről származó sziklarajzai, meg önmagában az a tény, hogy egyáltalán akkor már Ausztráliában szerszámot készítő és használó *hominida* létezett. Ugyancsak értelmes emberre vall az, hogy a tűzhasználat révén a hideg égövön is elterjedt, a sütés, főzés révén fogazata finomodott, vágóeszközöket, kőbaltát használt és barlangban élt. Sőt már a *Homo habilis* is képes volt kőből egyszerű szerszámokat készíteni, s egyesek szerint beszélni is.²¹²

23. Érdi, tatai, budai II. és bükki Subalyuk ember és műveltség

A Riss jégkorszak ideje alatt, 150 ezer éve megjelent Európában és Nyugat-Ázsiában, majd Afrika déli csúcsáig elterjedt a – valószínűen az európai *Homo erectus*-ból kifejlődött – robusztus testfelépítésű *Homo sapiens neanderthalis* ősember, a modern ember egyik elődje. Nagy teste, hosszú feje, zömök törzse és rövid lába a hideghez alkalmazkodott. Fejlett társadalmi életet élt, etikával rendelkezett. A specializálódott vadász kultúrájú *moustieri műveltséget* tulajdonítják neki, amelyet hosszú idő alatt továbbfejlesztett. Ez az ősember azután sokáig együtt élt az Európába a Kaukázusból érkező – ott a Mindel–Riss átmenet óta szubtrópusi éghajlaton hosszú idő óta kifejlődött – melegégövi testalkatú, hosszúlábú és vékony testű ősemberrel, a modern ember közvetlen elődjével. Aztán keveredett vele, ezért 30 ezer éve eltűnt, azaz kikopott, feloldódott az új embertípusban. Ez pedig – a keveredés eredményeként – a *cromagnon* embertípus lett, s a keveredés egyik helyszíne a Kárpát-medence volt.

A vértesszőlősi ősember kavics szerszámokat pattintgatott. Ugyanez a szerszám alapforma a Kárpát-medencében – az ember folytonosság bizonyítékaként – megmaradt és határozottan megkülönböztette a Riss korszak végétől itt megtalálható, és amúgy a neandervölgyi embernek tulajdonított, *moustieri* szerszámokat készítő embereket. Ezek az emberek már határozott biztonsággal állíthatóan vadásztak. Az érdi telepen barlangi medve volt a fő táplálékuk (több mint 60%-ban), a tatai műveltségé meg a mamut.²¹³ Ugyanakkor a Bükkben (Subalyuk) a kőszáli kecske alkotta a táplálék szintén több mint 60%-át.²¹⁴ Elképzelhetetlen, hogy ennyire szakosodott táplálékot ne vadászattal, azaz ne szellemi tevékenység igénybevételével gyűjtötte volna össze a kor embere. A szerszámok a feladathoz specializálódtak, és Tatán már megjelent néhány csiszolt csont tárgy, amit még Gamble is elismert értelmes tevékenység eredményének.²¹⁵ A kavics szerszámok mellett néhány kovakőből készített nagyobb szerszámot is föllelhattunk. Az ember meg tudta munkálni azt is, de úgy tűnik a mai szemlélőnek, hogy csak kivételes célokra használta, jól megvolt a kavics eszközökkel. Magyarán mondva, a szerszámok elsősorban nem a szellemi teljesítményt minősítik, hanem a célt: annak megfelelően alakultak ki és gyártották őket.

Minden telepen valamely vad csontjai nagy többségben maradtak meg, ami tudatos vad választást jelent. A köztudottnál magasabb szellemi színvonalat bizonyítja még, hogy a

---

²¹¹ Gamble (1998), p.: 35. Az egyetlen erre a korra tehető tudatos cselekvésnek a tatai műveltség megcsiszolt mamut csontját tekinti.

²¹² *Britannica* (1996) p.: 760.

²¹³ Gáboriné (1978), pp.: 125, 145,

²¹⁴ Gáboriné (1978), p.: 116.

²¹⁵ Gamble (1998), p.: 35.

Sanidár barlangból (Eufrátesz völgye) amputált karú ember is előkerült a jelen előtti 50. évezredből, és ugyanazon a telephelyen temetéskor, sírban elhelyezett virág virágpóra.²¹⁶

A Kárpát-medence legkorábbi moustieri műveltsége a Bükk hegységben alakult ki. Helyi Homo erectus lelet híján a *Subalyuk műveltség* emberének előzménye lehet akár a vértesszőlősi vagy a budai típusú ősember, de az is elképzelhető, hogy az előd a Balkán felől érkezett. A Subalyuk embere kedvenc szerszáma a pattintott kavics volt, bár a kovakő szerszámot is ismerte. Ebben azonos a Kárpát-medencei valamennyi neandervölgyi emberével. A Bükk-alji síkságon a kőszáli kecskét vadászta eredményesen, ami kiemelkedő ügyességre, nagyfokú szervezethez való tény. A Subalyuk műveltség idején virágzott a Dunántúlon föltehetően a délnyugatról érkezett *tatai műveltség*. Ez mamutra vadászott, mamutsontból csiszolt tárgyakat készített. Az ugyanekkori *budai II. műveltség* a Remete szurdokvölgy barlangjaiból ismert, helyi Homo erectus-kori eszköz előzményekkel. Tízezer évnél is hosszabb ideig, s többször voltak lakottak ekkoriban az érdi dombok, ahol az emberiség legrégebbi ismert nyíltszíni, azaz nem barlangi települését tárták fel. Az *érdei műveltség* embere egyébként a barlangi medvét vadászta, s ugyancsak pattintott kavicsból készített szerszámokat használt, bár más alapanyagú szerszámok is voltak. Korszaka végén, az erősen lehűlő időszakban vadlóra és gypjas orrszarvúra is vadászott. E műveltség továbbfejlődését találták meg a Bánhida környéki Szelim-barlangi telepen, hasonló szerszámokkal.

24. A bükki Szeleta embere és műveltsége

Mindezen műveltségek a Würm jégkorszak első szakaszában éltek a Kárpát-medencén belül. Ezek a moustieri típusú eszközöket készítő műveltségek minden telepen folyamatosan, több tízezer évet öleltek át. A hagyományos földtani rétegekre alapuló időrend szerint ezeket a műveltségeket csupán a JE 40–70. évezredhez helyezik el. Ám a déli sarki jég, illetve a tengerfenék mészsapjának elemzése alapján (v. ö. a 7. ábra adataival) ez az időszak a JE 110–70. évezred közötti időre tolódik fel.

Ugyancsak a Würm első lehülésének az időszakában jelenik meg a mousteri szerszámot készítő és használó ember a Kaukázustól északra, Don medencéjében és alkot vadász telepeket. Ennek az embernek az eredete azonban minden valószínűség szerint nem Afrikába, hanem a Kaukázustól délre eső területekre tehető.²¹⁷ Itt ugyanis, a mai Örményország és Grúzia területén a *Homo erectus* megelőző *Homo habilis*-től kezdve folyamatosan lakott és rendkívül gazdag emberi telepeket tártak fel. Legutóbb még az ezt is megelőző, *Homo ergaster* 1,7 millió éves eszközeit és csontjait (koponyáját) találták meg ugyanitt.²¹⁸

A *Homo erectus* acheuléi szerszámaitól kezdődően a moustierieken keresztül folyamatos emberi fejlődés található meg ezen az egyébként meleg égövinek tekinthető területen is, ahol az emberi műveltségek fokozatosan terjeszkedtek dél-keletről észak-nyugat felé, hogy azután a Würm jégkorszak első hideghulláma tetőzését követően kikerüljenek az orosz sztyeppére, és felkússzanak a folyók völgyében északra, oda, ahol korábban ember nem élt. A Don mentén találjuk meg azután, a JE 48. évezred táján azt a váltást, hogy a moustieri szerszámok mellett megjelennek a gravetti típusú pattintott nyílhegyek, azaz kialakul a moustieriből a gravetti műveltség.

A Würm első hidegtetőzése után Európából eltűnt egy vadszamárfajta, ami egyértelműen jelzi a környezet megváltozását. Eltűnése ugyanis tévedhetetlen jele annak, hogy a réteg ideje nem lehet a Würm első hideg tetőzését követő időszakból való. A Würm első hidegtetőzése során átalakultak a moustieri telephelyek, és új szerszámfajták jelentek meg. A Bükkben egyértelműen látszik, hogy az újabb, magasabb szintű műveltség a korábbi moustieriből nőtt

²¹⁶ Solecki (1971), pp: 195-6, Roux (1992), p.: 38, Rudgley (1999), pp.: 216-7.

²¹⁷ Gábori (1978), pp.: 274-278.

²¹⁸ http://abcnews.go.com/sections/science/DailyNews/hominid_caucasus000512.html 2000. május 12.

ki, azaz a Szeleta műveltsége a Subalyuk műveltségéből.²¹⁹ Itt egy olyan hosszú idejű, önálló fejlődés észlelhető, ami megmagyarázhatja egyébként az ottani eredetileg nullás vércsoport AB jellegű mutációját.

Mikor a Subalyuk műveltsége átfejlődött a Szeleta műveltségévé, a nagyon finom kőeszközök között megjelentek a két oldalon élezett dárdahégyek. Valamint a *Szeleta műveltsége* megjelenésének idején az ősember hirtelen sok eszköztípust kezdett használni, köztük csonteszközöket is. A szerszámok kimunkálása kifinomodottá vált. Az ősemberi telepek, valamint lakosságuk száma megszázsorozódott–megkétszázszorozódott. Ezen kívül barlangi és sziklarajzokon, kultikus jelentésű szobrokon a képzőművészet jelentkezett. Ekkor éri el egyébként ez az ősember tengeren Ausztráliát. Aztán a késői neandervölgyi ember kifinomult *levellois–moustieri kultúrájával* rendelkező, már modern ember a Don mellett fejleszti ki a későbbi *gravetti típusú* szerszámokat. A doni terület eljegesedése után viszont a *gravetti kultúra* embere Közép- és Nyugat-Európában tűnt föl, s utóbbi helyen később ezt a kultúrát a cromagnoni ember művelte. Ugyanakkor a Bükk-től észak-nyugaton egészen a Morva fennsíkiig, valamint délen a Dunántúl déli részéig elterjedt *szeletai műveltség* adhatta a gravetti néppel való keveredés révén a későbbi *cromagnon B* embertípus egyik összetevőjét.

25. A bükki Istállóskő embere és műveltsége

A Szeleta műveltsége mellett a Bükk másik oldalán, a Bükk-hegység belső területén, azaz a középhegységi jellegű tájon, s nem a hegy láb melletti síkság peremén, újabb típusú műveltség jelent meg a Würm második lehülésének a közepe körül. Az Istállóskő-barlangban található meg Európában a legkorábban a modern ember eszközei, itt található ugyanis az *aurignacinak* nevezett műveltség legkorábbi megjelenése.²²⁰ Ez az a műveltség, amelyhez a férfi sejtű örökítő M173-es jelű ágát kötik. A Bükk hegységben ez az ember, a maga finom csonteszközeivel, nyílhegyeivel, amivel év tízezrekkel megelőzte a nyíl állítólagos föltalálását és nagymértékű elterjedését, a Bükkben előzmények nélkül, váratlanul jelent meg 40 évezrede, és mintegy 15 évezredre terjed ki a megtelepülése. Ennek megfelelően 25 évezreddel ezelőtről innét származik a már bizonyosan ember által készített legöregebb ismert hangszer, egy háromlyukú csontfurulya, a nyelvcsipok legősibb képviselője, amelyen pentaton dallam szólaltatható meg.

A régészeti alapgondolat általában az, hogy egy-egy területen az előzmények nélküli műveltséghez mindig bevándorlást kell kötni. Ez az *Istállóskő műveltség* esetében ellenben nem azt jelenti, hogy a bevándorlás forrásául pl. a Dunántúlt nevezik meg, ahol a Würm első lehülési szakaszából már találunk csekély számú csonteszközt,²²¹ hanem a forrást Afrikába helyezik át. Úgy vélik, hogy az Istállóskő műveltség embere Afrikából a Balkánon át érkezett a Bükkbe. Legutóbb azonban Gibbons, amikor összefoglalta Cavalli-Sforza és Renfrew elméletét a genetikai vizsgálatokat illetően, már nem afrikai, hanem közép-keleti eredetet sugallt.²²² Ez az ú.n. közép-kelet mindenképpen a Kaukázushoz és nem Afrikához van közel. Az alapadatokat tartalmazó Semino és társai-féle cikkből pedig már kétségtelennek látszik, hogy a Kárpát-medence lakói ősidők óta egymás közelében voltak, és a későbbi balti, uráli emberhez genetikailag nem sok közük van, azokból leszakadt ággként nem foghatók fel.²²³

Nem hidalható tehát át ugyanakkor a korábbi elmélettel kapcsolatban az a nehézség, de nem is orvosolható, semmiképp nem elnézhető az a hiányossága, hogy Afrika és a Bükk között sehol sem találni olyan csonteszközöket, amelyek kora megfelelné az afrikai, de még a közép-keleti származást leíró elméletnek. A mostani sejtű átörökítőt érintő vizsgálatok is

²¹⁹ Gáboriné (1978), p.: 170.

²²⁰ Gáboriné (1978), p.: 180.

²²¹ Gamble (1998), p.: 35.

²²² Lásd: Gibbons (2000).

²²³ lásd Semino (2000).

kizárják az afrikai eredetet, hiszen az M173 leszármazási ág távol van az afrikainak felfogható Eu4-től. Az M173 ág európaiként értelmezhető, és itt is azt találjuk, hogy Afrikából ekkor ide nem vezetett emberi út. S minthogy az Istállóskő műveltségénél emberi maradványokat nem találtak, az sem adhat támpontot ezen afrikai vándorlási elméletnek. Ezzel szemben tény, hogy az Istállóskő műveltsége földrajzi helyzete folytán kétségtelenül középhegységi, ahol más volt a vadállomány, mint a síkvidékek peremén, ahová az összes többi korabeli műveltséget besorolhatjuk, ezért nem azon kell csodálkoznunk, hogy nem volt előzménye, hanem arra kell felfigyelnünk, hogy az ember ekkor életteret változtatott. Bizonyára jó oka volt rá.

Ezért sokkal inkább azt kell állítanunk, hogy a korábbi ember új típusú életteret teremtett a maga számára, és ehhez igazította az eszközeit, minthogy megjelenésére elfogadnánk egy lehetetlenül távolról jövő bevándorlási magyarázatot, ami magára az életter változásra így se, úgy se ad magyarázatot.²²⁴ Mert ahol a madár – ahogyan nála – az étrendben meghatározó mértékben megjelenik, ott a madárvadászat eszközeit sem szabad kuriózumnak és érthetetlennek tekintenünk. Az Istállóskő műveltség embere Afrikán kívül a közelből bárholnan máshonnét jöhetett, mert eléggé nagy biztonsággal állíthatjuk, hogy az eszközeit fejlesztette az élettere lehetőségeihez, ahogy ezt az emberi műveltségek alakulása során korábban is és később is láthatjuk. Így érkezhettek akár a Bükk másik oldaláról is, avagy a csontcsiszolást már amúgy is ismerő Dunántúlról.

Az orosz sztyeppe középső északi területein, síkvidéken, folyók mentén települt gravetti emberét a Würm második lehülő szakaszának fokozódó hidege az orosz síkság délibb területeire, majd a jég további déli terjeszkedésekor egészen a Krím-félszigetre kényszerítette. A Würm második lehülési csúcsakor az európai klimatikus viszonyok az emberi életre alkalmas erdős-ligetes zónát egészen a kontinens déli peremére szorították.²²⁵ Ezért a kor európai emberének a tundra, parktundra viszonyai között kellett fönntartania az életét mind a Kárpát-medencében, mind pedig azon kívül, a Földközi-tenger medencéjének északi területeit kivéve. A sztyeppei területekre is ekkor vonul az ember. Itt volt a mamutok élettere és kipusztulásukkal innen kellett elvonulniuk egy másik állat, a távozó szarvas (rénszarvas) után. Ezért azután az orosz síkság nagy folyói mellett ebben az időszakban emberi település nem maradt fenn. Csupán a Dnyeszter mellett, a Kárpát-medence magasságában találunk átmeneti kőkori települést, pl. Mezhirich a mai Ukrajnában. A Würm utolsó lehülésekor Európában az emberi települések között a korábbi, neandervölgyi ember műveltségei már a modern emberhez kötött műveltségi területeken belül kerültek. Gábori²²⁶ alapján ismert a modern ember elterjedésének mozgásiránya is, ami szerint tehát a modern európai ember eredetforrása a Kaukázus, azaz a kaukázusi Közép-Kelet, és nem Közép-Ázsia, ahogy ezt a 2. ábra is szemlélteti.²²⁷ A fenti elgondolást erősíti, hogy a gravetti műveltség elterjedésével párhuzamos az A vércsoport elterjedése is, aminek forrását a mai Örményországra, ill. a korabeli Asszíriába teszik.²²⁸

Ugyanakkor a gravetti emberének Európa középső és nyugatabbi területein való megjelenése jóval megelőzte annak a férfi sejtű átörökítő megfelelő szakaszának a megjelenését, amelyet a Semino és társai-féle munkában ehhez az embercsoporthoz kapcsolnak. Ez az elterjedés ugyanis a jelen előtti 28-30. évezredben történt. Mindamelllett, hogy az elágazás távolsága is meglehetősen nagy a korábbi, M173-hoz képest, de azt is figyelembe kell venni, hogy a folyamatos vándorlás, sodródás közben ilyen jellegű hirtelen, és nagyobb népességet egyaránt érintő, változásokra nincsen mód. Ezért kimondhatjuk, hogy a gravetti emberéhez nem köthető az M170-es elágazás.

²²⁴ Az afrikai ember ugyanis nem középhegységi műveltséggel rendelkezett, hanem szavannai, síkvidékivel.

²²⁵ Ezt a 3. ábra a 18. oldalon szemlélteti.

²²⁶ Gábori (1978), pp.: 262-263, 274-278.

²²⁷ Lásd a 13. oldalon.

²²⁸ Nagy (2000), p.: 19.

A Bükkben a Würm jégkorszak utolsó legnagyobb lehülése előtti melegebb időszakában, nem nagy távolságra egymástól, akár több ezer éven keresztül kétféle ősember, illetve ember is élt együtt. Az egyik a Szeleta barlang finom megmunkálású kőszerszámokat, kétélű lándzsahegyet használó, hegylábi, síkvidéki *szeletai műveltségű* ősembere, a másik pedig az Istállóskő–barlang csonteszközökkel rendelkező, középhegységi, *aurignaci műveltségű*nek nevezett, 40 ezer éve megjelent, már modern embernek besorolt embere. Származásukat tekintve feltehetően nem állnak távol egymástól, ám megélhetési módjuk, körülményeik miatt műveltségük nagyfokúán eltér. Ennek megfelelően egyébként szerszámaik egymásra hatást nem mutatnak. A Szeleta műveltsége kizárólag Kárpát–medencei termék, amelynek ugyan nem maradt emberi csontmaradványa, de a korábbi, szintén bükki, 90 ezer éves subalyuki kultúra neandervölgyi embere folytatásaként bizonyára maga is neandervölgyi embertípus, és – műveltségéhez hasonlóan – szintén helyi eredetű. Az *istállóskői műveltséget* – amelyből szintén nem maradt emberi csontlelet – az ötezer évvel későbbi időből talált aurignaci modern emberi csontszerszámokról nevezték el, de szintén a Bükkből eredeztetik. Az istállóskői telep tehát ennyivel korábbi, mint a hasonló eszközkészletű Franciaországban talált műveltségek.

Az istállóskőinek moustieri korú előzménye a szórványos dunántúli szeletai műveltség, kő- és csonteszközökkel. Folytatása pedig a Balla-barlang mellett eltemetett 12 ezer éves gyereksontváz. A bükki Szeleta embere legalább 15 évezredet élt az Istállóskői ember szomszédságában, talán mintegy 30 km-re tőle, ezért egyszerűen elképzelhetetlen, hogy ne lett volna valamilyen kapcsolat közöttük. Sőt, bizonyosnak látszik a keveredésük, és több szálon is futva feltehető itt a neandervölgyi és a modern ember közti folytonosság. Az innen nyugatra tovább vándorló aurignaci ember 5 évezreddel később más emberi környezetbe került, de távolabb a Dordogne emberétől, és folytatta a műveltségét. A gravetti embere aztán újabb tíz évezreddel az első megjelenésük után, sokkal nagyobb mobilitással telepedett közibük és melljük. De mivel ő kifejezetten síkvidéki, sőt, folyómenti vadászműveltségű volt, a kölcsönhatásuk sokkal lazább, nem azonos területen versenyeztek az élelemért.

26. Bodrogkeresztúri, siófoki, szegvári, dunakanyari, szegedi ember és műveltség

Az apró nyílhegyeiről elnevezett gravetti kultúra népe, a Würm jégkor utolsó szakasza legnagyobb lehülése előtt jött a Kárpát–medencébe közvetlenül a Dnyeszter–Bug melléki sztyeppéről, ahol mamutvadász volt, hogy aztán Európában az Ibériai–félszigetig szétterjedjen. A gravetti embere azután éppen itt, a Kárpát-medencében tért át a mamut vadászatáról a szarvas vadászatra, merthogy a Würm második lehülésének tetőzése előttre a mamut Európából kihalt. Téli/nyári szálláshelyet váltott, követve az állatok évszakonkénti mozgását. Szálláshelye általában folyók partján volt, és azokon a helyeken, ahová az állatok tömegesen jártak inni, vagy ahol átkeltek a folyón vonulásuk során. Legrégebbi a 29 ezer éves bodrogkeresztúri telep, későbből Siófok és Szegvár mellett, a Dunakanyarban és Szegednél találták meg eszközeiket, vadásztanyáikat, ezernyi feldolgozott állattal. A 3. ábra tanúsága szerint, mindezek a telephelyek kifejezetten sztyepei területeket jelentenek, így a gravetti emberének az élettere kifejezetten a sztyepe lehetett. A sokkal későbbi sztyepei pásztorokhoz hasonlóan ingáztak a Kárpát–medencei téli és a Duna felső folyása menti nyári szállásuk között.²²⁹ Nyílt téren, favázás sátor-lakásokat építettek, igen nagy számú csonteszközök mellett immár csiszolt kőszerszámokat használtak. A legutóbbi, de már a Würm leghidegebb időszakát követő időből származó 12 ezer éves kárpát-medencei gravetti típusú eszközök azonban már dombvidékről, a Pilis és a Gerecse barlangjaiból kerültek elő. S bár csontmaradványt tőlük a Kárpát-medencében nem találtak, modern embernek tartják őket, a Bükki kultúra neandervölgyi eleme mellett a helyi cromagnon B másik összetevőjének.

²²⁹ Gáboriné (1980), pp.: 212, 214-216,.

A genetikai eredmények tükrében célszerű ezért az első, a legrégebbi aurignaci típusú műveltséget európainak tekinteni és a műveltség emberforrását is itt keresni. Különösen azért, mert a szerológiai adatok is arra utalnak, hogy a Kárpát-medencében hosszú ideig elkülönülten élő ember vércsoportot változtató mutáción eshetett át, azaz létrehozta a 0 mellett az AB vércsoportot.²³⁰

Az aurignaci műveltséget a Kárpát-medencében a gravetti műveltség, a Dordogne völgyében pedig az ú. n. Magdalén műveltség váltotta fel. Ez utóbbiakról ismét csak azt tételezik fel, hogy eredetük Afrika, és tulajdonképpen az aurignaci műveltség embertípusához tartoznak. Már említettük, hogy az aurignaci műveltség Balkánon való átvonulásának nincs nyoma, de nincs a gravetti népének sem. Ahol először találkozunk velük, az a Don melletti telep, majd a Würm lehülési csúcsát megelőzően Dnyeszter és a Dnyeper közötti terület. Minthogy kizárólag mamutra vadásztak, a mamut után haladva az északi hágókon át kerültek be a Kárpát-medencébe – s talán tovább nyugatra ki, majd újra vissza. Ezek magassága 400 m alatti, a mamutok meg síkvidéki állatok, és nem éltek a 400 m-es magasság fölött. Azaz nem együtt jött és ment a mamut és az ember.

S a Kárpát-medencében a legelső gravetti nyílhegyeket a Bodrog mellett találták JE 29 évezredből származó leletek között. Sőt Gáboriné szerint a legrégebbi, az Istállóskő barlangban talált csont nyílhegyek 36 ezer évesek. Ennek felfedezése előtt viszont csak 10 ezer éves nyíl és íj használatról tudtak.²³¹ A gravetti műveltség a Kárpát-medencében is megmaradt síkvidékinek, és általában ott található, ahol a korábbi dombvidéki műveltségek nem éltek. Szigorúan véve tehát nem beszélhetünk a műveltség 'felváltásáról', hanem csupán a hideg elől az orosz síkságon élők egy részének a Kárpát medencébe, majd Nyugat-európába költözéséről.

27. A körös-tiszai, bükki I., dunántúli, lengyeli ember és műveltség

A gravetti népének eredetét nyomozva ismét vissza kell térnünk Európa ősemberi betelepülésének a kérdéséhez. Jól ismert, hogy a *Homo erectus* Afrikából Európába a Gibraltárnál érkezhettek (átúszhatta a szorost, ahogy tette még néhány afrikai eredetű állat, amiknek maradványát az Ibériai félszigeten megtalálták). Azután elsősorban a Pireneusok felett, a Massive Centrale völgyeiben találjuk meg a *Homo erectus*-ból kifejlődött neandervölgyi ember továbbélésének a nyomait.²³² A Riss és a Würm jégkorszak idején azután onnan az ember északi és déli úton népesítette be Közép-Európát, de a keleti irányban nem lépte át a Dnyepert, ettől keletre nem terjedt el, nem ismert egyetlen telepe sem. A Kárpát-medencébe föltehetően a déli úton, a Pó völgye felől érkezett, és itt megrekedt.²³³

Minthogy a továbbiakban, amikor már a kétségtelenül modern embernek tekintett (de az ősrégészek szerint Afrikából eredeztetett) gravetti népével a korábbi műveltségek embere még több mint tízezer évig együtt élt, és ebből a korszakból a jelenkori feltárások több olyan csontvázat hoztak a felszínre, amelyek a két embertípus jegyeit egyaránt magukon viselték, valamint a korábbi moustieri szerszámokat gyártó ember telepein is megjelentek az újabb népeiséget jellemző alkotások, joggal jelenthetjük ki, hogy a korábbi embertípus is már modern emberré vált erre az időre. S a korábbi és az utóbbi ember keveredés révén alakította ki Európa újabb embertípusát, a cromagnon embert. Ennek az egyik keveredési helye maga a Kárpát-medence, a másik pedig a Pireneusoktól északra elterülő Massive Centrale. Két féle

---

²³⁰ Nagy (2000), p.: 64.

²³¹ Gáboriné (1980), pp.: 177. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a nyílvevők használata nem föltétlenül igényli a nyilak ismeretét. Az ausztrál bennszülötteknek is van hasonló, apróvad vadászatára alkalmas vesszőjük, amit azonban nem íj segítségével röppentenek ki, hanem ú.n. hajtó-pálcával meghosszabbított karral. Lásd Reed (1984).

²³² Appenzeller (1998).

²³³ Gábori (1978), pp.: 269-272.

cromagnon ember típust különíthetünk el. A cromagnon A nagyrészt Nyugat-európában élt, magasabb testfelépítésű és kifejezetten hosszú fejű volt, míg a cromagnon B elsősorban a Kárpát-medencét és környezetét jellemezte, alacsonyabb testfelépítésű és szögletes-fejű volt. Ezt a két embertípust akár az Eu18 és az Eu19 allének hordozójaként is azonosíthatjuk.

Európában az átmeneti kőkor idején már „minden készen állt ahhoz, hogy az ember áttérjen az élelmiszergyűjtőgető életformáról az élelmiszertermelőre”, csak „az elhatározás hiányzott”.²³⁴ Megvoltak az aratáshoz szükséges sarló finom köpengéi, ismert volt a föld megmunkálásához szükséges csontkapa, ismert volt a kerámia égetés technikája,²³⁵ hosszú távú kereskedelem bontakozott ki, ház formájú szálláshelyeken élt az ember, s iparokat is kialakított már. És ekkor a Würm leghidegebb szakasza hirtelen véget ért és alapvetően megváltoztak Eurázsia időjárási, és következésképpen az emberi lét földrajzi viszonyai.

A Föld globális hőmérséklete²³⁶ a Würm jégkorszak mintegy 115 évezreddel a jelen előtt elkezdődő lehülésével folyamatosan hűlt a mintegy 22 évezreddel a jelen előtti hideg tetőzéséig. Közben 55–65 évezreddel ezelőtt volt egy hideg tetőzés, amit egy rövid idejű felmelegedés (interstadiális) követett, ezáltal a Würm jégkorszakot két részre osztva. A jégkorszak végét jelentő fölmelegedés nem volt egyenletes és folyamatos. A fölmelegedés kezdetben lassú volt, majd felgyorsult és mintegy 15 évezreddel a jelen előtt hirtelen felmelegedést tapasztalhattunk. Ekkorra az észak-európai hatalmas jégtömb olvadék vizei elsősorban déli irányba, a Káspi- és a Fekete-tenger irányába távoztak, aminek következtében a dél-orosz síkság tökéletesen elmocsarasodott. A fölmelegedést kísérő csapadékosabb időjárás miatt ugyanígy a Duna-Tisza köze és a Tiszántúl is elmocsarasodott, emberi településre alkalmatlanná vált. Tekintve, hogy ebben az időben még a Boszporusz is zárva volt, a Fekete-tenger a rajta átömlő hatalmas vízmennyiség és a világtengerek feletti beömlő víz magassága miatt édesvízű tóvá alakult. Mintegy 11 évezreddel a jelen előtt a fölmelegedés hirtelen lehülésbe csapott át (idősebb Dryas), ami azután mintegy másfél évezredig tartó jégkorszaki klímaviszonyokat eredményezett. Ekkor a jég az északi területeken ismét hízni kezdett, de kiterjedése dél felé nem növekedett, aminek eredményeként megváltoztatta a földrész viszonylagos terhelését. A dél-orosz síkság pedig közben kiszáradt. Az újabb olvadáskor Európa észak-keleti területeiről az olvadékvizek ezért már nem a déli, hanem a nyugati irányba távoztak. Ezért, valamint a továbbra is száraz időjárás miatt a terület – és következésképpen a Fekete-tenger – kiszáradása folytatódott. 9 évezreddel a jelen előtt újabb lehülés (ifjabb Dryas), majd egy fél évezred múltán újabb fölmelegedés következett, ahogy ezt a 7. ábra szemlélteti,²³⁷ aminek végére a Fekete-tó vízszintje a világtengerek szintjénél 130-150 méterrel mélyebbre került a kiszáradás miatt.

Az utolsó jégkorszak végeztével, elmúltával az emberősök egy része – a 18 ezer évvel ezelőtt kezdődött és a mai napig tartó felmelegedés hatására – a felmelegedett vidékeken idővel felhagyott az élelmiszergyűjtő halász–vadász életformával, és áttért az élelmiszertermelő életmódra. Az európai folyómellékek elmocsarasodván, az emberek kivonultak onnét, s ekkor elsősorban a dombvidéki kultúrák fejlődtek tovább. A fölmelegedéssel együtt a gravetti műveltség is eltűnik mind a Kárpát–medencéből, mind pedig Nyugat–Európából – mert népe követte az északra vonuló tundrát és az azon élő rénszarvasokat – s fokozatosan Észak–Európát népesíti be.

A Kárpát–medence Würm utolsó lehülő szakaszának népessége – társadalmi szervezettsége alapján – jól meghatározott nyelvvel rendelkezhetett, s emiatt mind a helyben

²³⁴ Gáboriné (1980), pp.: 246, 248, Ryan (1998), p.: 173.

²³⁵ A késői Szeleta műveltséghez sorolt moráviai Dolni Vestonice rituálisan összetörhető fej nélküli szobrocskákat égetett agyagból. Az összetörést az égetési technikájuk biztosította. V. ö. Rudgley (1999), p.: 153, ill. Ryan (1998), p.: 151.

²³⁶ Lorius (1985), pp.: 592, 594, Winograd (1988), p.: 177, Flood (1995), p.: 29 alapján.

²³⁷ Lásd a 37. oldalon.

maradók, mind az elmenők azonos tőszavakkal nevezhették meg a tundra és a lombos erdők határán lévő fákat, hiszen ez a határ ekkor éppen itt is megtalálható volt. Ha az akkori őslakók nyelvét ősmagyarának avagy a magyar tudomány szóhasználatával élve finnugornak²³⁸ tekintjük, akkor ez az az idő, amikor a finn–ág távozott, a magyar meg helyben maradt. Ekkor jelenik meg a Kárpátok fölött a *szvidéri műveltség*, a későbbi ú.n. finnugor területekével harmonizáló kőszerszámokkal.

Az ifjabb Dryas idején Kis-Ázsia teljesen kiszáradt, az Eufrátesz északi szakaszain nem folyt víz, és az itt települt korábbi, már a gabonatermelő és állattartó mezőgazdaságot folytató műveltségek eltűntek. Ebben az időszakban jelent meg a Balkánon az élelmiszer termelés, és terjedt el rohamléptekben a Földközi-tenger medencéjében, ahogy ezt a 4. ábra szemlélteti.²³⁹ Ezek forrása mindenképpen a Földközi-tenger kiürült keleti medencéje, azaz a Közel-kelet, amely korábbi műveltségei még kapás földművelést folytattak, és az ott termelt gabona (búza, árpa) még nem volt nemesítve. A minket érdeklő területen ennek a műveltségnek az északra húzódásával jelenik meg az élelmiszertermelés, és alakult ki a JE 9. évezred közepén a *Körös–Tisza-i (Starčevo) műveltség*. Ez a műveltség hozhatta magával délről, azaz a közel-keletről a sejt örökítőket Eu4 jellemzőjét, ami a magyarságnál közel 9%-os. A földművelő műveltség ugyanis eredetileg Anatóliától délre alakult ki, részben az euro-afrikai, részben a Kaukázus déli területeinek emberanyagából ötvöződve.

Korábban azt olvashattuk, hogy a Kárpát-medence a Würm utolsó fölmelegedésekor kiürült, s a műveltségei észak felé költöztek el.²⁴⁰ Most pedig azt láthattuk, hogy maradtak bőven 'túlélők' akik néhány emberöltőn belül, azaz kevesebb mint egy évszázad alatt átvették a délről beérkezett mezőgazdasági technikát, sőt tovább is fejlesztették azt. Sokan maradhettek tehát, akik nem költöztek északra. Éles határvonal látszik ekkor a Kárpát-medencén belüli három műveltség között: a Körös–Tisza-i délről települt a Tisza mellé, ettől északra, keletre ott virágzik az újkőkori *bükki műveltség*, majd nyugatra az alföldi kerámia műveltsége,²⁴¹ azaz a *dunántúli műveltség*, később a *lengyel műveltség*. Ez utóbbiak nem érkeztek sehonnán, ezek itt maradtak a jégkorszak fölmelegedésekor, s az élelmiszer termelés fölvetelével párhuzamosan eléggé határozottan elváló műveltségeket mutattak. Érdekes módon a hátról kettő meg is felel a középső és a felső kőkorszak egymással nem érintkező műveltségeinek. A Duna völgye és a hozzá kapcsolódó Duna–Tisza-köze az ősműveltségeket tekintve lakatlan volt. A folyók mellé a gravetti műveltség érkezett, így a Tisza mellett is, Szegednél ismerünk gravetti telepet, ami ekkor ugyancsak betelepülőket jelentett. Mégis az újabb és újabb kerámia típusok ellenállás nélkül kerülnek – bár módosított formában – az egyik műveltségből a másikba.

28. Körös-starčevoji, szalagdíszes kerámia, cucuteny, szvidéri ember és műveltség

Az ifjabb Dryast jelentő rövid idejű eljegesedést hirtelen olvadás váltotta fel, majd még egy rövid, mintegy öt évszázados lehűlést követően a fölmelegedés állandósult. Ennek során a kanadai, mintegy 150 ezer köbkilométernyi vizet felduzzasztó ú.n. Laurentid-jégtömb megrepedt,²⁴² és annyi vizet engedett a világoceánokba, aminek hatására azok vízszintje hirtelen mintegy öt métert emelkedett. Ez a vízszintemelkedés azután számtalan gondot okozott világszerte. Víz alá kerültek az eleddig part menti és föltehetően emberekkel

²³⁸ A finnugor elnevezésben a második szóösszetevő mesterségesen létrehozott szó. Régészeti és írott emlékek alapján ugor nép, ugor nyelv soha sem létezett. Ha hajdani nyelvcsaládról akarunk beszélni, akkor helyesebb magyar–finn nyelvcsaládnak nevezni, mert mind a népesség, mind a nyelvszerkezet alapján ez a kettő jellemezhető. A két nyelv távolsága azonban rendkívül nagy, glattokronológia alapján 6 évezredet meghaladó, a 'nyelvrokonság' több generációs távolságot jelent, semmiképpen sem közvetlen egymásból leszármazást.

²³⁹ Lásd a 21. oldalon.

²⁴⁰ Gáboriné (1980), pp.: 248.

²⁴¹ Makkay (1982), pp.: 42-67.

²⁴² Oppenheimer (1999), p.: 35.

betelepült területek Euráziában több helyen. Így a mai Fülöp-szigetek, Indonézia hatalmas területeit öntötte el a víz, és válthatta ki az addig ott élőkben az özönvíz emlékképét.²⁴³ Számunkra azonban sokkal érdekesebb, hogy e hirtelen vízszintemelkedést megelőzően a Fekete-tenger medencéje még tovább száradt, és a tenger a mai vízszintje alatt mintegy 150 méteres mélységben lévő vízfelülettel a jelenlegi területének mintegy a felére zsugorodott. A partvidéknek a korábbi mini-jégkorszakok alatti klímája azonban alkalmas volt emberi településre, ugyanakkor a Fekete-tót övező környező területeké nem. A Fekete-tenger sósvízes feltöltődése az ezt követő időszakra esett, és a geológiai, rétegtani vizsgálatok szerint ez végzetes hirtelenséggel történt meg a Boszporusz hirtelen átszakadása miatt.²⁴⁴

A felmelegedéssel felolvadt, és a meglehetősen csapadékos időjárásból fakadó sok víz a Kárpát-medencében kimosta a továbbélő műveltségek nyomait, illetve korábbi leleteket rétegzett föléljük. A barlangi kutatásokat sem követte a jóval költségesebb intenzív feltárás a nyílt színtereken. Ezért a jégkorszak fölmelegedése alatt is helyben maradt műveltségeknek alig ismerjük a nyomait, mialatt az újkőkori műveltségeket majd a folyó melléki megművelhető területekre érkezett új népesség alakítja ki.²⁴⁵ A Kárpátok környékén és a Dunántúlon a népesség lecsökkent, különösen a síkvidéki területek ürültek ki, míg az egyedülálló és magányos bükki műveltség északi és délkeleti irányban is átnyúlt a Kárpátokon és hamarosan meglehetősen nagy számú újkőkori telepet hozott létre.²⁴⁶ Ez mindenképpen arra utal, hogy a korábbi lakossága megmaradt, csak a régészeti leletei tűntek el a fölmelegedés csapadékhozama miatt. A Dunántúl továbbra is a mediterrán térségből töltődött fel emberanyaggal. A Kárpát-medencének a Duna által elválasztott két részén élők meglehetősen eltérő mentalitást mutattak, eszközeik, kerámiájuk tekintetében ezekben az évszázadokban nem látszik nyoma a mélyebb egymásra hatásuknak.

35 ezer éve Európában megjelent a képzőművészet, részben a barlangok belső falain lévő festmények, részben pedig a kőből faragott vagy agyagból kiégetett, elhízott formájú asszonyoszobrok, az úgynevezett Vénusz-szobrocskák alakjában. Ez utóbbi a gravetti műveltséggel a Kárpát-medencébe is eljutott. Ugyanakkor itt a délnyugat-európai barlangfestészet, – a bükki aurignaci műveltségű, Hildebrand barlangi, a barlangrajzok kezdetét jelentő, kecskére emlékeztető falkaparások kivételével – az antropomorf istenszobrokkal együtt, hiányzik. Az emberszobrokat ugyan a Bükki műveltség Morva-medencében lévő telepén összetörték, mintegy jelképesen feláldozták a termékenység jelképeként, de nem tekintették azokat istenségnek, hiszen arcuk sem volt.²⁴⁷

A bodrogkeresztúri, már gravetti műveltségben talált, kalcit lemezre karcolt Hold-naptár viszont reális kozmikus szemléletet tükröz. A Duna vonalától északra és keletre élt szögletes fejű, zömök, cromagnon B típusú embernek és elődeiknek a hideg éghajlat kemény körülményeinek kellett ésszerűen megfelelniük, különben elpusztultak volna. Az a másik, a Dunától délre és nyugatra élt mediterrán embertípus pedig már ekkor hordozta magában az antropomorf istenségek elképzelésének hagyományát. Ennek az etnikumnak meleg éghajlati, mintegy édenkerti környezetből származtak az ősei, akiknek ezért hibás döntés ott kevésbé veszélyeztette a fennmaradását. Így a problémák átszellemített, anyagi jellegétől elvont megoldása, például az elemeket megtestesítő istenségekhez való imádsággal, az utódok számára is elfogadható szokás volt.

Mindkét Kárpát-medencei területen – embertípustól függetlenül – folytonosságot adva, egymásra telepedtek–épültek az egymást váltó műveltségek. Mivel a jégkorszak végén már

²⁴³ Oppenheimer (1999), pp.: 62-66..

²⁴⁴ Ryan (1998), pp.: 128-134, Stone (1999), Kerr (1998).

²⁴⁵ Ezért is van a genetikai kutatásoknak nagy jelentőségük számunkra, mert részben pótolhatják az innét hiányzó adatokat.

²⁴⁶ Gimbutas (1991), pp.: .

²⁴⁷ Rudgley (1999), p.: 153, Ryan (1998), p.: 151.

használták a következő korszak, az újkőkor meghatározó földművelő eszközeit, bár még nem élelemtermelő tevékenységre, így hát amikor ezen alkalmas eszközök földműves célokra való felhasználásának általánossá válása megtörtént, az élelmiszertermelésre való áttérés is – egyáltalán nem forradalmi hirtelenséggel, ám mégis mintegy évszázadon belül – megvalósult. A gabona 8300 éve érte el a Duna vonalát, s azelőtt félezer évvel jutott be a Vardar-folyó medencéjébe. Ennek a balkáni letelepedett műveltségnek az előzménye az anatóliai 10 ezer fős település, a többségében euro-afrikai hosszúfejű, valamint kisebb részben rövidfejű alpi és hosszúfejű protomediterrán népességű *Çatal-Hüyük műveltsége*, amely a későbbi Termékeny Félhold területéről tíz és félezer éve elszármazott protomediterrán *natufi műveltség* folytatása volt, s 8400 éve szűnt meg szétköltözés útján. A jégkorszak fölmelegedésétől kezdve addig néptelen Tisza mentén 8 ezer évvel ezelőtt jelenik meg a gabonatermelő *Körös–Starčevo-i* vagy *Körös–Tisza-i műveltség* embercsoportja, mely a három különböző embertípusú népesség keveredésével új etnikumot alkotott. Három emberöltőn belül, azaz 7900 éve már a Kárpát-medence őslakói is – mind a gracilis népességű dunántúli, mind a helyi cromagnon népességű felvidéki műveltségek – átvették a növénytermelés technikáját és a kerámiakészítést, bár eltérő típust hoztak létre. Azaz némi változtatással átvették a földműves kultúrát anélkül, hogy embertani képük megváltozott volna, hogy szellemi kultúrájukat a mezőgazdasági eljárást átadókéhoz igazították volna. Így a társadalomban továbbra sincs vagyoni, rangi különbség az emberek között, az eszközök között nincsenek fegyverek és nincsenek a telepek körül védművek. A kerámiák uralkodó jelképei a kozmikus rend tiszteletét, a termékenység jelképek fontosságát és az anyajogú társadalmat tükrözik.

A második, a kisebb Dryas idején az látható, hogy a Kaukázus északi területein megmaradt népesség a Fekete-tó északi környező területeinek kiszáradásakor a tó partjára telepedhetett. Ugyancsak a tó partjára menekülhetett a kiszáradt Anatólia népessége egy része is, amelynek másik részével már a Balkánon, sőt a Kárpát-medence déli területeinek folyópartjain találkozhattunk. A Kárpát-medence környezetében, annak keleti peremén lakók egy része ugyancsak áttelepedhetett a tó partjára, leginkább sejtethetően a Dnyeszter, a Dnyeper és a Prut közötti területekről, de erre vonatkozóan nincsenek hiteles érdeklő adatok.

29. Vinča, erdélyi boian, tripoljei ember és műveltség

A 7500 évvel ezelőtti időpont környékén egy korszerűbb földművelő társadalom jelent meg a Körös–Starčevo-i műveltségre épülve, s felváltotta a korábbi Körös–Tisza völgyi műveltséget. Ez volt a Vinča műveltség, amelyet minden bizonnyal annak a népességnek egy része alkotott, mely a Fekete-tenger medencéjének a világtengerek megemelkedése miatti, a Boszporusz-gát átszakadásával történt özönvíz–szerű, katasztrofális gyorsaságú feltöltődésekor észak-nyugat felé menekült. A Fekete-tenger az áradásig még csak a mai vízfelület felét kitevő nagyságú édesvízű tó volt, s helyenként akár több-száz kilométer széles, föltehetően művelt, lakott tóparti sáv övezte. Annak klímája emberi településre és mezőgazdasági tevékenységre alkalmas volt. Az orosz síkságnak ekkoriban szárazabb lett a klímája és az azon kialakult növényvilág nem tette lehetővé emberi települések kialakulását.

A jelen előtt 7500 körül, a Fekete-tenger feltöltődésével egyidőben – és föltehetően annak következményeként – nem csak a Kárpát-medencében, hanem mind Európában, mind Ázsiában több új műveltség jelent meg, váratlanul és hirtelen, minden korábbi előélet nélkülözve. Ekkor jelenik meg a Hacilar és a Tell Halaf műveltség Kis-Ázsiában, töltődik fel újra Çatal Hüyük néppel, de ekkor jelenik meg a Thessaloniki és a főntebb említett Vinča műveltség is. Ezek közös jellemzője, hogy már nemesített gabonával, ekés földműveléssel, a rézöntés technikájával és ember formájú kerámiával rendelkeztek. Mindezek előlete ma még

ismeretlen.²⁴⁸ Ugyanakkor a férfi sejti átörökítő vizsgálatok is e területre utalnak, mint ahol több jellemző is feltűnik.

Ekkortól jelenik meg a Kárpát-medence déli felében is az ember formájú és az írásjegyekkel karcolt kerámia, a rézöntés, valamint a már nemesített gabonafajták. Ekkortól négyszög alakú házakból álló telepeken laktak az emberek, a telep közepén több helyiséges közösségi házzal, ahol a szentély volt, valamint ahol a fémöntés és kerámiakészítés is folyt. Továbbra is megőrződik a kozmikus rend tisztelete és az egyenlősítő felfogás, amely a sírokból látszik, s a hitvilág pedig antropomorf isteneket mutat. Ugyanakkor az északi területeken, a bükki műveltség edényei továbbra sem ember formájúak, és kozmikus jelek kötegei, szalagdíszei látható rajtuk.

Ugyanebben az időben a Fekete-tenger nyugati partvidékéről terjedve jött létre a földművelő *karanovói* és *Duna menti műveltség*, amely utóbbi 7500 éve jutott be Erdélybe. A bükki kultúrából, ötvöződve a dunántúli *lengyeli műveltséggel*, kialakult a *szalagdíszes kerámia műveltsége*, melynek alapnépességét a Kárpát-medence jégkorszakot továbbelő őslakói adják. Ez a Kárpátokról keletre is terjeszkedve 6800 éve létrehozta a – boian kultúrával kevert – *cucuteny műveltséget*, amely pedig hatással volt a 6 ezer éves *szvidéri műveltségre*. A Dunántúl és a Tisza mente erős déli, mediterrán befolyásával szemben a Kárpát-medence észak-keleti őslakói tehát történelmileg rövid idő alatt áttértek a földművelő életmódra, s továbbra is hozzájuk köthető a magyar nyelv átörökítése és eredete.

A Fekete-tó gyors feltöltődésének katasztrófáját viszont a parton élő emberek úgy élhették túl, ha a magasabb területek felé menekültek. Ekkor kerülhetett vissza az északi sztyeppékre is az M170-el jelölt ág, a kis-ázsiai területekre pedig az Eu9-Eu11 csoport. Mindezeket az elágazásaik alapján a Kaukázusi emberhez köthetjük. Ezeknél az északi és a déli területek embercsoportja embertanilag is különbözik és a jégkorszak lehűlő időszakában már nem éltek együtt. Az északiak az orosz síkság folyó völgyeibe húzódtak már a gravetti korszakot megelőző időszakban, a déliek meg tovább éltek a mai Grúzia és Örményország területén és a Würm fölmelegedését követő kiszáradáskor húzódhattak a Fekete-tó medencéjébe. Az északiakat a Würm leghidegebb időszakában a Krim félszigeten meg is találhattuk. Tekintve a távolságot és a Fekete-tó északi és déli partjainak eltérő földtani körülményeit, a két csoport ekkori keveredése sem nagyon tételezhető fel. Azaz a két embercsoport tízezer évek óta nem élhetett már együtt.

A Fekete-tó feltöltődésekor aztán mindkét csoport a földrajzi körzetének megfelelő irányban menekült a feltöltődő medence partjairól. Ekkor térhetett vissza Anatóliába az Eu4 egy része is, jöllehet, azok legnagyobb sűrűségét a Balkánon lehet megtalálni, azaz föltehetően Anatólia kiszáradásakor zömmel ebbe az irányba települtek át és alkottak földművelő műveltségeket. Amíg az északi menekültek csakis vadász és állattenyésztő területre kerültek (a sztyeppe sem akkor, sem később nem kapta meg az évi 200 mm csapadékát, hogy száraz gabonatermelésre alkalmas legyen, sem az északi jég kiolvadásával oda hordott agyagos talaj nem volt alkalmas a kézi vontatású faekékkel való megművelésre), a déliek fokozatosan terjeszkedtek az öntözéses technikájukkal megművelhető, laza talajú termékeny területek felé. A sejti átörökítő vizsgálatok így a régészeti adatokkal megfelelő, összecsengő kapcsolatba hozható. Genetikailag ez a népesség alig 20%-ot alkot a mai európai lakosságon belül.²⁴⁹ A déli népesség ugyanis a Mediterráneum partjai mentén terjedt, nem jutott be Európa közepébe. Az északi területeken meg valóban a későbbi kurgán műveltség azonosítható az M170 jelző terjedésével. Ekkor, és nem a jégkorszak hideg időszakában, hiszen a kialakulása nem tehető a Würm lehűlési csúcsát megelőző időkre.

A Vinča műveltség felváltja a Körös-Tisza-i műveltséget, majd tovább terjeszkedik északra. Létrejön az erdélyi boian műveltség. A bükki műveltség ez után hamarosan átveszi a

²⁴⁸ Mellaart (1982), p.: 101.

²⁴⁹ Gibbons (2000).

korszerűbb földművelő technikát, ellenben nem vette át vele párhuzamosan az ember formájú kerámiát, hanem kialakította a sajátos kottafejes²⁵⁰ mintázatú, a későbbiekben csak lineáris vonalkerámiának ismert műveltséget. Később átlépve a Kárpátokat, létrejön a Tripolje (Cucuteny) műveltség. Mindezek békés, letelepedett földművelők, köztük harci cselekmény, rivalizáció nem látszik. Nem látszik nagy méretű kereskedelem sem, ellenben mégis jelen van az írás. Nem kereskedelmi elszámolás formájában, hanem szakrális szövegekként. Hamarosan fejlett fémfeldolgozásnak lehetünk a tanúi. A JE 6. évezred végére a területen több település mérete a tízezres nagyságot éri el (pl. a Balkánon). A Dnyeper partján, Kijev alatt pedig negyven ezres létszámú települést ástak ki ebből a korszakból, évezredekkel megelőzve a folyamközi ezres, tízezres városi településeket. A településeken azonban nem látszik védelem, nem látszik az uraság, nem látszik az alárendeltség, ellenben látszik a magas szintű kerámia és fémfeldolgozás. Kemencéik hőmérséklete elérte a vasöntéshez szükséges hőfokot is, jóllehet vasat nem öntöttek. Rezet azonban már a JE 7300-ban is. A rézkori műveltségek Kárpát-medencei elhelyezkedése, a rézelőfordulások és rézbányák eléggé közismertek.

30. *Dunamenti, kurgán, bükki II. ember és műveltség*

Az orosz sztyeppére is a Fekete-tó feltöltődését közvetlenül követő időben telepszik vissza az ember, de a műveltségek itt kezdetben kisállattenyésztő, majd a ló befogását követően már nagyállattartó és tenyésztő közösségeket alkottak. Először a birkát, majd a lovat tenyésztették. Itt találjuk a legrégebbi lovaglás nyomait (zabla nyoma az emberrel eltemetett ló koponyában a Dnyeper partján, Dereivkában, JE 6500 körüli időből,²⁵¹ s a ló befogását követően a marha tenyésztése terjedt el. Saját fémük nem volt, azt az nyugati, észak-nyugati műveltségektől szerezték be.²⁵² Ellenben már JE 7500 körül megtalálható náluk a társadalom kasztosodása, vele párhuzamosan az emberölésre alkalmas fegyver is. Hitvilágukban a megszemélyesített elemek, mint istenek jelennek meg, és a ló befogása után hamarosan meg is indulnak – csoportosan és fegyveresen – előbb dél-nyugatra, majd nyugatra, később észak-nyugatra. Első hullámukban kiirtják, későbbi hullámaikban csak felőrlik, leigázzák a nyugaton települt védtelen, földműves közösségeket, mind délen a Balkánon, mind északon a szvidéri műveltség területén, majd behatolva a Kárpát-medencébe annak a sztyepei területein is. Magukkal hozzák a háborút, az emberölést és ekkor jelennek meg Európa-szerte a védett dombtetői várak, az 'uraság' szállásával, valamint az oda telepített szakrális és fémfeldolgozó központokkal. Velük párhuzamosan terjedt az uraságnak kijáró halomsíros, azaz a kurgán típusú temetkezés is, és alakul át a kőbalta is emberölő eszközzé, harci baltává. Először a legeltetésre alkalmas folyóvölgyek mentén telepednek meg, ahol az első hullámban kiirtják az ottani földműveseket (Balkán), majd a második hullámtól látható a rátelepülés. Ennek során nyomul a műveltség nyugatra és szorítja maga előtt ki a vonalkerámiás műveltséget, és váltja fel pásztorműveltséggel, ahogy ezt a 8. ábra szemlélteti. A Kárpát-medencében ez elsősorban a Duna-Tisza között, majd a Dunántúlt érintette, aztán a harmadik hullámban történő mozgásnál települ be a Maros-völgye is, és válik a Tisza-völgye teljesen a kurgán pásztorok területévé. A kurgán emberei a Fekete-tenger északi pereméről eredtek és ők vihették magukkal az M170 jelzőket is. A Bükki műveltség területe és az Északi-Kárpátok területe azonban sokáig érintetlen marad, ott később a két műveltség ötvöződése mutatható ki, kiirtódásuk nem látszik, sem az M170 jelző nem dúsul fel.

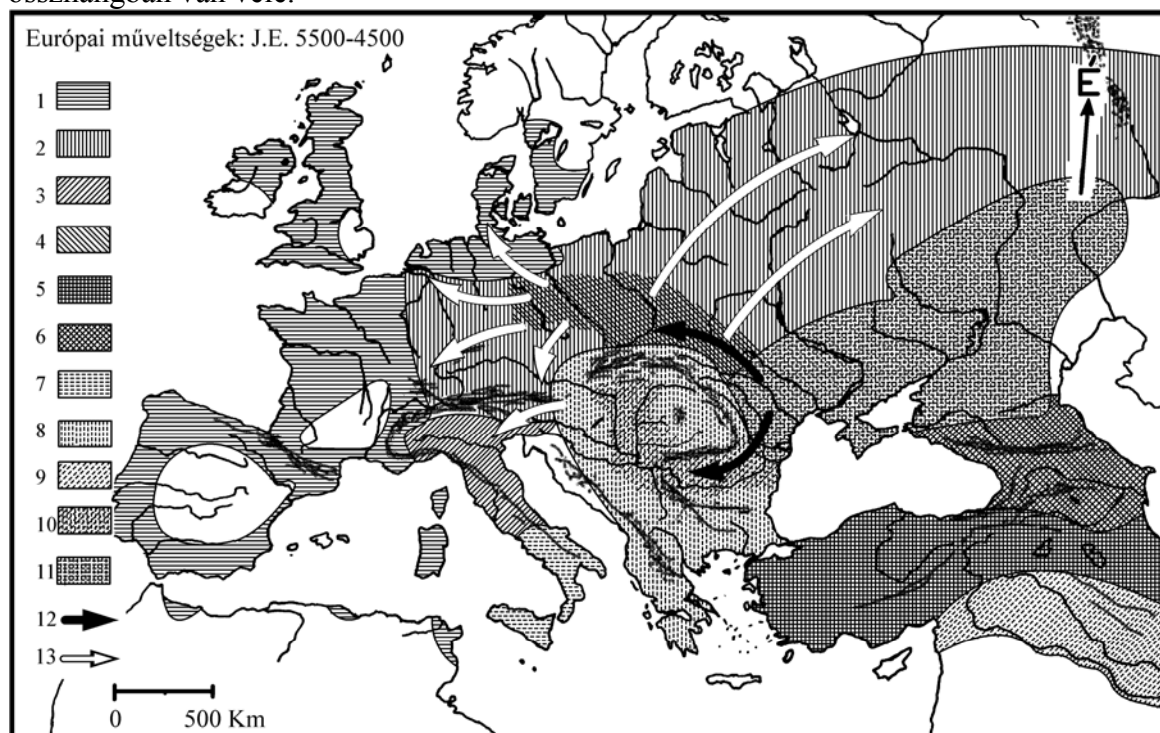
A Würm fölmelegedését követő északra költözésnek a kurgán mozgásokat követő kísérője lehet a TAT jelző, azaz az Eu13 és az Eu14 kialakulása, ahogy ezek az emberek az európai műveltségek fő áramlataiból az északi erdős, tundrai területekre kiszakadtak és elzárkóztak. Minthogy ez a kiszakadás a jelen előtt 5-6 évezreddel kezdődő kurgán-vándorlásokat

²⁵⁰ Makkay (1982), Kalicz (1970).

²⁵¹ Anthony (1996), Gimbutas (1991), p.:353.

²⁵² Gimbutas (1992), p.: 369.

megelőzte, illetve követte,²⁵³ az elzárkózást jelző sejt átörökítői változás 4 évezredes kora összhangban van vele.

8. ábra A vonaldíszes kerámia műveltségének ‘menekülése’ a kurgán betörés előtt.

1: Nyugat-európai megalit műveltségek, 2: , 3: , 4: késői kottafejes kerámia műveltsége, 5: , 6: kaukázusi műveltségek, 7: dél-olasz műveltségek, 8: kárpát-medencei réz műveltségek, 9: folyamközi városi műveltség, 10: Vucedol, 11: sztyeppei kurgán műveltség, 12: 2. Kurgán mozgás, 13: vonaldíszes műveltség menekülése.

A kurgán-vándorlásnál tapasztalható nagy mértékű elvándorlás a Dnyeper vidékéről is az Urál felé, de ekkor húzódik északra a szvidéri műveltség is. A szvidéri műveltség az ún. finnugor műveltségekhez kapcsolható.²⁵⁴

Az esőztető földművelést folytató, összefoglaló nevén *Duna menti műveltség* – amely időnként odébb települve egyedülálló erdőégetéses technikával újította meg a föld termőképességét – Duna II. szakasza a Duna mentén nyugatra terjeszkedik, s 6500 után a német síkságra érve megteremti Nyugat-Európa újkőkorszakát. Viszi magával az Eu19 jelzöt is, de minél távolabbra kerül, annál kisebb az aránya, részese az ott uralkodó Eu18 jelzővel szemben. Itt is hiányzik az ember embernek való alárendelése, semmiféle főnökség nem mutatható ki a dunai kultúra ma germánnak jegyzett falvaiban. Az ugyanekkor történt, ugyancsak az előtött Fekete-tengeri partvidékről benépesülő Termékeny Félhold területén – Mezopotámia déli részén és a Nílus mentén – az öntözéses földművelés onnét hozott technikájának alkalmazása, továbbfejlesztése, valamint a gabona nemesítése jerikói és natufi helyi műveltségi előzményekkel. Az itt lehetséges öntözéses földművelés terjedésének viszont előfeltétele volt a nagyobb embertömeg – az öntözőrendszerek kiépítéséhez–karbantartásához nélkülözhetetlen – összehangolt tevékenységét megteremtő, emberi alárendelést alkalmazó templomgazdaság létrejötte. Utóbbi a szintén földművelő *Boian kultúra* mediterrán etnikumának északra terjedésével Kelet-Európában is megjelent.

²⁵³ Sherrat (1998a), p.: 169.

²⁵⁴ László (1974), pp.: 229-30, László (1967), p.: 23.

XV. Támadó népek, hatalmi elitek a Kárpát–medencében²⁵⁵

31. *Harcibaltások népe*

A kelet–európai sztyeppén észak és kelet felé az Urálig jutott halász–vadász társadalmak 8 ezer éve folytatnak állattartást, állattenyésztést is. A kezdetben csak vadászott, de később befogott fő állatok, a ló a temetőikben is megjelent, azaz szakrális jelentőségre tett szert. A Kaukázustól északra és a Cucuteny műveltségtől keletre kialakult férfielvi, szegényekre és gazdagokra tagolt pásztortársadalomban már JE 7500 körül felbukkan az emberölő fegyver. A sírok mellékletei születési előjogokra utalnak. A hitvilág elemei egyeznek a későbbi indoeurópai hitvilág elemeivel. A 7 ezer éves lovas közlekedés magyarázza a hatalmas terület egységességét. A lovaglás 6500 éve bizonyos tudománya pedig lehetővé tette a marhatenyésztést. Ekkor a kőbaltából harci balta lesz, és a főemberi dombsírokban emberáldozatokkal temetnek. Az ugyanekkor kialakult *Ubaid műveltséget* – a lovaglás kivételével – hasonló elemek jellemzik a rabszolgaság, és itt nyilvánvalóan már a templomgazdaság formájában.

A *halomsíros* vagy *kurgán műveltségű, harcibaltások népe* ugyanekkor találta fel a háborút éppen e három eszköz: a ló, a fegyver és az önmaga magasabbrendűségi tudata, birtokában. Előbb a balkáni Vinča kultúrát égették fel, és terjesztették el a folyó völgyekben a pásztorkodást. Ez azonban még nem volt igazi háború, mert nem volt védekezés. Aztán idővel a földművelés visszatért és feloldotta a kurgán műveltség elemeit, maradék népességét és a velük oda került M170 jelzöt. Erre az időszakra esik a rézötvözesi technikák megjelenése. Előbb az arzén, majd az ón az ötvöző anyag. A Kárpát-medencében azonban, – szokatlan módon – az antimon ötvözi a rezet bronzzá.²⁵⁶ Az antimonbronz meg is marad egészen a vaskorszak közepéig, mert minősége és ára egészen az Kr. u. V–VI. századig versenyképes a vassal, és a Kárpát-medence látja el fémmel Európa nagy részét, az etruszk területtől kezdve egészen Skandináviáig.²⁵⁷

Amint láthattuk, a Kárpátok északi-keleti vonulatai körül az eredeti lakosság megmaradt, a hódítókkal csak részben ötvöződött, ám még sem jelent meg itt a gazdag és a szegény ember a temetkezési helyeken. Erdély északi részében még a Kr. e. V. században is egalitárius temetkezést tapasztalhatunk. A területen nem jelent meg az antropomorf kerámia sem, ami eléggé határozott jele annak, hogy nem voltak a területnek néven nevezett istenei. Nem található meg a templomgazdaság nyomai. A terület népe kisebb közösségekben élt. Rájuk lehet jellemző az, amit Herodotos a szkítákkal kapcsolatban megjegyez, nevezetesen, hogy nem gyűjtenek vagyont, nincs semmijük, de meghódítani sem érdemes őket. Nem tűrik ugyanis a rabszolgaságot, fellázadnak, inkább meghalnak, pedig aranyuk annyi van, amennyit akarnak. Ez a leírás, ez a szemlélet köszön vissza a későbbi magyar kultúrából.

Ugyanez történt ezer évvel később a Duna és a Tisza völgyében is, *Baden–Vucedol műveltségként* a II. kurgán invázió idején. A tízezres települések lakossága megritkult: megölték őket, vagy az írástudásukkal együtt délre, a görög szigetekig, vagy akár Egyiptomig menekültek. A kisebb települések azonban, különösen a Cucuteny kultúra területén érintetlenek maradtak. Ez a terület kevésbé kurganizálódott, mint a Duna–Tisza mentén élők, akik a hódítóknak alárendelten éltek, s rézeszközökkel váltották meg életüket. A dombokon fémöntő és fegyvergyártó műhelyekkel ellátott erődök jelentek meg, s eltűntek a közösségi helyiségek, szentélyek. Elő-Ázsiában viszont, a folyó völgyekben ekkor jött létre a városok és városállamok rendszere, egyben megjelent az írás és a bronz. 4800 éve a kurgán műveltség a Kaukázus északi felén átalakult juhok és marhát tartó *késő–jamna műveltséggé*, ami ötszáz év

²⁵⁵ Lásd Cser i. m 141–170.

²⁵⁶ Miske (1904).

²⁵⁷ Bárczy (1999). p.: 11.

múlva már a Balkánon volt. Feltűnő jellemzője volt a kerek kocs, aminek Budakalászon 5 ezer éves kerámia modelljét ásták ki. E műveltség indította el a tiszai kultúrát is felégető III. kurgán inváziót, aminek a végén a hódítók beolvadtak a helyben maradt leigázottakba. Ekkor távozott a Dnyepertől keletre települt szalagdiszes kerámia népének egy része az Urál környékére, és vitte magával azt a génjelzőt, ami aztán az ottani elzárkózottságukban a TAT jelző lett. De az Észak-keleti-Kárpátok műveltsége és népessége még ekkor is viszonylag érintetlen maradt. Válaszlépésként mind az állattenyésztés, mind a rézművesség felértékelődött, a lakosság megtanulta megvédeni magát. A protoindoeurópai hódító elit Kárpát-medencei beolvasztásával a sztyepei hódítók felbukkanása itt ezer évre megszűnt. Ugyanakkor ez a hódító nép és nyelv más irányokban a későbbi indoeurópai népek és nyelvek kezdeményeit eredményezte.

Figyelemre méltó, hogy a II. és a III. kurgán-mozgásnál a Balkán ősi kultúrája dél felé 'menekült'.²⁵⁸ Ekkor töltötte fel ez a műveltség a Cikládokat, majd kerülhetett esetleg Egyiptom földjére is.²⁵⁹ A balkáni részen a társadalom kasztosodása már az II. kurgánvándorlás alatt megtörtént. Ugyan már a Vinča műveltség is antropomorf szemléletű volt, de a templomgazdaság kialakulását korábban itt még nem lehet kimutatni. Tőlük joggal származtatható az egyiptomi uralkodó elit, akik nem a hatvanas, hanem az Európában szokásos és elterjedt tízes számrendszert vihették magukkal, és hozhatták létre a történelem során az első területi államot, vihették magukkal a későbbi székely/magyar rovásírás ekkori jeleit. A Cucuteny (Kárpátok-menti) műveltség azonban még ekkor is tovább őrzi eredeti jellegét, érintetlen maradt.²⁶⁰

A III. kurgán-mozgással párhuzamosan az északabbi területekről indult el komoly népmozgás, de nem csak nyugati irányban, hanem keletre, az Ural felé is.²⁶¹ Itt fogható meg egy esetlegesen ragozó nyelvet beszélő embertömegnek az Ural felé áramlása. Ez vihette magával a Kárpát-medence őskultúrájának a nyelvét esetleg már töredékesen, majd ez a nyelv pusztulhatott le az erdei, lazább közösségi élet ideje alatt, és vált az ú. n. ugor nyelvekké. Ha volt 'ugor' nép, akkor itt érhető tetten. Fordított folyamat nyelvi alapokon nem értelmezhető.

32. Haragedényes nép, illír pásztorok, kimmerek

A Kárpát-medencei réz és antimon bronz ötvözetek Európa számára elsődleges forrás volt. A bronzkor elején a harcias, férfi istenséget tisztelő, a társadalmi egyenlőtlenségben érdekelt műveltség fokozatosan nyugatra vonult. Helyére, a Dunántúlra és a Tisza mellé visszatért a délre költözött egy része, s átmenetileg visszaállította az egyhelyben lakó falvas települést és az egyenlőség társadalmát. 4600 éve a Dunántúlról, Somogy területéről megindul a *haragedényes műveltség* ('nép'), mint hatalmi elit inváziója nyugati, dél-nyugati irányba, hogy teljessé tegye Európa indoeurópaizálását. A Dunántúl tehát inkább Nyugat-Európa-hoz sorolható ekkor, a Tisza mente inkább a sztyeppéhez, a Felvidék azonban önálló. A Kárpát-medence hármasszerű tagozódása továbbra is élénk valóság. Az erdélyi sírok még nem ismerik a gazdag és a szegény elkülönülését.

A késő-jamna műveltség 4550 éve tovább terjeszkedett a Turáni-medence felé is. Az ott kialakult, ma árjának tekintett népek ötszáz év múlva meghódítják Iránt és Indiát. Ugyanekkor indulnak meg Pamír alatti őshazájukból keletre a türk népek, akiket a pontuszi lovas népek nyomtak ki a Turáni-alföldről 4000 éve, a bronzkor kezdetén. A Tien Sannál az ogurok

²⁵⁸ Gimbutas (1991), pp.: 384-391.

²⁵⁹ Érdemes lenne további célzott vizsgálatokat folytatni a sejti férfi tulajdonság-örökítővel például a Nílus völgyében, illetve az Egyiptom és Szudán határvidékén élő és magukat a magyarok leszármazottainak valló feketebőrű, muszlim magyarabok között. A magas Eu19 arány a görögországi makedónok között szintén ennek a vándorlásnak lehet a nyoma.

²⁶⁰ Gimbutas (1991), p.: 401.

²⁶¹ Sherrat (1998a), p.: 169.

északra mennek, az oguzok pedig a mongol medencébe. Utóbbiak mongolokkal keverve és megerősödve utóbb több nyugati irányú népmozgást indítottak el. A következő, a ló vontatta *harci szekeresek* árja vezetésű inváziója Mezopotámiát éri. A ragozó hattí nyelvből kialakul az első indoeurópainak tartott hettita, s a harciassá vált ragozó nyelvű kassiták segítségével az árják a sumér birodalmat is megdöntik. Az árja, a harci szekeret eredményesen használó hikszoszok uralma aztán 3500 éve Egyiptomot is elérte. 3000 éve dél-nyugatról még az *illír pásztorok* érkeznek a Kárpát-medencébe, főként a Dunántúlra. Erődöket építenek a dombokra, palánkvárat a mocsarakba. Halomsírjaikban urnás temetkezés van. Az urnákon háromszög alakú nőalakok szőnek, fonnak, lanton játszanak. A bronz használata ekkor már általános. A medence keleti felén ugyanekkor megjelenik a – sztyeppén dél felé hódító, s hatalma végén a szkítákkal szembekeverülő – *kimmerek* vezér törzsének nem nagy számú lovas-pásztor műveltsége, és hamarosan beolvad a helyi lakosságba. Azaz az őslakosság ekkor is megmarad, azonosan a Cucutenyvel. Az erdélyi sírok még most sem mutatnak különbséget az emberek között.

33. Szkíták, *agathyrshik*

A vasat itt már a vaskorszakot jóval megelőzően ismerték. A Tátrában Kr. e. 1900-ból származó vaskohó maradványaira bukkantak. A hettiták Kr. e. 1800, az erdélyiek Kr. e. 1700 óta gyártanak vasat. A vasgyártás ismeretét a Földközi-tenger keleti medencéjébe és a Nílus partjára sokkal később, a *tengeri népek* inváziója vitte el Kr. e. 970-ben²⁶², amikor a hettita, a mitanni és az egyiptomi, de még az asszír hatalom is megroggyant. Az európai vaskor kezdete Kr. e. 750, meghatározói ugyanabban az időben keleten a *szkíták* a Kárpát-medencétől Közép-Ázsiáig uralkodva, nyugaton pedig a *kelták*. A Kr. e. 900 körüli lehülés és szárazabbá váló éghajlat megmozdította a pásztortársadalmakat. A mongol sztyepei mozgás indította el a masszagéták részéről a szkíták kiszorítását az Aral-tó környékéről, a szkíták pedig a pontuszi sztyeppén a kimmereket szorították ki a hatalmi elit pozíciójából. A szkíták, közismert görög nevükkel szemben magukat *szaka* néven nevezték, ami szarvast jelent. Eredetmondájuk anyaközpontú, a nők még katonáskodtak is, később azonban már sírmellékletként szerepeltek, ami szerint tehát alárendelt szerepre kényszerültek. A szkítáknak három társadalmi rétegük volt: hatalmi elitként a királyi szkíták jelentek meg, a középső volt a katonai réteg, és alsó réteggént a letelepedett földművelők-állattenyésztők foglaltak helyet. A királyi szkíták valószínű indoeurópai etnikuma a hosszúfejű, kaukázusi embertípushoz tartozott. A Dnyeper és a Don között laktak, s a kurgán hagyomány folytatásaként a Donyeck északi medencéjében temetkeztek. A király mindenható úr volt, az alárendeltség természetes volt közöttük. A katonarétegnek a harc volt a mindene, az ölés dicsőségnek számított. A szkíták találmányuk, a hagyományoshoz képest kétszeres távolságra hordó visszacsapó íj miatt sokáig verhetetlenek voltak. A meghódított népeket nem igázták le, hanem más katonanépektől való védelem fejében élelmet, fémeket, fegyvereket és arany tárgyakat kaptak tőlük. Így a katonaréteg nem zsákmányolt, de a vezető elit hatalmas arany kincseket halmozott fel. A királyi szkíták egyik törzse, a pártus, a Kr. e. IV. században, Perzsiában a Pártus Birodalmat alapította meg. A görögöknek a Balkánra rabszolgát és gabonát szállítanak, cserébe elsősorban bort kapnak. Ez az ital lehűti harciasságukat, ami végül hatalmuk összeomlásához vezetett.²⁶³ A letelepedett szkíták egalitárius fémműves társadalmakat

²⁶² Ez az új, módosított időpont nem felel meg a hagyományos Manhetto királylistái alapján megbecsült időpontnak, ami még Kr. e. 1200 körüli értéket adott meg. A tengeri népek inváziója III. Ramszesz 8-ik évében történt. Peters és munkatársai könyvükben kétségen kívül bebizonyítják, hogy a III. Középső Időszak időrendje hibás, a korszakot megelőző időket kb. 250 évvel le kell szállítani, és a III. Középső Időszakot ennek megfelelően össze kell nyomni. Lásd Peters (1991).

²⁶³ Később majd az avar birodalom, ill. hatalom összeomlását indokolja hasonlóan a féktelen részegeskedéssel egy bizánci fogságba került magyar.

alkottak. Valójában sem embertanilag, sem műveltségüket tekintve, és bizonyára nyelvüket tekintve sem azonosak a vezér és a katona népességgel. Hérodotosz szkíta uralmi területen élőknek tekinti, és külön neveket illeti őket. Kultúrájuk, életmódjuk alapvetően különbözött a szkítákétól. A gabonát és a fémeket ők szolgáltatták. Kiemelkedik közülük a Kárpátokon kívül, a Dunába ömlő folyam mellett (a Szeretről, ill. a Prutról lehet szó) élt *agathyrsik* népe, akik valójában a korábbi Cucuteny műveltség területén éltek. A szkíták a Kárpát-medencében a Kr. e. VI. században kisebb létszámban már előfordultak, majd Kr. e. 300 körül, hatalma elvesztésekor a királyi törzs is beköltözik. Erdélyben és Mátraalján találták meg fejedelmi sírjaikat, majd beleolvadtak az őslakosságba. Krónikáink a szkítákra, mint a magyarok őseire hivatkoznak. S ha a magyar népi kultúra és a szkíta kultúra kizárja is egymást, a szkíta területen, szkíta fennhatóság alatt élt magyarság nem elképzelhetetlen. Herodotos is a Cucuteny kultúra területére tette a letelepedett, gabonatermelő törzseket.

34. Kelták, rómaiak, dákok, szarmaták, jazigok, jászok

A *kelták* a Kr. e. második évezredben jelentek meg a Duna forrásvidékén, majd *Hallstattban* az első korongozott cserepekkel, és a *Le Tène műveltségben* Kr. e. 450 körül. Pásztorársadalmuk eleinte még békés volt. A harangedény műveltség bronzkori elitjének és Nyugat-Európa újkőkori letelepedett lakosságának a keveredésével alakulhattak ki. Társadalmukban nemes pásztorok, lovasok és nem nemes földművelők kultúrája élt együtt. A társadalom hármasságát ők is elfogadták. A született katonai népesség mellett a druid papszerű értelmiség alkotta a két felső réteget, az alsót a szabadok. A rabszolgák nem alkottak réteget. Szóban oktattak, az írást tiltották. Hitviláguk éppúgy eltér az ind, mint a germán hitvilágtól. 33 istenségük volt. Lélekhitük szerint a halállal a lélek a túlvilágra szünetlik, melynek neve béke, az inneni világra születéssel pedig az onnanin meghal. Ez az elképzelés a nordikus és a későbből ismert magyar felfogás között foglal helyet, s egybecseng az Aveszta paradicsomával. A szóteremtő erejű náluk, a megnevezés jelenti a lélek születését, mint a keresztényeknél az ugyancsak a megnevezést is jelentő keresztség, sőt Püthagorasz korabeli felfogása is erre rímel. A kelták tisztelték a nőt. A nő harcos és druid is lehetett, s a királyság is – valójában azonban fejedelemség, főnökség, királyt csak hatalmuk vesztese után, a Brit-szigeteken választottak – öröklődhetett női ágon. Mindez elképzelhetetlen a görög, a római és a germán nők esetében. A római hódításokig a kelták nem hódítottak. Kr. e. 600-tól a Pó-síkságon vannak, de csak Kr. e. 400-tól kezdik meghódítani az etruszokat. Ennek kudarc után a rómaiak elől a Brit-szigetekre települtek, aminek eredményeképp kialakult az ír nép. Keleti határuk a szkítákkal évszázadokig ugyanaz maradt. A Kr. e. III–I. századi Kárpát-medencei kelta honfoglalásban is elsősorban a kelta kultúra terjedt, nem pedig maga a kelta etnikum. Kiváltképp a vaskohászat terjedt el, s itt jelentek meg az első vaskohók. Erődített városokat, nagyméretű földvárakat és úthálózatot építve, hatalmi központok rendszerét alakították ki a Dunántúlon és a Duna–Tisza-közén. A helyi, paraszti népességgel erősen keveredtek, annak műveltsége befolyásolta műveltségüket. Még a hamvasztásos temetkezésre is áttértek. Így a bükki–cucuteny kultúra tehát továbbra is ugyanott fennmaradhatott, mint korábban, sőt részben már a Dunántúlra is áttérjedt.

A kelta uralmat a Dunántúlon Kr. e. 12-ben a *római* váltotta fel, amivel ott megjelent a templomgazdaság és a személyi földtulajdon. Ugyanakkor Erdélyt meghódították a *dákok*, akik hatalmukat Észak-Magyarorszáig és a Fekete-tengerig kiterjesztették. Itt továbbra sem volt templomgazdaság. A dákok vagy trákok, egyistenhitük szerint halhatatlanok voltak. A dákok uralomtól északra és keletre, a rómainál nyugatra eső Kárpát-medencei területeken pedig megjelent a szkítákat leverő, az Ural déli lejtőiről érkezett *szarmaták* hatalma, akik először a Kr. e. IV. században érkeztek a Volga alsó folyásához, a finnugorizmus szerinti ugor szétválás területéről és idején. A rómaiak terjeszkedésének a Kárpát-medencében és a Fekete-tengernél éppen a dákok, valamint a hosszú lándzsás és acélpáncélos nehézlovasságot feltaláló

szarmaták szabtak határt. Keleten pedig a Pártus Birodalom. A rómaiakkal ugyan először terjedt a hódítók nyelve is, s Pannónia jelentős tartomány lett, mégis a római uralom nem érintette az ott már korábban élt lakosság etnikai, nyelvi összetételét. Mindenesetre az első magyar nyelvemlék Pannóniából ered, mert amikor Kr. u. 359-ben Constantius császár odament megmagyarázni a falusiaknak az adóemelést, lemarhálták. Kr. u. 325 után pedig keresztény templomok épültek Pannóniában. És mivel előzőleg a szarmatáknak a mai ukrainai területről a Duna–Tisza-köze északi részére először betelepülő *jazig* törzse sírjaiban fegyver nincs, s a férfi és nő egyenértékű, tudjuk hogy ők vagy nem is voltak valódi jazigok, vagy pedig hamar beolvadtak az őslakosságba, azaz nem alkottak meghatározó néptömeget, eredeti műveltségüket elveszítették. A később, Kr. u. 259 körül betelepültek azonban már a harcos lovas társadalom jegyeit mutatják, de viszonylag szűk – legeltetésre alkalmas – területre kerültek, így ők is hamar beolvadtak a helyi lakosságba. A Kr. u. 271-ben a falvakba történt betelepüléskor pedig a helyi lakosság – a szarmatáktól kapott, a rómaiak ellen szolgáló fegyvereket a szarmaták ellen fordítva – fellázadt, és elűldözte a vezető elitet, akik a rómaiakhoz és a germánokhoz menekültek. Utolsó beköltöző hullámuk a hunok elől menekülő alánoktól érkező *jászság* volt Kr. u. 370 körül. A szarmatákkal mindenesetre dinári–taurid, dinári–kelet-balti, turáni és pamiro–turáni típusú embertani elemek jöttek a Kárpát-medencébe.

S ha folytatjuk a Kárpát-medence keleti területei régészeti anyagának az időbeli feldolgozását, akkor azt láthatjuk, hogy az írott történelmi időkben sem kerül ez a terület elnyomó hatalom igája alá. A kimmerek vezértörzse hatalmuk vesztesékor ide érkezik és beolvad. Ugyanez látszik a szkítáknál néhány évszázad múltán. A kelták megjelentek ugyan a terület nyugati részén, de jelenlétük nem feltétlenül uralmi jellegű, és a rómaiak elleni harcuk vereségét követően ugyancsak a terület észak-keleti részére menekültek, és ott beolvadtak.

Erdély később a dákok érdekeltségi területévé vált, de nem alakult ki ekkor sem igazi dák uralom. Ugyanakkor Josephus Flavius úgy értesült, hogy ezen a területen egyistenhit uralkodott. A rómaiak sem kívánták átlépni a Dunát, nem kívánták kiterjeszteni hatalmukat a keleti területekre, jóllehet, a Fekete-tengerhez vezető szárazföldi út biztosításában érdekelték voltak, és erre lépéseket is tettek. Ők végülis mai időszámításunk kezdete környékén kerültek csak be a területre, majd itt találkoztak a szarmatákkal, akik mellett keletről – föltehetően a Kárpátok külső pereméről – megindult egy helyhez kötött földművelő társadalom betelepülése. A szarmata jelenlét régészeti leletekben elhanyagolható mértékű.

35. Gótok, hunok, longobárdok, gepidák, avarok, frankok, bolgárok, magyarok

Európában a Kr. u. 300 körüli lehülés kiszárította Európa északi területeit, az északi legelőket, és ez megindít egy népmozgást északról a déli sztyepei területek irányába, s az északi nomádok Kr. u. 200 után dél felé törtek. Az osztrogótok és vizigótok a Krím-félsziget előtti sztyeppére települtek, a vandálok és a burgundiak pedig a francia legelőkre. A germán törzsek mozgása érinti a Kárpát-medencét is, ahová előbb az *osztrogótok*, majd a *vizigótok* telepsznek be, ill. vonulnak át a Kárpát-medence déli területein. Számuk elenyésző az ott élőkhöz képest, és elsősorban a sztyepei jellegű legeltető területeken lelhetők fel.

Hamarosan követi őket a hunok megjelenése, akik elől ezek a törzsek nyugatra mennek. Keletről megindult mozgással Kr. u. 335 körül – a nyugat-ázsiai vagy szibériai sztyeppéről, ahol Kr. u. 155 óta tartózkodtak – Balambér vezetésével jelentek meg a hunok Európában. A sztyepei lovas katona hunok kb. 30 ezer főnyi, részben mongoloid, részben – döntően turanid, pamirid elemű – europid keverék népességet hoztak a Kárpát-medencei Alföldre Kr. u. 405-ben. Ekkor a – Kína északi részén Kr. e. 207–174-ig uralkodott Mao–tun alapította fejedelmi Dulo dinasztia-utód – vezértörzs nyelve a nevek alapján a török lehetett. Lovas kultúrájuk az addigiakat továbbfejleszti: szkíta íjjal harcolnak, s a kengyel bevezetésével

lehetővé vált számukra a lovasok test–test elleni küzdelme is. Míg Nyugat-Európában a kengyelt majd csak Nagy Károly idején vezetik be a nehéz páncélos lovas hadseregben.

A hun vezértörzs a meghódított, meghódolt és a legyőzött népekkel nagy szervezettségű szövetségi rendszert dolgozott ki. Hadseregükben a hunokkal szemben többséget alkottak a gótok, gepidák, szlávok és alánok. Okta király után Ruga – krónikáinkban Bendegúz –, majd Attila lett a nagykirály, avagy főfejedelem. Attila Birodalma a Volgától a Rajnáig terjedt. Attila nem törekedett azonban sem a rómaiak, sem a pápa megsemmisítésére. 453-ban történt korai halála után osztozkodó fiai testvérharca után felbomlott birodalma. A hun maradék Bizáncban, a pontuszi sztyeppén, az Alpokban, Ibéria északi részén és Erdélyben telepedett le. A hunok idején a Kárpát-medencében a Dunától keletre ismét nem alakult ki templomgazdaság és földesúri réteg, míg a Dunántúlon a korábbi társadalmi szervezet megmaradt. Csekély létszámú elitjük uralma nem befolyásolta az eredeti népeket, az északról előtűntük beköltözött germán gepidákat pedig levertek. Hatásuk a Felvidékre ki sem terjedt, bár az egész Kárpát-medencében uralkodtak. A hun hatalom tehát ugyancsak kis létszámú katonai elit jelenlétében nyilvánult meg, ugyancsak zömmel a legeltetésre alkalmas sztyepei jellegű területeken. A dombvidéki, hegyvidéki terület továbbra is fémmel, élelmiszerral szolgálhatott az elitnek hatalmi harcaihoz.

A hunok bukása (460–480) után újabb germán törzsek tűntek fel, és telepedtek be átmenetileg a Kárpát medencébe: 500 körül a *longobárdok* költöztek Pannóniába, de onnantól az avarok feltűntek a pannonok, szarmaták és gepidák maradékaival együtt 558-ban Itáliába távoztak. A hunokhoz hasonlóan keletről érkezett *avarok* 568 körül meghódították a bolgár birodalmat, és annak örökösödési jogán, a hunok után mintegy száz évvel, betelepedtek a Kárpát-medencébe, s itteni birodalmuk a IX. század elejéig fennállt.

Az onogur bolgár birodalmat Attila kisebbik fia, Irnik alapította a Kaukázus és a Krím félsziget közötti Meotiszban. Őt követően Mundo lett a király, majd fia, Gorda. Őt azonban, amikor behódolt Bizáncnak, és felvette a kereszténységet, Moger nevű testvére, a magyarok esetleges névadója, megölette, s a birodalmat – bizánci elnevezés szerint utrigurokra és kutigurokra – szétszakítva, elköltözött népével. 576-ban Bizáncban az avaroknak ugyanazok tolmácsoltak²⁶⁴, akik korábban a hunoknak, tehát mindketten türk nyelvet beszéltek, ám a bolgárok "r-ező", az avarok "j-ző" törököt. Az avar uralom a Kárpát-medence nyugati felében rendezkedett be, s a keleti részben a meghódolt gepidák beléjük olvadtak. Hatalmuk – a kazárok pontuszi megjelenéséig – keleten a Volgáig terjedt. Kevert népeiségük nem alkotott homogén fajt vagy nyelvet. Egyébként is maroknyi uralkodó elitet képeztek csupán. Bizáncot hatalmas adók megfizetésére kényszerítették. Bizánccal hadakozva aztán az északi szláv horvátokat és szerbeket segédc csapatoknak a Dunától délre telepítették. A háború elvesztése után Hérakleiosz görög császár a kereszténység felvétele fejében ugyanott területet adott nekik.

A VIII. század elején a Kárpát-medencében már vannak keresztény közösségek, templomok. Az avar uralkodó elit belviszályát kihasználva megjelennek a *frankok*. Az egyik tudun hívására nagy Károly csapatai feldúlták a Dunántúlt, és elvitték az avarok hatalmas mennyiségű aranykincsét. Mivel ezt később Nagy Károly az általa alapított kolostorai között szétosztotta, később a 'kalandozó' magyarok sorra visszahozták az országba.²⁶⁵ Az Avar Birodalom 803-ban szűnt meg, amikor a kagán megkeresztelkedett, és a Dunántúlra vonult avar vezető elit vazallus államként csatlakozott a Frank Birodalomhoz. A Kárpát-medence

---

²⁶⁴ Természetesen itt nem azonos személyekről, hanem azonos családból, vagy területről eredőkről lehet csak szó, mert nehezen képzelhető el a száz évet bőven meghaladó életkorú tolmácsok hada a bizánci császár udvarában.

²⁶⁵ Úgy tűnik, éppen ez lehetett Árpád katonanépének erre a korra eső elsőszámú feladata, amivel a nyugati területeket meglátogatta. Az ú. n. 'kalandozásoknak' más katonai célja azon felül, hogy a katonanép hatalmi erejét megmutassa, nem volt.

keleti felét az elszlávosodott balkáni *bolgárok* hajtják ekkor uralmuk alá, míg az északi rész a hatalmi osztozkodás szféráján kívül maradt.

Az avarok idején a katonai elit és az őslakosságot jelentő letelepedettek nem kerültek konfliktusba. Gondok akkor kezdődtek, amikor a római kereszténység bekerült az avar elítélhez, és ezzel lehetőség nyílt a frankok számára, hogy a bolgár katonai elittel felosszák a Kárpát-medencét, és rátelepedjenek az itt élőkre. A frankok kirabolták a területet, hatalmas mennyiségű arany, ezüst kincset hordtak el innen, és Nagy Károly azokat – mintegy eredeti tőkefelhalmozásként – az általa alapított kolostoroknak adományozta. Az arany és ezüst forrása ekkoriban kétségtelenül a Kárpát-medence, és annak is elsősorban a keleti, északkeleti része volt. A frank, és az északról megjelenő szláv hatalmat azután a *magyarok*, Árpád katonai elitje fékezte meg és váltotta fel.

Az avarokat nyomban a Volga–Don és Kaukázus közötti területen a belső-ázsiai nyugati türk kazárok uralma követte, akik meghódították az oda a Kaukázuson túlról 508 körül költözött szintén türk szabiokat és az onogurokat. A kazárok 596-ban az Azovi-tenger partját is elfoglalták. 607-ben az onogurok visszaállították önállóságukat velük szemben. Bizánc, velük szövetségben, 627-ben megveri a perzsákat. Majd a kazárok a függetlenné vált bolgár birodalmat kettészakítják, s a Donyeck vidékére és a Volga könyök felé szorítják. Utóbbiak egy része 680-ban az Aldunához vonult. A bolgárokat Attila fia, Irnik késői utóda, Kovrat szabadította fel a kazár uralom alól. Krónikáinkban valójában ő szerepel Attilaként. Birodalmát 665-ös halála után, 668-ban öt fia között felosztják. A két legidősebb fiú helyben maradt a népével együtt, s utódaik szerepet vállalnak a magyar honfoglalásban. Batbaján a Volga északi részén élve, népével együtt meghódolt a kazár kagánnak. Kotrag országa a Meotiszban volt, s viszonylag sokáig fennmaradt, csak a tatárok pusztítják majd el a XIII. században. A harmadik Kovrat-fiú, a 630-ban született Iszperik 679-ben megszállja a Dnyeper és a Dnyeszter közötti területet, majd népével a mai Bulgáriába költözött. A korábban odateleptetett szláv törzseken uralkodva, vezéreivel együtt felvette azok nyelvét. 679 körül népével együtt Kovrat negyedik és ötödik fia is elköltözött. Előbbi Ravenna mellé, császári alattvalónak, utóbbi, Kuber – a székelyek Csaba vezére ő, akiben Attila legkisebb fiát látják – Pannóniába jött, ahol két győztes és három vesztes csatát vívott az avar kagánnal, majd Thessaloniki mellé telepedett le. A magyar hagyomány és a krónikák szerint a népével együtt Görögországba költözött Csaba tizenhárom év után visszatért Szkítiába. A hagyomány szerinti Csaba szabír volt, 720-ban született, s az ő fia, a 768-ban született Edemen lett a kazárokkal szembehelyezkedő szabiok első kagánja.

XVI. Magyar és egyetemes történelem²⁶⁶

670 táján jelent meg a Kárpát-medencében – a sírok tanúsága szerint – a *griffes–indás nép*, amely nem lehetett bolgár, hiszen a bolgárok máshová mentek. Nem lehetettek ők sztyeppei nagyállattenyésztők sem, hiszen nagy létszámú temetőik falvakra vallanak, s ilyenek a nagyállat-tenyésztőknél nincsenek. Nem jöhettek a Volga partjáról sem, mert nem voltak kazár származékok. Jöhettek viszont a szomszédból, ahonnan a fegyvertelen első szarmata beköltözés is történt, a mai nyugat-ukrajnai területről. S miként e jzig-szarmaták, a griffes–indások is magyar nyelven beszélhettek. Erős nemzeti rendszerben éltek, és a tízes rendszert is követték, mint a székelyek. A kazárok időközben az iszlámot terjesztő arabokkal háborúztak a Kaukázus körül, s 740-ben államvallásként felvették a judaizmust. A vikingek északról, a besenyők keletről támadták őket, s ekkor a nekik alávetett lovas népek lerázták a kazár uralmat, illetve biztonságosabb vidékre költöztek. Ez volt a magyar honfoglalás létrejöttének egyik mozgatója. A másik mozgató Álmos, ill. Árpád vezér törzse. Róla szólnak az Árpád-házi krónikák, valamint a történelmi, például a bizánci udvari feljegyzések.

---

²⁶⁶ Lásd Cser i.m. 170–182.

Utóbbiak szerint azonban e magyarok turkok voltak. Krónikáink Csodaszarvas mondája viszont az ősi eredetű magyar népre utalhat, amire a mondában szereplő anyajogú társadalom és erdős környezet mutat. A Turul-monda pedig az Árpádok családjának származásmondája, amelyben Emese neve szarvasünőt jelent, és a nemzetség anyját jelképezi. Ugyanakkor a magyar népi kultúrát nem jellemzi a ragadozó állat, madár ábrázolása, azaz a Turul-monda a társadalom vezető elitjére vonatkozik, nem pedig a letelepedett népességre. Eszerint az Árpádok családja a turul és a szarvasünő nászából származik. Tehát a család két ágból egyesült, férfiágon a hunból – Bulcsú bizánci nyilatkozata szerint szabírból –, a nőit pedig nem ismerjük. A magyar krónikák hangsúlyozzák, hogy Árpád népe Attila jogos örököséként érkezett a Kárpát-medencébe, ezért az is elképzelhető, hogy a női ág volt a hun (míg a férfi szabír).

Ügyek 810–815 között szabír kagánként ellenőrzése alá vonta a Dnyeper parti magyar nevű városokat és a folyami hajózást. Fia, Álmos (819–893) Kijevet erős várrá tette, ahol nagy kardkovács műhely működött. Az ő fia Árpád (840–907), akivel együtt a magyar honfoglalást előkészítette. Árpád 860-tól szövetségesként több hadjáratban vesz részt, amely során megismeri a Kárpát-medencét. Álmos hatalmi köre 884-ben Kijevben Olegot teszi meg ispánnak, aki később a szövetséges kijevi orosz dinasztia alapítója lett. Mivel az igen erős besenyők 870-ben átlépték a Volgát, a legkeletibb bolgár törzs, a Nyék elhagyta a kazár szövetséget, és Álmos fennhatósága alá költözött. 888-ban, a Kijevben járt ‘avar’ vezetők²⁶⁷ megegyeznek az egységes Kárpát-medencei hatalom újjászervezéséről, és a területnek a helyben lakók és a beköltözők közötti felosztásáról. Ugyanebben az évben a másik két bolgár törzs is átköltözik a besenyők elöl a Dnyeper nyugati oldalára. A szabírok délebben lévő része viszont a besenyőktől félve a Kaukázusba költözik. Amikor 890-ben a szabír és az onogur bolgár²⁶⁸ katonai vezetők vérszerződéssel egyesítik erejüket, létrejött a magyarnak nevezett egység, azaz a magyar vezető elit és az egységes magyar nép.

Gondot okoz azonban az, hogy itt valóban törzsekről és törzsek vezéreiről van-e szó, hiszen a törzsnevek megegyeznek a hadi szerepek, a hadseregben elfoglalt pozíciók türk neveivel, amelyeket később törzsneveknek hittek, míg egyes vezéri beosztási elnevezéseket személyneveknek néztek. Mindazonáltal a honfoglaló magyar nép zömét a Dnyepertől a Kárpátokig letelepedett lakosság adta, amelynek a nyelve ugyanaz volt, mint a Kárpát-medence észak-keleti felén lakóké. A kapitányok azonban ekkor még nem ezen a nyelven beszélnek, amelyet viszont mégiscsak róluk neveztek el magyarnak. Azaz a magyarnak nevezett kultúra nem azonos névadójával. A honfoglalás előestéjén a magyar katonaság háromszor is szövetségesként harcol Pannóniában. Utoljára 895-ben. Ugyanebben az évben Simeon bolgár cár elleni bizánci szövetségben biztosítani tudják az Alduna felől a honfoglalást. Ez ebben az évben végbe is megy. 1500–1800 km-es út vezet Álmos katonanépe utolsó szálláshelyétől a Kárpát-medence belsejébe, és ennek a megtétele a föltételezések szerinti több százézes tömegnek négy hónapig tartott. A Kárpát-medencében a falvakban ünnepélyesen fogadják a beköltözőket, a székelyek katonailag is segítettek. A honfoglaló katonák a ritkábban lakott területekre települnek, ahol a lakosságot a keresztény frank és a morva irtó hadjáratok elgyérítették. A külső népesség tömeges betelepődése és a gyéribben lakott, nem sztyeppei területek elfoglalása azonban ezt követően legalább egy évtizedig tartott. Ha Árpád ‘honfoglalói’ a belső, letelepedettekhez képest közép-, vagy kelet-ázsiai sejt átörökítőkkal rendelkeztek volna, akkor érthetetlen lenne, hogy a magyar népességben, s általában a Kárpát-medencét övező területek népességében miért az ősi, európai jelző az

²⁶⁷ Padányi felfogása szerint az avarok maradéka a Kárpát-medence északi-, észak-keleti területére menekült, és az ő küldöttségük kereste föl Álmos vezért 889-ben. Padányi (1989), p.: 353. Ez a küldöttség azonban ugyanúgy lehetett a Kárpát-medence őslakóinak, a hajdani Cucuteny műveltség utódainak a küldöttsége is.

²⁶⁸ Nem föltétlenül onogur törzseké, ez a szerződés ugyanúgy lehetett ugyanazon képviselővel is, akiket Padányi avaroknak (*uar-kun-oknak*) tekint.

uralkodó. A Kárpát-medence lakói ezért nem jöhettek sem távolról, sem nem lehettek a közép-ázsiai turk népek ‘magyarul beszélő’ utódai, sem nem a kis-ázsiai sumér népek utódai, mert azt az elgondolást a sejtí átörökítők jelzőinek eloszlása tagadja.

A világtörténelem eddigi legnagyobb hadi vállalkozása, a magyar honfoglalás sikerre vezetett, majd pedig száz éven belül létrejön itt Európa legkorszerűbben felépített állama. A választott fővezér családja a vérszerződés alapján a nép örökös vezére, majd apostoli királya lesz. A Könyves Kálmán idejéből már ismert Szentkorona-eszme szerint azonban az országnak az uralkodó nem birtokosa, hanem a Szent Korona jelképes lényé egyesíti magában a területén élő uralkodó és nem uralkodó embereket. Így ember nem birtokol embert. Ugyanakkor minden alattvaló, és az uralkodó maga is, a Szent Korona tagja. II. Endre idején született meg az Aranybulla, a király és a nemesi társadalom szerződése. A háromrészes terület a honfoglalást követően hatalmi szerkezetét tekintve egységessé vált, és azonnal Európa kulturális húzóereje lett.

A Kárpát-medencét feltöltő népesség kérdésében ismert, hogy a szlávok az Kr. u. V–VII. században még nagyjából egységes tömbben, a Kárpátoktól északra éltek, pl. hun, majd avar fennhatóság alatt. Hatalmi tényezőként egyáltalán nem számítottak ebben az időben. Nyelvük, műveltségük a hun ‘uralom’ alatt nem változott meg, megmaradt. Alapszavaik 75%-a azonos tőre vonatkozatható, a glattokronológia adott esetben egyértelműen jelzi, hogy másfél évezreddel ezelőtt a szlávok nyelve még egyetlen nyelv volt, bár föltehetően már akkor is nyelvjárásokra szakadozottan, a szétválás csak ezt követően következett be. Az avarok hatalommegosztó politikája és Bizánc védekező taktikája során kerültek azután a szláv törzsek az Alduna mellé (mai Szerbia, Bulgária).²⁶⁹ Ennek köszönhetően jelent meg pl. két Morávia a történelmi leírásokban. A leírások nem szólnak arról, hogy a Kárpát-medencébe magába is betelepítettek volna szláv törzseket. Szláv törzsek először hatalmi tényezőként az avarok Bizánccal szembeni, 622-es háborújában jelentek meg,²⁷⁰ de ekkor még egyedi néven nevezik őket, nem vonják őket egyetlen nyelvcsalád alá. Később is csak az Alduna mentén, majd fokozatos nyugatra nyomultukban a Dráva déli területein találkozunk velük. Anonymus *sclavi* népét ezért nem szabad szlávnyelvűként értelmezni. A szó eredeti latin jelentése: fogoly, hatalom alá rendelt.²⁷¹ Így értelmezve, a Kárpát-medence Árpádék idején élt lakóit kell bennük meglátnunk, akik nyelvről maga a szó, a kifejezés semmit sem mond.

Az ‘öslakók’ műveltségéről ellenben árulkodnak a későbbi jelenségek. Kézai krónikája Salamon idejéig ‘királyi’ koronát említ,²⁷² majd Gézától kezdve beszél ‘ország koronáról’. A Szent Korona Tana I. Kálmán idején már megjelent,²⁷³ s az a lényege, hogy a Magyar Királyságban a legfőbb hűbérúr egy szakrális tárgy, akinek alattvalója mindenki, még a király is. Mellérendelő szemléletet tükröz ez a felfogás, ami másutt az egész történelem során ismeretlen.

Ezzel szemben a Magyar Királyság körül mindenütt a tripartitum uralkodott, a földet és vele egyetemben az azon élő embereket is ember birtokolta. Ez a Magyar Királyságban nincs így. Csakis a Werbőczy-féle törvények²⁷⁴ idején jelenik meg a jogrendben az ember birtoklása, majd a Habsburgok idején sikerült a magyarságot megfosztani faluközösségeitől és belekényszeríteni a hűbéri rendbe. Ez a ‘dicsőség’ Mária Terézia és fia, II. József ‘érdeme’.²⁷⁵ A magyar társadalom ettől kezdve rendszeresen robbant, lett rebellis, és alig 70 évvel a hűbéri rend véglegesítése után, 1848-ban azonnal el is törli ezt a rendszert, amint majd 1956-ban is

²⁶⁹ Götz (1994), pp.: 226-227, Baráthosi Balogh (1931), pp.: 31-62.

²⁷⁰ Baráthosi Balogh (1977), pp.: 51-62.

²⁷¹ Dominu (1883), p.: 357.

²⁷² Képes Krónika 124, p.: 122, 140, p.: 136.

²⁷³ Dümmerth (1977), pp.: 311-315.

²⁷⁴ Zétényi (1997), pp.: 83-89, Werbőczy (1514).

²⁷⁵ Lánczy (1878).

az orosz gyarmati rendet. Ezzel visszautalva Hérodotosznak a szkítákra vonatkozó leírására: rabszolgaságban nem tartható, inkább az életét adja fel.

F. Kárpát-medencei magyar néptörténeti egység és folytonosság

A Kárpát-medence a kora kőkortól kezdve folyamatosan lakott. Az egyes kultúrák egymást váltva, de folyamatosan fejlődnek tovább. A Szeleta műveltség kulturális elemei mindvégig jelen vannak. Ugyanakkor a Subalyuk (Szeleta) műveltség embertani jegyei is végig követhetők. A neandervölgyi embertípus itt ötvöződik a kaukázusival és az így kialakult cromagnon B embertípus még az Árpád kori sírokban is komoly mértékben jelen van. S a jelenkor embertani képében a cromagnon B típus a pamírral keveredve bár, de továbbra is komoly tényező. Ezt a helyre nem álló sejtí férfi tulajdonság-örökítőnk²⁷⁶ vizsgálati eredményei megerősítik: a medence lakói tulajdonság-örökítő állománya 82%-ban ősi, európai.

Az Árpád nagyfejedelem vezette magyar honfoglalás közvetlen és közvetett, közeli és távoli előzményeit – számtalan nyilvánvaló tény miatt – a történelmi kutatásnak *a honfoglalásban szereplő minden résztvevő szempontjából* kell feldolgozni. Egyedül ezzel a módszerrel látszik ugyanis megfelelően megközelíthetőnek és megragadhatóknak a megszerzett hon és lakói, valamint a honfoglalók őstörténete. Azért kell őstörténetről beszélnünk, mert a magyar honfoglalás óta megszakítatlan és folytonos a magyar nemzeti és állami lét az érintett területen és népesség körében. Így *a benne résztvevők és részesek oldaláról a magyar honfoglalást megelőző minden összefüggő történeti* mozzanat igen fontos, mert *a magyarsághoz vezető őstörténetet alkotja.*

A magyar honfoglalás által megteremtett magyar hon és megszületett magyarság őstörténetének, mint minden őstörténetnek az a jellegzetessége, hogy nem kifejezetten és egyedül erről – az ekkortól fennálló – hazáról és erről a hungaricus népről szól. Hanem az öt összetevő előzményekről, azokról az eseményekről és történésekről szól, azokról a folyamatokról és törekvésekről, eredményekről és kudarcokról, amelyeket az egyes korábbi szereplők elkövettek, elértek vagy elszenvedtek. Ezért *a magyar őstörténet eredményes kutatása csupán az egyetemes emberi őstörténet vonatkozó területeinek és részeinek megfelelő felhasználásával történhet meg*, érthetően esetenként az egyetemes őstörténeti ismeretek kiegészítésével, gazdagításával, mozzanatainak részletesebb vizsgálatával, bővebb adatolásával.

Ha az eddig elmondottakat elfogadjuk, azzal kizártuk, hogy az összetevő elemek egyikének előzményeire, történetére szűkíthető legyen a magyar őstörténetet. Ha pedig elfogadtuk, hogy az összes összetevő előzményei és története mentén írjuk meg a magyar őstörténetet, akkor a vizsgálatban az összes összetevő szereplőt visszavezethetjük a kezdetekig, mégha az egyetemes őstörténet nem is fordított rájuk eddig – ebből a szempontból – kellő figyelmet. Ezek a visszavezetések azonban hamar addig jutnak, hogy megszűnik az egyes előzmény népek azonosítási lehetősége, s ekkor a különböző *kultúrák, régészeti műveltségek* életútja és kölcsönhatása folyamataiban, eredményeiben jelölhetők meg a további magyar őstörténeti előzmények. Ekkor tehát, *a történeti kor előtt az egyetemes őstörténeti időrendi keretben azonosítható a magyar őstörténeti időrend.*²⁷⁷ Az azonosítás összehasonlító módszereként elsősorban – a kulturális és népességbeli folyamatosság alapján – későbből adatolt jellegzetességek korai nyomainak rögzítése, első előfordulásának megállapítása szolgálhat. Továbbá a kultúrák egymásra következésében, a régészeti műveltségek egymásra rétegződésében a túlélő, győztes összetevő elemek felkutatása és megnevezése. Az így

²⁷⁶ Azaz Y kromoszómánk.

²⁷⁷ Lásd Cser i.m. műve 6. fejezetében az egymást követő, illetve egymásra települő különböző régészeti kultúrák életrajzából, egymásra hatásából rakja össze a Kárpát-medence legkorábbi történetét.

meghatározott kulturális és nyelvi egység ugyanis ekkortól képessé válik felszívni a beköltöző menekült vagy hódító kultúrát, és középtávon magába olvasztani, azaz behozott előnyös műveltségi elemeit alkalmazni, felhasználni, és az új néprészt nyelvileg, majd hosszú távon kulturálisan is magához idomítani.

XVII. A magyar nyelvi egység és folytonosság

A kutatók figyelmesek lettek a honfoglalást elszenvedők és a honfoglalók szervezeti és népi tagoltságára, megkülönböztetve a helyben talált és az először beérkező elemeket, azonosítva egyes beköltözőket már korábban betelepültekkel, s főként elemezve a hatalmi szerkezet elrendeződését, a műveltségi, embertani és egyéb külső jegyek, tényezők rendszerét.

Ezzel az újszerű megközelítéssel ugyanakkor egyértelműen fény derült a korábbi őstörténeti kezdeményezések több ellentmondására, elégtelenségére és önkényességére, valamint e jellegük okaira. A magyar nyelv tulajdonságai és állapota például arra enged következtetni, hogy hosszú idejű, letelepedett, zárt, sűrűn lakott, közösségi, esetleg már városiasodó életformában élők között tett szert meglehetősen logikus fölépítettségére, bőséges hangkészletére, képzőire és ragjaira, valamint kimagasló szóképzési, igeképzési és mondatfűzési képességére. *A nyelvi vizsgálat*²⁷⁸ szerint a magyar nyelv lényeges jellemző jegyei arra utalnak, hogy a magyar nyelvnek kellett lenni egy hosszú, zárt letelepedett időszakának, amikor mind a nyelvtani rendszere, mind a nyelvi logikája kialakult és rögződött. Erre sem a finnugor, sem a közép-ázsiai származástani elképzelés nem nyújt lehetőséget. A szétszórt népesség évszázados vándorlása nem nyelvfejlesztő, hanem a nyelvet izoláló, azt nyelvjárásokra bontó hatású.²⁷⁹ Az e fejlődéshez szükséges körülmények több ezer éves időszakra csupán a Kárpát-medencében és közvetlen környékén állottak fenn. Így a finnugorizmus feltételezte újkőkorszaki uráli nyelvi őshazát el kell vetni, hiszen ott a régészeti adatok nem mutatnak a szükséges hosszú időre vonatkozó megfelelő szintű körülményeket, sőt az a térség ekkor még lakatlan volt.²⁸⁰

Ha a magyar nyelv uráli finnugor korszakát elvetettük, könnyebben magyarázhatókká válnak számunkra a finnugorizmusnak és más származtatásoknak a magyar jellemzőkkel való kibékíthetetlen ellentmondásai. Ilyen például az etnikai összetétel, amely embertani formáinknál az obi–ugor összetételt kizárja. Ugyancsak kizárandó a sumér embertani származás is, mert a sumérok főként mediterrán és armenoid elemei az uráival együtt hiányoznak mind a honfoglalás kori, mind a jelenlegi magyarságból, de hiányoznak az erre utaló tulajdonság-átörökítő adatok is. Ugyanakkor az újkőkor előtti Kárpát-medencei őslakosság, mint helyi cromagnon összetevő népi elem folytonossága – meglehetősen nagy arányú jelenléttel – megvan. S meghatározó közép-ázsiai elemként vannak jelen a sztyeppéről sorozatosan a Kárpát-medencébe beköltözött kimmerek, szkíták, dákok, jazigok, szarmaták, hunok, avarok, Árpád magyarjai, bolgár türkök és ogurok *utódai*.²⁸¹

²⁷⁸ Vö. Cser (2004) Ferenc: Gyökerek. Töprengés a magyar nyelv és nép Kárpát-medencei származásáról. *A magyar műveltség gyökerei. Az 1930-as évek magyar műveltsége. A XV. Magyar Őstörténeti Találkozó és IX. Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai. Felsőőr/Oberwart, 2000.* A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület kiadványa, Budapest–Zürich. pp.: 87-115.

²⁷⁹ Lásd erre kiváló példaként a szláv, a germán ill. a türk nyelvek felbomlását.

²⁸⁰ Vesd össze Cser Ferenc idézett műve 117. oldalával, ahol azt is elmondja, hogy "a sumér nyelvnek, a maga korában kétségtelenül a legmagasabb szinten művelt és sűrűn települt tömegben élő kultúrájának, két és fél évezred nem volt elegendő ahhoz, hogy olyan kompaktságra jusson, mint amire a magyar a 'honfoglalás' idejére eljutott."

²⁸¹ Cser i.m. 86, aki Lipták, Kiszely és főleg Henkey kutatásaira hivatkozik. Vö. Lipták Pál: "A magyar Őstörténet kérdései az antropológiai kutatások alapján." Magyar Őstörténeti Tanulmányok. Akadémiai Kiadó. Budapest 1977, Kiszely István: A magyarság őstörténete. (Mit adott a magyarság a világnak?) Püski Kiadó. Budapest 1996, Henkey Gyula: "Az embertan és a magyar őstörténet." Az Első (Szegedi) Iskola Előadásai és Iratai. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kiadványa. Zürich 1993. 94–114, ugyanő: "A magyar nép

A magyar nyelv és nép eredetéről több elgondolás is ismert. A finnugor elmélet²⁸² hívei az északi népek, a közép-ázsiai eredet²⁸³ hívei pedig a türk népek nyelvéből és műveltségéből vezetik le a magyart. Mindkét elgondolás végső soron nyelvi alapokra épül. A magyar műveltség népeštgtani vizsgálata a finnugor eredetet kétségesse teszi, merthogy a Kárpát-medence népeštgtani képe szinte semmi rokonságot nem mutat a ma finnugornak nevezettek népeštgtani képével. A közép-ázsiai eredet még összhangba hozható ugyan a mai magyar népeštgtani képpel, azonban nyelvtani és műveltségi elemzés ugyancsak számos ellentmondást hagy megoldatlanul. László Gyula korábban már javasolta,²⁸⁴ hogy a különböző társtudományok képviselői – félretéve előítéleteiket –, fogjanak össze egy egységes magyarság-kép és erre alapozott őstörténet kialakítása érdekében. Ez azonban mind a mai napig elmaradt.

Amikor a magyar népről és a magyar nyelvről beszélünk, azon mindig azt a nyelvet és azt a népet értjük, *amit ma magyarnak nevezünk*. Ez a nyelv és ez a nép az ú. n. honfoglalás óta bizonyítottan a Kárpát-medencén belül él, őslakosságként pedig – mint fentebb bizonyítottuk – időtlen idők óta. A *magyar nyelvű műveltség* ennek a népnek a műveltsége. Ami nem föltétlenül jelenti azt, hogy e nép és e műveltség egynemű, sem azt, hogy csak egy gyökerű. De mindenképp jelenti, hogy a magyarnak megnevezett műveltség elsősorban annak az embercsoportnak a műveltsége, *amit ma magyarnak tekintünk*.

A nyelvi vizsgálatban a glattokronológia²⁸⁵ olyan vizsgálati mód, amely föltételezi a nyelvi családfák létét, és az azokon való elágazások távolságát hivatott mérni. Ha a családfák létét nem is fogadjuk el, mégis érdemes ezt a vizsgálatot a magyar nyelvre is elvégezni, mert ha mást nem is, de a rokonnak föltételezett nyelvek távolságát ez a vizsgálat azért kellőképpen jelzi. Fontos a különbségtézés az alapszavak és a műveltséget tükrözö szavak körében tapasztalható egyezések és nem egyezések között, mert a rokonnyelvek közelsége, vagy távolsága az alapszavak eltéréseivel fejezhető ki, míg a műveltség szavai sokkal inkább műveltségi hatások forrását és azok föltételezhető idejét jelzik. (Utóbbiak egyezését, eltérését eredetvizsgálathoz nem is szabad felhasználni.) A magyar és a rokonainak tekintett nyelvek glattokronológia vizsgálata arra utal, hogy ezek a nyelvek a jelen előtt 6-15 évezrede már nem élhettek együtt a magyarral.²⁸⁶

XVII. A magyar műveltségi egység és folytonosság

A magyarság származástani elméletei közösek abban, hogy a honfoglalás kori magyar műveltséget lovas, nagyállattenyésztö műveltségként fogják fel.²⁸⁷ A lovasműveltség lényege a mozgö életforma. A mozgás nem nomadizálás, ugyanakkor a letelepedettekéhez képest lazább, mégis szervezett életformát jelent. A lovas, nagyállattenyésztök nem léteznek katonai erő nélkül. A jelképeik, a hitviláguk és az ábrázolö művészetük is ezt tükrözö. A harc, a harcos, a heroikus történetek a legföbb jellemzöik közé tartoznak. Ábrázolö művészetükben is harcolö állatok, nagyrészt ragadozök jelennek meg. Társadalmuk hierarchikus, törzsi fölépítésű. Birodalmaik, változö szövetségekre épölve, hatalmas kiterjedésűek is lehetnek. Életterük a sztyeppe, a füves síkság. Eurázsia több ezer kilométeres kiterjedésű sztyeppéin egy évezreddel ezelött is legfeljebb csak 3-6 fő/km² népsűrűséget alkottak. Az eurázsiai sztyeppe legnyugatibb pereme a Kárpát medence alföldi része (Duna–Tisza-köze, Tiszántúl),

---

embertani képe." Turán XXVIII (Új I) 2. Sz. 22–34, ugyanö: A magyarság keleti elemeinek embertani képe I. Turán XXIX. (Új II) 1. sz. 38–44.

²⁸² Budencz (1871), Zsirai (1935), Diószegi (1978), Glatz (1996).

²⁸³ Példának okául: Kiszely (1996), Osetzky (1977), Götz (1991), Padányi (1989), Nagy (1987).

²⁸⁴ László (1996a).

²⁸⁵ Swadesh (1952) és Lees (1953).

²⁸⁶ Cser (2000), pp.: és a szó-összehasonlító táblázat a Függelékben.

²⁸⁷ Padányi Viktor elemezte az ilyen műveltségeket és írta le a legföbb jellemzöit. Padányi (1989), pp.: 11-32.

a medencén belül sztyepei jellegű még a Maros völgye. Ezek a területek még beletartoztak a lovas nagyállattenyésztők életterébe, itt még megtalálhatók voltak. A dombos, közephegységi területekre a lovas, nagyállattenyésztők csak átmenetileg mentek, ott tartósan nem folytatták élettevékenységüket.

A sztyepei lovas, nagyállattenyésztő népei közül eredeztetik a magyarságot mind a finnugor, mind a közép-ázsiai származtatás hívei. Árpád honfoglalói (törzsei, vagy csak törzse) valóban erről a vidékről érkezett a Kárpát-medencébe. Ők kétségen kívül, valóban lovas nagyállattenyésztők voltak. Arról már megoszlik a vélemény, hogy Árpád honfoglalóinak mekkora volt a létszáma, és ezek közül hányan beszélhettek magyarul. Kétségtelen tény azonban, hogy a vezértörzs nem volt finnugor, hanem szabír (türk) volt. A krónikák a vezértörzs krónikái. Onnan valóban a lovas nagyállattenyésztőkre jellemző heroikus származásról értesülünk, visszavezetve a múltat egészen a biblikus időkre és alakokra. Csak az a kérdés, hogy a honfoglaló katonai vezérek azonosak-e a magyarokkal?

A magyar népi műveltség vizsgálata azt mutatja, hogy nem. Ehhez elegendő felütnünk bármelyik könyvet, képgyűjteményt, amely a magyar népi művészettel foglalkozik.²⁸⁸ A magyar népi művészetre ugyanis nem a harcos, heroikus állatábrázolások és az alárendelő szemléleti mód, hanem alapvetően a békés, letelepedett, növénytermelő műveltség elemei és a mellérendelő szemléleti mód a jellemző. A honfoglalás kori sírok is már arról árulkodnak, hogy eleink letelepedett életmódot folytattak, ábrázoló művészetükben a növényi elemek, madarak jellemzőek, a négylábú állatok közül pedig legfeljebb a szarvas. Ragadozó állatot és madarat csak elvétve találunk a sírokban.²⁸⁹ A lovas temetkezés elsősorban és szinte kizárólag a honfoglalókat jellemezte. Állatok a sírokban, ha voltak, akkor azok inkább a bika kultuszt, és nem a loét képviselték.

Hasonló jelenségről tanúskodnak a népmesék is. A magyar hitvilágból egyszerűen hiányoznak a néven nevezett istenek, nincs pokol, nincs mennyország, de van innen- és van túlvilág.²⁹⁰ Nincs valóban magyar teremtéslegenda sem. A krónikák teremtéslegendái biblikus ihletettségről, duális és alárendelő szemléletmódról tanúskodnak, és azok tehát az uralkodó, honfoglaló nemesség, nem pedig a letelepedett nép mondái.²⁹¹ A hitvilágot kifejező szavak eredete is zömmel magyar²⁹² (ú. n. finnugor, sőt annak is korai, ú. n. altáji rétege), és ez a hitvilág jól leírható a lélekhittel, a természet és a termékenység tiszteletével.

A honfoglalás idején tehát a magyarságnak jól kifejlett hitélete volt, és a kereszténységgel csak az egyházi formát és a hierarchiát örökölte — ahogy ezt a szókészlet valójában tükrözi. A korábbi hitélet azonban nagymértékben harmonizálhatott a kereszténységgel, annak nem lehetett szöges ellentéte, ami megint csak egy hosszú ideje letelepedett, növénytermelő műveltséget sejtet. A táltos népi bölcs, tanító, orvos volt.²⁹³ A népmesékből magas szinten fejlett lélekhit bontakozik ki.

A finnugorizmussal más magyar kulturális hagyományok sem férnek össze. A finnugorizmus által rokonnak tartott népek hitvilágában például megvannak, nálunk viszont a hitvilágból hiányoznak az eredetmondák és az azokhoz kapcsolódó istenek. Továbbá a

²⁸⁸ Lásd például Viski (1928), Domanovszky (1981), vagy Lükő (1942).

²⁸⁹ László (1976), pp.: 25-38.

²⁹⁰ Lásd: Ipolyi (1853), Dömötör (1981), Diószegi (1973) ill. Diószegi (1978).

²⁹¹ A rokonnak vélt műveltségek (vogul, osztják) ellenben rendelkeznek teremtéslegendával, ismertek az isteneik. Az ő teremtéslegendáikkal harmonizálnak a japán eredet- és teremtéslegendák. (Kazár [1996]).

²⁹² Idegen (latin, görög) szavak inkább csak a vallási szervezetet írják le és nem a hitélet fogalmait. (Nagy [1987], pp.: 208-210, László [1976a], p.: 176, László [1990], p.: 161.) Szláv eredetű szó mindössze három akad a százas nagyságú szókészletben. (Lásd Cser [2000], pp.: 50-54.)

²⁹³ A sámán hitet csak nyomokban, és csakis a sztyepei területeken lehet megtalálni. Az ország nagy részén annak nincs gyökere, alapja. A táltost sokan ugyan sámánként kívánják tisztelni, de a táltos nem révült el, nem esett kábító gombák, vagy füvek hatása alatt réveteg állapotba. (László [1967], Kálmány [1917], Ipolyi [1853].) Diószegi [1973] pedig mindenféleképpen errefelé akarja terelni a gondolkozást.

magyar kultúrában az élő lélek állati jelképeit nem lehet totemként értelmezni.²⁹⁴ Ám a népeességben csupán elenyésző kisebbséget jelentő államalapító vezető elit két ismert származáslegendája sem magyar. A Kézai Krónikában és a Tárih-i Üngürüszen található ismertetése – a magyar népet őszösvetségi szereplőktől származtatva és a hunokkal rokonítva – végső soron a Biblia babiloni mondakörén alapul, és mindenképpen kései eredetűnek fogható fel.²⁹⁵

A szarvason kívül a magyar népi képzőművészet négylábú állatot, ragadozó madarat nagyon ritkán ábrázol. A szarvas, mint a termékenység, a megújuló természet jelképe – szarva az életfát jelképezi – azonban 15000 éve jelen van Európában, így nem kell azt a Kárpát-medenceiek részére, mondjuk a suméroktól eredeztetni,²⁹⁶ sem az altáji vidékről behozni, mert a Kárpát-medencében az utolsó jégkorszak előtt szarvasvadász nép élt. A nyolcezer éves csépai leleten a szarvas ábrázolását is megtaláljuk. A tulipán sem idegen a mi tájunkon, hiszen hatezer éves ábrázolása került elő a Cucuteny kultúra területén, és minden bizonnyal nem magát a tulipánt, hanem általában kelyhes virágot jelent, és ezen keresztül a női termékenységet. Ugyaninnen ugyanebből a korból a nyolcezer éves tatárlaki táblán életfa ábrázolás található. A hegy, a kelyhes virágok, a kettős madár és a hal jelképei ugyanígy vannak jelen a Kárpát-medence és vonzáskörzete kultúráiban. Fontos még, hogy a honfoglalás kori nagycsaládi címerként értelmezhető tarsolylemezek palmettásak, négylábú vagy madár ragadozók csak a honfoglalók nemesi utódainak címereiben fordulnak elő, a sztyeppei lovas kultúrájuknak megfelelően.²⁹⁷ Ugyancsak nem jellemzők a magyarokra az obi-ugorok úgynevezett tamgái, amelyek az 'ugor' családok származását jelképezték. Mindez ismét azt mutatja, hogy a magyar kultúra nem igazán rokona az eddig rokonának tartottaknak.²⁹⁸

Sajátos, elkülönült és ősi a magyar lélekfelfogás. A halott lelke a túlvilágon újjászületik s – újra meg újra – visszatér az élők itteni világába. A két világ ugyanazon a létsíkon, egyenrangú viszonyban áll egymással. Az anyagot a lélek ereje mozgatja, és teszi élővé. A lélek és az ember viszonya mellérendelt. Ez a lélekhez kötődő, a házastársakat is jellemző mellérendelő szemlélet nem igényli az alárendelő teremtéslegendát, a teremtmények függőségét. A lélekszimbólumok a magyar felfogásban nem válnak személylé, és nem kapnak nevet, s nem is ábrázolják őket emberi formában. A magyar népmesékben a jót a jó példák és a jó emberek segítik. A magyar hitvilágban a szépet, a nemeset és a jót hasznosnak is tartották. Tudták, hogy jó vagy rossz sorsuk okos vagy téves döntéseiktől függ. Helyes tetteik hasznos, vagy a helytelenek káros következményei természetszerűen bekövetkeznek, mert a természet örök

²⁹⁴ "Nincs a magyar népi emlékezetben totemisztikus eredetmonda. Nincs istenektől való származtatás. Nincs Istennek való alárendeltség. Az egyszerű ember, ha erre sor kerül, közvetlenül és tegezve szólítja meg az istenét, ami mégsem egy személyiség, hanem valami egészen más. Nincs szükség arra, hogy az isteni 'hatalmat' a földre levezessék, mert ez nem hatalom, nem uralmi jellegű. Nincs égi hatalom jelképe, nincs igazi értelemben vett, fölcent, isteni eredetű király sem. A mesék királyai emberek, talán nemesebbek, mint a mese hőse, de nincs égi eredetű jogosítványuk. A hős gyakran beemelődik a királyi hatalomba és ennek alapja megint csak az esze és az embersége. Nincs mágikus erejű fegyver." Cser i.m. 49. Cser ugyanitt leleplezi azokat a kísérleteket, amikor az eleve rokonnak tartott népektől kölcsönöztek totemisztikus eredetmondákat egyes kutatók a magyarság számára.

²⁹⁵ "Kézai Krónikája kettő, a Tárih-i Üngürüs három 'honfoglalás' említ. Itt honfoglalás alatt Hunor ill. Magor embereinek, utódainak a Pannóniába való érkezését kell érteni. Mindkét monda alapja egy-egy szarvasvadász legenda, ahol a szarvas égi jelként, és annak üldözése mitikus hívójelként fogható fel: Pannónia várja a visszatérést, a segítségnyújtást. Mind a három csodaszarvas legendában a honfoglaló magyarokról kialakított képnek megfelelően egy harcos-lovas kultúra képviselői jelennek meg. Ennek szimbólumai várhatóan állatképekben mutatkoznak aztán a népi művészeti ábrázolásban." Cser i.m. 56. Vö. Grandpierre K Endre: Aranykincsek hulltak a Hargitára. Népszava Könyvkiadó. Budapest 1990, Kiszely i.m. 492–517.

²⁹⁶ Lásd Cser i.m. 57–58. Vö. Götz László: Keleten kél a nap. Püski Kiadó. Budapest 1994. 832–837.

²⁹⁷ Vö.: "A honfoglalás korában még a turulmadár ejtette teherbe Emesét, Álmos vezér anyját, ha álmában is. Az ázsiai nomád népek mind így származtatták legkiválóbb uralkodóikat közvetlenül a törzs totem állatától – alapító ősenek lelkétől." Lükő Gábor: A magyar lélek formái. Budapest 1942. 78.

²⁹⁸ Vö. László Gyula: Hunor és Magyar nyomában. Gondolat Könyvkiadó. Budapest 1967. 84–85, 127, ugyanó: Vértesszőlőstől Pusztaszerig. Gondolat Könyvkiadó. Budapest 1974. 230.

törvényéből jövő isteni rendelkezések tökéletesek, igazságosak és megmásíthatatlanok. Emez igen ésszerű gondolkodásmód ugyanakkor gazdag és mély szellemiséggel járt együtt. Népművészeti, népköltészeti kifejezéseinek egyetemes jelentését vallásos jelleg hatja át. Mindezt a legkorábbi európai kultúrák régészeti leletei támasztják alá. E kultikus tárgyak elsősorban a termékenység vallásos tiszteletét mutatják. A termékenység nőket formázó jelképei az őskor felső időszakától megjelennek. E kő vagy égetett agyag szobrocskák a Kárpát-medencében is megjelentek a modern emberrel együtt. A nordikus, indoeurópai népeknél viszont a túlvilág alárendelt szerepű, ahol nincs újjászületés, ahonnan nincs visszatérés, a lélekszimbólumokat megszemélyesítették és megnevezték. Az eddig rokonnak tartott népeknél is alárendelt a túlvilág, s a jó és rossz lelkeknek külön helye van az égben, illetve a föld alatt. Az indoeurópai és az ugor teremtetélegendákban az alárendelő szemlélet az uralkodó. A teremtmények a teremtő személyétől függenek, aki a jót és a rosszat meghatározván, aszerint ítél, fenyeget és büntet.²⁹⁹

A népzenei hagyományok sem támasztják alá a magyar nép és kultúra Kárpát–medencétől távoli eredeztetését. A magyar népzene pentaton, míg az 'ugor' népzene általában nem éri el a tonalitást. A tonalitással rendelkező többi finnugor népnél a zene heptaton, akárcsak Európa teljes népzeneje, a pentaton ősi ír zene kivételével. A közép-ázsiai, illetve török népek zenéje erősen pentaton és ilyen a japán népzene is. A magyar népzene jellegzetes ereszkedő dallamíve az ír és ausztrál bennszülött zenében megvan, míg Európa többi népe zenéjét nem jellemzi. A sumér zene pentaton és nem ereszkedő dallamívű. A magyar pentaton hangskála teljes és zárt rendszer, és igen gazdag zenei kifejezést tesz lehetővé. Kizárólag magyar jelenség népdalainkban a hosszú utolsó hanggal a ritmus és az idő megszűnése. A dunántúli hosszú síp jellegzetes semleges terce idegen a szomszédainktól, de a velünk együtt élő nemzetiségektől is. E több tízezer éve létező nyelvűgős sípot³⁰⁰ azonban a finnugor és altáji népek a régi szamojéd alaprétegből, azaz hatezer éve ismerik. Így ha a mai finnugor népeknél Kárpát-medence-típusú furulya található, akkor nem uráli egységről kell beszélni, hanem Kárpát-medencei egységről, ami valamikor, valami miatt felbomlott.³⁰¹ A zene összecseng a magyar dalok szövegeivel, ezért a zene és a tánc ritmusa keményen ellenpontozott. A magyar nyelvet az első szótag hangsúlya és a másodlagos hangsúlyozás kétüteműen ritmusossá teszi, ami tükröződik a népzeneben és néptáncban is. Az ellenpontozást az adja, hogy a táncos a hangsúlyos szótagra emeli fel a lábát, és a hangsúlytalanra dobbant. Ebben a magyar tánc rokon a baszkokkal és az írrel. A magyarok mellérendelő szemléletének megfelelően a magyar táncban a férfi és a nő egyenrangú, párt alkot.³⁰²

²⁹⁹ Lásd Cser i.m. 59–60. Vö. Lükő i.m., Gáboriné Csánk Vera: Az ősember Magyarországon. Gondolat Könyvkiadó. Budapest 1980, Magyar Adorján: Az ősműveltség. Magyar Adorján Baráti Kör kiadása. Budapest 1995.

³⁰⁰ Istállóskői barlangban megtalált, aurignici korból származó síp pentatonra hangolt nyelvű síp volt.

³⁰¹ Kozák így ír a felbomlás okáról: "Erre jó alkalmat szolgáltatott az a klímaváltozás, ami éppen tízezer éve a jégkorszak végét jelentette. Ennek hatása közismert, a mamut kihalt, a rénszarvas pedig északra húzódott. Ezt a vándorlást a rénszarvashoz szorosan kötődő életmódú népeknek követniük kellett. Ez az északra vándorolt népesség alkotta – minden bizonnyal – azt az uráli–szibériai etnokulturális közösséget, melynek elterjedési területe az újkőkorszakban Norvégia északi részéig terjedt." Kozák József: "Az istállóskői csontsíp és egy magyar furulyatípus." Turán XXIX. (Új II) 1999/2. sz. 10. Lásd Cser i.m. 70–74. Vö. Lükő i.m., Vikár László: "A magyar népzene volgai török és finnugor kapcsolatai." Magyar Őstörténeti Tanulmányok i.m., Csajághy György: "A magyar népzene keleti párhuzama, eredete, őstörténeti vonatkozások tükrében." A Harmadik (Tapolcai) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület kiadványa. Budapest–Zürich 1994, ugyanő: "A felgyői avar síp zenei és történeti háttere." Nemzeti Történelmünk. III. Tanulmánykötet a honfoglalásunk 1100. Évfordulója tiszteletére. Kaposvár 1996. 1996, Gáboriné i.m., Kilmer—Darfkorn—Crockers—Rown: "Hang a csendből." Turán XXIX. (Új II) 1999/5., 6. sz.

³⁰² Lásd Cser i.m. 70–74. Vö. Lükő i.m., Vikár László: "A magyar népzene volgai török és finnugor kapcsolatai." Magyar Őstörténeti Tanulmányok i.m., Csajághy György: "A magyar népzene keleti párhuzama, eredete, őstörténeti vonatkozások tükrében." A Harmadik (Tapolcai) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület kiadványa. Budapest–Zürich 1994, ugyanő: "A felgyői avar síp

A fontos kulturális elem, a lakás és tisztálkodás kérdésében a X. századi Nyugat-Európáról lesújtó beszámolók vannak.³⁰³ Ott a lakások akkor még néhány négyzetméteres földbevált kunyhók. A lovagi, bárói kastélyok kéményes fűtés és ablak nélküli fatornyok. Alsónemű, napi tisztálkodás nincs, a tetveket a főurak parókával fedték el, s külön vakarókat használtak a viszketés ellen. A fürdést az egyház is erkölcstelennek bélyegezte. Nyugat-Európa a mosott ágyneműt, alsóruhát csak a XIII. században ismerte meg. A sztyeppe lovas műveltsége nagy száraz, egészséges, szellőztetett körsátrakkal rendelkezett. A letelepedett magyarok és a lovasok egyaránt hetente váltották és mosták az alsóruhát, ágyneműt, s rendszeresen mosakodtak. A tejköpülő szitájával zuhanyoztak. Pénteken, a tisztálkodás napján nem illett vendégségbe menni. A magyarok a lovas kultúrák embereihez hasonlóan fésülködtek, borotválkoztak. A magyaroknak voltak fürdőik, szaunáik, ami Nyugat-Európában nem volt hagyományos. A ruhaneműnek folyóban, patakban, kútnál mosásával kapcsolatos díszített népi eszközök és életképek közismertek. Ugyanakkor mivel egyes lovas népekről kiderült, hogy nem mosakodtak, és nem váltották ruhájukat, a tisztaság igénye nem feltétlenül a lovas műveltséggel került a magyarokhoz, korábban az már itt megtalálható lehetett.³⁰⁴

Sajátos magyar népi hagyomány az elvakult szabadságszeretet. A nyugat-európai földbirtokos tulajdona volt a jobbágy, mint szabadságától megfosztott rabszolga, akit büntetlenül megverhetett, megölhetett. A földbirtokosok a kereszténységben meghirdetett monogámia ellenére gyakorolták az első éjszaka jogát, és ágyasukká tették a jobbágyok asszonyait. Magyarországon azonban a tripartitumot, a katonai–nemesi és papi osztály jobbágyokat rabszolgaként való birtoklását nem tudták bevezetni egészen a török kiűzése utáni időkig. Akkor is azonban igen nagy volt az ellenállás vele szemben, és kivándorlással való kitérés előle, különösen a székelyeknél. Mert addig a magyarok faluközösségekben közösen birtokolták a földet, és egymást egyenértékűnek tartották. Az őket ért sérelmet bármi áron megtorolták.³⁰⁵ A Szent Korona-tan és -tagság szintén az egyenrangúság mellérendelő tudatát erősítette.³⁰⁶ A társadalmi egyenértékűséget mutatja a kiemelkedő elsőszülött jog hiánya, és ezt tükrözik a művészi elemek is. Ezzel szemben a hindu, a kelta, a nordikus és a finnugor–altáji alárendelő kaszt-szemlélet uralkodik.

A képi ábrázoló művészetben a magyarok a közeli és távoli világot különböztetik meg azzal, hogy a kép aljára, vagy tetejére helyezik a tárgyat. A két világ között gyakran ott kanyarog az élet vize, sokszor kígyó formában ábrázolva. Ezek a motívumok még a mai népi hímzést is meghatározzák. A lélek szimbólumait ábrázolta a népi művészet mind a vizek, mind a madarak képében. Az indás, tulipános minták sokkal inkább a termékenység jelképei, semmint az altáji eredetű virág képei³⁰⁷. A tulipán formáját tekintve a Kárpát-medence és közvetlen környezete legősibb műveltségeinél is már megtalálható, mint bika szarva közötti termékenységi jelkép³⁰⁸. Ugyancsak itt megtalálható az élet fája is, mint általánosan, és gyakran ábrázolt jelkép, ahogy ez népmeséinkben is meglehetősen gyakran megjelenik.³⁰⁹

A magyar népi hitvilágot elsősorban a lélek érdekli. Jelképei pedig lélek-jelképek. Az ember a lélekkel mellérendelő viszonyban van. A lélek az ember életében az emberen belül van,

---

zenei és történelmi háttere." Nemzeti Történelmünk. III. Tanulmánykötet a honfoglalásunk 1100. Évfordulója tiszteletére. Kaposvár 1996. 1996, Gáboriné i.m., Kilmer—Darfkorn—Crockers—Rown: "Hang a csendből." Turán XXIX. (Új II) 1999/5., 6. sz.

³⁰³ Vö. Sydney Painter: History of the Middle Age. Knight and Peasants. New York 1964.

³⁰⁴ Lásd Cser i.m. 77–78.

³⁰⁵ Lásd Lükő Gábort: "A magyarságnak mindig nagyon erős volt a jogi érzéke, a jogiért, a függetlenségéért mindig feltette egész életét és jövőjét. Ha alul maradt a küzdelemben, inkább elbujdosott idegen országra, de a saját hazában nem szolgált idegen uraknak." Lükő i.m. 12. Vö. Cser i.m. 78–79.

³⁰⁶ Vö. Kocsi István: A Szent korona tana. Múltja, jelene, jövője. 2. Jav. Kiadás. Püski Kiadó. Budapest 1996.

³⁰⁷ Kiszely (1996), pp.: 587, Lükő (1942) p.: 47, és Visky (1921) p.: 39 alapján.

³⁰⁸ Gimbutas (1982), p.: 187 és Gimbutas (1991), p.: 247 alapján.

³⁰⁹ Gimbutas (1982), p.: 171 és Domanovszky (1981), p.: 64 alapján.

és csak a halál beálltával távozik onnan. A lélek elpusztíthatatlan, nem születik és nem tűnik el. Az ember fogamzásakor kerül a testbe, és annak halálakor távozik. Az eltávozott lélek nem találva a helyét (pl. gyilkosság vagy más rendkívüli esemény miatti halálkor) bajt okozhat, ezért ez ellen védekezik a népi hitvilág.

Egyébként maga a lélek se nem jó, se nem rossz. A népmese hőse a különböző formává alakult általános lélektől kap tanácsot, vagy segítséget. A kettő viszonyára inkább a jó jutalmazása, semmint a rossz büntetése a jellemző. Az ilyen erkölcsi alapfelfogás szerint belülről kell jónak lenni, és nem a büntetéstől való félelem hatására. A *Mindent látó királylány* meséje³¹⁰ ragyogóan megjeleníti a lélek fontosságát a magyar hiedelemvilágban. Ezért elfogadhatatlanok azok a nézetek, miszerint a magyar nép elfelejtette volna mind a származáslegendáit, mind az isteneit.³¹¹ Nem felejtette el. Egyszerűen nem élt ezekkel a fogalmakkal. Mellérendelő szemléleti módja ezeket nem igényelte. Az alárendelő szemléleti mód azonban ehhez azonnal lealacsonyító szellemi színvonalat rendel, ami viszont nem elfogadható.

A magyar népi művészet tehát, alapvetően mellérendelő jellegű. Ebben a vonatkozásában teljes mértékben tükrözi a magyar nyelvet. A mellérendelés értelmében a képeken, ami alul van, az közeli, ami felül van, az távoli, de egymásnak megfelelő viszonyban vannak az ábrázolt tárgyak.³¹² Közeli és távoli viszonyban állnak a képeken ábrázolt tárgyak, állatok, személyek. Nincsenek sem a horizontnak, sem a térábrázolásnak alárendelve. A közelséget a fogalmakat megszólaltató szavakban a magas, a távoliakat a mély magánhangzók képviselik. Az innen-világ és a túlvilág viszonya is mellérendelő, éppen úgy, ahogy a népmesékben is a kettő között nincs merev határ, a hős szabadon mozog a két világ között. A túlvilágra mind a kéményen, mind a kúton (fagyökerek alatt) át, azaz lefelé és fölfelé el lehet jutni. Az alsó nem különbözik a felsőtől. A szibériai sámánhit hármasságú életfája (égi, földi és föld alatti élet hármassága) nem jellemzi a magyar népi monda és hitvilágot, az életfa csakis a földihez hasonló felső világokat köti össze a földivel és a hármasság sokkal inkább a szülő nő jelképéből eredeztethető. Ennek gyökere is megtalálható a Kárpát-medencében, ill. annak északkeleti külső pereménél.³¹³

A magyar parasztgazdaságok építészete is a mellérendelő szemléleti módot tükrözi. A falusi telken minden funkciónak megvan a maga helye, egyik sincs a másiknak alárendelve. A lakótér, a konyha (kunyhó), a fészer, az istálló a gazdaság területén elkülönülten található meg, zömmel a telekhatárnak támaszkodva. A nyári konyha a hajdani lakósátort (kunyhó) formálja. A lakótérbe épített kemence az égboltot hozza be a házba.³¹⁴

A magyar parasztgazdaság alapvetően különbözik a környező szláv, vagy germán gazdaságtól, ahol az ú. n. egységház elsősorban a védelmet szolgálja, és a terület központi, leginkább védhető helyén található. Ezzel szemben a magyarban az elrendezés a gazdálkodást szolgálja. Mindezt a honfoglalást megelőző időszakban is már megtalálhatjuk a magyarság mai területein, de nem találjuk meg a korábbra vélt szállásterületeken.

Ide tartozik a magyar étkezési műveltség kérdése is. A magyaros vendégszeretet és vendégjog a mellérendelő szemlélet kifejeződése. A magyar konyha elsősorban főző, és nem sütő jellegű. A lovas, nagyállattenyésztők – de ugyanígy a rokonnak vélt finnugor népek – konyhája alapvetően sütő jellegű, ami a mozgó életforma természetes következménye, hiszen különösen a fémeket megelőző korszakban a kerámia edények szállítása, mozgatása nehézkes volt, és az edény elpusztulásának a veszélyével járt. A letelepedett életforma igényli –, de

³¹⁰ *Világszép Népmesék*, pp.: 104-110. A mese alapmotívumait érdemes összevetni a görög mítoszokkal, pl. a *Csudaszép Atalanta* történetével, amit Ovidius írt le. Lásd részletesebben Grant (1995), pp.: 434-344.

³¹¹ Lásd pl. Diószegi (1973), p.: 8, Komjáthy (1955), p.: 387.

³¹² Lükő (1942), pp.: 180-190.

³¹³ László (1974), p.: 101, Forrai (1994), p.: 49, Kalicz (1970), 19. kép alapján.

³¹⁴ Lükő (1942), p.: 283.

lehetővé is teszi – a hosszabb időtartamra szóló tartósítási technikák alkalmazását. A mozgó életformához a szárításos és a sós hústartósítás tartozik, a letelepedetteknel a savanyításos és füstöléses élelmiszertartósítás is megtalálható. A savanyításos technika a magyar konyhatechnika jellemző eszköze, de nem jellemzi sem a nyugati, sem az északi népek konyhatechnikáját. A füstöléses hústartósítás is alapvetően erdős, fás övezet technikája, nem alkalmazható sztyeppe körülmények között. A magyar ezzel az eljárással bőven él.

A honfoglalás idején élt magyar könnyűlovas ezer kilométeres hatótávolságát szárított ételekkel rakott iszákjának köszönhetette. Am elődeink a szárításon kívül ismerték a hűtés, sózás, erjesztés és savanyítás ételízestítő és tartósító hatását is. A honfoglalás kori Nyugat-Európában viszont nem ismerték az élelemtartósítási eljárásokat, s téli ételmük alig volt, mert az állatok zömét a téli táplálékhiány miatt le kellett ölniük. A magyar konyha, a letelepedettek konyhája hagyományosan főző jellegű.³¹⁵ Japánból tizenegyezer éves főzőedényt ismerünk, de főztek a Turáni-alföldön, Dél-Kaukázus mentén, Anatóliában és a Balkánon is. A gabonatermelés elterjedésével a magvakat megőrölték, a lisztet vízzel gyúrták, kelesztették, aztán megsütötték, vagy megfőzték, növényekkel ízesítették. A lovas társadalmak fő tápláléka állati eredetű, mint a nomádoké. A mozgó, pásztortársadalmak elsősorban sütnek, mert így a legkönnyebb feldolgozni az állati táplálékot, s a mozgó életformához is ez illik tehát a legjobban.³¹⁶

Eddig feltételezett nyelvrokonainknál a Földközi tenger mellékéről elterjedt bornak nincs kultúrája. A magyar kultúrában a bor kedvelt, alapvető kapcsolatteremtő ital, azaz átvitt értelemben szakrális jellegű. Magyarország talajhőmérséklete, a talaj magas nyomelem tartalma, valamint a vulkáni, löszös és homokos talajok kiválóan alkalmasak az aromás szőlőtermelésre. A bor magyar szó, és a *szőlő* erjesztett italát jelenti. A fogalommal a magyar műveltség nem ismerkedhetett meg a honfoglalás körüli időben, mert akkor a fogalmat szolgáltató műveltségével harmonizáló kifejezést használna a megnevezésre. A szőlő, a szőlőművelés, az erjesztés szavai nem vezethetők le sem a szomszéd népek nyelvéből, sem azokéból, akiktől állítólag a magyarnak ezeket meg kellett tanulnia. Ezek alapvetően magyarok, jóllehet, nem vonhatók a finnugor elmélet fogalmai alá. A magyarok ismerik az árpa melaszából erjesztett sört és az égetett szeszes italokat.

Végezetül említsük meg, hogy a magyar műveltségnek volt saját írása. A magyar (székely) rovásírás már a honfoglalás korát megelőzően a Kárpát-medencében – és csakis itt és annak keleti részében! - megtalálható.³¹⁷ Az írás néhány alapjel logikus kombinálásával vezethető le és valamennyi ma használatos magyar hangnak ismert a rovásjele.³¹⁸

Az írás alapvetően mássalhangzós írás, merthogy csak akkor jelzi a magánhangzót, ha az értelemzavaróan eltérne az alapfelfogásként kezelt magas fekvésű magánhangzóktól. Több összevonás (ligatúra) is ismert, amivel az írásjelek száma ugyan megnő, de az értelmezéshez szükséges rovások száma észszerűen csökkenthető. Minthogy a magyar nyelvben a jelentést elsősorban a mássalhangzók hordozzák, valamint a nyelv a magánhangzó harmóniát következetesen használja, a mássalhangzós írás megértése nem okoz komolyabb gondot. Ugyanez nem mondható el a sémita írásokról, ahol a magánhangzónak, pl. az ige idejét, módját tekintve meghatározó jelentősége van. A magyar írás jelei nagyon sok esetben megfelelnek a jelölt hanghoz tartozó fogalom képének (pl. h = h – hal, s = s – sarok, v = v –

³¹⁵ Ez nem azt jelenti, hogy nem süt, hanem azt, hogy az étrendben a főzött, párolt ételek, a növényi rostok, vagy szárított, sóval tartósított alapanyagokból készített ételek meghatározó mértékűek. Ide tartoznak a levesek, főzelékek, főtt húsok és kifőzött tésztafélések. A sült húsokhoz mindig tartozott főtt növényi köríték. A főtt ételekhez általában a kenyér is hozzátartozott. A kenyér erjesztett (kelesztett) növényi termék, a sztyeppe, a lovas és a török népek ellenben lepényt sütnek, nem kelesztett tésztafélét fogyasztanak.

³¹⁶ Lásd Cser i.m. 74–77. Aki hozzáteszi, hogy ezek a lovas műveltségek özönlötték el azután Eurázsia letelepedett lakosságát, s mint urak, főnökök telepedtek rájuk.

³¹⁷ Györffy (1997), p.: 145.

³¹⁸ Forrai (1994), Varga (1993), Hosszú (1999).

víz, stb.), ezért a magyar írás más írásrendszerekből való eredeztetése eléggé kérdéses. Ugyanakkor ugyanezen a területen az újkőkorban már hasonló metszésű írásjeleket használtak az itt letelepedett műveltséget folytató, és alapvetően békés, fémfeldolgozó emberek, amint erre a Tatárlakán kiásott ú. n. amulett alapvető példaként szolgál (3. ábra). Ez a legkorábbi írott (8 évezreddel a jelen előtti) emlék 13 rovásírásos jelet tartalmaz, amiből 8 megtalálható a későbbi magyar rovásírás jelei között is. A Kárpát-medence és környezete kora-fémkori műveltségeinek volt írása – maga a tatárlakai tábla is ennek egyik darabja -, aminek a jelei nem idegenek a magyar rovásírásétól (4. ábra³¹⁹). Ez az ú. n. öreg-európai írás jelenti a későbbi lineáris A, a B, majd a ciprusi írás alapjait. A ciprusi és az öreg-európai írásjeleket Gimbutas³²⁰ alapján az 5. ábrán hasonlítom össze.

Az Öreg Európa írását Daniels³²¹ nem ismeri el írásnak, mert nem kereskedelmi feljegyzésekhez kapcsolódik. Ugyancsak Daniels nem tud a székely rovásírásról, holott oldalakat szentel a sokkal későbbi eredetű és sokkal primitívebb germán rúnáknak. Renfrew³²² ellenben a hűsvét szigeti írásra hivatkozva megállapítja, hogy annak nem feltétlenül kell kereskedelmi feljegyzéseken alapulnia, lehet csupán az emlékezetet fönntartó szerepe is, ahogy ez lehetett az Öreg Európában is. Ez volt a székely–magyar műveltség területén is. A kereszténység fölvételekor megtiltott rovásírás³²³ azonban már mint 'kereskedelmi feljegyzés' élt tovább Erdélyben, az Alföldön.

A rokonnak vélt népeknek nincs és – nem is volt – saját írásuk. Tamgáik csupán nemzet-ségjelek. Ezek a tamgák egyébként a Szvidéri műveltség területén is ismertek és ott a későbbi lengyel nemesi családok jelei voltak³²⁴.

Így a magyar kultúra elhatárolódik mind a négy égtáj felé a többitől: *Megállapíthatjuk tehát, hogy kulturális elemeket tekintve a magyar nyelvterület kultúrája sajátosan egyéni. Tartalmaz elemeket, amik a kelethez kötik, tartalmaz elemeket, amikkel a nyugathoz kapcsolódik, de egyik sem meghatározó, uralkodó jellegű: a kultúra jellegzetesen Kárpát-medencei. A mellérendelő jellegű szemlélet keményen elválasztja mind a Nyugattól, mind a sztyeppe népektől, akikre ez ugyancsak nem jellemző. Ezzel összecsengő felfogást távol-keleten találunk. Kulturális vizsgálataink összességében mégis azt mutatják, hogy a keleti eredeztetés modellek sem igazán alkalmazhatóak a magyarság kultúrájára. Sem a finnugor, sem a türk, sem a sumér, így újra vissza kell térnünk Magyar Adorján gondolatához: a magyarság Kárpát-medencei, nem jött sehonnan, itt alakult ki és itt lett azzá, ami. A kérdés azonban az, hogy mikor és milyen közreműködéssel.*

XIX. A magyarság embertani egysége és folytonossága

A honfoglalás kori magyarság embertani képét Bartucz ill. Lipták dolgozták fel.³²⁵ Kiszely elemzi a Kárpát-medence honfoglalás korát megelőző időszakainak is az embertani képét, ill. szembesíti a Kárpát-medencei embertani adatokat az eredeztetési modellek ú. n. őshaza helyszíneinek a megfelelő embertani anyagával.³²⁶ A jelenkori magyarságról Henkeytől³²⁷ kaphatunk adatokat.

Az embertípusok al csoportra osztásában a testmagasság, a test robusztussága és a koponya jellemzői számítanak meghatározóknak. A jelenleg élő ember tipizálásához fölhasználják még

³¹⁹ Gimbutas (1991), p.: 310.

³²⁰ Gimbutas (1991), p.: 347.

³²¹ Daniels (1996), pp.: 22.

³²² Renfrew (1973), pp.: 202-204.

³²³ Lásd I. István rendeletét, Vatikán 1000, IC. Cal. Oct. Die Festo lac. Vitéz András fordítása, 1816, Jónás András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza, 1969-71.

³²⁴ Ascherson (1996), pp.: 238-240.

³²⁵ Lipták (1954, 1957, 1977),

³²⁶ Kiszely (1976).

³²⁷ Henkey (1993, 1998, 1999).

a bőr, a haj és a szem színét, ill. a szőrzetet, annak mennyiségét és göndörítettségét.³²⁸ Ez utóbbiak a temetkezési helyekről előkerült csontvázak osztályozásában általában nem játszanak szerepet, jóllehet néhány mumifikálódott tetemnél ezek is megállapíthatók. Ugyancsak a vércsoport és bizonyos gén-sajátságok is segítenek ma már a csoportosításban, de a történelem előtti embernél ezek még szintén nem nagyon jöhetnek számításba, jóllehet csonttöredékek alapján újabban már ezek a jellemzők is meghatározhatók.³²⁹ Az AB0 vércsoport rendszer statisztikus elemzése ellenben már ma is kézzelfogható eredményekre vezetett, ahogy azt dr. Nagy Ákos legújabb tanulmánya alapján értelmezhetjük.³³⁰

A koponya legfőbb jellemzői: hosszúság, szélesség, magasság és a forma. A hosszúság a felülnézetbeli koponya legnagyobb méretét, a szélesség a koponya legnagyobb szélességét, a koponya jelzőszám pedig a szélesség és a hosszúság arányának a százszorosát jelenti. Alapvetően három típust különböztetnek meg: hosszú, rövid és közepes koponyát (koponyajelző kisebb, mint 75, nagyobb, mint 80, illetve 75-80).³³¹ A koponya szélesség mellett az arc, és homlok szélességet is meg szokás adni. Ismeretesebb széles és keskeny arcú típusok. Ez a koponya magasságra vonatkoztatott szélességet jelenti. Ezen belül is fontos a járom-csont, ill. az állkapocs szélessége. Fontos még a koponya alakja, azaz a homlok, a tarkó görbülsége. Vannak alacsony és magas, meredek, vagy lapos homlokú, vannak csapott, görbült, vagy csúcsos tarkójú embertípusok. Fontos még az orr formája, ami egyenes, konkáv és konvex lehet. A koponya magassága a fej magasságát jelenti. Alacsony és magas koponyájú típusokat különböztetnek meg.

Testmagasságot tekintve alacsony és magas típust tartanak nyilván. A test felépítése lehet robosztus és vékony (filigrán, azaz angol szóval: *gracile*). A testhosszúság arányában is vannak különbségek. Melegövi típusoknál általában a láb hosszú a törzshöz képest, a hidegöviéknél ez fordított.

Biológiailag az emberiség egyetlen fajhoz tartozik, de ezen belül több alcsoportra (fajta) osztható fel. Öt alapvető csoportot különítenek általában el: veddo-ausztraliid, europid (eurázsiai), mongolid, afrikoid és amerindid.³³² Ez akár öt eredetre is utalhat, jóllehet az eredet kérdése ma még nyitott.³³³ A magyarság szempontjából, az ötből kettőt kell figyelembe vennünk: az europidot és a mongolidot. Az utóbbi tipikusan hidegövi, azaz alacsony, rövid lábú, széles, lapos arcú, gracilis típus. Több vonatkozásban rokona a neandervölgyinek, aki szintén rövid lábú, széles arcú, de az arca nem lapos, robosztus testfelépítésű, és vastag csontú. Kiszely meg is említi, hogy a mongolid is a neandervölgyiből eredhet³³⁴, jóllehet a mongolid azért vékony csontozatú. A robosztus, vastag csontozatú, de hosszú lábú ázsiai ősember a jávai ember, akinek fejformáját a későbbi ausztraliid embernél vélik fölismereni.³³⁵ Velük szemben áll az afrikoid ill. europid ember ugyancsak hosszú lábakkal, de vékony, magas testfelépítéssel és hosszú, keskeny arcú fejjel.

Az europid embertípusokat a mai "rendőrségi" források általában kaukázusinak jelölik. Ez természetesen nem egyetlen embertípus megjelölésére szolgál. A klasszikus kaukázusi

³²⁸ Lásd részletesebben Garn (1969) munkájában. Természetesen ma már a korábban még nem ismert immunológiai és gén adatokat is felhasználják, így a vércsoportot. Ennek megfelelően a három fő földrajzi alaptípust kilencre tágították fel. Ezek: amerikai, polinéziai, mikronéziai, malenéziai, ausztrál, ázsiai, indiai, európai és afrikai. Az általános kérdéseket illetően lásd még Kiszely (1976) munkáját.

³²⁹ Legújabb hírek szerint a 9 évezreddel ezelőtt a Cheddar egyik barlangjában elhalálozott ember génjeihez a legközelebbi génnel a helység tanítója rendelkezett, ami arra utal, hogy bármiféle nyelvi változás ellenére a terület letelepedett lakói ott élhetnek már évezredek óta. Lásd: *Science* (1999).

³³⁰ Nagy (2000).

³³¹ Kiszely (1976), p.: 401.

³³² Kiszely (1976), pp.: 175, 166.

³³³ Gamble (1993), pp.: 65-73, ill. Leakey (1994), pp.: 86-89.

³³⁴ Kiszely (1976), p.: 186.

³³⁵ Flood (1995), p.: 77.

europid embertípus hosszúfejű, keskeny arcú, vékony testalkatú. Ezek közül a magas testalkat az indoeurópaiak és a nordikus emberek klasszikus jellemzője³³⁶, az alacsony termet meg a keleti mediterrán emberé. Velük szemben állnak viszont a cromagnonid típusok, amik általában hosszú és széles fejűek, széles arcúak, robusztus testalkatúak és vastag csontúak. A cromagnon A típushoz magas, a B típushoz alacsony testalkat tartozik. Az utóbbi rövidebb koponyájú változatát kelet-európainak (kelet-balti) nevezi Kiszely³³⁷. Az európai földrész legrégebbi embertípusai ezek.³³⁸ Rövid, kerek koponyájú, meredek homlokú, kis közepes testmagasságú ember az alpi típus. Az alpi embertípus a jégkorszak végén (mezolitikum) jelent meg Európában.³³⁹ Az alpi típushoz közel áll a lappid. Igen rövid fejű, kifejezetten alacsony, igen széles arcú emberek.³⁴⁰

A keleti mediterrán típushoz vékony testalkat, hosszú, ill. igen hosszú fej és keskeny, lágyan kecses arc tartozik.³⁴¹ Ennek három altípusa van, az iráni, a transzkáspi és az indid. A közép mediterrán típushoz tartozik a pontuszi, a gracilis mediterrán és az észak-afrikai. A kaspi változat magas, a pontuszi kisközepes, az iráni nagyközepes³⁴² testmagasságú. A nyugati mediterrán magasabb és kissé robusztusabb testalkatú, mint a keletiek³⁴³. Vékony és alacsony testalkat, hosszú fej és keskeny arc jellemzi már az átmeneti kőkortól ismert proto-mediterrán típust.³⁴⁴

Az armenoid (taurid, előázsiái³⁴⁵) szintén meglehetősen régi embertípus. Rövid, közepesen rövid, ill. kerek fejű, lapos homlokú, vékony és közepes termetű, a Kaukázustól délre általánosan elterjedt típus.³⁴⁶ Ennek és a mediterránnak a keveréke alkotja az sumér-akkád civilizáció embertípusát.³⁴⁷

Később alakultak ki keveredés révén az uralid, a pamiri, a turanid³⁴⁸ és a dinári (adriai) embertípusok. Valamennyit rövid, vagy közepesen rövid fej jellemzi. A turanid (europo-mongolid³⁴⁹) kialakulását Lipták időszámításunk kezdetére teszi.³⁵⁰ A pamiri és a turanid közép magas fejű, a turanid széles, a pamiri közepesen széles arcú (járomcsontú), nagyközepes, vagy nagy termetű. A turanid feje nagy, a pamírié kicsi.³⁵¹ Az uralid típus szintén europo-mongolid,³⁵² azaz széles járomcsontú, rövid fejű, de erősen hátrahajló és az arctól hátrafelé szélesedő koponyájú, alacsony arcú, mongoloid jellegű (alacsony, vékony termetű).³⁵³ Europid-mongolid keverék, mongolid túlsúllyal. A dinári típus közepesen széles, rövid, ill. túl rövid fejű, keskeny arcú, magas termetű fajta.³⁵⁴

³³⁶ A klasszikus északi, vagy nordikus típus. Lásd: Kiszely (1976), pp.: 140-141.

³³⁷ Kiszely (1976), p.: 144. A

³³⁸ Kiszely (1976), pp.: 141-142.

³³⁹ Kiszely (1976), p.: 145.

³⁴⁰ Kiszely (1976), p.: 146.

³⁴¹ Kiszely (1976), p.: 143.

³⁴² Henkey (1998), p.: 50.

³⁴³ Kiszely (1976), p.: 143.

³⁴⁴ Ez az ember élt a Shanidar barlang átmeneti kőkora idején JE 11000 körül. Valószínű emberáldozatot gyakorolt, merthogy a minden női sírban egy 4 év körüli gyerek csontvázát is megtalálták. Lásd: Roux (1992), p.: 40. Érdekes ezzel szemben földézni az ugyanitt több tízezer évvel korábban élő neandervölgyi ősembert, aki nem áldozott embert, hanem a nyomorékot megmentette, megoperálta, életben tartotta.

³⁴⁵ Lipták (1977), p.: 239.

³⁴⁶ Kiszely (1976), p.: 148.

³⁴⁷ Roux (1992), p.: 81, Osetzky ugyancsak megemlíti ezt a 48. lábjegyzetében, p.:98.

³⁴⁸ Osetzky (1977) p.: 113, a 197. sz. lábjegyzetben hivatkozik Liptákra és Sulimirskire, akik szerint a cromagnon és a mongolid elemek keveredésével kb. 1000 év alatt alakult ki a szibériai alföld keleti részén.

³⁴⁹ Lipták (1977), p.: 240.

³⁵⁰ Lipták (1955), p.: 238, idézi Osetzky (1977), a 93. lábjegyzetében, p.: 103.

³⁵¹ Henkey (1998), p.: 48.

³⁵² Lipták (1977), p.: 240.

³⁵³ Kiszely (1976), pp.: 153-154.

³⁵⁴ Henkey (1998), p.: 49. Kiszely (1976), pp.: 147-148.

Számunkra külön figyelmet érdemelnek a cromagnonid típusok. Az A típus általában Nyugat-Európában fordul elő, a B típus pedig Közép- és Kelet-Európában. Magyarországon a B típus főleg az Alföldtől északkeletre található meg, de általánosan elterjedt a Kárpátoktól északkeletre, közvetlenül annak környezetében, valamint ettől északra. A szlávok és a finnek klasszikus embertípusa. Elképzelhető, hogy ez a két embertípus a kaukázusi és az őshonos nyugat-európai (neandervölgyi) ősember keveredésével jött létre.³⁵⁵ Jóllehet, egy ilyen keveredésre utaló konkrét archeológiai (csont) adatokat találhatunk,³⁵⁶ mások mégis hevesen ellenzik a gondolatot.³⁵⁷ Lipták a Kárpát-medencei embertípusok vizsgálatánál bevezette a cromagnonid C és C+ turanid típusokat is, de ezeket Henkey a turanidok közé sorolja.³⁵⁸

A cromagnon B és mongol típusok keverékeként jöhetett létre az uráli típus. A nordikus típus a klasszikus kaukázusi és a cromagnon típusok keveredésével magyarázható.

A jelenkori magyarságot többségében a rövid és közepesen rövid fejű, széles arcú ember típus jellemzi. A testalkatot tekintve a közepesen magas alkat, inkább nehéz, mint vékony csontozat a jellemző. Ezzel szemben a környező ú. n. indoeurópai embereket a vékony csontozat, hosszú fej és keskeny arc uralja. Egyik népe sem homogén, egész Európa lakossága kifejezetten kevert típusú, csak az átlagok jelzik ezt a különbséget. Henkey a magyarság típusait Közép-Ázsia jelenkori lakosságával veti össze, akiket ugyancsak a rövid fej és a mérsékelt közepes testmagasság jellemez. Ebből ki nem mondottan arra következtet Henkey, hogy a magyarság eredete Közép-Ázsia. A későbbiekben azonban látni fogjuk, hogy a robosztus csontozat, a széles arc, és emiatt a közepes ill. rövid fej nem föltétlenül kell, hogy elvigyen minket Közép-Ázsiába, ugyanezek a típusok lehetnek a Kárpát-medence jégkorszaki cromagnon típusú emberének is az utódai.

Érdemes lenne megtudni, hogy azok az emberek, akiknek a tulajdonság-átöröklőit Semino és munkatársai vizsgálták, melyik-melyik embertípushoz tartoztak? Elkülönült-e a mediterrán embertípus, mint az EU4-11 allén csoportot viselő, vagy az EU18 és EU19 esetleg éppen a robosztus embereket jelenti-e? Sajnos erről nem kaphattunk értesülést.

Végezetül a vércsoportelemzésről néhány szó. A magyar nyelvű etnikumban a környezetéhez képest kevesebb a 0-vércsoport százalékos mennyisége, amit ellentételez az AB vércsoport szokatlan nagy százalékos részesedése. Az A és a B vércsoport nagyjából megfelel a terület környezetében tapasztaltaknak (40–20%). Ugyancsak nagy az AB vércsoport aránya a 0-hoz képest a honfoglalás előtti Kárpát-medencei leletekben, amiből Nagy Ákos arra következtet, hogy az AB mutáció elsődleges az örmény-asszír eredetű A-val és a mongol eredetű B-vel szemben (azaz nem azok keveredéséből származik), ugyanakkor a mutáció föltehetően a Kárpát-medencében jött létre.³⁵⁹ Ez egy nagyon fontos szerológiai adat, ami ugyancsak a magyarság Kárpát-medencei eredetének eléggé határozott jele.

ÉGETŐEN FONTOS KÖVETKEZTETÉSEK

A magyar őstörténeti kutatásban igen régóta létezik bizonyos szárnyalás az ázsiai uralkodói rétegeket és népáramlásokat illetően, hiszen, mint mondják, keletről jön a fény, keleten kél a Nap. Ezek az egyoldalú törekvések azonban valójában igen sovány valóbani eredményekre épülnek, inkább feltételezések, érdekek és meghatározott hagyományos minták mentén születtek, illetve tartják fenn magukat — ma már akadályozva valóságos többgú őstörténetünk legfontosabb összetevőinek bemutatását és további, részletes feltárását. Hiszen nem tehetjük meg, hogy csupán az avar-hun-szkíta-méd-sumér eurázsiai magyar folytonosság, és valamiféle 'magasabb rendűség' szempontjából kutassuk őstörténetünket. Büntetlenül nem

³⁵⁵ Clarke (1965), ahol a Bükk és általában az északi Kárpátokbeli kultúrákat említi. pp.: 70.

³⁵⁶ Clarke (1965), pp.: 54-66.

³⁵⁷ Lásd, pl. Gamble munkáit.

³⁵⁸ Henkey (1998), p.: 48.

³⁵⁹ Nagy (2000), pp.: 14, 20, 29, 35, 64.

ragadhatunk ki egyes mozzanatokát őstörténetünk egészéből, hogy az egész helyére állítsuk. Nem azonosíthatunk egész népeket bizonyos vezető rétegükkel, vezéreikkel. Nem keverhetjük az időrendet, nem emelhetünk ki késői mozzanatokát, nem vetíthetünk vissza a régmúltba késői állapotokat. Amire egyébként nincs is semmi szükség, hiszen éppen elég kiválóan értékes sajátosságunk látszik meglenni mibennünk a legrégebbi múlt óta.

Nem lehet a feladatunk az sem, hogy valamilyen dicső múltat keressünk magunknak, amikor az egész emberiség számára egyedülállóan fontos múltunknak az egésze. Azzal igen sokat árthatunk magunknak, mert az igazság fog előbb-utóbb diadalmaskodni az őstörténetben is, ráadásul a valódi őstörténetünk egy időtől visszafelé már egyedül alkotja az emberiség ősmúltját. Ebből kiragadni késői részleteket, nem lenne helyes, ha egyszer minden késői fejlemény levezethető korábbi őstörténetünkből. Ami nem vezethető le, amire nincs adatunk, azt a késői fejleményt még akkor sem kell összekötni őstörténetünkkel, ha sok a hasonlóság, ha eltagadhatatlanul közelinek látszik a kapcsolat. Egyrészt lehetnek olyan összefüggések, hatások, amiket nem ismerünk még, de később felfedezzük, és akkor teljes magyarázatot adhatunk, másrészt csak növeljük tekintélyünket, ha kimondjuk bizonyos dolgokról, hogy nem tudjuk, nem ismerjük őket, s az utókorra hagyjuk megoldásukat.

Tartalmi ügyekben azért sem árt az óvatosság, mert Eurázsia esetében igen nagy területről van szó, s nem lehetünk mindenütt egyforma magas színvonalon tájékozottak. S bár sok összefüggő eredményt ismerünk egyénileg, közösen kell megvitatnunk és elfogadnunk azt, hogy beilleszthetők-e a közös végeredménybe, vállalhatjuk-e napvilágra hozását. Mert ha például kiderül, hogy Dzsingisz kán is egyfajta Isten ostoraként tekintett magára és seregére, bizony nem árt megvizsgálnunk, meggondolnunk a mi Attila királyunk ugyanilyen szerepének összefüggéseit. Nem vállalhatunk fel, nem javasolhatunk a továbbiakra egyfajta kritikátlan hőskultuszt és eszetlen heroizmust. Nem feltétlen kell nekünk olyanok nagynak tartott utódaként fellépnünk, akikről nincs teljes bizonyosság, hogy kizárólag a mi elődeink lennének, illetve hogy kizárólag ők lennének az elődeink. Nemcsak a mai politikai súlyunk kicsinysége figyelmeztet erre, hanem elég régóta tartó politikai senkiségünk, sikertelenségünk is. S főként az, hogy látszólagos kudarcaink, sorozatos bukásaink ellenére él nemzet e hazán, azaz megvagyunk, újjászületünk, újult erővel építjük mindig a jövőt. Mintha tehát nem kizárólag, vagy egyáltalán nem a hősi, avagy hódító jelleg lenne ránk jellemző, főként nem az erőszak gyakorlása, hanem elviselése, kitérés előle. Rombolás helyett az építés, a hódítók megszelídítése, hódító, gyilkos jellegük kiiktatása és a többi.

Ha mi valóban a nagy hunok, szkíták és sumérok harcias népeinek utódai lennénk, akkor szégyellnünk kellene magunkat, hogy hova süllyedtünk. Egyébként eddig valamennyi ilyen harcias, a heroizmust központi tételként megélő nép úgy süllyedt el a népek tengerében, hogy írmagja sem maradt. Éppen a harciassága eredményeként. Nekünk éppen az kell erőt és hitet adjon, hogy nem voltunk harciasok, nem a fegyver erejével maradtunk fenn, hanem a tudással, a szellem erejével: "*Többet ésszel, mint erővel!*" Nem a nagy nevek kellene, hanem a nagy tettek, és azok nem feltétlenül a kard, a dárda, vagy a nyíl nyomát követik, sőt. Ha védelemről van szó, az más, de ezek a nagyok nem védelemben, hanem a hódításban jeleskedtek. A felsorolt névsor pedig egybemossa az összes nagynak véltet, holott erre az ég egy világon semmi bizonyíték.

A szkíták nyelvét elemzik többen, holott semmit sem tudnak róla. Honnan veszik a nyelvi anyagot hozzá? Ahonnan veszik, már eleve behatárolja, hogy hova akarnak kilyukadni. A szkíták melyik részét elemzik? Olyan, mintha indiai, vagy európai nyelvről beszélnének. Ugyanez vonatkozik mind a hun, mind a mongol birodalom nyelvére. Hamis felfogás az, hogy egy nyelvűek egy népet alkotnak. A X. században a nyelvnek alig volt a hatalmi kérdéseket illetően meghatározó szerepe, ha egyáltalán volt. A nyelv csakis a XVIII. század nemzeti államaiban perdöntő jelentőségű. Egyébként a magyar nyelv őstét a palóc kiejtésben és a székelységben láthatjuk. De ez egyelőre csak megérzés részünkről.

Vagy amikor az egy-két-három tízezres nagyságú, ide többször beköltözött vezető réteget tekintjük, inkább uralkodó réteget kell érteni alatta, mert a vezető réteg megvolt korábban is, de nem különült el származását tekintve úgy, ahogy Árpád magyarjai, vagy az avarok elkülönültek az ősnépességtől, mondjuk a székelyektől vagy palócoktól, akiknek nevét nem tudjuk, hiszen önmagukat ők nem nevezték meg (ami önmagában is igen régiségükre vall).

Vagy itt van a szimmetria kérdése a népművészetben, ami divatos téma, sokan vélik úgy, hogy manapság ezzel népszerűsíthető igazán népünk szenzációs díszítőművészete. Ők azonban a geometriát látják a népművészetben, nem a jelképezést. Ezért a magyar népművészet szimmetriájáról szóló könyvek csupán a nyugati szemléletből fakadhatnak, s alapvetően hibásak, hiszen a tükör-szimmetria éppen, hogy sérti a magyar népművészt. Ehhez hasonlóan káros a teozófiával összehozni a magyar népi szemléletet a csillagokkal kapcsolatban, de bizony még a különböző állatövi ábrázolásoknál is sokkal régiebb és eredetibb tudományos szemléletről van szó.

Egy ködös vágyalom keresése miatt nem adhatunk fel tehát mindent, nem lehet kizárólagosan az ázsiai eredet sem a szívügyünk. Különösen megfontolandó ez, ha ezért nincs béke a Kárpátok alatt, és ezért adnák fel egyesek akár a valóságos érdemeinket is, csak hogy magasabbrendű előnyökhöz jussanak. Pedig éppen mostanában jönne el végre az ideje megegyezni a szlávokkal, románokkal, germánokkal, hogy ők szépen abbahagyják a mi ócsárlásunkra épülő múltépítésüket, visszafogják magukat, levetik eddigi nagy mellényüket, ha ezután östörténéről van szó, ha egyszer a kőkorszaki fejleményekről szólván, nem jöhetnek szóba érveik, hiszen nincs indoka önmaguk előtérbe állításának. Hiszen sok hivatkozásra éppen a Kárpát-medencei előzmények eddig jócskán figyelembe nem vett jellegzetességei jogosítanak fel az ősmúlttal kapcsolatban, sőt ezek örökösüként sokáig csak mi jövünk szóba, s ők eléggé későn jelennek meg a színen, és sokáig még mindig nem főszerepben. Annak aprólékos tisztázása helyett például, hogy a *sclav* jelentése semmiképpen sem szláv, hanem az őslakos jobbágy szolga nép, akinek a nyelvét később magyarnak nevezték el az uralkodóiról, szóval e helyett most újabb támadható felületeket – adathorizontokat – kívánunk nyitni? Nem nagy fényűzés ez? Ki vállalja ezért a felelősséget, amikor már amúgy is igen megterheli a mai magyarság egészének östörténetét, hogy a szkíta-hun-avar-magyar folytonosságra úgy tekintenek, mintha kizárólagosan az egész népet érintené, és nem csupán a pár tízezres uralkodói réteget, szembeállítva ezt a kizárólagos finnugor népi eredettel. Persze tudjuk, nehéz függetlenedni a kívánatosnak látszó álmoktól, különösen olyan sok egyező adat birtokában, mint amit akár maga a magyar szó, akár egyes műveltségi elemek eurázsiai, sőt az egész világon szétszórt jelenléte mutat. Természetesen erre is van, vagy előbb-utóbb lesz magyarázat, csak hát még több, túlnyomó, sőt, milliárdszorosan nagyobb mindaz, ami nem egyezik mással, nincs máshol, csak nálunk (és ez a lényeg). És bizony a legutóbbi időben már érkezett a Magyar Tudományos Akadémia részéről oly súlyos jelzőkkel illetett alternatív régészeti háza tájáról nem egy jól valószínűsíthető leírás, indoklás az egyezésekre.³⁶⁰ Ugyan más, mint az az egyszerű, bár cseppet sem bizonyos keleti, ázsiai népi folytonosság képzete, de korszerű magyarázat, megoldási kísérlet. Jobb lenne talán ezzel foglalkozni, mint agyonhallgatni. Hiszen már minden oldalról nyilvánvaló, hogy a régi álláspontok tarthatatlanok, rosszul felállítottak. Nem szabad hagynunk, hogy újra belevigyenek minket egyfajta felújított ugor-török háborúba. És nem hagyhatunk több támadási felületet a mongol kártya kijátszóinak sem. Tudjuk, milyen kis százalékban van jelen a B vércsoport közöttünk, amelynek ázsiai jelenlétét ismerjük.³⁶¹ Ám még itt sem lehetünk biztosak annak ázsiai eredetében, hiszen tudvalevőleg, a hatalmi réteg Ázsiába is a Kaukázus felől, a Fekete-tengeri feltöltődés után nyomult be, került el oda.

---

³⁶⁰ Lásd pl. ...

³⁶¹ Nagy (2000).

Váltani kell tehát a tudományos kifejezések és elképzelések összefüggő sorát az eddigiekben szembenálló minkét oldalon. S ha eddig e két hamis elképzelés szembenállása volt az igazság megismerésének, illetve képviselésének útjában a legnagyobb akadály, tekintsük hivatásunknak az akadály lebontását. Ha az Akadémia eddig agyonhallgatta az alternatív régészet eredményeit, nem lehet a válaszuk, hogy mi is agyonhallgatjuk a megoldás reményével fellépő elképzelést. Nem vehetünk a nyakunkba továbbra már olyan, évezredek terheit sem, amik alatt nyögve a végső pusztulás szakadéka szélére jutottunk. Az Árpád-házi uralkodók, és elődeik is persze, a többi európai, főként nyugatabbi uralkodó családoktól különbözve, kiváltották azok haragját, üldözését, titkos és megsemmisítő mesterkedéseit. Még akkor is, és annak ellenére, ha a katolikus egyház szentjei voltak, illetve ha házassági szokásaikkal lényegében Európa minden uralkodó családját erősen meghódították. A hatalmi osztozkodást, a hatalmi harcot a későbbiekben leginkább a magyar nép szenvedte meg, gondoljunk csak a török hódításra, és az osztrák uralkodók – magyar király létükre – magyarelles tevékenységére, erősen romboló hatású intézkedéseire. S ha ilyen módon magyarként kimaradtunk az európai és a nagyvilágbeli nagyhatalmi politika befolyásolásából, mégis népként és műveltségként többször megmutattuk az utóbbi évszázadokban is erőnket, képességeinket, érdemeinket. Szinte lázalomnak látszik, ha valaki még mindig a katonai erő, az elrettentő, gyilkos fegyverek, s a hatalmi tényezőktől várja a magyar feltámadást. Nem mintha a meghunyászkodást ajánlanánk, de bizonyosan nem az erőszakot ajánljuk, ha egyszer egész öskultúránk annak ellenkezőjét képviseli, annak ellenkezőjének hasznairól, sőt szépségéről győz meg bennünket. S még az elmúlt évszázadi magatartásunk is. Nem véletlenül van annyira elegünk az erőszakból, az undorító mértékű, folytonos gyilkolás mutogatástól minden tévécsatormán, filmen. Amitől egész következő nemzedékek egészsége tönkremehet. És ez nem médiafüggő, mert régebben talán még inkább jelen volt, akár a vallás által is erősítve, teljes befolyásolási lehetőséggel az ellenség elátkozása, a felhívás megsemmisítésére. Legfeljebb népmeséinkkel, népdalainkkal, adomáinkkal lehetett kitérni ezen lelki kényszer alól. De elődeink kitértek, és ez sokszor egyedülálló teljesítményük volt, legalábbis Európában.

Térjünk hát ki előle mi is, azzal legalább, hogy nem a hősi múlt ködös összetevői felé tereljük érdeklődésünket. Minden napra jutna nem is egy mesénk, esetünk, eseményünk, tanulságunk, ami mást népszerűsít, másra ösztönöz, mint a világban ma futó, az elnyomásra, egymás legyőzésére, megsemmisítésére felszólító, vagy annak korai szakaszait bemutató történetek. Vagy ott vannak az ünnepeket előkészítő, jellemző szövegek, gondolatok, szertartások, táncok, eljárások, szokások, étkek, játékok, egyebek. Bár ezekkel összefüggésben ma már sokan cselekszenek, tesznek valamit, nincs meg bennük a teljes tudatosság, a jó szándékon, az esetlegességen túli tudatos átütő erő. Az erőszak elől kitérő e magatartási példák és rendszereik felfejthetők a közeli és régi múltból, és használhatók mind a mai napig, esetleg lelki vigaszt adnak.

A magyar nyelv régisége, egyedülállósága sokaknak nem újdonság a magyar szellemi életben, de akik később csatlakoznak, jó lenne, ha tájékozódna e téren. Elolvasnák a rendelkezésre álló pár ilyen szellemű tanulmányt, és megpróbálnák megérteni. S akkor nem huzakodnának elő ilyesmivel, mint az Ázsiában feltalált és idesorolt szavak,³⁶² melyek egy része hangutánzó (ma, kou), ezért nem jelent rokonságot. Más részük egyértelműen türk, és azon keresztül van közünk hozzá. Az atya és anya általánosan, nyelvterülettől független szavak, a gyermek hangjából erednek, a maradék szó meg nem érdemel említést. Egyetlen alapszó sincs a felsoroltak között. De ugyanez vonatkozik egy korábbi ujjur szókapcsolatra is.³⁶³ Ami azokkal közös, az közös a türk nyelvek szinte mindegyikével, és kultúrászó. De az alapszóképzlet a fontos, mert az mutatja a származást, a kulturális szóképzlet már másodlagos

---

362

363

hatásokat tükröz Az összehasonlító szótáblázatokból – bár még nincsenek készen teljes egészében, s a kiejtés még egyéni, nem egységes, csak jelzi, hogy a hang milyen, de jól használható – máris erősen kitűnik, hogy alapszavainkban nincs sok közösség sem a türk, sem a kínai nyelvvel.³⁶⁴ Ennél azért sokkal több ún. finnugor szó található a magyarban, ami másrésről nem látszik elegendőnek, pedig azok egy része alapszó. S a kínai mindig képírás volt, olyan hangot adhatunk hozzá, amelyet akarunk. Ezért eléggé üres kijelentés azt mondani, hogy az a nyelv, amit valaki ismert, közel áll az ó-kínaihoz,³⁶⁵ hiszen nem ismert, hogy 3000 évvel ezelőtt azokat a jeleket miként is olvasták. Nincs ragozás, nincs hangzóilleszkedés és ma ugyanazt a jelet talán több-tíz féleképpen is olvassák, és ugyanazzal a hangértékkel gyakran egy tucattól is több fogalmat említenek. A kínai szótár ezt mutatja.³⁶⁶

Nem szabad hát ilyen ‘eurázsiai horizontban’ gondolkodni, nem lehet mondjuk négy szó egyezéséből genetikára következtetni, sőt hangot kell adni nemtetszésünknek, s érvekkel meggyőzni egymást annak szükségtelenségéről, a kutatásnak másik irányba történő átállítása üdvös mivoltáról. Világos, hogy ismertetni kell mennél szélesebb körben eredményeinket, válaszolni a génkutatás őstörténeti ferdítéseire, valamint ápolni kell a magyarságunkat régi őstörténetével és annak világalakító hatásaival együtt, és nem azonosítani népünket nem túl régi uralkodó csoportokkal, hanem tisztázni azokhoz a viszonyunkat.

Értelmetlenség a demokratikus diktatúra kifejezés. Az igazságot, meglehet, egyetlen ember tudja ezerből. Ha továbbra is meg szeretnénk őrizni a népünk egységét, a Kárpát–medencei egységre és eredetre kell támaszkodnunk, amiből minden további hasonlóság és rokonság táplálkozott, s amire minden további fejlemény alapozódott. Ebben erősen támaszkodni lehet a természettudományi eredmények társadalomtudományi felhasználására. Bár e felhasználás nem lehet automatikus, nem közvetlen, és nem a természettudomány fősodra alapján történik, és a természettudomány eredményének a társadalomtudományba beillesztése során az emberi fejet is használni illik. Magyarán mondván: meg kell felelni azoknak az elvárásoknak is, amiket a magyar közvélemény támaszt felénk. Ezért előre néztünk, a megoldás felé, amely alkalmas a jövőnk megalapozására is.

A továbbiakban sem kell sokat vitatkozni olyan álláspontokkal, amikre nekünk vannak adataink, miszerint az úgy nem lehetséges. Ezek után fölösleges azt az álláspontot tételesen cáfolni, azaz szétkapkodni. E tanulmányban ezeket bemutattuk, és ennyi egyelőre elég is. Fontos, hogy a minket illető genetikai eredmények nyilvánosságra kerüljenek, azok az adatok, amiket érdemes a továbbiakban felhasználni, s az adatokhoz kötött, leginkább komolytalan vagy hamis értelmezések bírálata is. Igen nagy munkáról és ennek megfelelő, inkább történeti, s nem genetikai eredményről van szó, aminek ezért értelmezése sem jelentéktelen ügy. S főként az biztató benne számunkra az igen ősi helyben lakásunk bizonyítéka mellett, hogy nem támogatja a hamis Ós–Ádám modellt.³⁶⁷

Az, hogy elavult nézeteket hangoztatnak nagyon sokan, benne néhány helyes részlettel, elszomorító és reménykeltő. Mert ha a helyes részlet eljutott hozzájuk és elfogadták, esélye van az egészre vonatkozóan helyes nézettel való egyetértésnek is. Ezért is törekedtünk szinte mondatonként megbírálni az egész Semino és társai-féle tanulmányt, hogy mindenki tanuljon belőle. Észrevettük, hogy az eddig nézeteikben hozzánk legközelebb állók kezdtek legjobban megijedni a genetikai eredményektől. Most derült ki, mennyire mélyen rombolt a finnugorizmus, mert tagadói is legfeljebb csak egy még ki sem fejlesztett türkizmust, szkítizmust, pánhunnizmust, sumérizmust tudnak vele szemben elképzelni. Világos a jelen tanulmányunkban leírtak szerint, hogy ezekkel éppoly nagy a baj, mint a finnugorizmussal. Ám olvasgatva egyesek írásait, egyre erősebb a meggyőződésünk, hogy mindenféle

³⁶⁴ Cser később közlendő adatok.

³⁶⁵

³⁶⁶ Lásd pl. Times Chinese-English Dictionary, Commercial Press, Honkong, 1980.

³⁶⁷ A magyarázatot lásd a . oldalon.

gondolkodási eltérés ellenére tudunk, fogunk együttműködni sokan, együtt kell dolgoznunk mai nemzetünk, nemzettársaink, szomszédaink és szövetséges társnemzeteink jövőjének őstörténeti megalapozásán. Különösen azért, mert a nemzetietlen felfogás hatalma már nem is darabol, hanem szecskáz a világban, s az atomizálásig meg se áll.

De hát szerencsére már meg is indult a folyamat, mert ha például a karácsonyról, legnagyobb ünnepünkről beszélünk másként, mint eddig szokás volt, akkor egyúttal, megfordítva is igaz, hogy a legnagyobb tudományos témát vonjuk be a hitkörbe. Ennél többet el sem lehet képzelni egyelőre kitűzendő célként, hiszen ez a legfontosabb teendők csúcsa. Ugyanakkor nagyon fontos, hogy ne törjön össze senkinek a jövőbe és a tudományba, a magyarságba és az Istenbe vetett hite. Egymás gondolatai, ha egyre többet, egyre jobban megismerünk belőlük, remélhetőleg még erőteljesebben tartalmazznak olyanokat, amiken mi magunk is régóta gondolkodunk és rágódunk. És erős ellenőrzés mindig – sokszor az egyetlen a tudomány körüli állapotaink miatt – a másokkal közölhetési, a taníthatósági szempont. Ez nem azt jelenti, hogy igazodni kell mindig a közönség elvárásához, hiszen ők inkább áldozatai oktatási rendszerünknek, hanem hogy összeszedettebb, végiggondoltabb, egyszerűbb, érthetőbb, színesebb módon fogalmazzunk. A nagy dolgokban való egyetértés pedig majd arra lesz jó a végén, hogy pontosítunk mindent, megmagyaráztatjuk magunknak, amit nem tudunk, másként tudunk, s abból, amit megtudtunk, még többet fogunk tanulni. S ha elég jók a saját felvetéseink, azokból a többiek is hasznosíthatnak, mert ha az érdeklődési, cselekvési szándék körünk majdnem azonos, a tudásunk más-más szerkezete is összeegyeztethető, összeszerkeszthető.

Bizonyára mindnyájan látjuk, érezzük, mekkora a baj a honban, a hazában, az országban, a népben, a nemzetben, a parasztságban, a szakmunkások között, a mérnökségben, a tanítóknak, a papokban, a nőkben, a férfiakban, a gyerekekben, a fiatalokban, a középkorúakban és az öregekben, szóval a magyarokban, az emberekben. Felvidéken, a Részeken, Erdélyben és Délvidéken nem annyira ugyan, de másként ott is igen sok a teendő, a Várvidék viszont katasztrofális: 1920 óta nincsen magyar iskolai oktatás — erről senki nem beszél, ez ellen senki nem tiltakozik, azaz vétkezen néma az ebben Habsburg-folytonos osztráksággal (de vissza kell tőlük perelni magyarságunkat: a népiirtás bűne nem évül el és jóváteendő). A többi vidéki önrendelkezést meg kell oldani a "Nagy Testvériség" kapcsolatrendszerében.

Sokan – például édesapáink, édesanyáink, nagyapáink, nagyanyáink – korábban igen érzékenyen és mélyen belelátak a világba, s szerencsénkre nem látomásosan, mert azt nehezebb lenne feldolgoznunk, hanem a régi magyar módon: tudományosan, azaz táltosok ők. Nem engedhetünk az ő '48-ukból! Ám igen nehéz dolgunk van, mert legegőbb is magunkkal kell megküzdenünk — ezt talán nem részleteznénk: véleményünk szerint a mi barátaink mind jól tudják, miről van szó, nem menekültek el a kihívás elől, és igen jól állnak ebben a küzdelemben. De a nagy összefüggéseket is világosan, megtaníthatóan kell látnunk. Ennek természeti oldaláról tudnak többet annak tudósai, a társadalmiról ennek, de az emberit együtt, mindannyiunknak kell feltárnunk. Azért együtt, mert bizonyára sokakkal egyezik az álláspontunk, s az egész magyarságnak meg kell állapodnia az igazságban, azaz le kell bele horgonyoznia, bele kell gyökereznie. Ez az igazság egyben lehet irány és irányjelző, gondolat és valóság, az együttgondolkodás eredménye, terméke, és az együttgondolkodás vezérlője.

És amiben ketten-hárman meg tudunk egyezni, abban többen is, s ekkor azt legszentebb álmainkból valónak tekinthetjük, és bátran, bízva ajánlhatjuk a többieknek, mindenkinek. Persze nem csupán egypárunkról van szó valójában, hiszen mindegyikünknek kiterjedt kapcsolatrendszere van, amelynek meg kívánunk felelni, azaz nem csupán mi magunk számítunk magunk előtt. Ez persze azt jelenti, ez az egyeztetési folyamat, ez az – isten előtti, istenképző – közmegegyezés, hogy semmit nem szabad elkapkodni. Ám már nagyon körmünkre égett a munka, tehát fel kell mutatni a szüleményeket: óriási az igény rá, nagy a várakozás, és nem mindegy, mivel elégítik ezt ki. Mindnyájan látjuk a közelmúlt jó szándékú

ilyen rombolásait. Tehát nem maradhat el a kritikánk senki irányába. S bár lehet, vannak, akik nem aggódnak amiatt, ha bírálják, sokan szeretik, ha csupán dicsérik őket. Nem kell itt senkit se megdicsérni, de illik tudatosítanunk, hogy ha olyasmivel foglalkozunk, ami manapság a legfontosabb a világon. A végórán vagyunk ugyanis, tehát biztatnunk is kell egymást. Gyakorlatinak, furfangosnak, előrelátónak és okosnak kell lennünk. Minden elméleti eredményt felhasználva, ami azt jelenti, semmit és senkit nem szabad se lesöpörni, se kidobni. Ami már megvan, kikutatott, megőrzött és alakot öltötten rendelkezésre áll, könnyebben helyre tehető, mint azt előhívni, ami még meg sincs. Ki kell tehát alakítani a módszertani mércéket és mintákat, amik segítségével helyreállítható a rend és az igazság a magyarság körül. Ezeket legalább magunknak, – akik benne vagyunk, egyetértünk vele, akarjuk, – úgy kell elrendeznünk, megfogalmaznunk, hogy a legfontosabb tételeinket, amik a kör közepét alkotják a létforrás körül, röviden, tömören alkossuk meg úgy, hogy ezekhez minden későbbi tétel mérhető, ezekkel könnyen összevethető legyen. Aztán jönnek majd a területek meghatározói, amelyeken a főigazság szétsugárzik, és valószínűen csak ezeken a területeken megfogalmazottakat, megalkotottakat kell közzétenni, eljuttatni a testvéreinkhez, magyarokhoz és továbbmenve általában az emberekhez. Az eljuttatás a fontos, nem a sütkérezés egy-egy kiadvány, kiadás sikerében. Mert közben ágyúval fognak ránk löni, tévedésből, mert nem értik meg, hogy barátra lönek. Ha bármi olyat teszel, ami fontos a magyarság számára, sőt az emberiség szempontjából, félsz, hogy nem fog egyezni annak a nem túl nagy, de világerős érdekcsoportnak a menetével, aminek tagjai már több mint kétszáz éve és egyfolytában törekszenek elfoglalni az egész földet hatalommal, főként pénz-hatalommal, a pénzt fiadó pénz szisztémájával az értéket teremtő ember szisztémája helyett. Erről is kötelességünk minél több feltárt részletet köztudomásra hoznunk, hogy tájékozottak legyünk mindahányan, miáltal bölcssek is lehetünk.

Beszélgésekben, tanácskozásokon elmarad sok-sok téma felvetése, mert hallgatunk szívügyeinkről, vagy egymás szavába vágunk, s nem tisztázzuk, ismerjük meg és el egymás álláspontját. És az eddigi tapasztalatok azt mutatják, minőségileg másra van már szükség, mint eddig sokan gondolták és próbálkoztak vele. Ezért próbálkozunk itt a Semino és társai-féle tanulmány szolgáltatotta problematika és alkalom eredményes feltárására, felhasználására. Ehhez sok már korábban elért kutatási eredmény illeszkedik, és most össze lehet futtatni a szálakat, s végre tiszta vizet lehet önteni a pohárba. Olyan ez, mint a nagy egyesítés igénye a fizika és a kvantummechanika között, de már ide vehetjük a biológiát és a pszichológiát is, aminek lehetősége látszik, de igen kevesen mernek belevágni. A kutatásokat pedig az említett viláгурalmi törekvések keresztbe-kasul akadályozzák, romba döntik. Ezt nem fogjuk megoldani persze, bár nincs kizárva, hogy itt is elindulhat egyszer valamilyen megoldásra vezető folyamat. Viszont a magyarság őstörténete vonatkozásában biztosan megvan az az egyesíthető erő, elméleti megoldási eszköz, hogy minden eddigi ismeret beépítésével az egész kivilágosíttassék. S ebben a vonatkozásban bátran mondhatjuk, többről is szó van itt, az egész közép-európai térség, de ezzel az európai és eurázsiai fejlemények nagy részének megértéséről, megtanulásáról. És amit az ember tud, az bizony ismeretlenként nem tölti el félelemmel, tehát a bátorság és a biztonság a végén mégiscsak kihathat a világbéke megteremtésére és a hatalmi örültek lefegyverzésére, majd a természettudományok sosem ismert magasságba emelésére is.

Mindezek miatt is méltatlannak érezzük a jelen munkában elemzett és bírált tanulmány körül tapasztaltakat, hogy mintha senkit nem érdekelne mindez, mintha senki nem akarná igazán megismerni, megérteni, miről is van szó, milyen fontos helyhez és időhöz érkezünk, hanem mindenki még mindig csak a saját irányvonalával törődik, javasolja megtárgyalandónak, vagy csempészi be korszerűként elavultságok közé. S főként nincsenek válaszok, megoldások e probléma-hárítók részéről mindarra az égető kérdésre, ügyre, ami itt rongál közöttünk már vagy kétszáz éve, már vagy ezer éve, és már vagy 7-8000 éve. Ráadásul

ha nem erősítjük meg a Kárpát–medencei ősi eredetünk elméletét, akkor mindenféle ősiségünket szétlopják, szétforgácsolják. Ennek jeleit is szerepeltettük itt. Arra is rámutattunk, hogy tudományos szempontból az új őstörténetünkre tett javaslatunk tökéletesen beteljesíthető, védhető. Más irányokról pedig mára kiderült, hogy azok, amelyek a nagy eurázsiai vándorlásban, a magyarság valamilyen keleti eredetében érdekeltek, abban az álomban utaznak, azokra vonatkozóan a tudomány nem is tudott eddig komolyabb alapot adni, de nem is áll össze az elképzeléseikből más csak egy homályos kép, laza, elszórt kapcsolatokkal. Merthogy inkább csak általános emberi szinten vannak megragadható összefüggések, amint azt a kettős keresztről mint az egység eurázsiai jelképéről szóló kiadatlan tanulmányunkban mi is igen nagy örömmel tártuk fel,³⁶⁸ és máshonét is sokat tudunk erről.

Ha tehát még nincs is akkora tekintélyünk, hogy őstörténeti kutató társaink, valamint az érdeklődő nagyközönség egyből elfogadnák nézeteinket és hallgatnának ránk, állunk elébe bírálóknak, próbálunk minden kérdésükre, kételyükre válaszolni, bár eddig még csak az agyonhallgatással vagy ferdített szándékok tulajdonításával és lejáratással találkoztunk a köztájékozódás szereplői részéről. S ha mindenki a szabad kutató státusában érezheti is magát, az nem jelentheti, hogy nem ismer el eredménynek olyat, amit nem ő gondolt ki. De azért talán már látszik, milyen erős az irányunk, erősebb, mint a Semino csoporté, még ha mint követendő út, egyelőre elfogadhatatlan is mindenkinek — de legalább kiindulási alapnak megfelelő. Hiszen fontos sikert hozó kutatási területre összpontosítani a közös erőt, ahonnan biztos lépések tehetők a további kutatások felé. Ez az itteni elmélet máris rendelkezik mindazzal, ami másoknak is rokonszenves lehet, és bárki által növelhető, tágítható, vihető, alakítható a neki kedves irányba.

A másik, az ázsiai irány viszont vitatható eredmények felé indul. Például az olyasmikről vitatkozni kell vele, hogy a Dzsingisz kán féle dolgok tetszhetnének számunkra, mert nála nagy volt a rend. Ezzel belecsúszhatunk egy olyan süppedékes témakörbe, ahonét nehezen kecmegünk ki. Helyette a biztos dolgokat kell előbb tudatosan felhasználhatóvá kidolgozni és közzétenni, megtanítani az emberekkel, s majd azután lehet bővíteni az ügyet. Hiszen nekünk még sok elszámolni valónk van a Nyugattal is a keltáink miatt, és a Kelettel is az onnét jövő hódítások, felszabadítások, a magyar nevezetünk és az egész magyarságunkhoz bizonyos arányban hozzájáruló beköltözött magyar anyanyelvű és nem magyar anyanyelvű, azaz vezéri magyarságunk, illetve azok elődei miatt. De amúgy olyan gazdagok vagyunk, hogy a keltaságunkat, kelta előzményeinket egyszerűen kiszórhattuk az ablakon, mégse hiányzott nagyon, nem hiányzott semmi a tökéletességéből. Nem árt azonban tisztázni a dolgokat, mert egyes népek főnökei – nem valódi vezetői – visszaélnék nagyvonalúságunkkal, és kisajátítják, ami hozzánk tartozik. A magyarságunk kapcsolata pedig csak egy olyan részösszetevő, ami fontos a hatalmi szerep miatt, amire vállalkozott a Kárpát-medencében, illetve Európában, de egy a sok közül, ha népi, nemzeti felépítésünket és igen-igen hosszú múltunkat tekintjük.

A magyarságunk hozzáköt bennünket szinte minden eurázsiai hatalomhoz, de hát nemcsak a hatalmasoké a világ, még ha jó régóta próbálják is elhíttetni — magukkal a legsikeresebben. (Nem a nép van ugyanis a királyért, hanem fordítva, stb.) Ettől persze, ettől a vélt nagyszerűségtől nehéz szabadulni, ezért nem is hibáztatunk senkit, de szívós harcot is hajlandók vagyunk kezdeni és folytatni azért, hogy mindenkit meggyőzzünk a Kárpát–medencei eredet elsődleges képviselőtéről, illetve feltárásáról, mert akkor utána minden sokkal egyszerűbben és könnyebben megoldható, és még ott is több eredményre juthatunk, ahol egyesek most kalandoznak. Hiszen nincs ellentmondás itt, mert ha él az isten bennünk, ha az élő világegyetem irányít minket, akkor abból jön a közösségünk, hasonlóságunk, szívós

---

³⁶⁸ Cser (2004).

azonosságunk más, távoli, érintkezést felmutatni nem tudó, embertanilag eltérő emberekkel és csoportjaikkal, s nem fordítva, sőt nem írhatja felül azt a mintaadást, hatást a származás, leszármazás, elköltözésből fakadt hatáskifejtés. Ebben azzal vagyunk népünk szolgálatára jobban, ha mindig mindent még tovább gondolunk, mint mások. Mint azok, akik csak leszármaztatással, elköltöztetéssel, vándoroltatással tudnak válaszolni a feltett kérdésekre. S nem zavarja őket, hogy csak a közelmúlttól van vasút, közút és repülőút, vonattal, autóbusszokkal és utasszállító óriásgépekkel, míg korábban a néptenger feltételezett áradása, átfolyása nagy, esetleg mocsaras, jéggel borított, kősvatag stb. területeken, bizony nem több agyrémnél. S ha végül a vándorlás-elmélet megbukik, marad ez a másik, az emberi agyak egymásra rezonálásával, egymásban működésével, nagyfokú átlapoltságával magyarázó. Gondoljuk csak meg, mint lelkesedik egy emberként a futball stadionok közönsége, meg a táncosnőké, meg a pop–papoké stb. Van tehát válasz mindenre, sokkal érthetőbb, gazdagabb, élvezetesebb, érdekesebb válasz, mint eddig, mint az eddigi módon adottak. De a megszokás nagy úr, s még az arisztokratáikat is képesek megszokni és elviselni az emberek, lényegében teljesen feleslegesen, sőt károsan.

Az az érzésünk, hogy nincs is túl nagy szakadék közöttünk és a velünk bármiképpen szembenállók között. Csak hát el kellene gondolkodniuk azoknak, akik például az ázsiai eredet kedvéért, dicsőségéért kockára teszik most az egész őstörténetünket. Azaz pontosan ott vannak a Kárpát-medencei eredetünknek a bizonyítékai, ahol amúgy is hiányos és tisztázatlan a magyar őstörténet. Például az Árpád vezette sereg és népesség beköltözésekor nem tisztázott a helyben találtaknak sem az etnikuma, sem a létszáma, bár a beköltözőké sem. És ez nem véletlen, hiszen az erre vonatkozó adatokat az egyoldalúan szerkesztett krónikákból tudjuk, illetve nem tudjuk. Persze csak a homályban tartott őstörténetben ismeretlen tehát mindez, mert egyébként igen világos már minden. László Gyulától tudjuk, hogy sokkal többen voltak a helybeliek, mint a beköltözők, és a honfoglalók nem hagytak maguk után régészetileg jelentősebb nyomot, azaz megkülönböztethető emléket. Mert mindig honfoglalás-*kori* sírokról, leletekről van szó, s nem a honfoglalókéiról. László Gyula azt is világosan megmondotta, hogy a helynevek is korábbiak, mint a honfoglalás. Akkor mi még a homályos itt? Csak a szerepe azoknak, kik ezt nem fogadják el. Úgy nem fogadják el, hogy közben eszük ágában sincs, mert nem képesek, de szerintünk lehetetlen is, megcáfolni László Gyula megalapozott eredményeit a kettős honfoglalást és mind egyebet illetően. E szerep, adná Isten, hogy csak tudatlanságból fakadva romboljon közöttünk, mert akkor még tehetünk ellene okosítással. De ha előre megfontolt a szándék, akkor nem lesz az érvelésnek hely adva, amint ezt már sokszor tapasztalhattuk a legigazságtalanabb módon.

Mindenesetre bizonyos, hogy feleslegesen hadakoznak a Kárpát-medencei túlnyomó eredetünk ellen, mert ez tény. Ha továbbra is hadakoznak, akkor az a merevségükből és/vagy valamilyen érdekeikből fakadhat. Például ők magukat olyan nemes leszármazottnak vélik, királyságot akarnak a jogfolytonos nemességnek, és így tovább. De ezek tudományon kívüli szempontok. Mindenesetre attól még, hogy valaki ma katona, nem akarja az egész emberi történelmet a katonaság érdekében átírni. Egyébként ha eszerint végiggondoljuk a magyar történelmet, erősen megvan ez a kettősség, azaz hogy bizonyos helyzetekben mennyire nem engedték meg népüknek volt uraink, hogy dicsőséget arasson, örüljön. Vesztett csatáink, széthúzásaink vannak, sőt ezeket kellene ünnepelnünk, hősiesítenünk, dicsőítenünk. Miért? Hogy ők, illetve leszármazotti soruk, az emlékük maradjon nyeregben, tiszteletben, azaz mindig az lebegett a szemük előtt, hogy ők hatalmi helyzetben maradjanak. Ezért semmilyen áldozatot nem sajnáltak, mert az nem az ő vérükből volt, vélték. A nagy tömeg meg csak élt, élt, és próbált kitérni ezek befolyása alól. Ezt a szemléletet érvényesítve írták át a magyar múltat például azok, akik eltitkolták királyaink meggyilkolását is.³⁶⁹

Olyanok írták meg aztán a múltunkat, akiknek az ábrázolt korszakokban még nem is laktak itt az elődeik, illetve akkor még be nem költözött magyarok voltak az elődeik. Talán be kellene vezetni a magyar mellé a jobbágy, a palóc vagy a székely szót is. Így magyarok lennének, akik bejöttek, azaz a Vérszerződéssel jött létre kinn a magyar egyesülés, majd ez még egyesült a bejövettel a benti jobbágyokkal, palócokkal, székelyekkel is, és ezután itt már ez a három elem lett magyarnak nevezve. A kinti két elem egyike a vezérek, akiknek eredeti nyelve vagy anyanyelve még nem a később magyarnak nevezett, hanem valamilyen türk, a másik pedig a kinti jobbágyok, palócok, székelyek, akik ugyanazon a nyelven beszéltek, mint a benti jobbágyok, palócok, székelyek, s később mind a három elem, azaz mindnyájan a magyarok: tehát magyarul, mielőtt a nyelvet magyarnak nevezték volna. Az, hogy a vezérek is több rétegből (szabír, onogur bolgár, baskír stb) tevődtek össze, nem igazán fontos, de persze pontosan fel kell tárni, ki kell deríteni. Meglepően sok adat van, így ez fog menni. Mindez azért fontos, mert latinul sclavusoknak mondták a jobbágyokat. Ebből aztán tőkét kovácsoltak azok, akik észrevették a magyarok két malomban őrlését, a vezérség, nemesség ellentétes érdekeit, s azt, hogy tán még támogatni is fogják őket, hogy azonosuljanak ők a jobbágyokkal, s vegyék át a későbbi etnikum számára a sclavot, most már szláv formában. Innét jön minden keveredés és utólagos belemagyarítás. Mi meg nem tudunk válaszolni az Attilától Dzsingiszig, sőt Sztálinig tartó vonulat ajnázása miatt. Pedig nem kell sajnálni, hogy legalább az oroszok nem rohanták le Nyugat-Európát. Világos persze, hogy nálunk is az éppen élő magyar emberek törekvései a meghatározók, mindenki jól akar élni, s akinek ez sikerül, elismerést akar, kérkedik vele, sőt lenézi azt, akinek nem volt szerencséje, mert – helyesen – nem szerencse kérdésének tekinti a boldogulást.

Tehát aki erről a kérdéskörrel, azaz a Kárpát-medencei eredet fontosságáról nem hajlandó vitatkozni, hanem megy a maga rég kitaposottnak vélt útján, s várja a sült galambot, az nem segít senkinek, magának se. Nem lesz ugyanis támogatónk magunkon kívül, senkitől nem várható el kívülről a támogatás, mert mindenki a saját népét segíti. Akik pedig magukhoz ragadták egy ideje a kezdeményezést, közismert üres szívűek, nem akarnak semmit tenni a magyarság egészségéért, viszont jól sütögetik a pecsenyőjüket abban a nihilben. De nekünk a Kárpát-medencei eredetünket kutatóként kell szerepet vállalni, mert keleti eredetünket az osztrákok és a németek találták ki, mert jó nagy területeinket elraboltak, s továbbiakra fáj a foguk a szlávokkal együtt, amit aztán sikeresen meg is szereztek. A németek a mongolságunkat is tanították, s most meg a szlávok kórusától zeng a tudománytalanság mezeje. Miért kellene ezt a hülyeséget nekünk továbbvinnünk? Hogy ne legyen utólag sem lelkiismeret furdalásuk?

Ezekben a kérdésekben az MTA sem a tudományt képviseli. Túl kell nőnünk rajta, s alattunk marad e kérdéskörben a teljesítménye is. S ha másban is sokszor, de nem bukik meg, annak az oka, hogy politikai ügy lett a tudomány szerte a bankvilág uralta földön, aminek következtében igazán csak hadikutatások folynak, még a társadalomtudományokban is (tömeglélektan stb). Kellene egyébként valami, ami eszköz, intézmény, keret lehet, hogy abba egyesítsük erőinket. Eddig csak azt sikerült elérnünk, hogy megismerkedtek egymással egy-egy kutatásban jelentős emberek. Csapatot azonban nem alkotnak, bár mindegyikük egy egész csapattal ér fel. Ha a leglazábban is, de együtt kell működniük végre, legalább egymásra hatáskifejtéssel, egymással szóba állással, s a nagyközönség támogatásával. S miért ne lehetne figyelni is egymásra, tanulni is egymástól? Mert tényleg sok a feladat, s ráadásul senki sem dicsér meg érte, ha elvégzed. Még a legjobbban hittek is veszekednek veled. Itt a világ vége! Na, de se baj, semmi sem veszett el Mohácsnál, mert csata sem volt: még azt is behazudták és elhazudták (nem lehet ott megtalálni a több tízezer csontvázat).³⁷⁰ Ez egyébként a *Királygyilkosságok* területe, következményeik, összefüggéseik feltárása, ami egész Európára

kiterjedten megtörtént már, csak a közzé kellene tenni. És a többi terület is fontos, amit szintén csak érintve lett még: ahol sok megfejtendő teljesítmény született, melyek ugyan nem jók, de megfejtendő, miért fontos, amiről szólnak. S ehhez jön még mindaz, ami a kereszténység körül van mostanában, mert ideje lenne már az alapítása körüli körülményeket is tisztázni, valamint a további fejleményeket, szándékokat, célokat, eszközöket, titkokat.³⁷¹ Hiszen erre mi feltettük egész nemzeti létünket, erőforrásainkat, és sokáig viszonylag nagy eredményeket elérve támogatásunkkal. Úgy tekintve a világi hatalomra, mint szentségre, s ezzel nem követett mintát adva azoknak, akik később a mai nyomorúságunk okozásának lehetőségét tették meg fő céljuknak, és tervezték és ragadták meg a legkegyetlenebbül a csak számukra elfogadható eszközöket.

A Kárpát-medencéből is kiáradt magyarsági ősök, jobban mondva emberi ősiség alkotta meg elég nagy részben Európát. Ázsia innét is kapott, de onnét is, ahonnét még korábban Európa is, azaz Afrikából, de Ázsiának is vannak fontos eredeti fejlesztő helyei, mint a Kaukázus, Kína, Jáva, stb. Ezek után e két véglet, Európa és Ázsia egymásba hatolóan, egymást kiegészítve, építve, rombolva, de végig együtt élt, együttműködött. Ennek csúcsteljesítménye a magyarság, amely az elmúlt másfél ezer év vezető rétegét mindig a Kárpát-medencén kívülről örökölte (csodaszarvas mítosz), de végsőleg mindig Kárpátia maradt a meneshely (van ilyen nevű falu a Balatonfelvidéken). Ezért fontosak nekünk a szkítákig vagy még tovább visszavezethető, inkább ázsiai típusú hadviselő, nagy területeket megszervező, leigázó, azaz harcias lovas kultúrák, és a belőlük is származó civilizációk. Ám éppen a Kárpát-medencei igen régi emberi folytonosságunk miatt tudhatjuk jól, hogy nem mindig a leigázás volt a megoldás, és az ember összemérhetetlenül többet élt egyenrangú szemléletben. Utóbbinak köszönhetjük inkább az emberi alkotásokat, felfedezéseket, míg a leigázók a mítoszokat vallássá, önmagukat uralkodó elitté tették. Igaz ettől kezdve a munkásosztály élcsapata révén fogyasztotta étkezés előtt az aperitifot, de legalább vágyakozhatott az elitéletmód után. Nem tudható, de valószínű, ha nincs ez az elitesdi nyomorúság (mizéria), már régen sokkal magasabb szinten lenne minden ember, mint a Schumacher és a Madonna (vesd össze a Star Trek és hasonlók). Na mármost mindebből az is következik, hogy a beköltözők üldözték a helyben lakók régi vallását. Az oroszok égették el a horthysta rovásírásos imakönyveket, feljegyzéseket. Majd pedig a kommunista-bérenc papok átírták keresztény szempontból a múltat, és jól össze is kuszálták, nehogy kiderüljön az igazság. Ez talán még az okosoknak is új megközelítés, olyan jól sikerült nekik annakidején az átírás. Sikert pedig az jelentett, hogy a világ összes pénze rendelkezésükre állt ilyen célra, mert a keresztény egyetemesség akkor és a bankáregyetemesség mostanában ugyanaz. Ezek bérelték fel az összes újkori háború megszervezőit. Punctum. Napóleont és ellenfeleit is ugyanaz a bankház pénzelte, s a győztes fizetett, és sokszor a vesztesel fizettetett még maga helyett is. Ezt mi átéltük két világháború után. Ez nagyobb égzengés, mint amit most egyesek itt-ott puffogatnak. És már csak mi, mai magyarok maradtunk meg: előbb hatalmas nagy birodalom voltunk, amiről fogalmunk sincs, mekkora volt valójában, mert nem a mai szemlélet szerinti volt, hanem mondjuk így: lelki. Aztán olyannyira lecsökkent a dolog, hogy már csodaszarvas-mondával kellett biztosítani a fennmaradást, mígnem megsemmisítőink a gypűn belülré kerültek, s már a szívünket szorongatják. Más nem áll ellent nekik. Senki. Eszébe sem jut, fel sem fogja. Ettől és ebből viszont nem lesz csillagutazás. Még Föld se marad. Hát ezért izgat bennünket ez az egész, röviden elmondva. És ha ezeket nem tisztázzuk, pedig tisztázható, akkor elszalasztottunk egy lehetőséget.

Most mindenki Eurázsiai és hunokat kerget Indiáig. Ráadásul szinte egyetlen esélyünk, hogy megmentsük őstörténetünket, ha a Semino-csoport eredményeivel megerősítjük népünk, nyelvünk, műveltségünk Kárpát-medencei ősidőkből való folytonosságát, mert különben

---

³⁷¹ Thiering (1992), Thiering ().

minden régiségünket el fognak tulajdonítani mások. (Seminoék is indoeurópaiakat és szlávokat emlegetnek olyan időkből, amikor azok még nem is léteztek.) Érthetően levezettük, hogy azért lehet 82 százalékos az őskőkori génállomány arányunk nekünk magyaroknak, mert közeli és még a távolabbi szomszédságból is ilyenek költöztek be ide, mint mi, amikor idemenekültek a természeti katasztrófa elől, vagy behajtották őket a fegyveres hódító rendcsinálók. Ebben a folyamatban világos, hogy az oroszokkal jöttek a legkevesebben (a moszkoviták), nem is volt átütő sikerük.

Vitathatatlan, hogy foglalkoznunk kell az Árpád-ház elődeivel, sőt Attila hunjaival is, mert ők itt hatalmat szerveztek pár száz évre. Teret kell adnunk többágú őstörténetünk összetevői eredete pontosításának is, ami nem jelent semmiféle nyelvrokonságot (sumér-magyar, magyar-török, stb) és más egyéb népleszármazást. Főként azt nem jelenti, hogy büszkének kellene lennünk a mongolokra, akik ádáz módon felgyújtották, lerombolták országunkat. Utódaik tovább rombolták hatalmi testvéreinket a Kaukázusban, de Moszkvát meghagyták, amivel későbbre nyakunkba ültették a pánszlávizmust. Ilyen mély tehát az ellentét, a tudományos ellentét kifutását tekintve azok között, akik nem a Kárpát-medencéből indulnak ki, ha rólunk van szó, s azok között, akik igen. Semmiféle erő nem tántoríthat el ezért attól, hogy tudományos eszközökkel lefolytassuk a szabad kutatást és vitát erről, és következtetéseket tegyünk. Ha nem mi, majd jönnek mások, és megteszik. Ez a kialakult jellegzetesség mint nehézség jól megmutatja a forrását azon súrlódásnak, amitől sokan szenvedünk minden oldalon. Bízunk hát egymásban és tudományunkban, ez maga a magyarságunk és a barátságunk. Ha ez érvényesülhet a földön, akkor nekünk végül mindenki magyarnak számít majd. Ha nem, akkor a végén már ember se marad.

FELDOLGOZOTT ÉS AJÁNLOTT IRODALOM:

- Adapa (1998), : *English-Sumerian Dictionary*. WWW-ről levett anyag.
- Alford (1998) Alan F.: *When the Gods Came Down*. New English Library, Hodder & Stoughton.
- Anonymus (1977): *Gesta Hungarorum*, Hasonmás Kiadás. Pais Dezső ford. Magyar Helikon, Budapest.
- Anonymus (2004): *A magyarok cselekedetei*. Osiris, Budapest.
- Anthony (1996), D.W.: *Shards of Speech, The Science*, 1996 January/February
- Appenzeller (1998), Tim: *Art: Evolution or Revolution? Science*, **282**, pp.: 1451-1454.
- Árpád-kori legendák és eszmék* (1983). Szépirodalmi, Budapest.
- Az őshazától a Kárpátokig*. (1985) Panoráma Könyvkiadó, Budapest.
- Aulestia (1989), Gorka: *Basque-English Dictionary*, University of Nevada Press, Reno and Las Vegas.
- Baigent (1992), M., R. Leigh & H. Lincoln: *The Holly Blood and the Holly Grail*. Corgi, London (Eredetileg: 1982).
- Bakay (1998) Kornél: *Szent István Király. Turán; XXVIII (Új I)*, #4, pp.: 3-10.
- Bakay (1998a) Kornél: *Turanizmus, finnugorizmus. Turán; XXVIII (Új I)*, #5, pp.: 3-10.
- Ballagi ((1850) Mór: *Magyar példabeszédek, közmondások és szójárások gyűjteménye*. Réthy, Szarvas.
- Barabás (1977) Jenő: *A magyarság anyagi műveltsége a VI.-IX. században*. in: *Magyar Őstörténeti Tanulmányok*, Ed: Bartha A., Czeglédy K és Róna-Tas A., Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 15-22.
- Baráthosi Balogh (1976) Benedek: *Elpusztult hunos véreink*. Magyar Kultúra, Buenos Aires.
- Bárczy (1999) Zoltán: *Újabb adatok a Kárpát-medence bronzkori kohászatáról. Turán XXIX (Új II)*, pp.: 11-16.
- Bárdi (1996) László: *A lovasnomád népek útja Belső-Ázsiától a Kárpát-medencéig. Nemzeti Történelmünk III. Tanulmánykötet a honfoglalásunk 1100. évfordulója tiszteletére*. pp.: 87-118. Ed. Magyar Kálmán, Kaposvár.
- Bauval (1997) R., Hancock G.: *Keeper of the Genesis; A quest for the hidden legacy of mankind*. Mandarin.
- Benda (1979), Kálmán és Fügedi Erika: *A magyar korona regénye*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Benkő (1977) Loránd: *Magyar nyelvtörténet - magyar őstörténet*. in: *Magyar Őstörténeti Tanulmányok*, Ed: Bartha A., Czeglédy K és Róna-Tas A., Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 45-63.
- Benveniste (1973), Emile: *Indoeuropean Language and Society*; Faber and Faber, London.
- Beöthy (1878) Leo: *A társadalom keletkezéséről*. in: *A magyar néprajz klasszikusai; Az ősi társadalom magyar kutatói*, sz. Ortutay Gyula. Gondolat, Budapest, 1977. pp.: 27-140.
- Beöthy (1882) Leo: *A társadalmi fejlődés kezdetei*. in: *A magyar néprajz klasszikusai; Az ősi társadalom magyar kutatói*, sz. Ortutay Gyula. Gondolat, Budapest, 1977. pp.: 141-200.
- Berta (2002) Tibor: *Az időköd*. Biotér-Natura Kft. Budapest.
- Binford (1968), S.R.: *Early Upper Pleistocene Adaptation in the Levant*. *American Anthropology*, **70**, pp.: 707-717.
- Blaskovics (1982) József (ford.): *Tarih-i Üngürüş. A magyarok története*. Magvető, Budapest.
- Blaskovics (1988) József: *A magyarok története (Tarih-i Üngürüş) II*. Nagy Szittyá Történelmi Világkongresszus, Cleveland.

- Bobula (1982) Ida: *Sumir-Magyar rokonság kérdése*, Editor Esda. Buenos Aires.
- Boda (1998) Sarolta: *Én hiszek a krónikáknak; Beszélgetés László Gyula régészprofesszorral. Turán XXVIII*, (Új I), #1, pp.: 57-61.
- Bordes (1968), Francois: *The Old Stone Age*. World University Library, London.
- Bowring (1830), Sir John: *The Poetry of the Magyars*, London.
- Boyce (1991), Mary: *Zoroastrianism*. In: John Hinnel: *Handbook of Living Religions*. Penguin Books, London 1991 (Első kiadás: 1984).
- Boyce (1991), Mary: *Zoroastrianism*, in Hinnells (1991), pp.: 171-190.
- Brose (1971), D.S. & M.H. Wolpoff: *Early Upper Palaeolithic Man and Late Middle Palaeolithic Tools. American Anthropology*, **73**, pp.: 1156-1194.
- Brown (1991), Joseph Epes: *Religions in Primal Societies*, in Hinnells (1991), pp.: 392-454.
- Budenz (1873) József: *Magyar-ugor összehasonlító szótár*. MTA Könyvkiadó Hivatala, Budapest.
- Burány (1999) Béla: *Vadhúsocska névkeresése. Turán XXIX* (új II), #4, pp.: 47-54.
- Burrow (1965), T.: *Sanskrit Language*, Faber & Faber, London.
- Chadwick (1971), Nora: *The Celts*. Penguin Books, London.
- Chredintsev (1990), V.V. & I.V. Kazachevski: *Absolute Date of the Travertine Samples*. in: *Vértesszőlős: Site, Man and Culture*, Ed.: Miklós Kretzói and Viola T. Dobos, Akadémia Kiadó, Budapest. p. 547
- Childe (1926), Gordon V.: *The Aryans, A Study of Indoeuropean Origins*. Kennikat Press, London.
- Childe (1954), Gordon V.: *What Happened in History*. Penguin books, Harmondsworth. Reprinted in 1964.
- Childe (1957) G. V.: *The Dawn of European Civilisation*. Routledge, London. (Magyarul: V. Gordon Childe: *Az európai társadalom őstörténete*. Akadémiai, Budapest 1961.)
- Childe (1958), Gordon V.: *Retrospect, Antiquity*, **32**.
- Clarke (1965), Grahen & Piggot, Stuart: *The History of Human Society*, J.H. Plumb. gen. ed. Hutchinson, London.
- Collinder (1977), Björn: *Finno-Ugric Vocabulary*, H. Buske Vrlg, Hamburg, 2nd ed.
- Collinder (1957), Björn: *Survey of the Uralic Languages*, Almquist & Wiksell, Stockholm.
- Cornides (1791) Dániel: *Értekezés a régi magyarok vallásáról*. In: *Az ősi magyar Hitvilág. A magyar néprajz klasszikusai*; Szerk. Diószegi Vilmos, Gondolat, 1987. pp.: 13-32.
- Coulson (1976), Michael: *Sanskrit; An Introduction to the Classical Language*, Teach Yourself Books, London.
- Cowan (1997), James G.: *The Aborigine Tradition*. Shaftsbury, Melbourne.
- Cowan (1997) James: *The Elements of the Aboriginal Tradition*. Element Books, Shaftsbury (első kiadás 1992).
- Crossley-Holland (1980), Kevin: *The Penguin Book of Norse Myths, Gods of the Vikings*, Penguin Books, London.
- Crystal (1997), David: *Cambridge Encyclopedia of Languages II*. Edition, Cambridge Univ. Press.
- Cunliffe (1998a) Barry: "The Impact of Rome on Barbarian Society, 140. BC—AD 300." *Prehistoric Europe*. Szerk. B. Cunliffe. Oxford Univ. Press, Oxford.
- Cunliffe (1998b), Barry: *Prehistoric Europe; An Illustrated History*, Oxford Univ. Press, Oxford.
- Cunliffe (1998c), Barry: *Iron Age Societies in Western Europe and Beyond, 800-140 BC*. in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 336-372.

Csajághy (1996) György: "A felgyői avar síp zenei és történeti háttere." *Nemzeti Történelmünk III. Tanulmánykötet a honfoglalásunk 1100. évfordulója tiszteletére*. Kaposvár 1996.

Csajághy (1994) György: "A magyar népzene keleti párhuzama, eredete, őstörténeti vonatkozások tükrében." *A Harmadik (Tapolcai) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai*. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület kiadványa, Budapest–Zürich.

Cser (2000) Ferenc: *Gyökerek. Töprengések a magyar nyelv és nép Kárpát–medencei származásáról*. Szerzői Kiadás, Melbourne.

Csomor (1985) Lajos, Lantos Béla, Ludvig Dezső és Poór Magdolna: "A magyar korona"-*Az aranyműves vizsgálat eredményei. Életünk*, Szombathely,

Csóke (19??) Sándor: *Szumér-Magyar Egyeztető Szótár*. Kéziratban.

Czeglédy (1977) Károly: *Ugorok és türkök Kazáriában*. in.: *Magyar Őstörténeti Tanulmányok*. Ed.: Bartha A. Czeglédy K. és Róna-Tas A. Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 5-64.

Daniels (1996), P. T.: *The World's Writing Systems*. Ed. P. T. Daniels & William Bright. Oxford Univ. Press. N.Y.

Dávid (2003) Katalin: "A kereszt mint jel és ereklje az Árpád-kori Magyarországon." *Vigilia Online*. <http://www.communio.hu/vigilia/2003/8/david.htm>

Dávid (1989) Katalin: "A magyar ikonográfiai kutatás problémái." *Ipolyi Emlékkönyv*. Budapest.

Dávid (1974) Katalin: *Az Árpád-kori Csanád Vármegye Művészeti Topográfiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Desroches–Noblecourt (1963) C.: *Tutanhamon. Life and Dead of a Pharaoh*. Penguin, London.

Diószegi (1973) Vilmos; *A pogány magyarok hitvilága*. Akadémia Kiadó, Budapest.

Diószegi (1978) Vilmos: *Az ősi magyar hitvilág*. Szerkesztői megjegyzések. Gondolat, Budapest.

Diószegi (2004) Vilmos: *A sámánizmus*. Magyar Elektronikus Könyvtár.

<http://mek.oszk.hu/01600/01639/13#13>

Dobosi (1990) Viola T.: *Archaeological Research at Vértesszőlős*. in: *Vértesszőlős: Site, Man and Culture*, Ed.: Miklós Kretzói and Viola T. Dobos, Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 263-286.

Domanovszky (1981), György: *A magyar nép díszítő művészete*, Akadémiai kiadó, Budapest.

Döbrentei 1838–46) Gábor (szerk.): *Régi magyar nyelvemlékek*. Magyar Tudós Társaság, Buda.

Dömötör (1981) Tekla: *A magyar nép hiedelemvilága*, Corvina, Budapest.

Du Cange (1954) Dominu: *Glossarium Mediae et Intimae Latinitatis*, Tomus Septimus, (az 1883-1887 kötetek változatlan utánnyomása, Akademische Druck, Graz).

Dugonics (1820) András: *Magyar példabeszédek és jeles mondások*. Grün, Szeged.

Dümmerth (1977) Dezső: *Az Árpádok nyomában* Panoráma, Budapest.

Ellis (1994), Peter Berresford: *The Druids*, Constable, London.

Erdélyi (1951) János: *Magyar közmondások könyve*. Kozma, Pest.

Érdy (1999a) Miklós: "Észrevételek a magyarországi japán genetikai vizsgálatok kiértékeléséhez." *Die Ungarn und die Abtei Sankt Gallen. Magyarok és a Szent Galleni Apátság*. Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, St. Gallen–Budapest 1999.

Érdy (1999b) Miklós: "Comments on the evaluation of Japanese genetic tests in Hungary." *Uo*.

- Fagan (1989), Brian M.: *People of the Earth; An introduction to world prehistory*. VI. kiadás. Scott, Forshman, London.
- Farkas (2003) Ildikó: "A magyar őstörténet-kutatás új távlati? Szabó István Mihály: A magyar őstörténelem egy biológus szemével." *História* 2003/5-6.
- Fáy (1994) Aladár: *A magyarság díszítő őstöne*, Püski, Budapest.
- Fehér (1972) Mátyás Jenő: *Az avar kincsek nyomában; A nyugati avarok birodalma I*. Magyar Történelmi Szemle kiadása, Buenos Aires.
- Fejér (1840) Georgius (György): *Aborigines et inconabula Magyarorum, ac gentium...* Reg. Univ., Buda.
- Fessler (1816) Ignác Aurél: *Die Geschichter der Ungarn und ihrer Landsansich*. Gleditsch, Leipzig.
- Finkelstein (2002), Israel és Neil Asher Silberman: *The Bible Unearthed: Archeology's new vision of ancient Israel and the origin of its sacred texts*. Touchstones, N.Y.
- Firth (1975), Raymond: *Human Types*. Abacus, London
- Flavius (1966), Josephus: *A zsidók története*, Ford.: Révay József. Gondolat, Budapest.
- Flavius (1980), Josephus: *A zsidók története*, Ford.: Révay József. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Flemming (1976), Stuart: *Dating in Archaeology; A guide to Scientific Techniques*. Dent, London.
- Flood (1995), Josephine: *Archaeology of the Dreamtime; The story of prehistoric Australia and its people*. Angus & Robertson, Sydney.
- Forrai (1994), Sándor: *Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig*. Antológia kiadó, Lakitelek.
- Fortunes (1987), Dion: *The Mystical Qabalah*. Aquarian/Thorson, London (eredetileg 1935).
- Forrai (1994), Sándor: *Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig*, Antológia kiadó, Lakitelek.
- Forray (1998), Zoltán: *A nyugati rokonság. Turán XXVIII. (Új I), #1. pp.: 64-68.*
- Foyta (1961) István: *Honnan származunk? Mit adunk a világnak? Kik a rokonaink?* Tanulmány. Kiss Sándor. Buenos Aires.
- Gábori (1974) Miklós: *Ala Tau – Ararát. Régészeti utazások*. Gondolat, Budapest.
- Gáboriné (1980), Csánk Vera: *Az ősember Magyarországon*, Gondolat, Budapest.
- Gamble (1995), Clive: *Time Walkers*, Penguin Books, London.
- Gamble (1998), Clive: *The Palaeolithic Europe, 700,00-40,00 Years Before the Present*. in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 5-41.
- Garn (1969), Stanley M.: *Human Races*. Second Ed. Charles C. Thomas, Springfield.
- Gibbons (2000), Anne: "Evolutionary Genetics. Europeans Trace Ancestry to Paleolithic People" *Science* **290**, pp.: 1080-1081.
- Gilgames* Fordította: Rákos Sándor, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1974.
- Gimbutas (1963), Marija: *Die Indoeuropäer; Archeologische Probleme*. Scherer.
- Gimbutas (1982), Marija: *The Goddesses and Gods of Old Europe 6500-3500 BC Myths and Cult Images*, Thames and Hudson, 2nd Ed, (újra nyomtatva: 1996).
- Gimbutas (1989), Marija: *The Language of the Goddesses: Unearthing the Hidden Symbols of Western Civilization*, Thames and Hudson, London.
- Gimbutas (1991), Marija: *The Civilization of the Goddess*, Harper, San Francisco.
- Glatz (1996) Ferenc: *Magyarok Krónikája*, 2. Kiadás, Officina Nova, Budapest.
- Götz (1994), László: *Keleten kél a nap*, Püski, Budapest.
- Grandpierre (2002) Attila: *Az élő világegyetem könyve*. Válasz Könyvkiadó, Budapest.
- Grandpierre (1979) K. Endre: "A csodaszarvas-monda új változatai egy latinból törökre fordított magyar ősgesztában." *Kortárs* XXIII. évfolyam 12. szám, 67–89.

- Grandpierre (1990) K. Endre: *Aranykincsek hulltak a Hargitára*. Népszava Könyvkiadó, Budapest.
- Grandpierre (1981) K. Endre: "Előttörténetünk a Tárih-i Üngürüz ős–csodaszarvas mondái tükrében." *Forrás* XIII. évf. 11. sz.
- Grant (1995), Michael: *Myths of the Greeks and Romans*, Meridian, N.Y.
- Grant (1988) Michael: *The Ancient Mediterranean*. Meridian, New York.
- Grimal (1965) P. (szerk.): *Larousse World Mythology*. Hamly, London.
- Guerber (1920), H.A.: *Myths of the Norsemen; From the Eddas and Sagas*, Dover, N.Y. 1929 (újra nyomtatva: 1992)
- Gulya (1997) János: *A magyarok önelnevezésének eredete*. in *Honfoglalás és Nyelvészet*, Ed. Kovács L. és Veszprémy L. a *Honfoglalásról Sok Szemmel* sorozat III. Kötete, Ed. Györffy Gy, Balassi Kiadó, Budapest.
- Gulya (1977) János: *Megjegyzések az ugor őshaza és az ugor nyelvek szétválása kérdéséről*. in: *Magyar Őstörténeti Tanulmányok*, Ed: Bartha A., Czeglédy K és Róna-Tas A., Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 115-121.
- Györffy (1977) György: *István király és műve*. Gondolat, Budapest.
- Györffy (1997) György & Harmatta János: *Rovásírásunk az eurázsiai írásfejlődés tükrében*, in: *Honfoglalás és Nyelvészet*, Ed. Kovács L. és Veszprémy L. a *Honfoglalásról Sok Szemmel* sorozat III. Kötete, Ed. Györffy Gy, Balassi Kiadó, Budapest.
- Hamvas (1994) Béla: *Tabula Smaragda*. Életünk könyvek, Budapest.
- Halloran (1998), John A.: *Lexicon of Sumerian Logograms* Version 2.1.
- Harding (1998), Anthony: *Reformation in Barbarian Europe, 1300-600 BC*. in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 304-333.
- Harrison (1995), R.K.: *Biblical Hebrew*, Teach Yourself Books, London.
- Hawkes (1973), J.: *The First Civilizations* Penguin Books, Harmondsworth.
- Hayes (1990), John Lewis: *A Manual of Sumerian Grammar and Texts*, Undena, Malibu.
- Henkey (1993) Gyula: *Az embertan és a magyar őstörténet*. in.: *Az Első (Szegedi) Iskola Előadásai és Iratai*. A Zürichi Történelmi Egyesület Kiadványa, Zürich. pp.: 94-114.
- Henkey (1998) Gyula: *A magyar nép embertani képe*. *Turán XXVIII (Új I)*, 2. szám, pp.: 22-34.
- Henkey (1998a) Gyula: *A rábaközi magyarok embertani képe I*. *Turán XXVIII (Új I)*, 3. szám, pp.: 45-50.
- Henkey (1998b) Gyula: *A rábaközi magyarok embertani képe II*. *Turán XXVIII (Új I)*, 4. szám, pp.: 53-58.
- Henkey (1999) Gyula: *A magyarság keleti elemeinek embertani képe I*. *Turán XXIX (Új II)*, 1. szám, pp.: 38-44.
- Herodotos (1954): *The Histories*, Ford. Aubrey de Sélincourt, Penguin Books, London.
- Hinnells (1991), John: *Handbook of Living Religions*, Penguin Books, London. (Originally 1984)
- Holden (1998), Constance: *No Last Word On Language Origins*, *Science*, **282**, pp.: 1455-1458.
- Hóman (1928) Bálint, Szekfű Gyula.: *Magyar Történet I*.
- Horvát (1825) István: *Rajzolatok a magyar nép legrégebb történeteiből*. Petrózai Trattner Mátyás, Pest.
- Hosszú (1999) Gábor: *A kétféle magyar rovásírás.*, XXIX (Új II). #1, pp.: 45-54.
- Howarth (1994), Patrick: *Attila, King of the Huns; The Man and the Myth*. Constable, London.
- Illyés (1966) Gyula: *Hetvenhét magyar népmese*. Móra Ferenc könyvkiadó, Budapest.
- Ipolyi (1987) Arnold: *Magyar Mythologia*. Heckenast, Pest 1854. Hasonmás kiadás, Európa, Budapest.

- Ji Csing: *A változás könyve*. Háttér Lap– és Könyvkiadó, Budapest.
- Johnson (1995), G.: *Cultural Atlas of India*, Time Life.
- Jonas (1992) H.: *The Gnostic Religion*. Routledge, London.
- Kandra (1897) Kabos: *Magyar Mitológia*. In: *Az ősi magyar Hitvilág*. A magyar néprajz klasszikusai; Szerk. Diószegi Vilmos, Gondolat, 1987. pp.: 373-420.
- Kalicz (1970) Nándor: *Agyag istenek*, Korvina, Budapest.
- Kalicz (1970) Nándor: *Agyag istenek*, Corvina, Budapest
- Kállay (1843) Ferencz: *Tudománytár* 2. kötet, Pest.
- Kálmány (1885) Lajos: *Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya*. In: *Az ősi magyar Hitvilág*. A magyar néprajz klasszikusai; Szerk. Diószegi Vilmos, Gondolat, 1987. pp.: 319-339.
- Kálmány (1887) Lajos: *Mitológiai nyomok a magyar nép nyelvében és szokásaiban*. In: *Az ősi magyar Hitvilág*. A magyar néprajz klasszikusai; Szerk. Diószegi Vilmos, Gondolat, 1987. pp.: 353-365.
- Kálmány (1893) Lajos: *Világunk alakulásai nyelvhasználatunkban*. In: *Az ősi magyar Hitvilág*. A magyar néprajz klasszikusai; Szerk. Diószegi Vilmos, Gondolat, 1987. Pp.: 295-319.
- Kálmány (1917) Lajos: *Összeférhetetlen tátosainkról* In: *Az ősi magyar Hitvilág*. A magyar néprajz klasszikusai; Szerk. Diószegi Vilmos, Gondolat, 1987. pp.: 365-372.
- (Kálti [2004] Márk): *Képes Krónika*. Osiris, 2004.
- Kazár (1982) Lajos: *Ko-Dzsi-Ki*; 'Régi történetek feljegyzései', Magyar Történeti Társulat, Sydney.
- Kazár (1996) Lajos: *Északi Belső-Ázsia: a japánok, uráliak és altájiak valószínű egykori hazája*. in: *Nemzeti Történelmünk III*. Tanulmánykötet a honfoglalásunk 1100. évfordulója tiszteletére. Ed. Magyar Kálmán, Kaposvár.
- Kéki (1975) Béla: *Az írás története*, Gondolat, Budapest
- Képes Krónika*, Kálti Márk, Geréb László fordítása, Szépirodalmi Kiadó, Budapest. 1978.
- Kerr (1998), Richard A.: *Black Sea Deluge May Have Helped Spread Farming 7500 BP*. *Science*, **279**, p.: 1132.
- Kezai Simon Mester Magyar Krónikája*. Fordította: Szabó Károly. Magyar Elektronikus Könyvtár, http://www.mek.iif.hu/portaszint/tarsad/mo_kozep/kezai/ címről, 1999.
- Kézay (2004) Simon: *A magyarok cselekedetei*. Osiris, Budapest.
- Kilmer (1976), A. Drafkorn, R.L. Crocker & R.R. Brown: *Sound from the Silence*, Berkeley, fordította: Zsengellér Annamária, *Turán XXIX (Új II)*, #5, pp.: 59-68 és #6, pp.: 171-174.
- Kiss (1998), Dénes: *A magyar nyelv titkai és törvényei*. *Turán XXVIII (Új I)*, #1, pp.: 8-21.
- Kiss (1999) Dénes: *Bábel előtt. Isten nyelve, avagy képességünk a magyar nyelv*. Miskolci Bölcsész Kiadó, Miskolc.
- Kiszely (1976) István: *Sírok, csontok, emberek; Embertan a régészetben*. Gondolat, Budapest.
- Kiszely (1996), István: *A magyarság őstörténete. (Mit adott a magyarság a világnak.)*, Püski, Budapest.
- Knight (1997) C., Lomas R: *The Hiram Key*. Arrow, London.
- Komjáthy (1955), István: *Mondák könyve*, Móra, Budapest.
- Kocsis (1996) István: *A Szent korona tana. Múltja, jelene, jövője*. Püski Kiadó, Budapest.
- Kovács (1994) Ágnes: *Incike-pincike. Népmesék óvodásoknak*. Móra, Budapest.
- Kozák (1999) József: *Az istállóskői csontsíp és egy magyar furulyatípus*. *Turán XXIX (Új II)*, #2, pp.: 3-10.
- Kovács (1994) Ágnes: *Icinke-picinke; Népmesék óvodásoknak*. Móra, Budapest.

Kovács (1997) Vilmos: *Kik voltak...? Nyelv- és őstörténeti írások a honfoglaló magyarság kialakulásáról*. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár.

Kozák (1999) József: "Az istállóskői csontsíp és egy magyar furulyatípus." *Turán* XXIX. (Új II.) 2. sz.

Krolopp (1990), Endre: *Molluscan Fauna from Vértesszőlős*, in: *Vértesszőlős: Site, Man and Culture*, Ed.: Miklós Kretzói and Viola T. Dobos, Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 163-181.

Kretzói (1990), Miklós: *The Vertebrate Palaeontological Research at the Site*. in: *Vértesszőlős: Site, Man and Culture*, Ed.: Miklós Kretzói and Viola T. Dobos, Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 183-219.

Kretzói (1990a), Miklós: *The Vertebrate Microfauna of the Vértesszőlős Travertine*. in: *Vértesszőlős: Site, Man and Culture*, Ed.: Miklós Kretzói and Viola T. Dobos, Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 241-247.

Laka (1998), Itziar: *A Brief Grammar of Euskara, the Basque Language*, Euskal Herriko Unibersitatea, WWW. Elektronikus kézirat.

Lakó (1967) György: *A magyar szókészlet finnugor elemei I*, Akadémiai Kiadó, Budapest.

Lakó (1970) György: *A magyar szókészlet finnugor elemei II*, Akadémiai Kiadó, Budapest.

Lakó (1978) György: *A magyar szókészlet finnugor elemei III*, Akadémiai Kiadó, Budapest.

Lánczy (1878) Gyula: *A faluközösségek eredete. Ősi család és tulajdon*. in: *A magyar néprajz klasszikusai; Az ősi társadalom magyar kutatói*, szerk. Ortutay Gyula. Gondolat, Budapest, 1977. pp.: 224-332.

Langloh Parker (1973), K.: *Australian Legendary Tales*, Angus & Robertson, Sydney.

László (1967) Gyula: *Hunor és Magyar nyomában*, Gondolat, Budapest.

László (1974) Gyula: *Vértesszőlőstől Pusztaszerig*. Gondolat, Budapest.

László (1977) Gyula: *Kovrát kagán fiainak történetéhez*. in: *Magyar Őstörténeti Tanulmányok*. Ed.: Bartha A. Czeglédy K. és Róna-Tas A. Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 225-230.

László (1978) Gyula: *Kettős Honfoglalás*. Budapest.

László (1981) Gyula: *Őstörténetünk*, Tankönyvkiadó, Budapest.

László (1990) Gyula: *Őseinkről. Tanulmányok*. Gondolat Kiadó, Budapest.

László (1995) Gyula: *Honfoglalás, országalapítás*. Kézirat. SBS Rádió Magyar Adáshoz küldött anyag.

László (1996) Gyula: *Régészeti tanulmányok*. in: *Nemzeti Történelmünk III*. Tanulmánykötet a honfoglalásunk 1100. évfordulója tiszteletére. pp.: 215-226. Ed. Magyar Kálmán, Kaposvár.

László (1996a) Gyula: *Góg és Magóg népe. Örökségünk*, Budapest.

László (1971) Gyula: *Őstörténetünk legkorábbi szakaszai*. Budapest.

László (1978) Gyula: *A kettős honfoglalás*. Budapest.

László (1979) Gyula: *Emlékezzünk régiokról*. Budapest.

Leakey (1994), Richard: *The Origin of Humankind*, Phoenix, London.

Lees (1953), R.B.: *Languages*, **29**, 113,

Lewis (1967), G. L.: *Turkish Grammar*. Clarendon Press, Oxford.

Lipták (1954) Pál: *An anthropological survey of Magyar prehistory*. *Acta Linguistica Hungarica*, **4**, pp.: 137-170.

Lipták (1955) Pál: *Zur Frage der antropologischen beziehungen zwischen dem Mittleren Donaubedecken und Mittelasiem*. *Acta Orient. Hung.* **V**. pp.: 271-312. Osetzky (1977) idézetében.

Lipták (1977) Pál: *A magyar Őstörténet kérdései az antropológiai kutatások alapján.* in: *Magyar Őstörténeti Tanulmányok*, Ed. Bartha A, Czeglédy K és Róna-Tas A. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977. pp.: 231-242.

Lockwood (1972), W.B.: *Panorama of Indo-European Languages.* Hutchinson University Library, London.

Lorius (1985), C., J. Jouzel, C. Ritz, L. Merlivat, N.I. Barkov, Y.S. Korotkevich & V.M. Kotlyakov.: *A 150,00-year climatic record from Antarctic ice*, *Nature*, **316**, #6029, pp.: 591-596.

Lorius (1985) C., Jouzel J., Ritz C., Merlivat L., Barkov N. I., Korotkevich Y. S., Kotlyakov V. M.: „A 150,000 year climatic record from Antarctic ice.” *Nature* 316, #6029.

Lovelocke (1990) J. E.: *GAIÁ. A földi élet egy új nézőpontból.* Bp. 1990.

Lükő (1942) Gábor: *A magyar lélek formái.* Exodus, Budapest.

Magyar (1975) Adorján: *A lelkiismeret aranytükre.* Duna Könyvkiadó Vállalat, Fahrwangen.

Magyar (1995) Adorján: *Az ősműveltség.* Magyar Adorján Baráti Kör, Budapest.

Magyar (1993) Kálmán: *A honfoglalás és az Árpád-kor régészeti emlékei, Nemzeti Történelmünk I.* Jubileumi kötet, Magyar Kálmán, Kaposvár.

Magyar (1994) Kálmán: *Az Árpád-kor régészeti kutatásának módszertanáról.* in.: *A Harmadik (Tapolcai) Magyar Történeti Iskola Előadásai és Iratai.* pp.: 113-122. Magyar Történelmi Iskola. Ed. Csihák György. Budapest.

Magyar (1994a) Kálmán: *Várak, erődítmények kutatásának módszertana I.* in.: *A Harmadik (Tapolcai) Magyar Történeti Iskola Előadásai és Iratai.* pp.: 123-141. Magyar Történelmi Iskola. Ed. Csihák György. Budapest.

Magyar (1996) Kálmán: *A magyar őstörténet- és a honfoglalás kutatásáról.* in.: *Nemzeti Történelmünk III.* Tanulmánykötet a honfoglalásunk 1100. évfordulója tiszteletére. Ed. Magyar Kálmán, Kaposvár.

Magyar (1996a) Kálmán: *A honfoglalás (“kettős honfoglalás”) újabb forrásairól.* in.:

Magyar Törvénytár (*Corpus Juris Hungarici*): *Első Endre parancsolatja, vagy rendeletei*

Mándoky Kongur (1993) István: *A Kun Nyelv Magyarországi Emlékei*; Karcag, (Keleti Örökségünk I).

Makkay (1982) János: *A magyarországi neolitikum kutatásának új eredményei.* Akadémiai Könyvkiadó, Budapest.

Makkay (1996) János: *Magyarország Európa közepén.* in.: *Nemzeti Történelmünk III.* Tanulmánykötet a honfoglalásunk 1100. évfordulója tiszteletére. pp.: 7-40. Ed. Magyar Kálmán, Kaposvár.

Marác (1998) László: *A Finnugor-elmélet tarthatatlansága nyelvészeti szempontból, Turán XXVIII (Új I) #5* pp.: 11-28

Marác (1999) László: *Módszertan-elméleti irányelvek a magyar nyelv kutatásához. Turán XXIX (Új II) #6*, pp.: 23-34.

Matsumoto (1988) Hideo: "Characteristics of Mongoloid and Neighbouring Populations on the Genetic Markers of Human Immunglobulins. Review article." *Human Genetics Journal of the Antropological Society of Japan.* Lásd ugyanezt még: *Die Ungarn und die Abtei Sankt Gallen. Magyarok és a Szent Galleni Apátság.* Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, St. Gallen–Budapest 1999.

Mayani (1961), Zacharie: *The Etruscians Begin to Speak*, Souvenir Press, Suffolk.

Mellaart (1981) James: *The Neolithic of the Near East.* Thames and Hudson, London.

Mellars (1998), Paul: *The Upper Paleolithic Revolution*, in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 42-78.

Mészáros (1914) Gyula: "A magyar kerek tükör." *Néprajzi Értesítő* Budapest.

- Meszlényi (2003) Róbert : *Világhódító őstörténet*.
- Mészöly (1944) Gedeon: *Az Ó-magyar Mária-siralom nyelvtörténeti és stílustörténeti magyarázata. Acta Philosophica* 8. Kolozsvár.
- Meurig Evans (1985), H. & W.O. Thomas: *Y geiriadur mawr: the Complete Welsh-English, English-Welsh Dictionary*, Llauchyul [Wales]: Gwasg Gwer, Lludwybic [Wales]: Christopher Davis.
- Miske (1904) Kálmán: *Die Bedeutung Velem St. Veist als prähistorischen Guss-Stätte mit Berücksichtigung der Antimon-Bronzfrage. Archive für Anthropologie*, Neue Folge Braunschweig 2. k. 2. a. pp.: 124-128.
- Mithen (1998), Steven J.: *The Mesolithic Age*. in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 79-135.
- Nagy (1995), Ákos: *A Cultural and Historical Review of Central Europe*. Academia Press, Melbourne.
- Nagy (2000) Ákos: *A kor halad, a vér marad. A vércsoport jelentősége a magyar őstörténet kutatásában*. Magyar Őstörténeti Kutató és Kiadó, Budapest.
- Nagy (1997) Ákos: "A vércsoportok jelentősége a magyar őstörténet genetikai kutatásában." *Honfoglalásunk és előzményei. Keresztény egyházak és történelmi szerepük a Kárpát-medencében. A tizenegyedik Magyar Őstörténeti Találkozó és ötödik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai. Tapolca, 1996*. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület kiadványa, Budapest–Zürich. 17–32.
- Nagy (1993) Kálmán: *A magyarok hadművészete a fejedelmek korában*. in.: *Az Első (Szegedi) Iskola Előadásai és Iratai*. A Zürichi Történelmi Egyesület Kiadványa, Zürich. pp.: 73-84.
- Nagy (1987), Sándor: *A Magyar Nép Kialakulásának története*, Hídfő Baráti körének Kiadása, Garfield.
- Nemzeti Történelmünk III.* Tanulmánykötet a honfoglalásunk 1100. évfordulója tiszteletére. pp.: 227-240. Ed. Magyar Kálmán, Kaposvár.
- Nile (1995), Richard & Christian Clerk: *Cultural Atlas of Australia New Zealand & the South Pacific*. Times Life Books. Amsterdam.
- Oakley (1966), Kenneth: *Frameworks for Dating Fossil Man*. Weidenfeld and Nicholson, London.
- Oakley (1990), Kenneth: *Analytical Work On Fossil Bones from Vértesszőlős*. in: *Vértesszőlős: Site, Man and Culture*, Ed.: Miklós Kretzói and Viola T. Dobos, Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 543-544.
- Oppenheimer (1999), Stephen: *Eden is the East; The Drowned Continent of Southeast Asia*. Phoenix, London.
- Orbán (1976), Árpád: *Folio Hungarica – Déli Magyar Óshaza*, Kézirat, Szatmári, Garfield, N.J. USA.
- Orbán (1982), Balázs: *A Székelyföld. Válogatás A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi és népismereti szempontból*, 1-6. kötetből, Pest, 1868 – Budapest, 1873.
- Osetzky (1977), Dénes: *A Magyarság Török Ősei*, Árpád Munkaközösség Kiadványa, Sydney.
- Osman (1991) A.: *Moses: Pharaoh of Egypt*. Paladin, London.
- Osmond (1990), J.K.: *Th230/U234 Dating of Vértesszőlős*. in: *Vértesszőlős: Site, Man and Culture*, Ed.: Miklós Kretzói and Viola T. Dobos, Akadémia Kiadó, Budapest. p.: 545.
- Ó Sé (1994), D. & J. Sheils: *Írish; A complete Course for Beginners*; 2nd Ed, Teach Yourself, Hodder Headline Pub. London.
- Padányi (1989) Viktor: *Dentu-Magyararia*. Turul Kiadó, Veszprém.
- Painter (1964) Sidney: *History of the Middle Age. Knight and Peasants*. New York.

Pap (1997), Gábor: *Angyali korona, szent csillag; Beszélgetések a magyar szent koronáról*, Jászszági Művésztelep – Tőtevény kiadás, Jászberény.

Peters (1991), James: *Century of Darkness*, Rutgers Univ. Press, New Jersey.

Pringle (1998), Heather: *The Slow Birth of Agriculture, Science*, **282**, pp.: 1446-1450.

Rabb (2004) Péter: "A kereszt, mint életfa." *ARCHITECTURA HUNGARIAE NEGYEDÉVENKÉNT MEGJELENŐ ÉPÍTÉSZETI FOLYÓIRAT* 2004. március VI. évf. 1. szám HU-ISSN-1588-0109 <http://arch.eptort.bme.hu/10/10rabb.html>

Rákos (1974) Sándor (ford.): *Gilgames*. Európa, Budapest.

Reed (1994) A. W.: *Aboriginal Stories*. Reed Books, New Holland (Második kiadás: Reed Books, Sidney 2000).

Reiner (1996), Erica: *A Linguistic Analysis of Akkadian*, Mouton, London.

Renfrew (1973), Colin: *Before Civilization; The Radiocarbon Revolution and Prehistoric Europe*. Jonathane Cape, Thirty Bedford Sq. London.

Renfrew (1987), Colin: *Archaeology and Language*, J. Cape, London.

Rhys Jones (1991), T.J.: *Welsh*, Teach Yourself Books.

Rieu (1959): *Homer: The Iliad*. Penguin, London 1959 (Első kiadás 1946).

Roaf (1990), Michael: *Cultural Atlas of Mesopotamia and the Ancient Near East*. Time Life.

Robertson (1993), B. & I. Taylor: *Gaelic; A Complete Course for Beginners* Teach Yourself Books, 2nd. Ed. Hodder Headline, London.

Roux (1992) G.: *Ancient Iraq*. Pinguin, London 1992 (eredeti kiadás George Allen & Unwin, 1964).

Rudgley (1999), Richard: *The Lost Civilizations of the Stone Age*. The Free Press, N.Y.

Ryan (1998), William, Pitman Walter: *Noah's Flood. The New Scientific Discoveries about the Event that Changed History*. Simon & Scuster, New York.

Saso 1984) Michael: *Chinese Religions*. In: Hinnels (1991), pp.: 344-364.

Sági (1994) Károly: *A fenékpusztai későrómai erőd ásatási eredményei*. in: *A Harmadik (Tapolcai) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai*, pp.: 191-198. Magyar Történelmi Iskola, Ed. Csihák György, Budapest-Zürich.

Schwarz (1990), H.P. & A.G. Latham: *Absolute Age Determination of Travertines from Vértesszőlős*. in: *Vértesszőlős: Site, Man and Culture*, Ed.: Miklós Kretzói and Viola T. Dobos, Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 549-552.,

Sebestyén (2004) László: *Kézai Simon védelmében. Őstörténelmi tanulmányok*. Nap Kiadó, Budapest.

" Semino (2000), Ornella—Passarino, Giuseppe—Oefner, Peter J.—Lin, Alice A.—Abruzova, Svetlana—Beckman, Lars E.—De Benedictis, Giovanna—Francalacci, Paolo—Kouvatsi, Anastasia—Limborska, Svetlana—Marcikiæ, Mladen—Mika, Anna—Mika, Barbara—Primorac, Dragan—Sanatachiara-Benerecetti, A. Silvana—Cavalli-Sforza L. Luca—Underhill, Peter A.: „The Genetic Legacy of Paleolithic Homo sapiens sapiens in Extant Europeans: A Y Chromosome Perspective." *Science* **290** (2000. november 10.), pp.: 1155-1159.

Sherratt (1998a), Andrew: *The Transformation of Early Agrarian Europe: The later Neolithic and Copper Ages 4500-2500 BC*, in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 167-202.

Sherratt (1998b), Andrew: *The Emergence of Elites: Earlier Bronze Age Europe, 2500-1300 BC*. in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 244-276.

Simpson (1987), D.P.: *Cassel's Latin and English Dictionary*, Collier Book, Macmillan, N.Y.

Solecki (1971), R.S.: *Shanidar: The First Flower People*. Alfred Knopf, New York.

Speiser (1841), E. A.: *Introduction to Hurrian*, Reprinted from *Annual of the American Schools of Oriental Research*, **XX**, 1940-41.

Stone (1999), Richard: *Black Sea Flood Theory to Be Tested*. *Science* **283**, pp.: 915-916.

Szabó (2004a) István Mihály: "Vezérfonal a magyar és az uráli népek őstörténetének áttekintésére. (A szakirodalom kritikai összefoglalása)". *Tizenhetedik Magyar Őstörténeti Találkozó és Tizenegyedik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai, Budapest 2003*. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület és a Heraldika Kiadó közös kiadványa, Budapest—Zürich 2004. 69–104.

Szabó (2004b) István Mihály: "Őskőkori európai eredetű-e a magyar nép? Válasz Róna-Tas András kritikájára." *História* 2004/8.

Szabó (1878), Károly: *A magyar vezérek kora*, Rath Mór, Budapest.

Szabó (1971), Miklós: *A kelták nyomában Magyarországon*. Hereditás. Corvina Kiadó. Budapest.

Szekeres (1993), István: *Őstörténetünk írásjelekben*. in: *Írástudományi Tanulmányok; Bronzkori magyar írásbeliség*. Sz. Varga Géza, Írástörténeti Kutató Intézet, Budapest.

Szekfü (1917), Gyula: *A magyar állam életrajza*, 'Újságüzem' könyvkiadó és nyomda, Budapest.

Szigeti (1995), István: *A Szent Korona titka*. Aachen. 2. Kiadás, Lakitelek.

Szöllősy (1999) Kálmán: *A Nagyszentmiklósi aranykincs és rovásfeliratai – a vesztes fejedelem*. *Turán XXIX* (Új I). pp.: 17-48.

Swadesh (1952), M.: *Int. Journ. of Amer. Linguistic*, **16**, p. 157, 1950; *Proc. Amer. Philol. Soc.*: **96**, 457.

Tagányi (1878?), Károly: *A faluközösségek története Magyarországon*. in: *A magyar néprajz klasszikusai; Az ősi társadalom magyar kutatói*, sz. Ortutay Gyula. Gondolat, Budapest, 1977. pp.: 336-380.

Tauszik (1990) Tamás: "Genetikai vizsgálatok és a magyarság történelme." *Magyar Tudomány* 1990/8.

Taylor (1998), Thimoty: *Thracians, Scythians, and Dacians*, in.: B. Cunliffe: *Prehistoric Europe; An Illustrated History*. Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 372-410.

Thiering (2001) Barbara: *A könyv, amelyet Jézus írt*. Gold Book Könyvkiadó, Budapest.

Thiering (2002) Barbara: *Jézus az ember*. Gold Book Könyvkiadó, Budapest.

Thuróczy (1986) János: *A magyarok krónikája*. Helikon, Budapest.

Time-Life (1994), Books: *Lost Civilizations; Celts: Europe's People of Iron*, Alexandria, Virg.

Thoma (1990) Andor: *Human Tooth and Bone Remains from Vértesszőlős*, in: *Vértesszőlős: Site, Man and Culture*, Ed.: Miklós Kretzói and Viola T. Dobos, Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 253-262.

Todd (1998), Malcolm: *Barbarian Europe, AD 300-700*. in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 447-482.

Tullar (1977), Richard M: *The Human Species*. McGraw-Hill, New York.

Varga (2003) Csaba: *A kőkor élő nyelve*. Fríg Kiadó, h. n.

Varga (2003a) Csaba: *A z ősi írás könyve*. Fríg Kiadó, h. n.

Varga (2004) Csaba: *HAR avagy Európa 45.000 éves szellemi és nyelvi öröksége I*. Fríg Kiadó, h. n.

Varga (2001) Csaba: *JEL JEL JEL, avagy az ABC 30.000 éves története*. Fríg Kiadó, h. n.

Varga (1993), Géza: *Az írás kialakulásáról*. in: *Írástörténeti Tanulmányok; Bronzkori magyar írásbeliség*. Írástörténeti kutató Intézet, Budapest.

Varga (1993a), Géza: *Bronzkori Magyar Írásbeliség*. in: *Írástörténeti Tanulmányok; Bronzkori magyar írásbeliség*, Írástörténeti Kutató Intézet, Budapest.

- Varga (1993b), Géza: *Különböző lineáris írásrendszerek hasonló jelei*, in: *Írástörténeti Tanulmányok: Bronzkori magyar írásbeliség*, Írástörténeti Kutató Intézet, Budapest.
- Vikár (1977), László: *A magyar népzene volgai török és finnugor kapcsolatai* in: *Magyar Őstörténeti Tanulmányok*, Ed: Bartha A., Czeglédy K és Róna-Tas A., Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 291-303.
- Világszép Népmesék*, Móra, Budapest, 1962.
- Viski (1928) Károly, Bátky Zsigmond és Györffy István: *Magyar Népművészet*. A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára megbízásából és anyagi támogatásával kiadja a Kir. Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Wallis Budge (1990) E. A.: *The Book of the Deads*. Gramercy (Első kiadás: 1960).
- Wallis Budge (1991) E. A.: *Tutanhamon Amenism, Atenism and Egyptian Monotheism*. Dover Publ., New York (Első kiadás: 1923).
- Werbőczy (1514) István: *Tripartitum Opus Juris Consuetudinarii Inclyti Regni Hungariae. Nemes Magyarország Szokásjogának Hármaskönyve*. (Zétényi (1997) idézésében).
- Whittle (1998), Alasdair: *The First Farmers*. in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 136-166.
- Whitney (1867), William Dwight: *Language and the Study of Language, Twelve Lectures on the Principles of Linguistic Science*, Trübner, London. G. Olm Vrlg. Hildesheim, 1973 utánnnyomás.
- Winter (199?) Erzs: *Szibériai rokonaink*, Duna TV, Fuji és Soros Alapítvány. A kiadói évszám nincs megadva.
- Winn (1981), S.M.M.: *Pre-Writing in Southeastern Europe: The Sign System of the Vinca Culture ca. 4000 BC*, Western Publishers, Calgary.
- Winograd (1988), Isaac J., Barney J. Szabo, Tyler B. Coplen & Alan C. Riggs: *A 250,000 Year Climatic Record from Great Basin Vein Calcite: Implications for Milankovitch Theory, Science, 242*, pp.: 1275-1280.
- Winograd (1988) Isaac J., Szabo Barney J., Coplen Tyler B., Riggs Alan C.: „A 250,000 Year Climatic Record from Great Basin Vein Calcite. Implications for Milankovich Theory.” *Science 242*.
- Zakar (1973) András: *A sumér hitvilág és a Biblia*. Szatmári I. kiadása, Garfield (Első kiadás: 1972).
- Zétényi (1997) Zsolt: *A Szent Korona–eszme mai értelme*. Püski, Budapest.
- Zohar (1997a) Danah: *Rewiring the Corporate Brain: Using the New Science to rethink How We Structure and Lead Organisations*. Berrett-Koehler, San Francisco 1997,
- Zohar (1992) Danah: *S. Q. – Spiritual Intelligence*. Bloomsbury, London-New York 2000, „John Horgan: Ouantum Philosophy.” *Scientific American* Jul 1992. (Magyarul: *S. Q. Spirituális intelligencia*. CsendesTárs Kiadó, Budapest 2000.)
- Zohar (1990) Danah: *The Qunatum Self. Human Nature and Consciousness Defined by the New Physics*. William Morrow and Co, New York, Bloornsbury & Haper Collins, London 1990,
- Zohar (1993) Danah, Marshall I: *The Quantum society. Mind, Phisics, and a New Social Vision*. William Morrow and Co, New York, Bloornsbury & Haper Collins, London 1993,
- Zohar (1997b) Danah: *Who’s Afraid of Schroedinger’s Cat? A dictionary of the New Scientific Ideas*. William Morrow and Co, New York, Bloornsbury & Haper Collins, London 1997.

